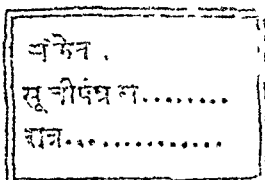
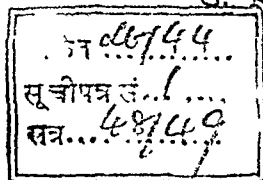
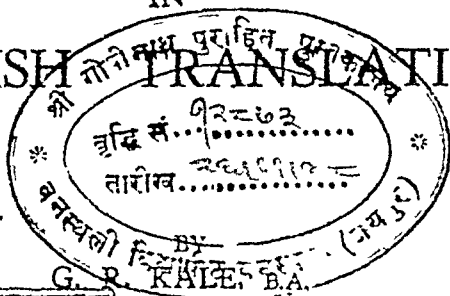

LESSONS

IN

ENGLISH TRANSLATION

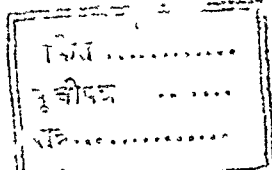

Revised by

G. H. KELKAR, M.A. (Cantab.)

AND

K. V. SANE, S.T.C.D.

*To meet the requirements of Marathi pupils in
 Standards V, VI and VII of High Schools*

MACMILLAN & CO. LTD.

BOMBAY CALCUTTA MADRAS LONDON

1948

Copyright

Transferred to Macmillan & Co., Ltd.

New Edition revised and largely re-written. 1936.

Reprinted. 1936.

Revised Edition. 1937.

Revised Edition. 1939.

Reprinted. 1942.

Reprinted. 1945.

Reprinted. 1948.

Printed by R. A. Moramkar at Shree Laxmi Narayan Press,
364, Thakurdwar, Bombay 2.

and

published by S. C. Fillmore, for Macmillan & Co., Ltd.,
276 Hornby Road, Fort, Bombay.

PREFACE

This book is a thorough revision of the original one, and the editors hope that in its new form it will meet the requirements of both pupils and teachers alike. The earlier lessons, which in their original form were too difficult for the Fifth Standard, have been almost entirely re-written. The principal changes made are the following :—

- (i) An attempt is made to use simpler language throughout the book.
- (ii) Wherever possible, difficult material is presented in tabular form to ensure easier grasp.
- (iii) New and comparatively simple exercises are introduced.

Each lesson is complete in itself in point of subject-matter. This plan has necessitated the introduction, in several lessons, of material which is unsuitable for the standard for which the main portion of the lesson is intended. Such material is indicated by three asterisks * * *, and it is suggested that these portions should be read in the next higher standard.

Of the exercises for translation that were given at the end of the old edition, a few have been retained. On the other hand, we have included a fairly large number of new pieces mostly from the Matriculation and the School Final examination papers of the Bombay University before 1905, and some few, the last ten, from the works of present-day writers in Marathi. These will give the pupils a realistic idea of what they may expect in their examination. An attempt is made to grade these pieces, and teachers may make their own choice to suit the needs of their pupils.

The following distribution of lessons is suggested for the various standards :—

Lessons 1 to 21 for fifth standard ;

Lessons 22 to 31 for the sixth standard ;

Lessons 32 to the end for the seventh standard.

For material used in the last ten pieces of the final exercises, acknowledgement is made both by the editors and the publishers to :

पुस्तकाचें नांव	लेखक	प्रकाशक
न्यायमूर्ति रानडे	प्रो. न. र. फाटक	लेखक
अमेरिका	रा. ना. ह. आपटे	नवभारत ग्रंथमाला, नागपूर
रवींद्रनाथ टागोर	रा. श्री. स. गोखले	मासिक मनोरंजन
एक स्फुट	संपादक, सुबोधपत्रिका	प्रार्थनासमाज, मुंबई
प्रगतिपथावर	कु. वेणुबाई पानसे,	मिस् वेरुळकर, विद्यार्थिनी संघ,
	एम्. ए.	हुजुरपागा, पुणे
स्फुट गोटी	कै. हरि नारायण आपटे	आर्यभूषण व भारतसेवक
		समाज, पुणे
सांकेतिसाचे संवाद	प्रो. वा. म. जोशी,	वाय्. बी. जठार,
	एम्. ए.	कर्नाटक प्रेस, धारवाड
गड आला पण	कै. हरि नारायण आपटे	आर्यभूषण व भारतसेवक
सिंह गेला		समाज, पुणे
संसार व धर्मसाधन	रा. बी. बी. केसकर	प्रार्थनासमाज, मुंबई
हरि नारायण आपटे	कु. वेणुबाई पानसे,	लेखिका
यांचें चरित्र	एम्. ए.	

The editors also desire to express their obligation to such standard works on English grammar and idiom as

Jespersen's *Essentials of English Grammar*, Fowler's *Modern English Usage*, etc: for frequent consultation and an occasional quotation, the quotations being acknowledged in their respective places.

The editors also desire to thank Mr. R. B. Bhagwat, M. A., retired Headmaster of the Nasik High School, for having found time to read a part of the manuscript and for making a number of useful suggestions in the initial stage of the revision.

Poona, 18th November, 1935.

G. H. Kelkar
K. V. Sane

PREFACE TO THE THIRD EDITION

In addition to a few changes of detail, ten new passages for translation have been added and acknowledgement for copyright material therein is due to—

पुस्तकाचें नांव	लेखक	प्रकाशक
परोपकार	थों. के. कर्वे	व. ग. दाभोळकर
सौजन्य	म. रा. प्रधान	मासिक मनोरंजन
सुख आणि शांति	म. ह. मोडक	व. ग. दाभोळकर
पहांटेपूर्वीचा काळोख	ना. इ. आपटे	विजयसाहित्य, पुणे
श्लोकहितवादी	ग. ह. केळकर	मा. रा. जोशी
श्लोकत्रय	रा. ज. गोखले	ग. का. गोखले, पुणे
रुन्च बादशाहा नेपोलियन	के. ना. बापट	आर्यभूषण प्रेस

PREFACE TO THE FOURTH EDITION

The following are the few important modifications made in the edition :—

Lesson XXXI was found to contain matter too difficult for Standard VI for which it was originally meant; accordingly a portion of the matter is transferred to a new lesson (XXXII) which is meant for Standard VII.

A few explanatory notes have been added to some sections under Lesson I, II, X and XIX and a few necessary additions have been made to "Synonyms."

The Index to the Marathi words occurring in the lessons on Synonyms given at the end will be found specially useful.

The late Dr. Sir R. G. Bhandarkar's opinion on the second edition :—

"The book will be interesting to those who have spent many years on the study of English and acquired a good knowledge of the language. As a rule, they translate correctly from habit, but are hardly conscious of the curious differences in the idioms of the two languages. This book will direct their attention prominently to these differences and render their knowledge more accurate and scientific. The differences pointed out by Mr. Kale are for the most part correct, even though there may be room for a varied view in some cases."

TO THE TEACHER

Teachers of living languages need not be told that it is the ear that plays the most important part in the study of a language. Listening to and reading good English is the easiest and the most effective method of learning that language, or, for that matter any language. Words and idioms are best learnt in their proper context in the reading books, and not by committing to memory long and isolated lists from books on grammar and composition. It is for this reason that in framing the exercises in these lessons we have made an attempt, as far as possible, to restrict the sentences to such words as the pupils are likely to have come across in the course of their other studies. The exercises are not intended to increase the pupils stock of words but to give them an opportunity to apply the knowledge of grammar and idiom that they already possess, and, thereby, to make it precise and lasting.

Translation has a double role to play in the study of language:—

- (i) To associate sense with sound where concrete means fail.
- (ii) As an exercise in fixing and making permanent the knowledge of the two languages involved.

An exercise in translation involves a close study not of one language, but of two; good translation must be based on a comparative study of both. Now that the University has introduced Indian vernacular at the Matriculation, such a comparative study has become not only desirable, but also necessary. Following the author's plan we have, in this edition, made an effort to present the subject in a comparative form, but, for obvious reasons, we have confined ourselves to the most elementary things, *viz.*, those which it is most necessary that the pupils should grasp.

Every lesson consists of two parts: (i) a theoretical explanation of a few rules bearing on the topic under treatment, and (ii) a set or sets of sentences for exercise. This is a convenient text-book arrangement, but practically inconvenient for one reason; that the examples follow the rules instead of the rules seeming to arise out of them. We should suggest that in the class-room the teacher begins the lesson with a few concrete examples, or at any rate, introduces them at a very early stage in the course of going through the rules. This will ensure easier grasp of the rules by the pupils. The exercises are arranged, as far as possible, in the order of the rules; and hence, the teacher can take up portions of them as soon as he has gone through a few rules, three or four at a time.

Though it is a matter of school-administration more than of educational theory, we should suggest that, if possible, the same teacher should be in charge of the whole subject of General English, if not also of some of the reading books. This will enable the teacher to co-ordinate his work and avoid overlapping. The teacher of Translation need not confine himself to exercises given in this book. If he can get suitable exercises from the reading books of the pupils, he should certainly prefer them to ours. This will bring the translation lesson into closer touch with the other studies and make it more vivid and interesting.

The lowest standard in which the book should be read is the Fifth. By the time the pupils reach this standard they can be said to be generally familiar with most of the grammatical constructions, but their knowledge may not be precise. So it is suggested that the lesson on verbs (tense forms) should be taken up almost the first thing in the book, and the pupils should be drilled in the elementary tense forms.

CONTENTS

Lesson		Page
I	The Order of Words in Sentences	1
II	Changes in the Normal Order	5
III	The Subject Function	8
IV	Verbs : Tenses	12
V	Verbs : Tenses—contd.	15
VI	The Object Function	20
VII	The Noun	23
VIII	The Noun—contd.	26
IX	The Noun—contd.	28
X	Pronouns	34
XI	Pronouns—contd.	41
XII	Cases : Adverbial Function	44
XIII	Cases : Adverbial Function—contd.	47
XIV	Cases : Adverbial Function—contd.	54
XV	Cases : Adverbial Function—contd.	56
XVI	Indeclinables	60
XVII	Indeclinables—contd	66
XVIII	The Articles—Definite and Indefinite	74
XIX	The Adjective	82
XX	The Adjective—contd.	88
XXI	The Possessive or Genitive Case	93
XXII	The Adverb	100
XXIII	Tense Forms : A Comparative Study	108
XXIV	Active and Passive Constructions	115
XXV	The Moods	120
XXVI	The Subjunctive Mood (संकेतार्थ) and <i>Would and Should</i>	123
XXVII	Participles in ऊन and तां	131
XXVIII	Negation	141
XXIX	Direct and Indirect Forms of Speech	144

Lesson	Page
XXX The Verb	153
XXXI How to Proceed in Translation	158
XXXII How to Proceed in Translation—contd....	164
XXXIII Use of Appropriate and Specific Adjectives	169
XXXIV Contraction of Clauses and Phrases ...	175
XXXV Synthesis and Transformation of sentences	183
XXXVI Brevity or Terseness	199
XXXVII Figurative Language	205
XXXVIII Specimen Translation	213
XXXIX Synonyms: Physical Phenomena	221
XL Synonyms: Physical Phenomena—contd.	228
XLI Synonyms: Physical Phenomena—contd.	234
XLII Synonyms: Some Adjectives	237
XLIII Synonyms: Mental Phenomena	242
XLIV Synonyms: Emotional Phenomena ...	246
XLV Synonyms: Mental Phenomena—contd.	257
XLVI Synonyms: Verbs	264
XLVII Synonyms: Verbs—contd.	272
XLVIII Synonyms: Verbs—contd.	280
XLIX Synonyms: Verbs—contd.	289
L Synonyms: Miscellaneous Words ...	297
LI Synonyms: Miscellaneous Words—contd.	306
LII Synonyms: Miscellaneous Words—contd.	311
Appendix	
I Prepositional Verbs	320
II Idiomatic Phrases	335
III Some Proverbs	342
Select Passages for Further Exercise in Translation	345
Index To Synonyms	397

LESSONS IN ENGLISH TRANSLATION

LESSON I

THE ORDER OF WORDS IN SENTENCES

1. Languages are of two kinds: (i) Inflective and (ii) Uninflective.

Those languages are called inflective in which a large number of the mutual relations of words are expressed by inflections; *i.e.*, by the changes of form which words undergo when grouped together in speech or in writing. Sanskrit is a highly inflective language; Marathi is less so. Thus, in the sentences, नारायणो जलं पिबति and रामाने रावणास मारिले, every word is inflected, and no change in the order of words materially affects the sense. For all practical purposes, जलं पिबति नारायणः, पिबति नारायणो जलम्, नारायणो जलं पिबति etc. mean one and the same thing; and so do the sentences—रामाने रावणास मारिले, रावणास रामाने मारिले, etc.

On the other hand, English is, for all practical purposes an uninflective language. Take the sentence, *Narayan drinks water*; if the words *Narayan* and *water* interchange places, the result, *Water drinks Narayan*, will be nonsense; for, there is nothing in the form of the words to show which is the Subject and which the Object. That is to say, in English the form of words, except in a few cases helps very little in the expression of the sense; it is rather the position which a word occupies that is helpful. For this reason the order of words in the sentence is of much greater importance in English than in Marathi.

2. *The Order of Words.* Now, the order of words in a sentence is governed by two considerations—grammatical and rhetorical.

The following examples show the difference between the two orders:—

Grammatical order : ते दिवस फार कठीण होते—Those days were very hard. .

The same in rhetorical order : फार कठीण होते ते दिवस—*Very hard were* those days. In the rhetorical order emphatic parts of the sentence are placed first.

3. Grammatically, a word must be in its proper place in the sentence in order to make sense. This is all the more necessary in the matter of qualifying words; they must come as near as possible to the words that they qualify, *i. e.* either immediately before or immediately after. This is called the principle of *Proximity* or *Nearness*. The violation of this principle leads to amusing results, as can be seen from the following examples :

1. Lost, a dog with a collar two feet high.
2. Mr. and Mrs. Jones celebrated the anniversary of their fiftieth wedding to-day.
3. For sale, a table by a lady three feet in height and five feet in width,

These examples illustrate the essential principle which governs the order of words, *viz.* that of *Proximity* or *Nearness*. In practice the application of it leads to the following detailed rules :

- (i) *The Subject* of the sentence, being the name of the thing which is spoken of, *usually precedes* the verb :
सूर्य प्रकाशतो—The Sun shines.
- (ii) *The Object*, if present, *follows* the verb :
आम्ही पुस्तके वाचतो—We read books.

When there are two objects, the direct and the indirect, the indirect object ordinarily precedes the direct one ; मीं त्याला एक पुस्तक दिलें—I gave *him* a book.

(iii) *Adverbial adjuncts* of the verb usually come after the verb when the verb is intransitive ; but they come after the object when the verb is transitive. When the object is qualified by a long phrase or a clause, the adverbial adjuncts should come before the object.

(1) तो सावकाश चालतो—He walks *slowly*. Here the verb is intransitive and the adverbial adjunct *slowly* follows it.

(2) तो पत्रें सावकाश वाचतो—He reads letters *slowly*. In this the verb is transitive and so the adverbial adjunct *slowly* comes after the object.

(3) परदेशांतून आलेलीं पत्रें तो फार काळजीपूर्वक वाचतो—He reads *very carefully* the letters received from foreign countries. Here the object *letters* is qualified by the phrase, *received from foreign countries*.

(iv) *Single adjectives*, attributively used, are placed before the Substantives they qualify. *Adjectival phrases* and *clauses* follow the Substantives.

(v) The *Infinitive* should not be split up.

(vi) A *Preposition* immediately precedes its object and follows, as 'closely as possible, the word or phrase which it connects with the noun governed by it.

A few typical sentences :

1. The loyal subjects of the king rang the bell of the village church for joy. (Rules i, ii, iii, iv.)

2. Ask him kindly to send me *a new pen* (and not, to kindly send me a new pen). (Rule v.)

3. He lent me ten rupees. (Rule ii.)

4. Shivaji became King of the Marathas. (Rule-i, iv, vi.)

The sentences given above may be regarded as typical or normal English sentences. For the sake of convenience the order of words in them may be tabulated thus :

Subject part			Predicate part			
Single Adj.	Subj.	Adj. phrase etc.	Verb	Object etc.	Complement if any	Adverbial adjuncts
The fat	boy	climbed	the hill	slowly

On the other hand in Marathi, the subject and the verb are at the two ends of the sentence, while all kinds of modifications of the verb come in between the two; thus तो लहू मुलगा ती उंच टेकडी सावकाश चढला.

**. The Englishman may be said to concentrate his attention on the pith of the sentence, which consists in the subject and the verb taken together. Hence, he places them side by side in the middle of the sentence, and the adjuncts on the two flanks, as it were. The Marathi-speaking man seems to proceed about the matter just the opposite way. He approaches the central idea gradually, cautiously taking in the modifications one after another and reserving the kernel (the verb) till the last moment.

Translate into English the Following :—

१. कुत्रा मांजरास चावतो. २. मांजर कुत्र्याला चावते. ३. त्या दिवाणखान्यांतील मुलें गोंगाट करीत आहेत. ४. मुलें त्या दिवाणखान्यां गोंगाट करीत आहेत. ५. आमच्या बागेतील फुलें लोकांस फार आवडता. ६. तुमच्या घरांतील मुलें खेळत आहेत. ७. मुलें तुमच्या घरांत खेळ

आहेत. ८. तानाजी फार शूर होता. ९. शिवाजी राजा झाला. १०. बाहूने बाळजीस पेशवा केलें. ११. हा घोडा फार उमदा दिसतो. १२. जो मुलगा काल येथें होता तो फार हुशार आहे. १३. काल ज्या मुलाला तुम्हीं येथें पाहिलें तो हुशार आहे. १४. चित्र तयार झालें म्हणजे मी तें तुम्हांला दाखवीन. १५. ज्या वेळीं किल्ला बांधिला त्याच वेळीं ही बाट बांधलेली आहे.

LESSON II

CHANGES IN THE NORMAL ORDER

In English, the normal order of words is changed in the following circumstances :—

(i) In a sentence containing a command or a wish, the verb is placed before the subject :

1. *Sit* (you) *down* (main verb)—तुम्ही खाली बसा.
2. *May* he live long (auxiliary verb)—तो चिरायू होवो.

(ii) In question sentences :

(a) When the subject is not a question-word, the verb (main or auxiliary) comes before the subject :

1. तुम्हीं ताजमहाल पाहिला आहे काय ?—*Have* you seen the Taj ?
2. तुझा भाऊ येथें आला होता ?—*Was* your brother here ?
3. तुम्हीं मला उद्यां भेटाल का ?—*Will* you see me tomorrow ?

In the above sentences the subjects *you* and *brother* are not question-words and hence do not begin the sentences.

(b) When there is a question word which may be the *subject*, the *object*, an *adjective*, or an *adverb*, it comes at the beginning and the sentence is framed accordingly :

1. त्या माणसाचें नांव काय ?—*Who* is the man ?

2. तूं कोणास मारलेंस ?—*Whom did you beat ?*
3. तुम्हीं कोणतीं मुलें पाहिलीं ?—*Which children did you see ?*
4. तुम्ही त्याला कोठें भेटलां ?—*Where did you meet him ?*

In sentence (1) the question-word is *who*, the subject ; in (2) it is *whom* the object ; in (3) it is *which*, an adjective in (4) it is *where*, an adverb.

(iii) In a conditional sentence where the condition-word is absent, the verb is put before the subject : मी तेथें असतों तर त्याला बक्षीस दिलें असतें—*Had I been there, I would have given him a reward.*

(iv) To introduce a direct speech, the reporting verb is sometimes placed before the subject : “नाहीं, बाबा,” जॉन म्हणाला, “मी खोटें बोललों नाहीं.” —“No, father,” said John, “I have not told a lie.”

(v) In a sentence containing the introductory adverb *there*, the verb is put before the subject : क्षितिजावर एक नवा तारा दिसूं लागला—*There appeared* a new star on the horizon ; अशीं आणखी पुष्कळ उदाहरणें आहेत—*There are* many other examples of this kind.

(vi) In emphatic sentences, the word or words to be emphasised are placed at the beginning :

1. तो पहा चोर पळत आहे—*There runs* the thief.

2. दुसऱ्या कोणत्याही देशांत सरकार ही गोष्ट चालू देणार नाहीं—*In no other country will* the government allow this thing.

(vii) When *neither* or *nor* precedes the verb, the subject follows the verb : धन्याचें समाधान नाहीं व नोकराचेंही नाहीं. The master was not pleased, *nor* was the servant (pleased) ; तो जाणार नाहीं, मीही जाणार नाहीं—He will not go, *neither* will I.

(a) Translate into English :—

१. तुम्हीं तीं मांजरे पाहिलीं ? २. राष्ट्रसंघानें या बाबतींत जपानला

ताकीद दिली आहे का ? ३. शिपायाला चोर कोठें सांपडला ? ४. शिका-
न्यानें किती वाघ मारिले ? ५. तूं रोज इतकीं पत्रें कशीं लिहितोस ?
६. तूं आपल्या मुलास रसायनशास्त्राचा अभ्यास करण्यास कां सांगत नाहीस ?
७. मास्तरसाहेब, माझ्या नांवाचीं कांहीं पत्रें आलीं आहेत काय ? ८. नाना,
धांवत जा, आणि हें पत्र टपालांत टाक. ९. वीर हो, शत्रूकडील वायका-
मुलांना मर्यादेनें वागवा, त्यांचा छळ करूं नका. १०. मुलांनो, या संस्थेवर
लोभ ठेवा. ११. या लोकांना तुम्ही अस्पृश्य कां मानतां ? त्यांना शिक्षण
द्या आणि इतर प्रकारांनीं मदत करा. परमेश्वर त्यांचें कल्याण करो.
१२. तुम्ही राजनिष्ठ राहिलां असतां तर तुमची अशी दशा झाली नसती.
१३. जरूर पडती तर मी आपल्या प्राणांचीही आहुती दिली असती. १४. आई
म्हणाली, “वाळा, कोठें जातोस ?” १५. मुलगा म्हणाला, “आई, मी फुलें
तोडण्यास जात आहे.” १६. “आई, मी जाऊं का वाळावरोवर,” असें सखूनें
विचारलें. १७ आईनें उत्तर दिलें, “नको, तूं उद्यां जा, आज नको जाऊं.”
१८. या खेड्यांत पुष्कळ भिकारी आहेत. १९. माझ्या वर्गांत एकोणतीस
मुलगे व तीन मुली आहेत. २०. सालोमन नांवाचा एक राजा होऊन गेला.
२१. हें पुस्तक या गांवांत मिळणार नाही. २२. ही आहे संधि त्याला
ताळ्यावर आणण्याची. २३. हा आला टपालवाला. २४. त्या द्वाड मुलांनें
भिकाऱ्याची टोपी हिसकावून घेतली एवढेंच नव्हे, तर त्यानें त्याला काठीनें
झोडपलें देखील. २५. तो पत्र लिहिणार नाही, मीही लिहिणार नाही.
२६. अवरंगजेवला किंवा त्याच्या मागून आलेल्या वादशाहांस दक्षिण देश
जिंकतां आला नाही.

*(b) Translate into English with particular attention
to the position of the subject, the verb and its adverbial
adjuncts, if any:—

१. तुमचें तोंड आज थोडेंसें मल्ल दिसतें. २. तुम्ही इतका वेळ कोठें
गेलों होतां ? ३. ईश्वर करो आणि त्यांचे प्रयत्न सफळ होवोत. ४. कोणत्याही
स्थितींत हें शक्य होणार नाही. ५. दुसरें कोणतें कृत्य इतकें नीच असेल वरें ?
६. हा दोष केवळ पुस्तकाच्या पहिल्या भागांतच दिसून येतो असें नाही; पुढेही
तो तसाच दृष्टीस पडतो. ७. इतका सुंदर देखावा चित्ताऱ्याच्या डोळ्यांनीं

कर्धीच पाहिला नव्हता. ८. त्या परकीय गृहस्थानें उत्तर केलें, 'महाराज ! हा तुमच्या फाजील लाडांचा परिणाम आहे.' ९. हे शब्द उच्चारल्याबरोबर श्रोतृसमाजांतून हर्षाची एकच टाळी उडाली. १० आपली तुंबडी भरून घेण्याची आतांच संधि आहे. ११ अध्यक्षांनी आपल्या भाषणास आरंभ केला असेल नसेल तोच पूर्वी ठरल्याप्रमाणें कित्येक सभासदांनी गोंगाट करण्यास सुरुवात केली. १२. गुंफेंतून एकदम एक आकाळविकाळ वाघ बाहेर पडला. १३. त्या डोंगराच्या पश्चिम भागीं एक लांबच लांब मैदान पसरलेलें आहे. १४. अशा रीतीनें अंगावरच रोमांच उभे करणारे हें अघोर कृत्य समाप्त झालें. १५. नदीच्या वंदरांत दूरदूरच्या देशांहून आलेलीं व उंची मालानें भरलेलीं मोठमोठलीं गलबतें नांगरून पडलीं होती.

LESSON III

THE SUBJECT FUNCTION

1. The Subject of a finite verb is that of which the verb speaks. As there can be no dispute about this plain statement, we shall proceed to examine a few Marathi sentences to see how the Subject is dealt with in them. Take the following sentences :

1. चोर रानांत पळाले.
2. चोरानें शिपायास मारलें.
3. चोरांनीं आमच्या गाई पळविल्या.
4. चोराला शिपायाचा राग आला.
5. चोरांना अंधाऱ्या रात्री आवडतात.

In all these sentences it is quite clear that what the speaker wishes to speak about is चोर; In the first sentence, चोर is in the nominative case, as चोर; in the next two sentences, चोरानें and चोरांनीं are instrumental forms; in the fourth and the fifth, the forms चोराला and चोरांना are in the dative (singular and plural respectively) to suit the

सूर्यापासून आपणांस	{	1. <i>We</i> get heat from the sun.
उष्णता मिळते.		2. <i>The Sun</i> gives us heat.
		3. <i>Heat</i> comes to us from the Sun.

4. In the following Marathi sentences, the instrumental forms signify the cause or the agency of which the verbs describe the consequences; the words in the instrumental case should be made the subjects in the English translation, thus :

तानाजीच्या मृत्यूने शिवाजीस
धक्का बसला.

Tanaji's death shocked
Shivaji.

राघोवाने पंजाब सर केल्यामुळे
अवदालीस राग आला.

Raghoba's conquest of the
Punjab irritated Abdalli.

Translate the following sentences in more ways than one where possible. Nouns and pronouns that can be made grammatical subjects are printed in bold type.

(a) Translate into English:—

१. मला फार भूक लागली आहे. २. तुला भूक लागली होती काय ?
३. तुझा भाऊ मजवर कां रागावला ? ४. तुझ्या भावाला माझा कां राग आला ?
५. या घराला पुष्कळ खिडक्या आहेत. ६. हरि जुनी पुस्तके विकतो. ७. त्यांनी पुष्कळ नवी पुस्तके विकली. ८. जोराच्या वाऱ्यामुळे घराने छप्पर उडाले.
९. तुझ्या मूर्खपणामुळे त्या नोकराला आम्हांस सोडून जावे लागले. १०. दारूबाजीमुळे (Drink) पुष्कळ सधन घराणीं दरिद्री झाली आहेत.
११. पानिपतच्या पराभवामुळे मराठ्यांचे सामर्थ्य कमी झाले. १२. परीक्षेत नापास झाल्यामुळे हरि फार कधी झाला.
१३. हरि नापास झाल्याचे ऐकून त्याच्या आईला दुःख झाले.

*(b) Translate the following, putting the words in bold type in the Nominative Case:—

१. डोळ्यांच्या रचनेसंबंधी सर्व गोष्टींत कर्त्याची सावधनिरी व काळजी दिसून येतात. २. या अपूर्व वातमीची शहरांत बरेच दिवस चर्चा चालली

होती. ३. रूपसुंदरीचें हरण, केशवाचा खून, इत्यादि प्रकार घडून आल्या-
मुळ सहरांतील लोकांच्या मनावर फारच वाईट परिणाम घडला. ४. भिवई-
मुळें कपाळ्याचा घाम आणि कपाळ्यावरचें पाणी डोळ्यांत जात नाहीं. ५. इंग्रजी
राज्यापासून हिंदुस्थानच्या लोकांस बरेच फायदे झाले आहेत. ६. माझ्या
बोटला सुई बोटली. ७. हें त्या राक्षसाचें कृत्य पाहून कोळी अगदीं गर्भ-
णव्ति झाला. ८. सौजन्यामुळें विश्वासराव सर्वास फार आवडता झाला.
९. नोकरीवरून दूर केल्यामुळें त्याचे सर्व बेत फसले. १०. या लढाईत त्याला
एक जखम झाली व त्यामुळें त्याचा शेवटीं प्राणांत झाला. ११. शिवाजी
राजास दोन बायका होत्या व दोघींवरही त्याचें सारखेंच प्रेम असे.
१२. ज्या देशांत एकी नाहीं त्या देशावर फार शत्रू उठतात. १३. अशा या
चर्तणुकीपासून तुजवर बापाची इतराजी मात्र होणार. १४. रोज रोज त्याची
काही तरी नवी लबाडी उघडकीस येऊं लागली. १५. थोडे दिवस कूच केल्यावर
ती लहानशी टोळी त्या गांवापासून सुमारे पांच मैलांच्या अंतरावर येऊन
पोहोचली. १६. तो अफाट देखावा पाहून हर्षाचे मनास अत्याल्हाद
(rapture) झाला. १७. थोर पुरुषांचीं चरित्रे पाहून मनास बोध झालाच
पाहिजे. १८. राजेसाहेब एकाएकीं आजारी पडले, हें वर्तमान ऐकून हिंदुस्थानांत
बोहोकाडे एकच हाहाकार झाला. १९. तुझी प्रकृति बरी नाहीं म्हणून
काळजी लागली आहे. २०. ईश्वरा, तुझी अगाध लीला (mysterious ways)
पाहून फार आश्चर्य वाटतें. २१. नंदकुमारास फार्शी दिलेलें पाहून ब्राह्मण
मंडळींत मोठी खळबळ (sensation) उडाली. २२. शिंगांचा आवाज ऐकून
गांवांतील लोक झोंपेंतून जागे झाले.

N. B.—[In translating these and other sentences the student is recommended to try, if possible, other modes of expression so that he may clearly see the economy and elegance secured by the form which he is directed to use in the exercise. In giving them the particular form, some of the sentences will have, of course, to be recast, which will afford the student profitable exercise in composition.]

LESSON IV

VERBS: TENSES

1. *Tense forms in English and Marathi.* The following table shows the chief tense forms and their uses both in English and in Marathi :

Variety	Present वर्तमान	Past भूत	Future भविष्य
Indefinite साधा.	He eats—तो खातो.	He ate—त्यानें खाल्लें.	He will eat—तो खाईल.
Perfect पूर्ण.	He has eaten—त्यानें खाल्लें आहे.	He had eaten—त्यानें खाल्लें होतें.	He will have eaten—त्यानें खाल्लें असेल.
Imperfect अपूर्ण.	He is eating—तो खात आहे.	He was eating—तो खात होता.	He will be eating—तो खात असेल.
Perfect continuous पूर्ण—चालू.	He has been eating—तो खात (वसला) आहे.	He had been eating—तो खात (वसला) होता.	He will have been eating—तो खात (वसला) असेल.

Some directions :

(1) The teacher should drill his pupils in the forms of the verbs *to be* and *to have*, and then, with the help of the table given above, in the tense forms (both active and passive) of other verbs.

(2) When they have mastered the table, the pupils should be similarly drilled in negative and interrogative forms.

(3) In drilling the class in the forms of the *perfect* and the *imperfect*, the teacher should draw the pupils' attention to the formation of the participles, past and present; he should also point out the difference between strong and weak verbs.

(4) It is not necessary to discuss in detail the uses of different tenses in English, as there is little difference between those and the uses in Marathi. However, the following points deserve careful study :

(i) *Habitual Tenses in Marathi*. The present Habitual मी (नेहमी) खातो or खात असतो is rendered in English by Present Indefinite—I eat.

The Past Habitual मी खात असे is rendered by the Past Indefinite—I ate, or by a special mode—I used to eat.

The Future Habitual is not commonly used.

(ii) *Has gone, is gone*—Some intransitive verbs of going or coming take two forms of the Present Perfect, *has gone, is gone*; *has arrived, is arrived*.

2. *The Perfect Continuous Tenses* (Present, Past, and Future). What are called the continuous tense forms are not recognised by Marathi grammarians. Their purpose is served by the imperfect tenses.

The Continuous Tenses emphasize the continuousness of an action. मी १९०५ सालापासून फाउन्टन पेन वापरीत आहे—I have been using a fountain pen since 1905; मी गेली तीस वर्षे फाउन्टन पेन वापरीत आहे—I have been using a fountain pen for the last thirty years; तो विलायतेस जाण्यापूर्वी सुमारे चार वर्षे कायद्याचा अभ्यास करीत होता—He had been studying law for four years before he went to England.

N. B.—The prepositions used in such constructions are *since* and *for*. *Since* refers to the point of time when the action commenced, and *for* to the period covered by the action.

Translate into English, using both Active and Passive constructions where possible:—

१. तो दूध पितो. २. तो दूध पितो का ? ३. तो दूध पीत नाही.
४. तिने पुस्तक वाचले. ५. तिने पुस्तक वाचले का ? ६. तिने पुस्तक वाचले नाही.
७. विठू फुलें आणील. ८. विठू फुलें आणील का ? ९. विठू फुलें आणणार नाही.
१०. मुलें फुलें तोडीत आहेत. ११. शेतकरी गवत कापीत होते. १२. उर्या या वेळीं आम्ही क्रिकेट खेळत असू.
१३. आम्ही पुष्कळ चित्रे विकत घेतली आहेत. १४. त्यांनीं पुष्कळ घरे बांधिली आहेत.
१५. एक फ्रेंच डॉक्टर हिंदुस्थानांत आल्यापासून साप गोळी करित आहे. १६. तीं मुलें कोठें आहेत ? त्यांच्याजवळ वहा होत्या का ?
१७. तुम्ही विहिरीत दगड कां फेकिले ? १८. जपानने राष्ट्रसंघाला काय उत्तर दिलें ? १९. अविसीन्यांत तेलाच्या खाणी आहेत काय ? २०. नानू आज सकाळपासून (सारखा) खेळत आहे.
२१. हरि वर्तमानपत्र वाचीत आहे. २२. काका आज दहा वर्षे सोनें बनविण्याचा प्रयत्न करित आहेत.
२३. तुझ्या गुलाबावर किती फुलें आहेत ? २५. तूं आज किती वर्षे चष्मा वापरीत आहेस ? २५. मी आज दहा वर्षे चष्मा वापरीत आहे.
२६. यमू १९२५ सालापासून चष्मा वापरीत आहे. २७. आम्ही ४ वाजतां शाळेंतून परत येतो.
२८. तुम्ही केव्हां येतां ? २९. आई मला गणित शिकवीत असते. ३०. गुदस्तां बाबा मला गणित शिकवीत असत.
३१. मुंबईस आम्ही समुद्रावर स्नान करित असू. ३२. मीही समुद्रावरच स्नान करितों. ३३. तुम्ही दररोज किती मैल चालतां ? ३४. आमचे आजोबा दररोज दहा मैल चालत असत.
२५. हरिभाऊंनीं पुष्कळ कादंबऱ्या लिहिल्या आहेत. ३६. ते सकाळीं फार लवकर उठत आणि ' करमणुकी ' साठीं गोष्टी लिहीत.
३७. वेणूतार्ड पानसे यांनीं त्यांचें एक सुंदर चरित्र लिहिलें आहे. ३८. मालतीनें माधवाचें सुंदर चित्र काढलें होतें.
३९. त्या क्राळीं मुलींनाही शिक्षण देत असत. ४०. मनूनें ब्रियांसंबंधी कडक नियम केले होते. ४१. तुमच्या प्रिन्सिपॅलसाहेबांनीं

वसतिगृहांतील विद्यार्थ्यांसाठी कडक नियम केले आहेत. ४२. आमच्या कॉलेजचे प्रिन्सिपॉलही असे कांहीं नियम करणार आहेत असें ऐकतों. ४३. भास्कराचार्यांनी आपली कन्या लीलावती हिला गणितशास्त्र शिकविलें होतें. ४४. इ. स. १२९३ मध्ये अल्लाउद्दीन यानें देवगिरीचें राज्य काबीज केलें. ४५. बालवीर मुंबईहून उद्यां येतील. ४६. आम्ही यंदा महाबळेश्वरास जाणार नाही. ४७. दादा यंदा मला विलायतेस पाठवतील. ४८. थांव, त्याला मी उद्यां चांगला चोप देतों.

LESSON V

VERBS : TENSES — (Continued)

(1) *Shall* and *Will*; *Should* and *Would*; (2) *Do*, *Can*, *May*, *Must* and *Ought*.

1. Errors in the use of *shall* and *will* are very common. We have attempted to tabulate below the correct uses.

2. *shall* with the first person and *will* with the second and third persons simply foretell; *will* with the first person and *shall* with the second and the third, express the will or wish of the speaker.

3. Use of *Shall* and *Will* in assertions :

Person	Mere futurity	Other senses
First	I <i>shall</i> go—मी जाईन.	I <i>will</i> (am determined to) go —मी जाईनच-जाणार (निश्चय).
Second	You <i>will</i> go—तू जाशील.	You <i>shall</i> go (You will be required to go)—तुला जावें लागेल. —जाणें भाग आहे (compulsion). You <i>shall</i> have a new cycle (promise)—तुला सायकल (खास) मिळणार.

Person	Mere futurity	Other senses
Third	He } She } <i>will go</i> It } तो जाईल. ती जाईल. ते जाईल.	He <i>shall</i> go (He will be obliged to go)—त्याला गेलेंच पाहिजे—जाणें भाग आहे—जावें लागेल. He <i>shall</i> have a reward (He must get one)—त्याला वक्षीस मिळालेंच पाहिजे. He <i>shall</i> leave Poona within twenty-four hours (command and threat)—त्यानें २४ तासांत पुणें सोडलें पाहिजे.

Notes : (a) *Shall* in the 2nd and 3rd persons ceases to be an auxiliary and becomes a verb of independent meaning ; it expresses *obligation, necessity, command, or promise.*

(b) *Will* in the first person is not an auxiliary, and expresses *willingness, desire, promise, or determination.*

4. *Shall* and *Will* in interrogative forms :

Person	Shall	Will
First	<i>Shall I go ?</i> मी जाऊं का ? This indicates mere future (मी जावें अशी तुमची इच्छा आहे काय ?)	<i>Will I go ?</i> (Am I willing to go ?)—माझी जाण्याची इच्छा आहे काय ? Surely, this is absurd.
Second	<i>Shall you go ?</i> (Do you intend to go ?) This is mere future. तुम्ही जाऊ काय ?	<i>Will you go ?</i> This question amounts to a request.
Third	<i>Shall he go ?</i> (Must he go ?) Do you wish him to go ? त्याला गेलेंच पाहिजे काय ?	<i>Will he go ?</i> (Is he willing to go ?) —तो जाईल का ? (तुमी)

Notes : (a) "*Shall* and *will* are used in questions in the first and the third persons, in the same way as in statements.

(b) "The practice in questions in the second person is to use that auxiliary which we expect in the answer : as, *Shall* you buy a new coat tomorrow ? This is the correct form if it means, Do you intend to buy a new coat tomorrow ? The answer we expect is either, Yes, I *shall* buy...or, No, I *shall* not buy.... (we wish to express mere futurity, and therefore use *shall*.) If we use *will*, the question is converted into a request. *Will* you buy ? i. e., I desire you to buy." Tipping—Matriculation English.

5. *Should* and *Would* :

Should is the past tense of *shall*. *Would* is the past tense of *will*. This past tense denotes an action which, at some past time, was considered as being still in the future. It is called *Future in the Past*.

According to the rules of the Sequence of Tenses, *should* and *would* replace *shall* and *will* in dependent clauses when the verb in the principal sentence is some form of the past.

Should and *would* follow the rules of *shall* and *will*. We repeat the table showing uses of *shall* and *will* with *should* and *would* put in their proper places.

Shall and *Will*, *Should* and *Would*

Person	Mere futurity	As independent verbs possessing special meaning
First Simple Future	I shall go—मी जाईन.	I will (am determined to) go—मी जाईनच (जाणार).

Person	Mere futurity	As independent verbs possessing special meaning
Future in the Past	I said that I should go—मीं म्हटलें कीं मी जाईन.	I said I would (was determined to) go—मीं म्हटलें कीं मी जाईनच (जाणार). I will (promise to) give you a cycle. I said I would (promised to) give him a cycle.
Second Simple Future	You will go—तू जाशील.	You shall (you will be obliged to) go—तुला जावें लागेल—जाणें भाग आहे.
Future in the Past	You said that you would go—तू म्हणालास कीं मीं जाईन.	You said that you should (would be obliged to) go—म्हणालास कीं मला जावें लागेल.
Third Simple Future	He will go—तो जाईल.	He shall (will be obliged to) go—त्याला गेलेंच पाहिजे—जाणें भाग आहे.
Future in the Past	He said that he would go—तो म्हणाला कीं मीं जाईन.	He said that he should (would be obliged to) go—तो म्हणाला कीं मला जावें लागेल.

6. Some auxiliary and semi-auxiliary verbs in common use:—*Do, can, may, must, ought.*

Do (past tense *did*) is used in :

(a) questions : *Does* } तो जातो का ?
 Did } he go ?— तो गेला का ?

(b) emphatic entreaties and assertions :

Do go.

(तुम्ही) जाच.

I tell you he *did* go

मी सांगतो तो गेलाच.

Can (past tense *could*) expresses *power, ability, capacity*.

(a) I *cannot* walk—माझ्याने चालवत नाही.

(b) He *can* lift this weight—त्याला हें वजन उचलतां येईल.

May (past tense *might*) expresses *possibility, probability and permission*.

(a) The ship *may* arrive to-day—जहाज आज यावें.

(b) You *may* go home (you have my permission to go home) } --तुम्ही घरीं यावें.

Must denotes (a) *certainty* (b) *determination* or (c) *compulsion* ; as,

(a) He *must* have started. तो निघाला असला पाहिजे.

(b) I *must* go to Bombay now. आतां मला मुंबईला गेलेंच पाहिजे.

(c) You *must* buy a cow. तुम्हीं गाय घेतलीच पाहिजे.
You *must* leave this room. खोलींतून तुला गेलेंच पाहिजे.

Ought (followed by *to*) implies *obligation, duty*.

Students *ought to* obey विद्यार्थ्यांनी शिक्षकांचें ऐकलें
their teachers. पाहिजे.

This is stronger than—Students *should* obey their teachers.

Translate into English :—

१. मी आज मुंबईस जाईन. २. नारायणराव पुढल्या वर्षी विलायतेहून परत येतील. ३. शेतकरी लोक आतां गहूं पेरतील. ४. तुम्ही मला वांचविण्याचा प्रयत्न करा, नाही तर मी मरेन. ५. तुला मी आज खास सायकल घेऊन देईन (*determination*). ६. दुसऱ्यानदां विहिरीत दगड फेंकलेस, आतां तुला (खास) शिक्षा होईल (*certainty*). ७. जीं मुलें छपरावर दगड मारतील त्यांस कडक शिक्षा होईल (*threat*). ८. धडे चालले असतां मुलांनीं बोलतां कामा नये (*command*). ९. सधूनें आज पुन्हां वागेतील फुलें तोडिलीं; आज त्याला (खास) दंड होणार. १०. चुकार माणसाला कधीही यश मिळणार नाही. ११. सर्व शिपायांनीं कवाडतीसाठीं उद्यां सकाळीं ६ वाजतां

- कवाइतीच्या मैदानावर हजर असावे (command). १२. चारांहून अधिक माणसांनी देवळाजवळ जमू नये (command). १३. सर्व जिल्हा अधिकाऱ्यांनी गव्हर्नरसाहेबांच्या स्वागतार्थ स्टेशनवर हजर असावे (polite order). १४. कृपा करून एवढे पुस्तक माझ्या टेबलावर ठेवा (use will). १५. मी वैद्याला बोलावू का? १६. तू ताबोडतोव जाशील का? १७. होय, जाईन. १८. सद्भाऊ, एवढे पत्र टपालांत टाकाल का?

Use *shall, should, will and would* correctly :

१९. मी तुला मुंबईस नेईन असे म्हटलें नाहीं. २०. आतां सुट्टी झाली आहे तेव्हां मी तुला मुंबईस (खास) घेऊन जातो. २१. मी एक महिन्यापूर्वी तुला सांगितलें होतें कीं मी तुला मुंबईस (खास) नेईन. २२. शिक्षक म्हणाले कीं नारायणास शिक्षा होईल (Direct and Indirect). २३. तो मला म्हणाला कीं तुला वक्षिस मिळेल (Direct and Indirect, mere futurity). २४. मुलांनीं आपल्या आईचें ऐकावें. २५. मी आतां घरीं जाऊं का? होय, जा (may). २६. आज पाऊस पडावा. २७. तुझा भाऊ पास व्हावा. २८. आई आज (कदाचित्) येईल. २९. आज त्याचा ताप कमी व्हावा. ३०. मला हें पत्र वाचतां येत नाहीं. ३१. तुम्हीं नानूल सायकल दिलीच पाहिजे. त्याची शाळा तीन मैल आहे. इतका लांब तो पायीं कसा जाईल? ३२. मुलींनीं मासिकांचे जुने अंक घरी न्यावे.

LESSON VI

THE OBJECT FUNCTION

(Object of a transitive verb)

1. We may conveniently begin the consideration of the object function with a few specimen sentences :

1. हरि दूध पितो.	4. ती मुलास शिकविते.
2. मी झाड तोडिलें.	5. वाण्यानें मला फसविलें.
3. वाणी साखर विकतो.	

From these it will be seen that in Marathi the object of a transitive verb is not necessarily an inflected word; in the foregoing sentences दूध, झाड and साखर are uninflected, while मला and मुलास are inflected forms for the accusative case or objective case.

N. B.—Among Marathi nouns the names of persons and other animate objects are generally inflected for the accusative; those of inanimate objects generally retain their original form.

In the above दूध, झाड, साखर are instances of the *uninflected accusative*. They present no difficulty and need not lead to any errors in translation.

On the other hand, when a noun or pronoun in the objective case is inflected in Marathi, as in the sentences 4 and 5 above, the student may feel tempted to use prepositional phrases in the translation, which is wrong. The accusative form in English is never inflected (except the forms of personal pronouns); nor is it governed by any preposition, such as *to* or *for*, which correspond to -स and -ला in Marathi; as. मुलानें बापास विचारलें—The boy asked his father (and not 'to his father'); रामानें रावणास मारिलें—Rama killed Ravana (and not 'to Ravana'); तो शंकरास म्हणाला—He told Shankar (and not 'to Shankar') बायकोने नवऱ्यास विनविलें—The wife entreated her husband (and not 'to her husband').

2. Exceptions:

म्हणणे	to say
ऐकणे	to listen
समजून सांगणे	to explain
अर्ज करणे	to apply
उत्तर देणे	to reply

} These are followed by
to before the personal
object.

Examples :

जॉन जेम्सला म्हणाला.

John said *to* James.

शिक्षकानें विद्यार्थ्यांस धडा

The teacher explained the lesson *to* his pupils.

समजून सांगितला.

Listen *to* me.

माझे ऐक.

मी त्या जागेकरितां कलेक्टर-

I have applied *to* the Collector for the vacancy.

साहेबांकडे अर्ज केला आहे.

He has replied *to* me.

त्यानें मला माझ्या पत्राचें उत्तर

पाठविलें आहे.

3. Where pronouns and nouns are *indirect* objects, the preposition *to* should be used with *the indirect object*, provided the indirect object is placed after the direct : as त्यानें मला तीन रुपये उसनें दिले is either—He lent *me* three rupees, or He lent three rupees *to* me.

4. A few verbs like the following are transitive and do not take preposition after them :

To love तो माझ्यावर प्रीति करतो. He loves *me* (and not He loves *on* me).

To examine इन्स्पेक्टरसाहेब आमची परीक्षा घेतील. The inspector will examine *us* (and not, The inspector will examine *of* us).

To blame तो मला दोष देतो. He blames *me* (and not, He blames *to* me).

To trouble त्याला त्रास देऊं नका. Do not, trouble *him* (and not, Do not trouble *to* him).

No exhaustive list need be given. Teachers will do well to be on the look-out for such verbs from the lessons they do with their pupils.

Translate into English:—

१. मनीच्या लग्नासाठीं आम्हीं दोन मण साखर खरेदी केली. २. आम्हीं यंदा दोन घरे वांधिलीं. ३. भिकुशेट्जींना यंदा सरकारने सुवर्णपदक दिलें. ४. माणिकचंद सरकारला दवाखान्यासाठीं वीस हजार रुपये देतील. ५. त्यानें माझे ऐकिलें नाहीं (listen to). ६. या कामीं तुम्हीं कलेक्टरसाहेबांकडे अर्ज करावा. ७. आम्हीं त्यांच्याकडे दोनदां अर्ज केला, पण अजून त्यांनीं आम्हांस जवाब दिला नाहीं. ८. श्री. गाडगीळ हे बीजगणितांतील कठिण उदाहरणें तुम्हांस समजून सांगतील. ९. तुला ही कविता मी समजून सांगेन. १०. ढोंगी लोकांवर विश्वास ठेवूं नका. ११. ढोंगी लोकांचें मातृभूमीवर प्रेम नसतें; त्यांचें स्वार्थावर प्रेम असतें. १२. इन्स्पेक्टरसाहेबांनीं आमची परीक्षा घेतली (examine). १३. तुम्हीं आपल्या वर्गातील मुलींना त्रास देऊं नये. १४. त्या सगळीं मासिकें घरीं कां नेतात ? १५. त्यांनीं तीं शाळेंतच वाचावीं.

LESSON VII

THE NOUN

1. The rendering of nouns should present no difficulties, provided that appropriate words are chosen. The student will find this subject dealt with at some length in the chapters on Synonyms towards the end of the book. In the meanwhile, we shall deal here with some other aspects of the translation of nouns.

2. Both in Marathi and in English, adjectives of quality are used as nouns. When they are so used in English they take the definite article *the* before them.

तो गरिबांचा कनवाळू आहे.

He is very kind to
the poor.

दुबळ्यांना आपण मदत केली पाहिजे.

We must help the
weak.

3. Names of colours are both adjectives and nouns :

हिरवा हें पिवळा व निळा या रंगांचें मिश्रण आहे—*Green* is the mixture of *yellow* and *blue* (nouns); त्याची टोपी निळी आहे—He has a *blue* cap (adj.).

4. We give below a list of English adjectives (with their Marathi equivalents) which are also used as nouns.

All these are in common use in present-day English.

Adjectives	Nouns
(a) Daily—रोजचा	A daily—दैनिक वर्तमानपत्र
Fortnightly—पाक्षिक	A fortnightly—पाक्षिक "
Monthly—मासिक	A monthly—मासिक "
Quarterly—त्रैमासिक	A quarterly—त्रैमासिक "
Weekly—आठवड्याचा	A weekly—साप्ताहिक "
(b) Capital—महत्त्वाचा, नामी	A capital—भांडवल
	A capital—राजधानी
Criminal—दोषार्ह	A criminal—गुन्हेगार
Elder—वडील	An elder—वडीलधारें माणूस
Fluid—प्रवाही	A fluid—प्रवाही पदार्थ
Liquid—पातळ	A liquid—पातळ पदार्थ
Mortal—मर्त्य, प्राणांतिक	A mortal—मनुष्य, मर्त्य प्राणी
Noble—उदार	A noble—सरदार
Prodigal—उधळ्या	A prodigal—उधळ्या माणूस
Secret—गुप्त	A secret—गुप्त गोष्ट
Senior—वरिष्ठ	A senior—वरिष्ठ माणूस
Solid—घन, दाट	A solid—घन पदार्थ
Superior—श्रेष्ठ, वरिष्ठ	A superior—वरिष्ठ अधिकारी
Total—एकंदर	A total—बेरीज
Worthy—लायक,	A worthy—नरश्रेष्ठ, नररत्न
योग्यतेचा	A subordinate—दुय्यम,
Subordinate—दुय्यम	हाताखालचा कामगार

(c) The following adjectives are used as nouns, only in the plural : The ancients—प्राचीन लोक ; The moderns—अर्वाचीन लोक ; Betters—आपणापेक्षां श्रेष्ठ लोक ; Eatables—खाण्याचे पदार्थ ; Equals—बरोवरीचे लोक ; Morals—नीति, वागणूक ; particulars—तपशील ; Valuables—मूल्यवान वस्तू.

Translate into English:—

१. शहाणे (लोक) अशा प्रसंगी गप्प वसतात. २. प्रवळानीं दुबळ्यांना साहाय्य करावें. ३. शक्तिवान् (लोक) अशक्तांना पीडा करीत नाहीत. ४. निरुपद्रवी माणसं सामान्यतः दुबळीं असतात; ५. पिवळा (रंग) डांसांना सहन होत नाही. ६. नवरीनें लग्नाच्या वेळीं पांढऱ्या शुभ्र रंगाचा शोषाख घातला होता. ७. पुण्यांत पुष्कळ दैनिक पत्रे आहेत, त्यांत “सकाळ” हें सामान्य वाचकांस कळेल असें दैनिक आहे. ८. राष्ट्रसंवाला गुप्त तह मान्य नाहीत. ९. पाणी हा प्रवाही पदार्थ आहे. १०. सर्व घन पदार्थ वितळत नाहीत. ११. पाणी गोळें म्हणजे घन होतें. १२. तो गुन्हेगार तुहंगांतून पळाला. १३. चोरी करणें हा गुन्हा आहे (use the adj. criminal). १४. भाऊसाहेबांनीं मुलांसाठीं पुष्कळ पैसा ठेविला, पण तीं सर्व मुलें उधळीं निघालीं. १५. तानाजी हा लायख शिपाई बडी होता. १६. असली लायख माणसें हीं कोणत्याही राष्ट्राचीं भूषणें होत. १७. अक्रूर फार उदार होता. १८. त्याचे सरदार देखील त्याच्यासारखेच उदार होते. १९. आपण सर्वजण मरणाधीन आहो. २०. त्याला प्राणांतिक जखम झाली. २१. औरंगजेबानें आपल्या बडोळ भावास कैदेत टाकलें म्हणून सर्व बडोळ माणसांस दुःख झालें. २२. ही योजना नामी आहे, पण तिला भांडवल फार लागेल. २३. रंगून हें शहर ब्रह्मदेशाची राजधानी आहे. २४. मामलेदारसाहेब हे तुमचे वरिष्ठ आहेत, त्यांचे हुकुम तुम्हीं पाळलेच पाहिजेत. २५. तो आपल्या हाताखालच्या लोकांशीं सौजन्यानें वागतो.

LESSON VIII

THE NOUN(—Continued)

Gender

1. The gender of words is an attempt to represent in language the distinction of sex that we find in Nature. The difference between the two—sex and gender—is clear. Sex exists in Nature, among living creatures ; inanimate objects have no sex. But, in grammar words are distinguished by their genders even when they represent inanimate things. This is the case in all languages, more or less. Thus, in English, the *Sun* is masculine in gender, because men attribute to him the qualities of male creatures,—power, great size, warmth etc. The *Moon* is feminine in gender because of the tenderness of her light.

In Marathi, gender is highly artificial and arbitrary. In English, on the other hand, it is for the most part, natural. Hence, in translating from Marathi into English very few difficulties arise on this score.

2. *Some rules :*

- (i) Names of males are of masculine gender ; names of females are feminine, and the rest are neuter.
- (ii) Children, however, and lower animals, are spoken of as belonging to the neuter gender.
- (iii) With certain animals remarkable for their timidity, meekness, etc. such as *hare*, *cat*, *fox*, the feminine gender is generally preferred.
- (iv) Names of countries when personified are treated as feminine : *ships*, *steamers*, *railway-trains*, etc., are feminine in gender.

3. Inanimate objects or qualities are sometimes spoken of as if they were persons. They are then said to be *personified*. When they are thus personified, those remarkable for strength and greatness are treated as males; those remarkable for tenderness, beauty, or gentleness, are spoken of as females; thus *the Sun, Death, Time*, are regarded as masculine; *the Moon, Nature, Art, Hope, Virtue* are regarded as feminine.

Translate into English:—

१. त्याच्या वहिणीला किती मुल्लें आहेत? २. तिला एकच मूल आहे आणि तें तीन वर्षांचें आहे. त्या मुलाला (child) कुत्रां फार आवडतात म्हणून तिनें एक कुत्रा पाळला आहे; तो फार चलाख व खेळकर आहे. ३. आम्हीं एक नवीन घोडा घेतला आहे. तो फार जलद चालतो. ४. मला काल टेंकडीवर एक ससा दिसला. तो फार गोजिरवाणा होता. ५. मावशीनें मला एक मांजर पाठविलें आहे. तें उंदीर भराभर पकडतें. ६. जपान हें एक महत्त्वाकांक्षी राष्ट्र आहे. तें दर वर्षी आरमारावर पुष्कळ पैसा खर्च करतें. ७. हिंदुस्थान हा एक मोठा देश आहे, पण त्याला आरमाराची फार जहरी आहे. ८. ब्रिटन हा लहान देश आहे, पण त्याचे आरमार फार प्रचंड आहे. ९. हिरावती हें जहाज गोव्याकडून येत होतें, तें वाटेत मालवणाजवळ खडकावर आदळलें. १०. देशी कंपनीचे तुकाराम नांवाचे एक जहाज होतें. तें कांहीं वर्षांपूर्वी वादळांत सांपडलें व बुडालें. त्याच्यावरील बहुतेक उतारु बुडून मेले. ११. सूर्य सकाळीं पूर्वेस उगवतो. तो आपल्या सोनेरी हातांनीं आम्हांस उठवितो. १२. चंद्र पश्चिमेकडे मावळत आहे. त्याचे किरण सरोवराच्या पाण्यावर पडले आहेत. १३. काल (time) हा आम्हांस दुःखाचा विसर पाडतो. म्हणून त्याला मी आपला मित्र समजतो. १४. मृत्यु (death) हा भयप्रद आहेच, पण त्याला सज्जन मुलींच भीत नाहीत.

LESSON IX

THE NOUN—(Continued)

Number

1. In all languages the singular number is used as the basic word, and the plural is derived from it by inflection, or by modification. In *mango—mangoes, dog—dogs*, we have inflection ; in *mouse—mice, foot—feet, आंबा—आंबे, केळ—केळीं*, we have modification.

2. The following words are generally used in the singular :—

Mass words—these stand for something that cannot be counted, and are hence classed as *uncountables*.

(a) Material nouns :

Water, milk, air, scenery, iron, copper, gold, silver.

Hair—but *hairs* when taken separately.—He has a few white *hairs* on his head—**त्याच्या डोक्यावर थोडेसे पांढरे केंस आहेत.**

Fish—but *fishes* when taken separately ; as, There were three small *fishes* in the pond —**डबक्यांत तीन लहान मासे होते.**

Stone—but *stones* (pieces of stone).

Brick—Brick (material n.) Pl. *Bricks*—separate pieces.

Bread—If you want the plural to be used, say *loaves* or *pieces of bread*. According to Jespersen, *bread*s also is becoming common,—I have had two *bread*s or two *pieces of bread*.

Tea—Two *teas* in the sense of *tea for two* is permissible.

(b) Immaterial :

Music, poetry, leisure, space.

Time—Time is countable in two distinct significations, general and particular: as, We had a delightful *time*—आमचा काळ आनंदांत गेला; I have read this book three or four *times*—मी हें पुस्तक तीनचार वेळां वाचिलें आहे.

3. The singulars and the plurals of the following words are the same :

- (a) *Deer, sheep, yoke, stone (weight), hundredweight,*
- (b) *Score, dozen, hundred thousand.*

In (b) the words have regular plural forms when not preceded by numerals: *dozens of times, hundreds of people* and so on.

- (c) *Horse (in the sense of cavalry)*—घोडदळ, रिसाला.
- Foot (in the sense of foot-soldiers)*: पायदळ.

4. The word *clothes*—garments (कपडे) has no singular: the singular *cloth* means कापड.

5. When *man* or *woman* is the first element of a word and serves to denote the sex of the whole, both elements take the plural form, as, *man-servant* (sing.), *men-servants* (pl.); *woman-writer* (sing.); *women-writers* (pl.); but *maid-servant* (sing.), *maid-servants* (pl.).

6. English has not what we call सन्मानार्थी बहुवचन: a plural form used for the singular to mark respect. Even the Emperor of India is spoken of in the singular. Thus, we should say, 'The Emperor *is* very kind.' It should be also remembered that 'His Majesty', 'His Excellency', 'His Highness', are singular nouns and require singular verbs, when in the nominative case.

* * 7. Some words are hardly ever used except in the plural; e. g., names of composite objects such as, *trousers, scissors, spectacles* and *glasses*. A *pair* of *scissors*, two *pairs*

of *scissors*, is quite correct. There is a tendency to use the plural form as a new singular' (Jespersen): as, *a scissors, a chemical works, an innings*.

* * 8. *Youth*—(1) An abstract noun meaning *young age*—*तारुण्य*—does not take the plural.

(2) A collective noun meaning *young people* collectively—no plural.

(3) A common noun meaning *a young man* has the plural form: A *youth* of twenty—*youths* of twenty.

* * 9. The word *abuse* should not be used in the plural in the sense of *शिव्या* which should be rendered by *names* or *abuse*: as He called me *names* or He gave me much *abuse*. *Abuse* means *दोष*—Akabar reformed many of the *abuses* of the state—अकबरानें राज्यांतील पुष्कळ दोष दूर केले.

* * 10 *Alphabet* has no plural. *मूलाक्षरें* is the *alphabet* (collectively), or the *letters of the alphabet*.

* * 11. The following words in the plural form are singular in meaning so far as their Marathi equivalents go:

(Arranged according to alphabetical order in Marathi)

wishes	इच्छा	rains	पाऊस, पावसाळा
expenses	खर्च	news	वातमी
		a piece of news	
Mathematics	गणित	contents	मजकूर
inquiries	चौकशी	wages	मजुरी
measures, steps	तजवीज	arrangements	व्यवस्था
preparation	तयारी	services	सेवा
alms	दानधर्म	riches	संपत्ति
circumstances	परिस्थिति	instructions	हुकुम, समज.

The nouns *cattle*, *people*, etc. are always used in the plural; but when *people* means a nation the plural is *peoples*.

* * 12. The following should be noted :

Handful	मूठभर	Handfuls	मुठीभर किंवा मुठी
Spoonful	चमचाभर	Spoonfuls :	as, three spoonfuls तीन चमचे.

But,

Bucketful—bucketsful.

Translate into English, with particular attention to words in bold type :—

- (a) १. **मुलांनो**, **माशा** आणि **डांस** रोगांचा प्रसार करितात. २. **वटाटे** सालीसकट (साल—skin) शिजवावे. ३. अलीकडे **शहरांची** संख्या वाढत आहे. ४. सूर्याचे **किरण** आरोग्यकारक असतात. ५. पेठेंत जमलेल्या **स्त्री-पुरुषांनीं** त्या **स्त्रीच्या** शौर्याची तारीफ केली. (use 'lady' for स्त्री). ६. मी सकाळीं हात व पांय धुतो, व व्रशानें दांत घासतो. माझे दोन व्रश आहेत. ७. **लांडग्यांनीं** त्या शेतीचा नाश केला. ८. **स्त्रिया** व **मुलें** यांच्याकरितां मोठ्या **शहरांत** स्वतंत्र **दवाखाने** असतात. ९. आमच्या गाईचीं **वासरें** काळीं आहेत. १०. हे सर्व **चाकू** मालवण येथें केलेले आहेत. ११. काल रात्रीं आमच्या घरांत दोन **चोर** (thief) शिरले होते; पण कुत्रीं भुंकूं लागल्याबरोबर ते पळाले. १२. नानासाहेबांचे दोघे **जांवई** मुलांवाळांसह आले आहेत.

- (b) १. तूं फार **भाकरी** खालं नको, दोन **पाच** आज पुरेत. मीं दोन **भाकरी** (cakes of bread) खाल्ल्या. २. आम्हीं सकाळीं **लोणी** आणि **भाकरी** खातो. ३. यंदा बाजारांत **फळफळावळ** पुष्कळ दिसते. ४. जेवणानंतर थोडीशीं **फळें** खावीं. ५. मुंडव्याचे गिरणींत चांगला **कागद** होतो. ६. वर्तमानपत्राला फार **कागद** लागतो. ७. तुला भेटण्याला मला **वेळ** नाही. मीं हें तुला अनेक **वेळां** सांगितलें. ८. **लंडन टाइम्स** हें एक वजनदार पत्र आहे. ९. या गांवांत लोक भिंतींना **वीट** वापरतात. **दगडाचीं** घरें फारच थोडीं आहेत. १०. त्या ढिगांत किती **विटा** आहेत ? ११. मुलांनीं **दगड**

गोळा केले व एक ढीग बनविला. १३. सोने लोखंडाइतकें उपयोगी नाही. १४. यंदां हिंदुस्थानांतून पुष्कळ सोने परदेशीं गेलें. १५. त्याचे कौस काळे आहेत. १६. त्याचे कांहीं कौस पांढरे आहेत. १७. बंगाली लोक मासे खातात. १८. या ताटांत तीन मासे आहेत. १९. हल्लीं व्यापारधंदा मंदावला आहे. २०. फुरसतीच्या वेळीं मी गाण्याचा अभ्यास करतो. २१. त्यानें काव्य व तत्त्वज्ञान यांचा चांगला अभ्यास केला आहे, पण त्याला सारासारविचार (common sense) फारसा नाही. २२. मी काल त्याचें व्याख्यान ऐकिलें, त्यांत त्याचें व्यवहारचातुर्य बरेंच दिसून आलें. २३. गणितावर तुला पुष्कळ वेळ घालविला पाहिजे.

(c) १. मला बाब्रांनीं एक हरिण दाखविलें. २. हरिणांचे कळप रानांत राहतात. ३. धनगर लोक मेंढ्या पाळितात. ४. आम्हीं एक मेंढी आणिली आहे. ५. तुझे वजन किती आहे ? ६. तीन डझन आंवे आण. ७. माझे वजन (use the verb weigh) दहा स्टोन आहे. ८. शेंकडों लोक या प्रसंगीं हजर होते. ९. शत्रूजवळ दोन हजार घोडेस्वार, बारा हजार पायदळ व पुष्कळ तोफा होत्या.

(d) १. माझी टोपी लोंकरीच्या कापडाची केलेली आहे. २. प्रत्येकानें स्वच्छ कपडे घातले पाहिजेत.

(e) १. हल्लीं बऱ्याच लेखिका मासिकांतून लिहितात. २. आमचेकडे तीन गडी व दोन मोलकरणी आहेत.

(f) १. नाना घरीं आहेत का ? नाही, ते बाहेर गेले आहेत. २. नाना घरीं आहे का ? नाही, तो बाहेर गेला आहे. ३. विष्णुपंत मुबईस गेले आहेत, ते उद्यां येतील. ४. बाबांनीं मला हा निरोप पोंचवावयास सांगितलें आहे. ५. सासूवाई आज गांवाहून आल्या आहेत, त्या जराशा आजारी आहेत. ६. गव्हर्नरसाहेबांनीं काल वीस धांवा काढल्या. ७. कोल्हा-पूरच्या महाराजांस शेतीची फार हौस आहे.

६) १. माझ्या विजारीला दोन खिसे आहेत. २. तुझे डोळे वाईट आहेत, तू चाळिशी कां वापरीत नाहीस ? ३. माझा चष्मा कोठे आहे ? ४. कात्री हें खेळणें नव्हे. ५. येथें दोन कात्र्या होत्या, त्या कोठे आहेत ? ६. चिमटा टेबलावर आहे तो घे, आणि हा विंचू पकड. ७. सिंहानें मुलाचें पोट फाडिलें व आंतडीं बाहेर काढिली. ८. त्याच्या आंतड्यांत कांहीं रोग आहे.

*(h) १. जर्मनीतील तरुण युद्धाला अनुकूल नाहीत. २. त्या दोन तरुणांनीं चोरास पकडलें. ३. तारुण्य हा ज्ञान व शारीरिक बल कमावण्याचा काळ आहे.

(i) १. मालकानें नोकरीला फार शिब्या दिल्या. २. लांडगा म्हणाला, “तूं शिब्या दिल्या नसल्या तरी तुझ्या बापानें दिल्या असतील.” ३. महाराजांनीं राज्यकारभारांतील पुष्कळ गैरव्यवस्था (दोष—abuses) नाहीशी केली. ४. गव्हर्नरसाहेबांनीं काल रोजीं ससून हॉस्पिटलला भेट दिली.

(j) १. तुमचीं गुरें आमच्या शेतांत चरत होती. २. लोकांना वाटतें कीं हल्लींचें शिक्षण निरूपयोगी आहे. ३. चिनी हे कष्टाळ लोक आहेत. ४. ही वातमी खरोखरच फार खेदकारक आहे. ५. परटानें कपडे धुतले आहेत काय ? तीं मुलें मूळाक्षरें शिकत होती.

(k) १. मी तुझ्या प्रवासाची व्यवस्था करीन. २. त्या पत्रांत काय मजकूर आहे ? ३. माझ्या मुलाला केंब्रिज येथें दरमहा पंचवीस पोंड खर्च येतो. ४. पोलिस या चोरीचा तपास करित आहेत. ५. प्लेगचा प्रसार होऊं नये म्हणून तुम्ही काय उपाय योजिले आहेत ? ६. युवराजांच्या विवाहाची तयारी जारीनें सुरू आहे. ७. कामगारांची मजुरी गेल्या महिन्यांत शेंकडा दहा टक्के वाढविण्यांत आली आहे.

(l) १. त्या भिकाऱ्यास दोन मुठी तांदूळं घाल. २. दोन चमचे मध आणि एक चमचा तूप रोज घेत जा.

* * Translate the following with particular attention to the words printed in bold type:—

१. गव्हर्नरसाहेबांची स्वारी उद्यां महाबलेश्वराहून मुंबईस जाण्यास निघणार आहे. २. फर्ग्युसन कॉलेज उघडण्याचा समारंभ झाला तेव्हां कोल्हापूरचे महाराज हजर होते. ३. आज आपल्या पंक्तीचा मला लाभ मिळेल अशी मी आशा करतो. ४. आपलें वचन पाळण्याविषयी माणसानें खबरदारी घेतली पाहिजे. ५. ज्यांची प्राचीन लोकांस माहिती नव्हती अशा अनेक गोष्टी अर्वाचीन लोकांस माहित झाल्या आहेत. ६. उघळ्या मनुष्याशी संगत करणें हें खरोखर धोक्याचें आहे. ७. झालेला खराखरा प्रकार म्हणाल तर असा आहे. ८. गुप्त गोष्ट कोणीही फोडूं नये, असें मी तुला सांगितलें होतें ना ? ९. रामशास्त्री म्हणून पेशव्यांचे दरवारी जे प्रसिद्ध न्यायाधीश होते, ते फार निर्भीड असत. १०. ज्या जागीं आतां आपण उभे आहों, तेथें भुतांचा संचार आहे, असें भोळे लोक मानतात. ११. येथें दगडांची इतकी सन्मृद्धि असून वर बांधण्याचे कामीं लोक विटांचा उपयोग कां करतात ? १२. तिचे लांब सडक केंस पाठीवर मोकळे पडले होते. १३. मी जी चवकशी केली तीवरून तो निरपराधी असावा असें दिसतें. १४. या घोटाळ्यामुलें गेल्या दोन महिन्यांत माझा अभ्यास झाला नाहीं. १५. इतका खर्च करण्यासारखी माझी स्थिति नाहीं.

LESSON X

PRONOUNS

1. Rules for the correct use of pronouns are given in all good grammars. There are, however, a few peculiar uses of pronouns in English which need special attention. We shall deal with these below.

2. *Order of Personal Pronouns.* When pronouns belonging to different persons come together, they should be arranged in the order of their person, beginning with the

third. There is no such rule in Marathi. Thus, both the sentences तू व मी उद्यां पुण्यास जाऊं, and मी व तू उद्यां पुण्यास जाऊं must be rendered in English by, *You and I shall go to Poona to-morrow*. Similarly, मी व तो जुने मित्र आहोंत, and तो व मी जुने मित्र आहोंत—*He and I are old friends*; मी, विठू व तू मिळून वाचू—*Vithu, You and I should read together*.

- (a) The same rule should be followed in translating sentences in which the personal pronouns are joined by the conjunctions, *either...or,...neither...nor*.
 (b) When the pronouns as subject are joined by *or* or *nor*, the verb agrees with the nearer; as [त्याला किंवा मला दोष दिला पाहिजे—*He or I am to blame*.

3. आपण : The translation of आपण often leads to difficulties on account of the various meanings in which the word is used in Marathi. We shall consider these one by one.

- (i) आपण=मी—I
 =आम्ही—We.

When the speaker speaks complacently of himself, he uses आपण instead of मी; thus, आपण उद्यां सुवईस जाणार—I will go to Bombay to-morrow.

- (ii) आपण=We.

This आपण may mean either, (a) I and others like myself, or (b) you and I.

आपण सर्वजण उद्यां समुद्रकिनाऱ्यावर जाऊं—*We shall all go to the seashore to-morrow*.

- (iii) आपण=तुम्ही—You.

When the speaker wishes to speak in a respectful manner about the person he is speaking to, आपण is used instead of तुम्हीं. तुम्ही is also used, but आपण is more respectful: as, मी आपणांस (तुम्हाला) एक विनंति करावयास आलों आहे—I have come to you with a request.

- (iv) आपण is sometimes used reflexively, and is equal to स्वतः. Thus, त्यानें तें काम आपणच केलें पाहिजे—He must do the work *himself*.
- (v) Sometimes आपण is used in an indefinite sense to mean *everybody, all people*; as आपण आपलें कर्तव्य केलें पाहिजे—*One* must do *one's* duty; *We* must do *our* duty; etc

4. तुम्ही स्वतः When this refers to a single person, it should be translated by *yourself*; when it refers to more, by *yourselves*.

5. *Relative pronouns.* They are—*who, which, that, as, but and what.*

Who and its forms *whom* and *whose* are applied to persons. (*Whose* is also applied to things.)

Which is applied to things.

That is applied both to persons and things.

As is applied both to persons and things, but its antecedent must be *such* or *the same*.

But has a negative force (*who...not, that...not*).

What=*that which*.

Note 1.

- (a) *Who* and *which* are co-ordinating in their use, i. e., the clauses introduced by them give merely additional information about their antecedents—information that is not quite necessary for the understanding of the meaning. 1. शिपायानें चोराला धरिलें व तो त्याला तुहंगांत घेऊन गेला—The thief was captured by the constable, *who* (and he) took him to the lock-up. 2. हा माल सिंदबाद व्यापाऱ्याचा आहे व सिंदबाद समुद्रांत बुडून गेला—The goods belong to a merchant named Sindabad, *who* (and he) has been

drowned. 3. माझ्याजवळ एक चाकू आहे व तो फार तीक्ष्ण आहे—I have a knife, *which* (and it) is very sharp.

- (b) *That* is restrictive, that is to say, the clause introduced by *that* defines the application of its antecedent. 1. ज्या माणसानें मला मारिलें तो हा—This is the man *that* beat me. 2. माझा जो भाऊ कलकत्त्यास राहतो तो व्यापारी आहे—My brother *that* lives in Calcutta is a merchant. 3. मीं विकत घेतली ती खुर्ची फार लहान आहे—The chair *that* I bought is very small.

Note 2.

It should, however, be remembered that though the usage with regard to the restrictive use of *that* is universal, that with regard to the co-ordinating use of *who* and *which* is not so, these being used both restrictively as well as co-ordinatingly by standard authors.

Note 3.

In the following few cases *that* should be used in preference to *who* or *which*;—

- (a) When the antecedent is qualified by an adjective in the superlative degree; as, मीं जीं पुस्तकें पाहिलीं त्यांत हें पुस्तक उत्तम आहे—This is the best book *that* I have ever seen.
- (b) When the antecedent is qualified by *very* or *same*; as, काल जो मनुष्य मला भेटला तो हाच—This is the very (or same) man *that* I met yesterday.
- (c) After *all* used as an adjective or noun : त्या आंधळ्यानें जें जें काय म्हटलें तें सर्व फुकट गेलें—All *that* the blind man could say was in vain.

Note 4.

When a relative pronoun used restrictively is the object of a verb, it is very often omitted; thus, in

the foregoing instances *that* may be omitted. When a preposition governs a restrictive relative, it is invariably put last; as The house that we live *in*, or, The house we live *in*.

Note 5.

(a) *As*—1. तुला जीं पुस्तकें पाहिजेत तींच निवड—Choose only such books as you want. 2. काल जीं मुलें आम्हांला रस्त्यांत भेटलीं, तींच आजही भेटलीं—We met to-day the same boys in the street as we had met yesterday.

(b) *But* (*who* or *that* not)—1. हंसला नाहीं असा एकही मुलगा नव्हता—There was no boy but laughed. 2. ज्याचें लक्ष वर्गांत शिक्षकाकडे नव्हतें असा एकही मुलगा नव्हता—There was no boy but was attentive to the teacher. 3. चित्रें नव्हतीं असें एकही पुस्तक नव्हतें—There were no books but contained pictures.

But laughed = who or that did not laugh.

But was = who or that was not.

But contained = that did not contain.

Note 6.

Who *which* and *what* are combined with *so* or *ever* to form compound relatives; as, *whoever*, *whosoever* etc....*whichever*, *whichsoever* etc. (जो कोणी, जे जे, जें जें कांहीं.....). These compound relatives are combinations of antecedent and relative :

<i>Whoever</i>	}	= All those that.
<i>Whosoever</i>		
<i>Whichever</i>		
<i>Whichsoever</i>		

जो जो कोणी अवज्ञा करील त्याला शिक्षा होईल—*Whoever* disobeys will be punished (All those that disobey will be punished).

Note 7.

What (that...which)—A combination of antecedent and relative ; thus, **मी तुला जें कांहीं सांगतों तें सत्य आहे**—*What (that which)* I tell you is the truth.

Translate into English :—

१. मी, अहमद व तूं उद्यां मुंबईस जाऊं. २. तूं, मनी आणि मी मिळून हा दिवाणखाना साफ करूं. ३. माझें चुकलें आहे किंवा तुझें तरी चुकलें आहे. ४. तूं अगर तुझ्या भावानें हें घर विकत घ्यावें. ५. मी किंवा तूं स्टेशनवर गेलें पाहिजे. ६. फिरोज, या वावर्तीत तुम्हांस काय वाटते ? फिरोजनें उत्तर दिलें, **आपण** नाहीं कांहीं बोलणार. ७. भाऊसाहेब, **आपण** कलकत्त्याहून केव्हां आलां ? ८. तो **आपणच** पोहण्यास तयार झाला. ९. गरीब **आपल्या** मदतीस पात्र आहेत. १०. ग्रामोद्वाराच्या कामीं सरकारला मदत करणें **आपलें** कर्तव्य आहे. ११. तूं **स्वतः** त्याला पैसे उसने देऊं नयेस. १२. अप्पा, **तुम्हीं स्वतः** या विषयावर भाषण करावें. १३. बालवीरहो, **तुम्हीं स्वतः** ही चळवळ लोकप्रिय करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे.

Who, Which, etc.

१४. **ज्यानें** तुला दहा रुपये उसने दिले तो फार उदार माणूस आहे. १५. **ज्याच्यापासून** तूं ही छत्री विकत घेतलीस त्याचें दुकान बुधवार चौकांत आहे. १६. **ज्या** गृहस्थाच्या घरांत आम्हीं राहतों त्याचीं गांवांत आणखी पुष्कळ घरे आहेत. १७. **ज्या** झाडाचीं फुलें आम्हीं काल तोडिलीं तें झाड या प्रांतांत चांगलें वाढत नाहीं. १८. त्यानें मला दिलेलें पुस्तक मीं कालच परत केलें. १९. काल घेतलेलें घड्याळ आज चोरीस गेलें. २०. **ज्यांनीं** या योजनेस हरकत घेतली ते हे गृहस्थ. २१. माझा **जो** भाऊ कलकत्त्यास राहतो त्यानें हीं पुस्तकें पाठविलीं आहेत.

Use Co-ordinating Relative Pronouns

२२. मला काल एक गृहस्थ भेटले; **ते** नुकतेच विलायतेहून परत आले आहेत. २३. मी तुझ्या भावाला भेटलों; **तो** जरा अशक्त झालेला दिसला. २४. त्यानें एक नवी टोपी आणली आहे; **ती** त्याला फार आवडते.

Restrictive That

२५. येथून जें सर्वांत उंच झाड तुम्हांस दिसतें, तें आमच्या घराजवळ आहे. २६. काल तुम्हीं जो कुत्रा पाहिला तोच हा. २७. काल जी टोपी मी घेतली होती तीच ही. २८. ज्या शिपायानें काल चोरास पकडलें तो शिपाई या घरांत राहतो. २९. त्या भिकाऱ्यानें जें तुला सांगितलें तें सर्व खोटें होतें. ३०. ज्या विहिरींत आपण पोहत होतो ती ही विहीर.

Omit That

३१. जी टेंकडी तुम्हांस येथून दिसते ती फार उंच नाही. ३२. ज्या गांवांत आमचे काका राहतात तें गांव येथून चार मैलांवर आहे. ३३. ज्या लेखणीनें तुम्हीं पत्र लिहीत आहां ती लेखणी माझी आहे.

Use As

३४. ज्यांना चांगलें पळतां येतें अशाच मुलांना पाठवा. ३५. तुला वाचतां येतील अशीच पुस्तके मी तुला देईन.

Use But

३६. ज्याला वाचतां येत नाही असा एकही माणूस या ठिकाणीं नाही. ३७. हिंमतापानें आजारी पडला नाही असा एकही माणूस या गांवांत नाही. ३८. ज्यावर फुलें नाहीत असें एकही झाड वागेंत नाही.

Use Whoever etc.

३९. जे जे कोणी या रस्त्यानें जातात ते ते या गरीब माणसाला धान्य देतात. ४०. जे कोणी फुलें तोडतील त्यांस दंड होईल. ४१. जें जें कांहीं आपणास ठावें, तें तें हळूहळू (जनांस) शिकवावें. ४२. जें जें तो सांगतो तें तें विलक्षण. ४३. तो काय म्हणाला तें मला आठवत नाही.

LESSON XI

PRONOUNS—(Continued)

1. *Interrogative Pronouns.* They are *who*, *which* and *what*.

Who is applied to persons in a general sense. 1. तुम्ही कोण आहां ? (तुमचें नांव काय ?)—*Who* are you ? 2. या घरांत कोण राहतें ?—*Who* lives in this house ?

Which (when applied to persons and things) implies selection : asks for one or more out of a restricted number. 1. या मुलांपैकीं कोणता मुलगा ओरडला ?—*Which* of these boys shouted ? 2. या पुस्तकांपैकीं तुम्हांला कोणतीं आवडतात ?—*Which* of these books do you like ?

What is applied to things in general ; but when used of persons, it signifies reference to their calling or profession ; as, 1. तो काय म्हणाला ?—*What* did he say ? 2. तो काय उद्योगधंदा करतो ?—*What* is he ?

2. *Indefinite Pronouns.* *One* and *it*.

(a) i. *One* stands for कोण, कोणी माणूस, कोणीही, आपण. *One* must be used consistently, if at all, throughout the sentence ; it can never be substituted by the third personal pronoun. Thus, 1. आपण केव्हां मरूं हें कोणास कळत नाहीं—*One* does not know when *one* may die 2. ज्यानें आपल्या प्रकृतीस जपलें पाहिजे—*One* must take care of *one's* health. 3. कोणीही माणसानें आपल्या मित्रांशीं इमानानें वागावें—*One* should be loyal to *one's* friends.

ii. *One* is often a substitute for a noun : 1. माझें पागोटें तांबडें आहे ; मला पांढरें आवडत नाहीं—*My*

turban is red ; I do not like a white *one*.
 2. मला या खुर्च्या नकोत ; मला यांहून मोठ्या पाहिजेत—
 I do not want these chairs ; I want larger *ones*.
 (In these sentences *one* is an indefinite pronoun
 and its plural is *ones*.)

- (b) *It*. The forward or anticipatory use of this pronoun is peculiar to English. When either an infinitive phrase or a noun clause happens to be the subject of a sentence, it is very generally anticipated by *it*. 1. अशा प्रकारची पुस्तके वाचणे हे फार वाईट आहे—*To read such books* is very bad. The subject, *to read such books*, can be anticipated by *it* ; thus, *It* is very bad *to read such books*. 2. तो केव्हा येईल हे सांगता येत नाही—*When he will come* is uncertain. The subject, *when he will come*, can be anticipated by *it* ; thus, *It* is uncertain *when he will come*.

The indefinite use of *it*. तो मी आहे—*It* is I.
 2. सर्व दिवसभर पाऊस पडत होता—*It* was raining the whole day. 3. आषाढाचा महिना होता—*It* was the month of Ashadha.

3. In Marathi possessive pronouns are omitted when they can be easily understood ; in English they must be expressed ; as, 1. कुत्रा शेंपूट हालवीत होता—The dog was wagging *its* tail. 2. मी नोकराला बाजारांत पाठविले आहे—I have sent *my* servant to the Bazaar.

4. An interesting point of difference between the Marathi and the English usages of pronouns is that, while in Marathi the pronouns may be often suppressed, they have to be expressed in English ; thus, 1 गोविंदाची गोष्ट रामा (च्या) हून निराळी आहे—Govinda's case is different from *that* of Rama. 2. राष्ट्राची अवस्था व्यक्ती (च्या) सारखीच असते—The state of a nation is like *that* of an individual.

5. *They*. This pronoun, besides being used as the plural of *he*, *she* and *it*, has a peculiar use in English; it means people in general; (लोक) असें म्हणतात कीं थंदा उन्हाळा फार आहे—*They* say that it is very hot this year.

Translate into English:—

१. माझेकडे काल कोण आला होता ? २. तुमचा थंदा काय ?
३. तुम्हांस असें कोणीं सांगितलें ? ४. हीं झाडे कोणाचीं ? ५. यांतील कोणचें झाड तुम्ही विकू इच्छितां ? ६. कोणची गाय मुलींच दूध देत नाही ? ७. कोणच्या मुलीनें काल गाणीं म्हटलीं ?

One—indefinite pronoun

८. आपण आपलें कर्तव्य करावें. ९. कोणीं कोणास दुःख देऊं नवे.
१०. आपण आपल्या मुलांची काळजी घेतली पाहिजे. ११. आम्हांस पितळेचीं भांडीं नकोत, रुप्याचीं पाहिजेत. १२. हें घड्याळ फार मोठें आहे; मला लहान पाहिजे. १३. माझ्या मुलाला पांढरे चेंडू आवडत नाहीत म्हणून तांबडे पाठवा.

It—indefinite

१४. फार चहा पिण वाईट. १५. इतरांस त्रास देणें बरें नव्हे.
१६. अंधुक प्रकाशांत वाचणें हें डोळ्यांस फार वाईट. १७. आज उष्मा फार होत आहे, संध्याकाळीं पाऊस पडेल. १८. काल मुलींच पाऊस पडला नाही.

Use *That* or *Those*

१९. तुमचें घर नारायणरावांच्या घरापेक्षां मोठें आहे. २०. माझ्या मुलीचा आजार तुमच्या मुलीच्या सारखाच आहे. २१. इंग्लंडची हवा जपान सारखीच आहे का ? २२. या झाडाचीं पानें त्या झाडाच्या पानांपेक्षां मोठीं आहेत. २३. पांचव्या यत्तेतील मुलें सहाव्या यत्तेतील मुलांपेक्षां चांगलीं खेळतात. २४. सखूच्या सारखी मला एक बाहुली आणाल काय ? २५. पुण्यांतील रस्ते मुंबईतील रस्त्यांसारखे नाहीत.

Use They

२६. यंदां गहं स्वस्त होईल असें म्हणतात. २७. इटली युद्ध पुकारणार नाही असें म्हणतात.

* * Translate the following, using the pronoun *one* or *that* as the case may be :—

१. ही अडचण अशी आहे की, ती दूर करता येत नाही. २. ही सोने शुद्ध करण्याची रीत फार सुगम आहे. ३. ही संधि अशी आहे की, ती पुनः तुम्हांस मिळणार नाही. ४. हा प्रश्न फार महत्त्वाचा आहे, करितां त्याचा नीट विचार झाला पाहिजे. ५. तुमचा हा आक्षेप सयुक्तिक आहे असें मला वाटत नाही. ६. ही छत्री फारच लहान आहे. मला याहून अमळ मोठी पाहिजे. ७. ही कथा अशी आहे की, ती ऐकल्यापासून मनुष्याचे मनास बोध झालाच पाहिजे. ८. इंग्रज लोकांच्या रीतिभाती व आचारविचार हिंदु लोकांच्याहून पुष्कळ अंशी भिन्न आहेत. ९. इंग्लंडचा इतिहास प्रत्येकाने काळजीपूर्वक अभ्यास करण्यासारखा आहे. १०. फारशी भाषेची लेखनपद्धति अरबीप्रमाणे आहे. ११. माझे चित्र चांगले उतरले आहे, रामाचे इतके चांगले उतरले नाही. १२. वेकनसारखी वृद्धि थोड्याच लोकांत आढळते.

LESSON XII

CASES: THE ADVERBIAL FUNCTION

Accusative—द्वितीया and Dative—चतुर्थी

1. *The Accusative Case.* In the following sentences, तो पांच मैल चालला, मी दोन दिवस पुण्यास राहिलों, माझे धोतर तीन वार लांब आहे, वाजरी रुपयास वारा शेर मिळते, the word मैल, दिवस, वार and शेर, are said to be in the accusative case. It is clear however, that they are not objects; they indicate distance.

time, measure ; and hence their function is adverbial. In English these are, therefore, called adverbial accusatives.

1. तो पांच मैल चालला. He walked *five miles*.
2. मी दोन दिवस पुण्यास राहिलों. I stopped *two days* at Poona.
3. माझें धोतर तीन वार लांब आहे. My dhotie is *three yards* long.
4. बाजरी रुपयास वारा शेर मिळते. Bajri sells *twelve seers* a rupee.

2. *The Dative.* The following examples show the adverbial function of the dative in Marathi :

Sentence	Sense	Prep.	Translation
(a) मला एक अंगरखा आण.	संप्रदान	for	Bring a coat <i>for me</i> .
मावशीनें तुला बाहुली आणिली आहे.		for	Aunt has bought a doll <i>for you</i> .
(b) मी काशीस जाईन.	direction	to	I shall go <i>to Kashi</i>
(c) तो मुंबईस राहतो व मी लोणावळ्यास राहतों.	situation	in, at	He lives <i>in Bombay</i> and I live <i>at Lonavla</i> .
(d) गाडी दहाला आल .	point of time	at	The train arrived <i>at ten</i> .
शाळा साडेअकराला (वाजतां) भरते.	„	at	The school meets <i>at 11-30</i> .
(e) गाय रानांत चरावयास जाते.	object (हेतु)	...	The cow goes to the wood <i>to graze</i> ; <i>for grazing</i> is not idiomatic.

Sentence	Sense	Prep.	Translation
आम्ही इंग्रजी शिकण्यास शाळेत जातो.	object (हेतु)	...	We go to school <i>to</i> <i>learn</i> English; <i>for</i> <i>learning</i> English is not idiomatic.
(f) मी तुझ्या लग्नाला येईन.	..	for	I shall come <i>for</i> <i>your marriage</i> .
चोरास जसे चांदणे.		to	As the moonlight is <i>to a thief</i> .
पैशाला चार केळीं.		to	Four plantains <i>for</i> <i>a pice</i> .

3. The following are idiomatic expressions :

हितार्थ	In the interest of
प्रीत्यर्थ	In honour of
तासास	Every hour
प्रहरास	Every three hours.

Translate into English :—

(a) १. तुम्ही किती मैल चाललां ? २. पुण्याहून आळंदी तेरा मैल आहे. ३. येथून थोड्या अंतरावर आम्हांस एक साप दिसला. ४. तो पांच मैल पळाला. ५. तांदूळ चार आणे शेर आहेत. ६. आळंदीस दूध रुपयास पांच शेर मिळते. ७. पुढच्या सोमवारी मी वेळगांवास जाईन आणि ते थें तीन दिवस राहीन. ८. मी विलायतेत चार वर्षे होतो. ९. आज कालच्यापेक्षा पांच अंश ऊष्णता अधिक आहे. १०. ही भिंत पांच फूट आहे. ११. मला एका वर्षाला चार कोट लागतात.

(b) १. तुला नवीन सायकल मी आणणार नाही ; तू तूर्त माझी वापर. २. बावूराबांनी यमूला एक उत्तम वाजाची पेटी घेतली आहे. ३. अवरंगजेव

वादशहा नगरास वारले. ४. तूं वैद्यकी शिकण्यास विलायतेस कां जात नाहीस ? ५. औषध आणण्यास डॉक्टरकडे कोणास पाठवूं ? ६. त्या विद्याभ्यासक मुलांस दूध विकत घेण्यास पैसा नाही. ७. हरिजनांस घरे बांधण्यास सरकारने पुष्कळ जागा दिली आहे. ८. हें घर तुम्हांस चार हजारोंस कसे मिळेल ?

LESSON XIII

CASES : THE ADVERBIAL FUNCTION—(Continued)

The Instrumental Case—तृतीया

1. The subject function of this case has already been explained in a previous lesson. Its other—adverbial—function is shown in the following table :—

Sentence	Prep. & Sense	Translation
1. तो आपल्या हुशारीने उच्च पदास चढला.	By—means (not movable).	He rose to a high position by his abilities. हुशारीने may as well be made the subject. His abilities raised him to an exalted position (see Lesson III).
2. मी आगगाडीने प्रवास केला.	By—means (not handy).	I travelled by rail.
3. मी खुष्कीने प्रवास केला.	By—means (not handy).	I travelled by land.

Sentence	Prep. & Sense	Translation
4. सापाला दगडान मार.	<i>With—means</i> (movable, handy).	Kill the serpent <i>with a stone.</i>
5. हिंदु धर्मशास्त्रानें— प्रमाणें—अनेक स्त्रिया करतां येतात.	<i>According to,</i> <i>In accordance</i> <i>with, Under,</i> (authority).	<i>According to Hindu</i> <i>law one can marry</i> <i>many wives.</i> <i>Under the Hindu</i> <i>law one can marry</i> <i>many wives.</i>
6. मी प्रवासान थकून गेलों.	<i>With—(cause).</i>	I was fatigued <i>with</i> <i>my journey.</i>
7. तो रागानें वेडा झाला.	<i>With—(cause).</i>	He was mad <i>with</i> <i>anger.</i>
8. त्यानें माझें प्रेमानें स्वागत केलें.	<i>With—(manner).</i>	He received me <i>with affection.</i>
9. मोहरांनीं भरलेला हंडा.	<i>With—(contents)</i>	A pitcher filled <i>with mohors.</i>
10. राघोबा पांच हजार स्वारांनिशीं पंजाबांत शिरला.	<i>With—(accom-</i> <i>panying cir-</i> <i>cumstance).</i>	Raghoba entered the Punjab <i>with</i> <i>five thousand</i> <i>cavalry (horse).</i>
11. मी त्याच्याशीं बसलों.	<i>With—(rest with-</i> <i>out contact).</i>	I sat <i>with him.</i>
12. कायद्यानें वागा.	<i>By—(conformity</i> <i>to).</i>	Abide <i>by the law.</i>
13. आपण नियमानें— प्रमाणें—चालावें.	<i>By—(conformity</i> <i>to).</i>	We should go <i>by</i> <i>the rule.</i>

2. Idiomatic uses.

Sentences

तो पायीं आला.
तो हातांनीं चालतो.
शाईनें लिही.
तो पटकनीनें मेलाला.
पावसाच्या अभावीं शेते
पिकलीं नाहीत.
या कारणाने मी तुम्हांस
भेटलीं नाहीं.
तो दहा मार्कांनीं नापास
झाला.
तिनें निराशेनें प्राण सोडला.
तिनें लाजेनें जीव दिला.
शरीराने धड.
एका डोक्यानें आंधळा,
मनाने कोमल.
स्वभावाने गोड.
तीन दिवसांनीं. }
एका महिन्यानें. }
तो तीन दिवसांनीं परत
येईल.
तो तीन दिवसांनीं परत
आला.
आपल्या खर्चाने.
शेंकडा दहा टक्के नफ्यानें.
भारी दराने.
हलक्या दराने.
माफक दराने.
व्याजाने.
माझे घड्याल अर्ध्या तासाने
पुढे आहे.

Translation

He came *on foot*.
He walks *on his hands*.
Write *in ink*.
He died *of cholera*.
Crops failed *for want of rain*.
I did not see you *for this reason*.
He failed *for want of ten marks / by ten marks*.
She died *in despair*.
She died *from disgrace*.
Healthy *in body*.
Blind *of one eye*.
Tender *of heart*.
Of a sweet disposition.
In three days (definite space-
of time in future).
In a month.
He will return *in three days*.
(definite space of time in
future). But—
He returned *after three days*.
(definite space in the past).
At his own expense.
At a profit of ten per cent.
At high rates.
At low rates.
At moderate charges.
At interest.
My watch is *half an hour*
fast.

Sentences

मद्रास टाइम मुंबई टाइमपेक्षां
अध्या तासानें पुढें आहे.
गाडी दोन तासांनीं उशिरां आली.

Translation

Madras time is *half an hour*
in advance of Bombay time.
The train was *two hours late*.

3. The idiomatic renderings of the following expressions should be noted:—

Words and Phrases

Translation

नांवानें	in the name of
तर्फेने	on behalf of
घाईने	in haste, in hurry
राजीखुषीने	{ of one's own free will
	{ of one's own accord
वेपानें	in the disguise of
जातीने	in person, personally
ओढ्याने (वांकणें)	under the load of
तोंडानें, (तोंडीं) सांगणें	by word of mouth
रूपानें (पाण्याच्या वगैरे)	in the form of
नात्याने	in the capacity of
आशेने	in the hope of
उच्चस्वरानें	in a loud voice
थट्टेने	in joke
खऱ्या भावानें	in earnest
तयारीने	in readiness
मतानें	in one's opinion
अशा रीतीने	in this way

4. The following adjectives should be followed by the preposition *to* and not by the preposition *with* :

similar, equal to—शीं समान, सारखा.

parallel to—शीं समांतर.

hostile to—शीं वांकडा.

inimical to—शीं वांकडा

kind to—(तो माझ्याशीं प्रेमानें वागतो—He is *kind to me*).

Also after *behave* (verb) and *behaviour* (noun) the preposition *to* should be used (and not the preposition *with*).

Translate into English :—

१. दुराग्रहामुळे (obstinacy) त्याने आपली प्रकृति विघडवून घेतली.

२. त्याने आपल्या धर्मवेडाने आपणास पुष्कळ शत्रू निर्माण केले.

३. दीर्घोद्योगाने तुम्हांस यश येईल. ४. तुम्हीं खुष्कीने कां प्रवास केला ?

आगगाडीने कां नाही आलां ? ५. यंदां मी कराचीस आगगाडीने न

जातां जलमार्गाने गेलों. पुढल्या वर्षी विमानाने-वायुमार्गाने-जाईन.

६. वास्को ड गामा जलमार्गाने हिंदुस्थानांत आला. ७. कांहीं लोकांना

नियमाप्रमाणे वागणे संकट वाटते. ८. आपण शाळेचे नियम पाळलेच

पाहिजेत. ९. ख्रिस्ती शास्त्राप्रमाणे एकच वायको करतां येते. हिंदुधर्म-

शास्त्राप्रमाणे अनेक वायका करतां येतात; पण शिक्षणाच्या प्रसारामुळे ही

चाल अप्रिय होत आहे. १०. सारडा कायद्याने तुम्हांस लहान मुलींची लग्ने

करतां येणार नाहीत. ११. सुईने मी तुझ्या हातांतील कांटा काढीन.

१२. न्हाव्याने कात्रीने माझे केंस कापिले. १३. आपण डोळ्यांनी पाहतों,

कानांनी ऐकतो, पायांनी चालतो. १४. तो पार्यां आला. १५. प्रवासाने

आम्हां सर्वास आनंद झाला. १६. सकाळच्या फिरण्याने काकांना वरें वाटते.

१७. तीं मुले भुकेने व्याकूळ झालीं होती. १८. मुलाच्या काळजीने तो

विचारा अशक्त झाला. १९. तो मजकडे आश्चर्याने पाहत होता. २०. सर्व

मुले सिंहाकडे कौतुकाने पाहत होती. २१. नोकरांनी मिठाईने भरलेले पेटारे

त्याच्यापुढें ठेवले. २२. रुपयांनी भरलेलीं ताटे आम्हीं तेथें पाहिलीं.

२३. आज अंजिरांनी भरलेल्या करंड्या मला स्टेशनावर दिसल्या. २४. चार

शिपायांनिशीं सुपरिटेण्डेंटसाहेब त्या घरांत शिरले आणि त्यांनी मोठ्या

शिताफीने पठाणास पकडले. २५. इब्राहिमखान आपल्या तोफखान्यानिशीं

रणांगणावर हजर झाला. २६. कुसुम आज आजारी आहे, तूं तिच्याजवळ वस.

LESSON XIV

CASES: THE ADVERBIAL FUNCTION-(Continued)

Ablative Case—पंचमी. Prepositions used: *from, since*.

1. This is a very simple case and signifies the starting point of the action ; as, रामा मुंबईहून परत आला आहे—Rama has returned *from* Bombay. Similarly, घराहून—*from* home, शाळेतून—*from* school.

2. The ablative also expresses comparison between two objects ; in framing such sentences, English idiom requires the adjective to be in the comparative degree and the use of *than* instead of *from*; as, मुंबई हें शहर पुण्याहून मोठे आहे—Bombay is larger *than* Poona ; तो माझ्यापेक्षा चांगले अक्षर लिहितो—He writes a better hand *than* I.

3. It should be noticed that *than* is a conjunction in English, and not a preposition ; hence, it is necessary that the objects of comparison should be in the same case in the sentence, वडिलांची प्रीति रामापेक्षा माझ्यावर अधिक आहे, the comparison is between Rama and the speaker, with regard to the father's love, and hence both should be in the accusative case ; thus, Father loves *me* more than he loves *Rama* (Rama is in the accusative case). Again, माझ्यापेक्षा माझ्या वडील भावाची वहिणीवर अधिक प्रीति आहे—My elder brother loves my sister more than I (do). Here the comparison is between the love of the elder brother for his sister and that of the younger one. Again, आई माझ्यापेक्षा माझ्या वहिणीवर अधिक ममता करिते, will be—My mother loves my *sister* more *than me* (both *sister* and *me* being in the same case—objective—as the comparison is between the two).. It is only when a pronoun is used after *than*, that we have to consider the case carefully. With nouns, of course, there is little difficulty, because there is no inflection.

4. With the superlative degree of adjectives, *than* is replaced by *of* : as, रामा हा आपल्या वर्गातील मुलांत अतिशय हुषार आहे—Rama is the cleverest of all the boys in the class.

5. The following adjectives in English, though comparative in meaning, are not followed by *than*, but by *to* : *superior*, *inferior*, *preferable*, *junior*, *senior*.

Translate into English:—

(a) १. तुझी वहीण ऑक्सफर्डहून आली का ? २. येशून ऑक्सफर्ड किती दूर आहे ? ३. ती १९३४ साली म्हणजे आठ वर्षांपूर्वी विलायतेस गेली, तेव्हांपासून ती ऑक्सफर्डला राहत आहे (since). ४. तो या डॉक्टरचें औषध केव्हांपासून (since) घेत आहे ? ५. ती माझ्याहून उंच आहे. ६. मी तिच्याहून ठेगणा आहे. ७. ती आम्हां सर्वांत उंच आहे. ८. उघड्या हवेंत काम करणारीं माणसें घरांत बसून काम करणारांपेक्षां रोगाचा प्रतिकार जास्त करूं शकतात. ९. सर्व पेयांत गाईचें ताजें दूध अत्यंत हितकारक होय. १०. तूं तिच्याहून जलद लिहितोस. ११. तुझ्यापेक्षां मला अधिक पत्रे लिहावीं लागतात. १२. वऱ्हाडांतील लोणी सांगलीच्या लोण्याहून (लोण्यापेक्षां) चांगलें असतें (superior). १३. अन्न म्हणून तांदुळाहून गहूं चांगला. १४. सियालकोटच्या वॅटी विलायती वॅटीहून कमी दर्जाच्या असतात हें खरें का ?

(b) १. सर्वांत उद्योगी व चतुर अशा मध्यमाशीपेक्षां मुंगीचा चमत्कार अधिक वाटतो. २. ती आगबोट गोव्याहून मुंबईस जावयास निघाली. ३. पूर्वीपेक्षां आतां महागाई जास्त आहे. ४. त्याच्यापेक्षां तूंच पुष्कळ उद्योगी आहेस. ५. त्यानें माझ्यापेक्षां अधिक पुस्तके लिहिलीं आहेत. ६. राजापासून रंकापर्यंत सर्व लोक लढाईविषयी उत्सुक होते. ७. तो वयानें सर्वांत लहान आहे.

LESSON XV

CASES: THE ADVERBIAL FUNCTION—(Continued)

Locative case—सप्तमी. Prepositions: in, into, at, during, among

1. The following table shows the functions of this case:—

Sentence	Sense	Prep used	Translation
1. तो रानांत राहतो.	situation	in	He lives <i>in the forest.</i>
2. आम्ही मुंबईत राहतो.	wider location	"	We live <i>in Bombay:</i>
3. त्याचे नातेवाईक जळगावांत राहतात.	narrower location	at	His relatives live <i>at Jalgaon.</i>
4. वृद्ध मनुष्य दारांत बसला होता.	"	"	An old man was <i>sitting at the door.</i>
5. तो घरी नव्हता.	"	"	He was <i>not at home.</i>
6. आम्ही मुंबई मुक्कामी, दाखल झालो.	stage reached in some progressive movement	"	We arrived <i>at Bombay.</i>
7. कुत्र्याने विहरीत उडी मारली.	motion	into	The dog jumped <i>into the well.</i>
8. चोर माझ्या खोलीत घुसला.	"	"	The thief rushed <i>into my room.</i>
9. आम्ही खाणावळीत जेवलो.	locality of action or event	at	We dined <i>at an inn.</i>
10. चोर त्या ठिकाणी पकडला गेला.	"	"	The thief was arrested <i>at the place.</i>
11. मुंबईत एक सभा भरली.	"	"	A meeting was held <i>at Bombay.</i>

Sentence	Sense	Prep. used	Translation
12. गेल्या सतरा वर्षांत मी एकदाही आजारी पडलों नाहीं.	period of time	during	I have not been ill <i>during the last seventeen years.</i>
13. अकबराच्या कारकीर्दींत	"	"	<i>During the reign of Akbar.</i>
14. इंग्रज सरकारचे राज्यांत जिकडे तिकडे शांतता आहे.		under	<i>Under British rule peace rules everywhere.</i>

Miscellaneous Idiomatic Uses :

- (a) विपत्तींत—In want ; आनंदांत—In joy ;
 रंगांत—In spirits ; रागांत—In a bad temper ;
 मस्तींत—Under excitement ;
 अफूच्या तारेंत—Under the influence of opium.
- (b) 1. त्याच्या बोटांत हिऱ्याची He had a diamond ring
 आंगठी होती. on his finger.
 2. तिच्या गळ्यांतील The pearl necklace on
 मोत्यांचा कंठा. her neck.
 3. मनगटांतील कडें. A bracelet on the wrist.
 4. अंगांत अंगरखा घाल. Put on your coat.
 5. रस्त्यांत. On the road.
 6. वाटेत. On the way.
- (c) 1. दोन प्रहरीं. At noon.
 2. दोन वाजतां. At two o'clock.
 3. कोणत्याही वेळीं At any time.
 but
 4. सकाळीं In the morning.

5. सायंकाळीं	<i>In the evening.</i>
6. काल रात्रीं	<i>Last night.</i>
7. आज सकाळीं	<i>This morning.</i>
8. पुढल्या वर्षीं	<i>Next year.</i>
9. हिंदू लोकांत.	<i>Among the Hindus (and not in Hindus).</i>
10. इंग्रज लोकांत.	<i>Among the English.</i>
11. आमच्या लोकांत.	<i>Among ourselves or with us (with being sometimes an idiomatic substitute for among).</i>

**** 2.** The following renderings should also be noted:—

थोड्या किंमतींत—at a small cost ; थोड्या खर्चांत—at a small expense ; पांच रुपयांत—for or with five rupees ; एका चोटांत—at one draught ; एका बैठकींत—at one sitting ; स्वारींत—on tour ; चांदण्यांत—by moonlight ; कामांत ढवळाढवळ—interference with one's affairs ; एखाद्या ठिकाणीं प्रवेश—access to a place ; अभ्यासांत लक्ष—attention to study ; गाणें रागांत वसविणें—to set a song to a tune.

(a)—Translate into English :—

१. वाघ, सिंह वगैरे क्रूर पशू रानांत राहतात. २. राणीच्या वागेत अनेक प्रकारचे पक्षी आहेत. ३. माझा मोठा भाऊ पुण्यांत राहतो व मी भांबुड्यांत राहतो. ४. तो मला स्टेशनवर भेटला. ५. शाईस्ताखान आणि त्याचे शिपाई वाड्यांत शिरले (transitive). ६. या टेंकडीच्या पायथ्याशीं शिपायानें चोरास गाठलें (overtake). ७. काल पुण्यांत वादशहांच्या सन्मानार्थ पुष्कळ सभा भरल्या. ८. चोरानें त्या मुलीच्या अंगावरील दागिने काढून घेतले आणि तिला विहिरींत लोटून दिलें; मुलगी ओरडली तेव्हां एक शेतकरी धांवून आला आणि त्यानें विहिरींत उडी टाकून तिला बाहेर काढिलें. ९. दारूच्या पायीं त्यानें हें कृत्य केलें. १०. तो चोटांत

दोन आंगठ्या घालतो. ११. त्या मुलाच्या हातांत किती कडी होती? १२. पांच वाजतां मी घरीं नसेन. १३. तूं किती वाजतां परत येशील? १४. मीं सकाळीं फिरावयास जातो व संध्याकाळीं गाणें शिकतो. १५. काल रात्रीं आम्हीं आरडाओरडा ऐकला. १६. इंग्रज लोकांत लहान मुलींचीं लग्नें होत नाहींत.

* * (b) Translate the following with particular attention to the words in the Locative Case :—

१. ही लढाई असई मुक्कामी झाली. २. हे पंडित काशींत राहतात. ३. त्याच्या अंगांत भरजरी अंगरखा होता. ४. सकाळचे प्रहरीं शाळेंत जातांना थंडी वाजते. ५. ज्यांच्या पदरीं मुल्लेलेकरें फार व ज्यांच्या घरीं दारिद्र्य म्हटलें तर अठराविश्वे, असे लोक आपल्या गांवांत बहुत आहेत. ६. ही कविता वाद्यविद्येंतील कोणा कुशल पुरुषानें तालसुरांत बसविली आहे. ७. गडबड करशील तर तोंडांत लगावीन. ८. बाजिराव नर्मदातीरीं पोहोंचल्यावर शरीरीं अस्वस्थता झाल्यामुळें तेथेंच राहिले. ९. हिंदु लोकांत स्त्रीशिक्षणाचा प्रघात अलीकडेच सुरू झाला आहे. १०. आमच्या तरुणांत जितका स्वावलंबनगुणाचा उद्भव झाला आहे, तितका पूर्वीं लोकांत असलेला दिसत नाहीं. ११. राजदरवारीं माझा प्रवेश कोठून होणार? १२. राणी-सरकारच्या अंमलांत तरी असला अपराध उघडकीस आल्याशिवाय राहूं नये. १३. आळंसामुळें लोक दारिद्र्यांत पडतात. १४. त्या अनर्थाच्या वेळीं मुल्लेवाळें अंधरुणांतल्या अंधरुणांत जळून मेलीं. १५. तुझें अभ्यासांत लक्ष नाहीं. १६. बाजिरावास दोन बहिणी असून त्या सुस्थळीं पडल्या. १७. तो आपल्या गुरुचे पायां पडला. १८. लोक आपसांत झगडूं लागले. १९. त्यास झालेला आनंद त्याच्या पोटांत मावेना. २०. तो भरज्वानींत असतांच मरण पावला. २१. तो झोपेच्या अमलांत बरळूं लागला. २२. आज स्वारी रंगांत नाहीं. २३. संभाजीच्या कारकीर्दींत जिकडे तिकडे पुंडाई माजली होती. २४. शिकंदरानें दारूच्या धुंदींत व्हॅलेंटस नामक आपल्या जिवलग मित्रास ठार मारिलें. २५. तूं दुसऱ्याच्या कामांत ढवळाढवळ करीत जाऊं नकोस. २६. मुंबईस जातांना वाटेंत एक दिवस आमच्या घरीं मुक्काम कराल तर वरें.

LESSON XVI

INDECLINABLES

1. *Indeclinables.* The Marathi prepositions that offer some difficulty in translation owing to the variety of senses in which they are used are : वर, वरून, खाली, मागे, पूर्वी, मध्ये, पासून, खेरीज, शिवाय, पर्यंत, and मुळे. The significance of these we shall now explain in order: For the sake of convenience we have employed the tabular form.

N. B.—Most of the English equivalents are prepositions, but the few exceptions that there are, are specially indicated.

2. वर=*on, above, over, across, after, to, at, up, by.*

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
मेजावर पुस्तक आहे.	<i>On—surface rest or contact</i>	There is a book <i>on</i> the table.
आम्ही माडीवर राहतो.	"	We live <i>on</i> the first floor.
आम्ही जमिनीवर चालतो.	"	We walk <i>on</i> or <i>upon</i> the ground.
आकाश आपल्या डोक्यावर आहे.	<i>Above—higher position—but not contact</i>	The sky is <i>above</i> us.
आझ्यावर तीन मामलेदार आहेत.	<i>Above—higher moral position or rank</i>	There are three <i>Mamlatdars</i> <i>above</i> me.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
चाकरानें राजाच्या डोक्यावर छत्री धरली.	<i>Over</i> —vertical position	The servant held an umbrella <i>over</i> the king's head.
मुठानदीवर दोन पूल आहेत.	<i>Across, over</i>	There are two bridges <i>over</i> or <i>across</i> the Mutha.
तें सरोवर गंगेच्या उगमाच्यावर आहे.	<i>Above</i> —higher level	The lake is <i>above</i> the source of the Ganges.
घोड्यावर निबंध लिहा.	<i>On</i> —topic	Write an essay <i>on</i> the Horse.
डॉ. परांजपे हे कालिदासावर कांहीं व्याख्यान देणार आहेत.	<i>On</i> —topic	Dr. Paranjpe will give a few lectures <i>on</i> Kalidas.
पांचशेंवर लोक हजर होते.	<i>Above, over</i> —excess	<i>Above/over</i> five hundred people were present.
मेजावर आच्छादन घातलें.	<i>Over</i> —extent	A cloth was spread <i>over</i> the table.
नगावर सूर्य प्रकाशतो.	<i>Over</i> —extent	The Sun shines <i>over</i> the world.
हिंदुस्थानावर ब्रिटिश लोक राज्य करितात.	<i>Over</i> —supremacy	The British rule <i>over</i> India.
मी काळोख पडल्यावर परतलों.	<i>After</i>	I returned <i>after</i> dark.
रामानें भावाला बोलावण्यावर बोलावणी पाठविली.	<i>After</i> —frequency, succession	Rama sent invitations <i>after</i> invitations to his brother.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
मी स्टेशनवर गेलों.	<i>To</i> —direction	I went <i>to</i> the station.
दरवाज्यावर दोन पहारेकरी होते.	<i>At</i> —position	There were two sentries <i>at</i> the gate.
मी टेंकडीवर चढेन.	<i>Up</i> —movement	I shall climb <i>up</i> the hill.
जळण - मणावर विकतात; शेरावर विकीत नाहीत.	<i>By</i> —measure	Fuel is sold <i>by</i> the maund, not <i>by</i> the seer.

3. The following are some of the cases where *वर* must be rendered by prepositions other than those mentioned above :—

शत्रूवर चाल	advance <i>against</i> an enemy
मुलावर ममता	affection <i>for</i> the child (affectionate <i>to</i> the child)
राजावर निष्ठा	allegiance <i>to</i> the king
गादीवर आरोहण	accession <i>to</i> the throne
अन्नावर वासना	relish or appetite <i>for</i> food
जागेवर हक्क	claim or title <i>to</i> a place
देवावर भरंवसा	trust or faith <i>in</i> God
देवावर हवाला	resignation <i>to</i> fate
अपराध्यावर मेहेरनजर	leniency <i>to</i> a criminal
प्राण्यांवर लोभ, दया	kindness <i>to</i> animals
त्या गृहस्थाचे माझ्यावर उपकार	my obligations <i>to</i> the gentleman
माणसावर वजन	influence <i>with</i> a person
म्हणण्यावर आक्षेप	objection <i>to</i> a statement
तापावर रामबाण	a specific <i>for</i> or <i>against</i> fever
रोगावर उपाय	a remedy <i>for</i> or <i>against</i> a disorder
पत्त्यावर (पत्राच्या)	<i>to</i> one's address
तोंडावर (बोलणें-सांगणें)	<i>to</i> one's face
भंथरणावर (पडणें)	<i>in</i> bed
वेळेवर	<i>in</i> time

4. वरून=over, across, from, under, at, by.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
लोक्यावरून पदर घे.	Over—extent	Draw the veil over your head.
टेंकड्यावरून गार वारे वाहतात.	Over, Across—movement	Cold winds blow over or across the hills.
मद्रास टाइम्सवरून कळते की...	From—source	We learn from the Madras Times.....
राजानें दिलेल्या सनदेवरून	Under—authority	Under a charter granted by the Raja.
सरकारच्या हुकुमावरून	" "	Under orders from the Government.
वैद्याच्या सल्ल्यावरून	" "	Under medical advice.
...च्या विनंतीवरून	At	At the request of...
माझ्या घरावरून जातांना तो आंत डोकावला.	By—proximity	While passing by my house he looked in.

5. खालीं=below, beneath, under, underneath, down.

वर आकाश आणि पाणी याखेरीज आम्हांस कांहींच दिसेना.	खालीं	Below—lower level; lower physical position	We saw nothing but the sky above us and the water below.
गांव टेंकडीखालीं वसलें आहे.		" "	The village lies below the hill.
फिल्ल्याखालीं पहारेकऱ्यांचीं घरें आहेत.		" "	Below the fort are the houses of the sentries.
डिस्ट्रिक्ट मॅजिस्ट्रेटखाल- च्या कोणाही अंमलदारास हा अधिकार नाही.		Below—lower position authority	No officer below the District Magistrate has this power.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
मांजर टेवलाखालीं वसलें आहे.	Under — lower vertical position	The cat is sitting under the table.
पुलाखालीं एक नांव आहे.	"	There is a boat under the bed.
विछान्याखालीं सतरंजी आहे.	Under — lower position with contact	The carpet is under the bridge.
कर्जाच्या ओढ्याखालीं तो हैराण झाला.	Under—cause	Under the load of debt he became helpless.
पुलावर (वरचे बाजूस) शाळा आहे व खालीं देऊळ आहे.	Below—down-stream	Above the bridge is the school-house; below the bridge is the temple.
चढाओढीखालीं (पार्वी) त्यानें पुष्कळ मेहनत केली.	Under—incentive	Under the stimulus of competition he worked hard.

(a) Translate into English using correct prepositions or वर :—

१. कोंबडे जमिनीवर चालतात. २. आम्ही तिसऱ्या मजल्यावर राहतो.
३. त्याच्यावर अजून पुष्कळ कारकून आहेत; त्याला बढतीसाठी अजून पांच वर्षे तरी थांबले पाहिजे. ४. नर्मदेवरचा पूल फारच मोठा आहे. ५. आम्ही गुहेच्या वरच्या बाजूस असलेल्या झऱ्यावर पाणी प्यालो.
६. रसायन शास्त्रावर मराठीत फारच थोडी पुस्तके आहेत. ७. ब्रिटिश लष्करांतील एका कामगाराने हिंदी गाण्यावर एक ग्रंथ लिहिला आहे. ८. प्रो. भानू यांनी नाना आणि महादजी यांवर एक निबंध लिहिला आहे. ९. चारशेवर मुली हल्लीं कॉलेजांतून शिक्षित आहेत. १०. कालच्या दंग्यांत पंचवीसांवर लोक जखमी झाले.

११. त्या मेजावर ही चादर घालू का? १२. ब्रिटिश साम्राज्यावर सूर्य
एकसारखा प्रकाशत असतो. १३. मोंगलांनी किती वर्षे आमचेवर राज्य
केले? १४. ते गृहस्थ पुस्तकावर पुस्तके लिहीत आहेत. १५. तो
स्टेशनवर केव्हा जाईल? १६. मी सहा वाजतां स्टेशनवर होतो.
१७. मुलें जिन्यानें वर धांवत आलीं. १८. केशर तोळ्यावर विकतात.
१९. घाटावर दहा लोक स्नान करीत होते.

(b) Translate the following, using correct prepositions for वरून and खालीं :—

१. तिनें डोकीवरून पदर घेतला होता. २. तो आजारी असल्याचें
त्यांच्या पत्रावरून मला समजलें. ३. त्याच्या बोलण्यावरून तो जाईलसें
वाटत नाही. ४. वादशहाच्या सनदेवरून पेशव्यानें निजामाकडे चौथाईचें
मागणें केलें. ५. तुमच्या हुकुमावरून मीं या माणसास पकडलें आहे.
६. आमच्या घरावरून आज पुष्कळ शिपाई गेले. ७. सिंहगड किल्ल्याखालीं
डोणजें नांवाचें एक खेडें आहे. ८. पुष्कळ मुलें पुलाखालीं खेळत होतीं.
९. माझ्या हाताखालीं काम करण्यास तो तयार नव्हता. १०. तुमचा
चप्पा गादीखालीं होता. ११. पुलाच्या खालीं हिंदूंची स्मशानभूमि आहे.
१२. डॉक्टराच्या विलांखालीं तो भिकारी वनला.

* * (c) Translate the following, using the correct preposition for वर :—

१. वगळ्यास पाणथळ जमिनीवर चालतां यावें म्हणून लांव लांव पाय
असतात. २. मादी अंड्यावर बसून तें उबविते. ३. त्यानें आपली टोपी
डोळ्यांवर ओढली. ४. मूर्तीच्या डोक्यावर एक पाण्यानें भरलेलें भांडें टांगलें
होतें, व त्यांतील पाणी झिरपून थेंब थेंब मूर्तीवर पडत होतें. ५. दुसऱ्या
दिवशीं ती आगबोट एका खडकावर लागली. ६. हिंदुस्थानांतील वायका
आपल्या कपाळावर स्वस्तिकें वगैरे चिन्हे गोंदतात. ७. पांवसाच्या सरीवर
सरी कोसळल्या. ८. तो गृहस्थ गाडीतून जमिनीवर उतरला. ९. देवळाच्या
शिखरावर पक्षी होता. १०. एका रात्रीत त्याच्या तोंडावरचें तारुण्य जाऊन
तो म्हातारा दिसूं लागला. ११. प्रकाशाचे किरण वातावरणांत फिरणाऱ्या

क्रणांवर लागून परावर्तन पावतात. १२. या त्याच्या सूचनेवर पुष्कळंनीं आक्षेप घेतले. १३. तुझ्यावर आणखी किती उमेदवार आहेत ? १४. तो जिना चढून वर गेला. १५. त्याचें उत्पन्न दोनशें रुपयांवर आहे. १६. गोविंदा स्टेशनवर गेला. १७. प्लेगवर अद्यापि रामबाण औषध सांपडलें नाहीं. १८. मुक्या जनावरांवर दया केली पाहिजे. १९. तुझ्या या जमिनीवर काय हक्क आहे ? २०. पार्सल खाली लिहिलेल्या पत्त्यावर रवाना करा. २१. तूं लबाड आहेस असें मी त्याच्या तोंडावर म्हणें. २२. गाडी निघून गेल्यावर तुम्ही आलां. २३. मैदानावर जिकडे तिकडे लोकांचे थवे जमून आपसांत कुजबुजत होते. २४. वेळच्या वेळेवर काम केलें म्हणजे माणसाची धांदल उडून जात नाहीं. २५. दैवावर हवाला देऊन वसणें हाच आतां मार्ग उरला आहे. २६. आज पंधरा दिवस झाले, तो अंधरणावर पडून आहे.

LESSON XVII

INDECLINABLES—(Continued)

6. पूर्वी, मागे = *ago*, when they are prepositions governing a noun showing time ;

= *formerly, before*, when they are adverbs ;

मागे = *behind*, when it is a preposition showing situation.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
मी कांहीं वर्षांपूर्वी (मागे) हें पुस्तक पाहिलें.	<i>Ago</i> (adj.)—used with a noun showing period of time.	I saw this book some years <i>ago</i> .
तुम्हीं हें काम संपेंवरापूर्वी संपविलें पाहिजे.	<i>Before</i> —point of time.	You must finish this work <i>before</i> September.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
मी येथें दोन वाजतां आलों. रामराव माझ्यापूर्वी दोन तास आला होता.	<i>Before</i> —point of time.	I came here at 2 o'clock. Ramrao had come two hours <i>before</i> (my arrival).
मी तुला मागें (पूर्वी) भेटलों होतो.	<i>Before</i> (adv.)—time.	I had met you <i>before</i> / <i>formerly</i> .
तूं हें काम माझ्यामागें केलेंस.	<i>Behind</i> —absence	You have done this <i>behind</i> my back.
दरवाज्यामागें कोण उभें आहे ?	<i>Behind</i> —position	Who is standing <i>behind</i> the door ?
(पाठी) मागें पहा.	<i>Behind</i> (adv.)—direction	Look <i>behind</i> .
दर मणामागें त्याला चार आणे नफा झाला.	<i>On</i> —measure.	He made four annas (profit) <i>on</i> every maund.

N. B.—In the indirect constructions *before* is used for *ago*.

भाऊ म्हणाला कीं मी दोन वर्षांपूर्वी तजमहाल पाहिला. *Direct* :—Bhau said, " I saw the Taj two years *ago*. "

Indirect :—Bhau said that he had seen the Taj two years *before*.

In Marathi पूर्वी is used (and not मागें) after nouns denoting point of time, but either मागें or पूर्वी may be used before nouns denoting period of time. When पूर्वी refers to point of time, it should be translated by *before* (and not *ago*).

7. मध्ये=in, between, among, amidst, during.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
तो मला बाजारामध्ये भेटला.	<i>In—physical situation</i>	He met me <i>in</i> the bazaar.
हत्ती जंगलामध्ये राहतात.	"	Elephants dwell <i>in</i> the jungle.
त्या माणसामध्ये हिंमत नाही.	<i>"—moral situation</i>	There is no courage <i>in</i> the man.
या करण्यामध्ये शहाणपणा नाही.	"	There is no wisdom <i>in</i> doing so.
तिबेट व हिंदुस्थान यांच्यामध्ये हिमालय आहे.	<i>Between—situation with reference to two objects</i>	The Himalayas are <i>between</i> Tibet and India.
आमच्या दोघांमध्ये हें संभाषण झालें.	"	The following conversation took place <i>between</i> us two.
इटली व अविस्तीनिया यांच्यामध्ये भांडण उपस्थित झालें.	"	A quarrel arose <i>between</i> Italy and Abyssinia.
जमलेल्या लोकांमध्ये एक दहा वर्षांचा मुलगा होता.	<i>Among—situation with reference to many things</i>	<i>Among</i> the people assembled there was a boy of ten.
नियो लोकांमध्ये असा एक चमत्कारिक समज आहे.	"	A curious notion prevails <i>among</i> the Negroes that...
दुर्दैवानें तो शत्रूच्यामध्ये सांपडला.	<i>Amidst—implies adverse circumstances</i>	Unfortunately, he was thrown <i>amidst</i> his enemies.
कुत्र्याने पाण्यामध्ये उडी मारिली.	<i>Into—motion from outside</i>	The dog jumped <i>into</i> the water.
मी डिसेंबरमध्ये घराबाहेर गेलों नव्हतां.	<i>During—duration</i>	I was not away from home <i>during</i> December.

8. पासून=*from, since.*

From is used to indicate period of time, and *since* is used to indicate point of time.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
सोमवारपासून पाऊस पडत आहे.	<i>Since</i> —point of time	It has been raining <i>since</i> Monday.
मला माझा भाऊ डिसेंबरपासून भेटला नाही.	<i>Since</i> —point of time	I have not seen my brother <i>since</i> December.
शाळा सोमवारपासून गुरुवार पर्यंत बंद राहील.	<i>From</i> —to—period	The school will be closed <i>from</i> Monday <i>to</i> Thursday.
मी आजपासून काम सुरू करीन.	<i>From</i> —time	I shall commence work <i>from</i> to-day.
शाळा माझ्या घरापासून दोन फर्लांग आहे.	<i>From</i> —distance	The school is two-furlongs <i>from</i> my home.

9. खेरीज, शिवाय = *without, except.*

रामाशिवाय हें काम होणार नाही.	<i>Without</i> —want	This work cannot be done <i>without</i> Rama.
साखरेशिवाय मी चहा कसा घेऊं?	"	How can I take tea <i>with out</i> sugar (if sugar is not put into it)?
हरीशिवाय सर्व हजर होते.	<i>Except</i> —exclusion	All <i>except</i> Hari were present.
माझ्याशिवाय सर्व निघून गेले.	"	All <i>except</i> me went away (all went, I did not go).
गोविंदाच्या अपयशाची याच्याखेरीज पुष्कळ कारणे आहेत.	<i>Besides</i> —inclusion	There are many reasons for Govinda's failure <i>besides</i> this.

10. पर्यंत=as long as, so long as, for, till, until, as far as, (from)—to.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
मी असेपर्यंत तुला कमी पडणार नाही.	So long as—period	You shall not want so long as (as long as) I live.
मी मरेपर्यंत तुला कमी पडणार नाही.	Till (Conj.)—point of time	You shall not want till (until) I die.
मीं एक वर्षपर्यंत इट्टन अभ्यास केला.	For—duration	I studied hard for one year.
सोमवारपासून शुक्रवारपर्यंत मी येथें आहे.	(from) to—,	I shall be here from Monday to Friday.

Note that the same meaning is expressed by the two sentences, Nos. 1 and 2, in two different ways (1) by the use of *as long as* and *so long as*, which signify duration, and (2) by *till* and *until* which signify point of time.

मीं पुण्यापासून हरिद्वारपर्यंत प्रवास केला.	From—space	I travelled from Poona to Haridwar.
मी काशीपर्यंत गेलों होतो.	As far as—distance	I had been as far as Kashi.

11. मुळे=from, through, owing to, for, with, by, due to (see note 2 under 12).

तो भयामुळे पळाला	From, through, owing to (prep.)—cause	I. (a) He fled from/ through/ owing to fear.
"	Due to (adj.)—cause	(b) His flight was due to fear.

Marathi sentence	Indeclinables used and sense	English translation
अमामुलें रामाच्यानं चालवेना.	<i>Owing to</i> —cause	2. (a) Rama could not walk <i>owing to</i> fatigue.
	<i>Due to</i> (adj.)— "	(b) Rama's inability to walk was <i>due to</i> fatigue.
दृष्टिदोषामुलें मला हें पुस्तक वाचतां येत नाही.	<i>Owing to</i> "	3. (a) <i>Owing to</i> defective eyesight, I cannot read this book.
"	<i>Due to</i> "	(b) My inability to read this book is <i>due to</i> defective eyesight.
अनेक कारणांमुलें मला आजच्या सभेस जातां येणार नाही.	<i>For</i> "	4. I cannot attend to-day's meeting <i>for</i> various reasons.

12. (1) A word of caution seems necessary in this place. All these phrases—*owing to*, *on account of*, *by reason of*—are round-about ways of saying what can be plainly said by the simple prepositions *for*, *from*, *by*, etc. ; they violate the rule of brevity, *viz.*, two words should not be used (except for emphasis) where one is available and serves the same purpose. The use of these phrases is, therefore, to be discouraged as far as possible.

(2) The student is also to be warned against the confusion between *owing to* and *due to*. Under the influence of analogy, *due to* is often used by the illiterate as though it had passed, like *owing to*, into a mere compound preposition. *Owing to* shows the source of the existing condition of things; as, *Owing to* increasing demand, some articles have gone up in price.

Owing to forms an adverbial phrase and modifies a verb.

Due to forms an adjectival phrase and qualifies a noun.

In sentences 1 (a), 2 (a), and 3 (a) *owing to* forms adverbial phrases which modify the verbs *fled*, *could walk* and *can read*. In sentences 1 (b), 2 (b) and 3 (b) *due to* is adjectival and qualifies the nouns *flight* and *inability*.

Translate the following, using the correct English preposition for वरून, मार्गे, मध्ये or पासून, as the case may be:—

(a) १. त्याला या जागेवर तुमच्या सांगण्यावरून नेमलें. २. सरकारच्या हुकुमावरून वंदांच्या सालीं जेजुरीची यात्रा बंद करण्यांत आली आहे. ३. मार्गे हा प्रकार नव्हता, हा इंग्रजीपासूनच सुरू झाला आहे. ४. त्याची माझी चार दिवसांमार्गे गांठ पडली होती. ५. दोन वर्षांपूर्वी येथे एकही भिकारी नव्हता. ६. माझ्यामार्गे कोणी तरी येथे आले. असले पाहिजे. ७. जानेवारीच्या पंधराव्या तारखेपूर्वी येथील रोजची मृत्युसंख्या दहांवर नव्हती. ८. तो रथामध्ये वसून निघाला. ९. आमच्या मित्रमंडळीमध्ये एक गाणाराही आहे. १०. अ, ब व क, ह्यांमध्ये पन्नास रुपये सारखे वांटा. ११. अ आणि ब यांमध्ये पंचवीस रुपये वांटावयाचे आहेत. १२. हिंदुस्थान आणि अरवस्थान यांच्यामध्ये अरबी समुद्र आहे. १३. पेशवे आणि अहमदशाह दुराणी ह्यांमध्ये पानिपत येथे घनघोर युद्ध झालें. १४. ह्या जगामध्ये पाऊस, विजा, इंद्रधनुष्य वगैरे अनेक चमत्कार आहेत. १५. हिंदु लोकांमध्ये भांडणे सुरू झालीं होती. १६. प्लातिनम् सर्व धातूंमध्ये जड आहे.

१७. तो येथें आल्यापासून त्याची प्रकृति आपली अशीच आहे. १८. गेल्या महिन्यापासून त्यानें एकदांही पुस्तक उघडलें नाहीं. १९. प्रदर्शनास दहाव्या तारखेपासून सुरुवात झाली. २०. त्यांनीं त्या गोष्टीची आपसांमध्ये तडजोड काढली. २१. आज माझ्या घरावरून जातां येईल तर पाहा.

Translate the following using the correct English preposition for शिवाय or पर्यंत as the case may be:—

(b) १. ते लोक उजाडेपर्यंत तेथेंच राहिले. २. जोंपर्यंत माझी आईवापें जिवंत आहेत, तोंपर्यंत मी कोणाची वायको होणार नाहीं. ३. मी नांदगांवापर्यंत पायीच गेलों. ४. त्याला सहा महिनेपर्यंत सक्तमजुरीची शिक्षा झाली. ५. दहा रुपयांपर्यंत मी तुम्हांला मदत करीन. ६. मरेपर्यंत त्यानें आपल्या धन्याची चाकरी इमानेंइतवारें केली. ७. तुमचे हे खेळ कोठपर्यंत चालणार ? ८. गरिबाची राजापर्यंत कोठून दाद लागणार ? ९. या शेताची किंमत पांचशें रुपयेपर्यंत येईल. १०. खार थेट झाडाच्या शेंड्यापर्यंत गेली. ११. परमेश्वराचे इच्छेशिवाय एक काडी देखील हालत नाहीं. १२. कोपरनिकसाजवळ ओवडधोवड लोखंडी यंत्राशवाय दुसरें साधन नव्हतें. १३. याशिवाय आणखी गोष्टी सांगावयाच्या आहेत. १४. येथें सारा दित्याशिवाय पाहिजे तितकी जमीन फुकट मिळते. १५. मनुष्याचें मिठाशिवाय चालणार नाहीं. १६. सोनें अक्रवा रिजिया (Acqua Regia) नांवाच्या अँसिडाशिवाय दुसऱ्या कोणत्याही अँसिडांत विरत नाहीं. १७. माराशिवाय तो सुधारणार नाहीं. १८. चहाखेरीज तो कांहींही पीत नाहीं. १९. साखरेशिवाय दूध चांगलें लागत नाहीं. २०. सुताराशिवाय हें काम होणार नाहीं. २१. असल्या संकटांमध्ये त्याला हें काम करावें लागलें. २२. आईच्या आजारामुळे त्याला मुंबईस जातां आलें नाहीं. २३. माझ्या भागीदाराच्या (partner) मूर्खपणामुळे मी नुकसानीत आलों (suffer a loss). २४. तहानेमुळे त्याला बोलवेना (use owing to and also due to). २५. भाऊ निष्काळजीपणामुळे नापास झाला (use due to).

LESSON XVIII

THE ARTICLES—DEFINITE AND INDEFINITE

1. Marathi has nothing to correspond to the articles in English; on the other hand, no other words are more frequently used in English than they, and hence their proper study is of vital importance to every student of English.

The article is a kind of adjective, as can be easily seen from the derivation. The Indefinite Articles *a* and *an* are shortened forms of the adjective *one*; the Definite Article *the* is shortened form of *that*.

2. The correct use of articles is not a matter merely of grammatical rules, but Idiom and Usage have as much or even more to do with it. However, the student will find the following hints useful:

3. *The Indefinite Article.*

(a) *A* is used before a common noun beginning with a consonant, or a vowel which is pronounced like a consonant; as, *a* horse, *a* European, *a* university degree, *a* yell, *a* useful invention.

(b) *An* is used before a noun beginning with a vowel or a silent *h*; as, *an* oak, *an* hour.

(c) Both *a* and *an* are idiomatically used with proper and abstract nouns when these are used as common nouns: तो पुरुष तुकारामच आहे—That man is *a* Tukaram. Red is *a* colour.

(d) The Indefinite Article is used idiomatically with certain abstract nouns, where we should never use it if we followed the general rule strictly,

nor it could be translated by एक, कोणी, etc. ; for example, notice the following sentences,—माझे डोकें फार दुखतें—I have *a* severe headache; माझ्या पोटांत दुखतें—I have *a* pain in the stomach.

- (e) The only cases in which the Indefinite Article is used before plural nouns are those in which they are qualified by *few* and *great many*:— *a few* books—थोडीं पुस्तकें; *a great many* men—पुष्कळ माणसें.

4. *The Definite Article.* *The* is restrictive in meaning. It is, therefore, used.

- (a) before a noun which speaks of a thing already known or referred to: as, Rama gave me a book yesterday; I read *the* book and found it interesting—रामानें काल मला एक पुस्तक दिलें. मीं तें वाचून पाहिलें व मला तें आवडलें.

- (b) with a common noun in the singular number, when the noun points to no particular object, but serves to represent the whole class: *The tiger* belongs to the cat family—वाघ हा मांजराच्या जातीचा प्राणी आहे.

The same idea may be conveyed also by the use of *a* or *an* before singular noun, or by the use of the noun in the plural. The sentence वाघ हा मांजराच्या जातीचा प्राणी आहे can, therefore, be translated in three ways as below:

(i) *The tiger* belongs to the cat family.

(ii) *Tigers* belong to the cat family.

(iii) *A tiger* belongs to the cat family.

Exceptions: *Man* and *Woman* take no article before them when they are used to signify the whole kind: as, *Man* is a mortal animal; Forgetting is *woman's* first and greatest art.

- (c) before the names of objects which are the only ones of their kind: *the Sun, the Moon, the Earth, the Bible, the Koran, the Iliad, the Mahabharat.*

- (d) before the names of the rivers: *the* Thames—टेम्स नदी; *the* Rhine—ऱहाइन नदी; *the* Ganges—गंगा नदी; *the* Indus—सिंधु नदी; *the* Krishna—कृष्णा नदी; *the* Bhima—भीमा नदी; *the* Godavari—गोदावरी नदी.
- (e) before the names of mountain-ranges, but, not of single peaks: as, *the* Alps—आल्प्स पर्वत; *the* Himalayas—हिमालय पर्वत; *the* Rockies—रॉकी पर्वत; but, Mount Everest—एवरेस्टचे शिखर; Kanchangunga—कांचनगंगा, etc.
- (f) before territories, only if their names are significant: *the* Punjab (land of five rivers)—पंजाब प्रांत; *the* Netherlands (land below the sea level); *the* Deccan (land of the South).
- (g) before an adjective of quality, so that the resulting phrase signifies the whole class indicated by the adjective: *the* rich—श्रीमान् लोक, *the* poor—गरीब लोक.
- (h) before the superlative degree of adjectives: Rama is *the* brightest boy in his class—रामा हा वर्गातील सर्व मुलांत हुपार आहे.
- (i) before the names of the quarters of the heavens: *the* East—पूर्व; *the* West—पश्चिम; *the* South—दक्षिण; *the* North—उत्तर.
- N. B.—However, when such nouns are used adverbially no article is put before them; as, due East—पूर्व दिशेने.
- (j) before the words *English, French, Japanese*, etc. when such adjectives signify the people. Thus, *the* English—इंग्रज लोक, —but, English—इंग्रजी भाषा. *The* French—फ्रेंच लोक, but, French—फ्रेंच भाषा.
- (k) before the names of organs of the human body: *the* heart—हृदय; *the* lungs—फुफुसे; etc.
- (l) before proper nouns when they are qualified by adjectival phrases: *the* brave Napoleon—शूर नेपोलियन; or when the proper noun stands for a whole class

as, Kalidas is *the* Shakespeare of India—कालिदास हा हिंदुस्थानचा शेक्सपियर आहे.

- (m) when two things are spoken of by the pronoun phrase *one*.....*the other*, *the* is put before the word *other*: as, Rama and Govinda are brothers; one is short, *the other* is tall—रामा व गोविंदा हे दोघे भाऊ आहेत; त्यांपैकीं एक छेगणा आहे व दुसरा उंच आहे.
- (n) when two things are compared and the comparative is followed by *of*, the Definite Article should be used with the comparative: as, This is *the better* of the two books—दोन पुस्तकांपैकीं हें बरें आहे.
- (o) before a common noun when it is used in the abstract sense: Please don't play *the fool*—मूर्खासारखें करूं नको.

5. *Omission of the article.* As has been already pointed out, no article is used before proper, abstract and material nouns.

Further, the article is idiomatically omitted:

- (a) before the words *man* and *woman* when they stand for the whole kind, as already noticed.
- (b) before a substantive standing as a complement: Charles was proclaimed *king*—चार्लस हा राजा झाल्याची द्वाही फिरली; Richardson was appointed *manager* of the estate—रिचर्डसन याला त्या मिळकतीचा व्यवस्थापक नेमिलें etc. *Exceptions:* When, however, the substantive complement stands for one out of many persons holding the same rank, the indefinite article may be used: as, Mr. Jardin was made an assistant collector—जार्डिन-साहेबांची असिस्टंट कलेक्टर म्हणून नेमणूक झाली.
- (c) before the words—*witness*, *complainant*, *accused*, *counsel*.

(d) in phrases of various kinds:

- (i) Prepositional phrases: on earth—जगांत, पृथ्वीवर;
in summer—उन्हाळ्यांत.

N. B.—But, when a particular summer, winter or spring etc. is meant, the definite article should be used: In *the* spring of 1935—
१९३५ सालच्या वसंत ऋतूंत; In *the* summer of 1924—१९२४ सालच्या उन्हाळ्यांत.

- (ii) Phrases in which pairs of words are used for contrast: young and old—आवालवृद्ध; rich and poor—गरीब व श्रीमंत; sire and son—बापलेक.

- (iii) Miscellaneous phrases:

blow after blow	ठोशावर ठोसा
from street to street	रस्तोरस्ती
year after year	वर्षानुवर्ष
sword in hand	हातांत तलवार घेऊन
face to face	समोरासमोर

6. *Position of the article.* When used with an unqualified noun, the article is placed before the noun. When the noun is qualified by an adjective, the article is placed before the adjective, except in the case of *all*, *both*, *such*, *what*, and all adjectives modified by *too*, *so*, *as*, *how*.

7. *Repetition of the article.* When one noun has several adjectives, the article is placed before the first adjective only: as, a black and white horse—एक पांढऱ्या काळ्या (वाळ्या) रंगाचा घोडा.

Note.—The repetition of the article before each adjective in the last example would indicate that the noun represents two distinct things: thus, *a black and a white horse* means two horses, one black and the other white—एक पांढरा व एक काळा असे दोन घोडे.

Translate into English using proper articles:—

- (a) १. मीं तुझ्या मुलासाठी **एक** खेळणें आणिलें आहे. २. तें खेळणें तूं पाहिलेंस का ? होय, वाळ काल सर्व दिवसभर तें खेळणें घेऊन खेळत होता. ३. आम्ही **एक** हत्ती पाहिला. ४. आम्ही **एक** फार मोठा हत्ती पाहिला. ५. तें **एक** घाणेरडें (ugly) चित्र होतें. ६. माझ्याशीं **एक** जादूची पेटी आहे. मीं ती उघडली तर **एक** फुलांची माळ बाहेर येते; त्या माळेला जर हात लाविला तर ती हवेंत तरंगते. ७. मला छत्री पाहिजे. ८. त्या दुकानांत **एक** सुंदर छत्री आहे. ९. ती छत्री मला दोन रुपयांला विकत मिळेल काय ? १०. **एक** इंग्रज प्रवासी मजपाशीं तासभर बोलत होता. ११. **एक** घुबड **एका** जुन्या घराच्या छपरावर बसलें होतें. १२. तें घर रिकामें होतें.
- (b) १३. म्युनिसिपालिटीनें तुला घर बांधण्याची परवानगी दिली कीं नाहीं ? होय, दिली. १४. तुझी हुपारी खरी, नाना फडणवीसच तूं !
- (c) १५. पक्षी किडे खाऊन राहतात. १६. गाय फार उपयोगी जनावर आहे (do these in three different ways). १७. चन्द्र पृथ्वी-भोंवतीं सुमारे एकोणतीस दिवसांत फिरतो. १८. पृथ्वीला सूर्याभोंवतीं फिरण्यास सुमारे ३६५ दिवस लागतात. १९. वेद हे हिंदूंचे पवित्र ग्रंथ आहेत. २०. त्याचप्रमाणें कुराण हा मुसलमानांचा धर्मग्रंथ होय. २१. गंगेचा उगम हिमालयांत होतो. २२. कृष्णा बंगालच्या उपसागरास मिळते. २३. रुह्याद्रीच्या शिखरांवर बर्फ पडत नाहीं. २४. युरोपियन लोकांचे एवरेस्ट चढून जाण्याचे प्रयत्न प्रशंसनीय आहेत. २५. पर्वती (टॅकडी) पुण्यापासून दोन मैलांवर आहे. २६. पंजावांतून पांच नद्या वाहतात. २७. सिंधु नदी सिंध प्रांतांतून वाहते. २८. संयुक्त प्रांतांत साखरेचे कारखाने पुष्कळ आहेत; तसेच विहार प्रांत व दक्षिण प्रांत यांतही आहेत. २९. माळवा (बोट) आज सकाळीं पांच वाजतां बंदरांत आली. ३०. पर्शिया बोटीनें पुष्कळ विद्यार्थी विलायतेस गेले. ३१. श्रीमंतांना कसलीच वाण भासत नाहीं.

३२. विद्वत्ता ही विद्वानांची संपत्ति. ३३. आम्हां सर्वांत हरि हा उंच आहे. ३४. सर्वांत लांब अशी काठी आण. ३५. सर्व जगांत रशिया हा मोठा देश आहे. ३६. सर्वांत सुंदर देखावा कोणता ? ३७. राघोबा हा अत्यंत स्वार्थी (use the superlative degree of adjective) होता असें कांहीं इतिहासकारांचें म्हणणें आहे. ३८. पानपतच्या रणभूमीवर ज्या लढाया झाल्या त्या सर्वांत तिसरी लढाई ही अतिशय निकराची झाली. ३९. सिलोन हिंदुस्थानच्या दक्षिणेस आहे. दक्षिणेच्या वाजूनें (use adverb) जा म्हणजे तुम्हांला ती टेंकडी दिसेल. ४०. पूर्वेकडे (use adverb) तुम्हांला सरोवर लागेल. ४१. इंग्रज इंग्रजी बोलतात; डच लोक डच बोलतात. ४२. इंग्रजांना फ्रेंच चांगलेसें येत नाही. ४३. हृदय हा एक प्रकारचा पंप (pump) आहे. ४४. फुफ्फुसें व हृदय यांचें कार्य नीट झालें पाहिजे. ४५. कालिदास हा हिंदुस्थानचा शेक्सपियर होय. ४६. शेक्सपियरला इंग्लंड देशाचा कालिदास असें म्हणतां येईल. ४७. शूर तानाजी गड चढूं लागला. ४८. दुष्ट व व्यसनी कलुशानें संभाजीचा नाश केला. ४९. शिवाजीचा जन्म केव्हां झाला ? ५०. अफझुलखान हा शूर सरदार होता. ५१. माझ्याजवळ दोन पेन्सिली आहेत, एक तांबडी व दुसरी निळी. ५२. त्या शहरांत दोन शाळा आहेत, एक गांवांत व दुसरी गांवाबाहेर. ५३. रामानें त्या प्रसंगी शूरासारखें वर्तन केलें. ५४. तूं न्यायाधीशाचीच ऐट आणीत आहेस !

Omission of the Article

१. स्त्रीजात स्वभावतःच मर्यादशील आहे. २. कावाडकष्ट वायकांच्या हातून होणें कठीण. ३. पुरुषाचा जन्म कावाडकष्टाचीं कामें करण्याकरितां आहे. ४. मनुष्य हा समाजप्रिय प्राणी आहे (four ways). ५. महाराजांनीं दादासाहेबांस दिवाण नेमिलें. ६. डॉ. जोन्स कॉलेजचे प्रिन्सिपाल झाले आहेत. ७. रा. जोशी यांस जिल्ह्याचे कलेक्टर नेमिलें आहे व मि. ब्राउन यांस असिस्टंट कलेक्टर नेमिलें आहे.

८. पृथ्वीवर शांतता नांदो. ९. आतां तुमची आमची भेट परलोकांतच पडेल. १०. फिर्यादीचें म्हणणें असें आहे कीं नंबर दोनच्या आरोपीनें

मला मारलें. साक्षीदारही तसेंच सांगतो. ११. आतां प्रतिपक्ष्याच्या वकिलाचें काय म्हणणें आहे याचा विचार करूं. १२. उन्हाळ्यांत आम्ही महावळेश्वरीं राहतों, पण १९०५ च्या उन्हाळ्यांत आम्हीं पुणें सोडिलें नाहीं. १३. वसंत- ऋतूंत फुलांची चंगळ असते. १४. मी रविवारीं तुला भेटेन. १५. मॅट्रिकयुलेशन परीक्षा एप्रिल महिन्याच्या दुसऱ्या सोमवारीं सुरू होत असे. १६. प्रतापराव आणि पित्या यांचें नातें धनीचाकराचें होतें. १७. पितापुत्र सोराव आणि हस्तम जखमी झाले. १८. गांवचे सर्व लोक—वृद्ध आणि तरुण त्या प्रसंगीं हजर होते. १९. मधमाशा या फुलावरून त्या फुलावर हिंडून मध गोळा करतात. २०. मुलांनीं घरोघर हिंडून विहारमधील विपद्ग्रस्त लोकांकरितां वर्गणी गोळा केली. २१. रणांगणावर फिरत असतां ते दोन योद्धे समोरासमोर आले. २२. हे सर्व भिकारी रस्तोरस्तीं हिंडत असतात. २३. हातांत काठी घेऊन तो कुठ्याच्या पाठीस लागला. २४. माझा एक मुलगा कॉलेजांत शिकत आहे व दुसरा शाळेंत जातो. २५. वाफेचा रुळ चालू आहे. २६. जरा थांबा, रामभाऊ चहा घेत आहे. २७. आई परगांवीं गेली आहे. २८. मी त्याला निरोप पाठविला आहे. २९. त्या दोन्ही मुलांना पोहतां येतें. ३०. असल्या माणसाचा मी तिरस्कार करतो. ३१. किती मूर्ख आहेस तूं ! ३२. इतक्या माणसांना हें घर फारच लहान होईल. ३३. इतका दयाळू माणूस मीं कधींही पाहिला नाहीं. ३४. किती छान फूल आहे हें ! ३५. मीं एक उंच आणि धिप्पाड असा मुलगा पाहिला. ३६. मीं एक उंच आणि लहू असे दोन मुलगे पाहिले. ३७. काळा, उंच आणि धिप्पाड असा एक वक्ता आपल्या भाषणानें श्रोत्यांस हंसविष्याचा प्रयत्न करीत होता. ३८. त्या गाडीला एक काळा आणि एक करडा असे घोडे जोडिले होते. ३९. उद्यां गीतेचे पहिला आणि दुसरा हे अध्याय वाचूं. ४०. आम्हीं पवित्र कुरणाचे पहिले दोन अध्याय वाचिले. ४१. तुमच्या वर्गातील पहिलीं दोन मुलें पाठवा. ४२. आमच्या शाळेंत सात वर्ग होते, म्हणून सात पहिलीं वक्षिसें सात पहिल्या मुलांना द्यावीं लागलीं.

LESSON XIX

THE ADJECTIVE

1. The translation of adjectives presents two main problems: (a) their position, and (b) their use in comparison. We shall consider these one after the other.

2. *The Position of the Adjective.* As regards the position of the adjective, in English as in Marathi, it is placed before the noun it qualifies when used *attributively*; when it is used *predicatively*, it is placed after the copulative verb. Attributive use—

गरीब विद्यार्थ्यांनीं झटून अभ्यास करावा—*Poor* students should work hard. Both the Marathi adjective गरीब and its English equivalent *poor* stand with the noun qualified by them and so are *attributive*.

Predicative use—

हा विद्यार्थी गरीब आहे—This student is *poor*. In this the Marathi adjective गरीब and its English equivalent do not stand with the noun qualified by them but form part of the predicate as complements. This use is called *predicative*.

Exceptions: The following adjectives are used only predicatively: *afraid, alive, alone, asleep, ashamed, awake, content*.

3. Even when attributively used, an adjective is placed after the noun in the following circumstances:

- (a) When it stands for an abridged adjectival clause: as, On the day (that was) *appointed*—नेमलेल्या दिवशीं; Of the crew, I was the only one (that was) *saved*—खलाशांपैकीं वांचलों असा मी एकटाच.

(b) When the adjective is qualified by a Phrase ; as,

ही तिच्या सारखीच बाव
आहे.

This is a case *similar to*
that.

तू काल आणलास त्याच्या-
पेक्षां वेगळा माणूस
घेऊन ये.

Bring me a man *other than*
the one you brought me
yesterday.

तू कधीच पाहिलें नसशील
असें सुंदर चित्र मी
तुला दाखवितों.

I shall show you a picture
so good that you cannot
have seen the like of it.

Similarly :

आतांच तोडलेलें झाड
मुलांनीं भरलेलें घर
हवेंत तरंगणारे परमाणू
शत्रूंनीं घेरलेला राजा

A tree *just cut down.*
A house *full of children.*
Particles *floating in the air.*
A king *surrounded by his*
enemies.

(c) For emphasis : गत कालांत—In days *past* ; अगदीं प्राचीन
काळापासून—From times *immemorial* ; विस्तीर्ण आणि
सुपीक असें तें खोरे तेथील रहिवाशांच्या सर्व गरजा भागवीत
असे—The valley, *wide and fruitful*, supplied its
inhabitants with the necessities of life ; सामाजिक
आणि राजकीय बाबतींत त्यानें विशेष मन घातलें—He took
special interest in matters, *social and political.*

4. When two or more adjectives qualify a noun, *that*
one of them that is most closely connected in meaning
with the noun comes next to it : as, दोन सुंदर मुली—two *pretty*
girls ; एक क्रूर काळा कुत्रा—a *ferocious black* dog. In these cases
the adjectives *pretty* and *black* are more closely connected
with the nouns they qualify than the adjectives *two* and
ferocious. Similarly, *a tall boy, the dark horse*, etc. are
further illustrations of this principle.

Exceptions :

- (a) When two or more adjectives are on the same level as regards their relation to the noun, the *shorter ones* are placed before the longer ; as, तो दयाळू आणि शूर राजा—The *kind and warlike king*.
- (b) In the following phrases, however, this rule is not followed : *half an hour, both the boys, all the girls, what a race !*

5. When fractions such as दीड, अडीच, सव्वा—are to be expressed in English, the words denoting fractions are placed after the words denoting integers : as साडेतीन रुपये—three rupees and *a half* ; सव्वादोन आणे—two annas and *a quarter* ; etc. In expressing time, however, the fractions should precede the integers : as, साडेचार वाजतां at *half* past four ; चार वाजून पांच मिनिटांनीं—at *five* minutes past four.

6. *Correct use of some adjectives.*

Some, any—कांहीं. When they are indefinite adjectives, *some* and *any* are respectively used for affirmation and negation ; as, I saw *some* boys in the garden—मी वागेत कांहीं मुलें पाहिलीं ; but, मला वागेत कोणी मुलें दिसलीं नाहीत—I did *not* see *any* boys in the garden.

However, as a demonstrative adjective *any* may be used for both affirmation and denial ; as, *Any* man will tell you this—कोणीही माणूस तुला हें सांगेल ; *Any* man cannot do this piece of work—वाटेल त्या माणसाकडून हें काम व्हावयाचें नाही.

Enough. This word may either precede or follow the noun it qualifies ; as, There are not applicants *enough* for this post—या जागेकरितां पुरेसे अर्ज आलेले नाहीत ; There are not *enough* mangoes here to go round among all of us—आमच्या सर्वांच्या वांटणीला येतील इतके आवे येथे नाहीत.

Much, many. *Much* denotes quantity, *many* denotes number ; as, I saw *many* boys in the street—मी रस्त्यांत बरीच

मुलें पाहिर्लीं; I don't want much milk; I want a little—मला पुष्कळ दूध नको, थोडें पाहिजे.

Little, few, *Little* denotes quantity, *few* denotes number: *Little* is the opposite of *much*, *few* is the opposite of *many*: thus, there were only a few people at the meeting—सभेस थोडेसे लोक हजर होते.

Little, a little, the little. Few, a few, the few.

A little is affirmative and means some, though not much.

A little learning is a dangerous thing—अल्पज्ञान हें अनिष्ट आहे.

The little means not much, but all there is: as, I do not know much, but *the little* I know I shall tell you—मला फारसें माहित नाहीं, पण जें कांहीं मला ठाऊक आहे तें मी तुम्हाला सांगेन.

Little is negative and means not much: He has a little money—त्याच्यापाशीं थोडाच पैसा आहे (जवळ जवळ नाहीच).

My brother knows *little* of this matter—माझ्या भावाला या प्रकरणाची फारशी माहिती नाहीं.

A few is positive (like a little) and means some, though not many: There were a few men in the street then—त्या वेळीं रस्त्यांत थोडेसे लोक होते; *The few* who were there have come and told their story—जे थोडे तेथें होते त्यांनीं येऊन आपली हकीकत सांगितली.

Few is negative (like little) and means not many: as, Few people know this—थोड्याच लोकांना ही गोष्ट माहित आहे.

One—the other, one—another. In speaking of two persons or things we use *one—the other*; in speaking of more than two, we use *one—another*; here *another*=one more: माझ्यापाशीं दोन खुर्च्या होत्या, एक लोखंडी व दुसरी लांकडी—I had two chairs; one was of iron, the other, of wood; या बागेत तीन पक्षी आहेत; एक काळा, एक तांबडा, एक—पिवळा—There are three birds in this garden: one is black, another is red, another is yellow.

Each—other refers to *two* persons or things.

One—another is used when we are speaking of *more than two* persons or things.

Each, every. *Each* means two or more things taken one by one: वर्गातील प्रत्येक मुलाजवळ पिशवी असावी—*Each* boy in the class should have a satchel.

Every means all of a number of things taken singly.

Each—other has a reciprocal force.

Either generally means *one of two* but it also some times means *each of two* (both): On *either* side of the street there were trees—रस्त्याच्या दोहीकडे झाडे होती.

Translate into English, paying special attention to the position of adjectives:

(a) १. तो हुषार मुलगा परीक्षेत पहिला आला. २. तो मुलगा हुषार आहे.

१. शिपायाने जिवंत बाघावर दोन गोळ्या झाडल्या, तरी तो दोन तास जिवंत होता. २. आतां माझे समाधान झाले असे म्हणून तो संतुष्ट ज्यू घरी जाऊ लागला. ३. मी हल्ली एकदाच आहे. मुले निजली आहेत.

१. मी टपालांत टाकलेले पत्र हेंच. २. लावलेल्या झाडांपैकी दोनच आंब्याची आहेत. ३. या ठिकाणावर बांधलेल्या घरांत तिहींचीच तोंडे पूर्वेकडे आहेत. ४. या शाळेतील मुलांनी गोळा केलेली रक्कम खजिनदाराकडे पाठवा.

१. आमच्या घरासारखे तुला एकही घर सांपडणार नाही. २. ही आज सकाळी काढलेलीं फुले आहेत. ३. हीं दैकाणांनी भरलेलीं पुस्तके आहेत.

१. मेलेल्या व मरत असलेल्या वीरांनी रणभूमि भरून गेली होती. २. सुंदर आणि तेजस्वी असा तो मोहरा जहाजाच्या मजल्यावर उभा होता.

(b) १. हत्ती हें एक प्रचंड व वळकट जनावर आहे. २. एक गरीब म्हातारा माणूस त्या झोंपडीत शिरला. ३. मोठी व सुवासिक अशीं फुले निवड. - ४. या खुर्च्या जड व मोठ्या आहेत. ५. हुशार व उद्योगी माणसे यशस्वी होतात. ६. व्यसनी व दुष्ट माणसांचा सहवास टाळावा. ७. हलकट व स्वार्थी लोकांनी त्या संस्थेचा नाश केला. ८. त्यांना सुमारे अर्धा तास थांबवे लागेल. ९. दोन्ही पत्रे मला पोचली. १०. सर्व मुली सकाळी नदीवर पोहण्यास गेल्या. ११. केवढें सैन्य ! केवढें संकट !

(c) १. वाण्यानें मला साडेचार रुपये उसने दिले आहेत. २. सव्वा रुपयास पायमोजे मिळतात. ३. मुलें सव्वा वाजतां घरीं येतील. ४. गाडी साडेचार वाजतां निघते. ५. अकराला सात मिनिटें कमी आहेत. ६. नदीच्या तीरावर आज कांहीं मुलें खेळत होती. ७. नदीच्या तीरावर कोणी मुलें खेळत होती. ८. तेथें कोणी मुलें मला दिसलीं नाहींत. ९. वाटेल त्या घरांत राहण्यास मी तयार नाहीं. १०. वाटेल त्या मुलास क्रिकेट खेळतां येणार नाहीं. ११. कोणचाही माणूस हें ओझे उचलील. १२. आमच्या घरीं पुरेशीं भांडीं आहेत. १३. त्याचें भूगोलचें ज्ञान पुरेसें आहे. १४. टेबलावर पुष्कळ धूळ आहे. १५. फार भाषण मला पसंत नाहीं. १६. भाजीत फार मीठ घालूं नको. १७. दुकानांत पुष्कळ छत्र्या आहेत. १८. पुष्कळ भिकारी शहरांत भटकत आहेत. १९. या भांड्यांत थोडासा मध आहे. २०. त्या भांड्यांत फारच थोडे दूध आहे (म्हणण्यासारखें नाहीं). २१. जें थोडें दूध त्या भांड्यांत होतें तें मांजरानें पिऊन टाकलें. २२. जें थोडें गणित मी शिकलों होतों तें सर्व विसरून गेलों. २३. आमच्या वागेत थोडींशीं पेरुचीं झाडे आहेत. २४. तुमच्या चुलत्यानें मला थोडींशीं गुलाबाचीं रोपें दिलीं आहेत. २५. त्यांच्या घरीं (फारच) थोड्या खुर्च्या होत्या. आणि ज्या थोड्या होत्या, त्या त्यांनीं शाळेत देऊन टाकल्या. २६. त्यांनीं आम्हांस दोन गाई दिल्या, एक काळी व दुसरी पांढरी. २७. मला एक पेन्सिल दे, आणखी एक दे, आणखी एक दे. २८. प्रत्येक मुलानें एक लहान कोश जवळ ठेवावा. २९. प्रत्येक मुलीनें संमेलनासाठीं दोन आणे वर्गणी द्यावी. ३०. मैना आणि विमल एकमेकींशीं भांडत होत्या.

LESSON XX

THE ADJECTIVE—(Continued)

The Comparison of Adjectives

1. The two degrees of adjectives that are used for comparison are *the Comparative* and *the Superlative*. The Comparative is used when *two* objects are compared or contrasted and the Superlative, when the objects are *more than two*.

2. In Marathi, when we are speaking of *two* things, the word expressing the thing compared with is put in the *ablative case* to denote the comparison; and in the *locative case* when the things are *more than two*; as, नाना मनीहून मोठा होता—Nana was older than Mani; नाना सर्वांत मोठा मुलगा होता—Nana was the oldest of the children.

3. The tendency to use the words अधिक and फार in Marathi to denote comparison is modern, and seems to be due to the influence of English on Marathi; it need hardly be pointed out that these words are superfluous.

4. *The English Comparative and Superlative Forms.*

"Comparatives in *er* and superlatives in *est* are formed freely from monosyllables and from words of two syllables ending in a vocalic sound, (e. g., pretty, narrow, clever), or else having the stress on the last syllable (e. g., severe, polite). They are also formed from such frequently used adjectives as, handsome, quiet, pleasant. But with longer words comparison is effected by means of proposed *more* and *most*."

—Jespersen.

5. In the comparative degree, the names of objects compared are connected by *than*, which in English is a conjunction. Hence, those words must be in the same case.

This has already been discussed in detail under the ablative case in Lesson XIV.

6. Sometimes *more than* is replaced by *above*, and *less than* by *below* or *short of*: as, My expenses are *above* my means—माझा खर्च मिळकतीपेक्षां अधिक आहे; The number was *below* ten—ती संख्या दहापेक्षां कमी होती.

7. Some Idiomatic Uses.

The following words are comparative in meaning and are followed by *to* instead of *than*:

Superior (*to*), Inferior (*to*), Anterior (*to*), Posterior (*to*), Prior (*to*), Senior (*to*), Junior(*to*).

Old. This adjective has two different forms of the comparative and two of the superlative degrees. They are : *older—elder, oldest—eldest*. About their use Jespersen says:—"Elder and eldest have been largely supplanted by *older* and *oldest*, and are now chiefly used preceded by some determining word (genitive, possessive pronoun or article); they generally refer to persons connected by relationship ; (note, however, the substantive *elder* with the plural *elders*). *Older* must be used when followed by *than* or when *than* can be easily supplied (that is to say, for real comparison).

1. *My eldest* son is called John, after *my eldest* brother.
2. *Pliny the elder*.
3. *The elder* brother who was much *older* than Frank.
4. Ann is old, but her sister is *older* still.

Less, lesser. "*Less* is the comparative of *little*"; *lesser* is double comparative. *Less* generally refers to quantity and is opposite of *more*; *lesser* refers to size, value, importance. "*Lesser* is more literary than *less*," and is "permissible in emotional passages or such as demand exceptionally dignified expression."—Jespersen and Fowler.

Thus, The later you come, the *less* time will there be for discussion—तुम्ही जितके उशिरानेंयाल, तितका कमी वेळ चवेंला मिळेल. Cowley was one of the *lesser* poets of the 17th century—कावले हा सतराव्या शतकांतील एक दुय्यम प्रतीचा कवि होता.

Late has two different forms—*later* and *latter*—in the comparative, and two—*latest* and *last*—in the superlative. Of these *later* and *latest* are the real comparative and superlative forms.

Latter is the opposite of *former* and means "the second of two things previously mentioned". "*Last* is the opposite of *first*" (these two mark the beginning and the end of a series), or it may be used of the period immediately preceding the one in which we are now or of which we are now speaking as, *last* Wednesday—गेल्या बुधवारी; for the *last* few years—गेली कांहीं वर्षे. —Jespersen.

Latest, last. *Latest* has not the same finality as *last*: it is opposed to *all* the earlier: as, Mr. G.'s *latest* book, which we hope will not be his *last*. *At last* he went away.

Far has the forms *farther*—*further*, *farthest*—*furthest*. Both may be used of distance in space and time; but in the derived sense, 'in addition, besides, to a greater extent', the form with *u* is preferred:

We may go *further* and say—आम्ही यापुढें जाऊन असें म्हणतो.

On *further* inquiry we found out the entire truth—अधिक चौकशी करितां अम्हांला सर्व खरा प्रकार कळून आला.

(An additional lesson on specific uses of Adjectives is given later on)

Translate into English:—

१. संभाजी शिवाजीहून शूर होता. २. तो माझ्याहून वळकट आहे. ३. त्याच्याहून उंच आहे. ४. शहरांतील लोक कांहीं वावर्तीत खेड्यांतील

लोकांपेक्षां अडाणी दिसतात. ४. हिंदुस्थानांतील दुसऱ्या कोणच्याही शहरापेक्षां कलकत्त्याची लोकसंख्या जास्त आहे. ५. स्त्रिया पुरुषापेक्षां धार्मिक असतात असें भिक्षुक लोक म्हणतात. ६. सर्व मुलांत सखू उंच आहे. सर्व मुलांत सखूइतकी उंच अशी दुसरी मुलगी नाही. ७. दुसऱ्या कोणच्याही प्राण्यापेक्षां वाघ हा क्रूर आहे. ८. सर्व प्राण्यांत वाघ हा क्रूर आहे. ९. वाघाइतका दुसरा कोणचाही प्राणी क्रूर नाही.

१. सोनें रुप्याहून मूल्यवान् आहे. २. रुपें सोन्याहून कमी मूल्यवान् आहे. ३. सर्व धातूंत सोनें मूल्यवान् आहे. ४. सोन्याइतका मूल्यवान् दुसरा धातू नाही.

Idiomatic Uses

* * १. वक्ता म्हणून नारायण गोविंदाहून सरस आहे. २. गोविंद नारायणाहून कमी प्रतीचा वक्ता आहे. ३. ओगल्यांच्या कांच कारखान्यांतील दिवे विलायती दिव्यांपेक्षां कमी प्रतीचे नाहीत. ४. कांहीं वावर्तीत ते अधिक चांगले आहेत. ५. अहमदाबादचें कापड मुंबईच्या कापडापेक्षां सरस आहे का ? ६. कृष्णरावांना वढती मिळाली, कारण इतरांहून त्यांची नोकरी जास्त आहे. ७. माझी नोकरी त्यांच्याहून तीन वर्षांनीं कमी आहे. ८. तो माझ्याहून (वयानें) मोठा आहे. ९. श्रीधर नांवाचा माझा एक वडील भाऊ होता. १०. त्या तीन भावांत यूसफ हा वडील. ११. हल्लीं आमच्या कुटुंबांत ताई हीच सर्वांत वडील होय. १२. आमचे काका तुमच्या वडिलांहून वरेच वृद्ध दिसतात. १३. तुझा भाऊच तुझ्या बहिणीपेक्षां कमी व्रात्य आहे. १४. कोयनेलपेक्षां कमी कडू असें औषध नाही का ? १५. मांजर म्हणजे लहानसा वाघच. १६. हें पेय अपायकारक आहे खरें, पण जरा कमी प्रमाणांत. १७. तुमचें घर कमी वेळांत बांधून देईन. १८. पोलिस आणखी चौकशी करीत आहेत. १९. आम्हीं पुलापर्यंत चाललों, आमच्यानें पुढें चालवेना. २०. आमचें नवीन घर गांवाच्या अगदीं पलीकडच्या टोंकाला आहे. २१. आणखी जास्त बोलण्याची माझी इच्छा नाही. २२. तुमच्या गांवाहून अगदीं जवळचें आगगाडीचें स्टेशन कोणतें ? २३. पुण्याला कोल्हापुरापेक्षां सातारा जवळ पडतो. २४. पलीकडच्याच घरांत तुमचे मित्र गोविंदराव हे राहतात २५. गेलें महायुद्ध

फार भयंकर झाले, पुढे त्याहूनही भयंकर होईल असे शास्त्रज्ञ म्हणतात. २६. महासभेची पुढील बैठक लाहोर येथे होईल. २७. यापुढची गाडी सव्वातीन वाजता निघते. २८. तुम्ही हरिपंतांचा वंगला पसंत करावा. तो सर्वात हवाशीर आहे. पण, तो जर मिळत नसेल, तर त्याच्या खालोखाल गोविंदरावांचा वंगला येईल. २९. या दोन पत्रांपैकी हें पत्र अलीकडच्या तारखेचे आहे व दुसरे मागच्या (earlier) तारखेचे आहे. ३०. या पुस्तकाची तिसरी आवृत्ति ही अगदी अलीकडची होय. ३१. पूर्वीच्या आवृत्तीपेक्षा या आवृत्तीत पुष्कळ सुधारणा केलेल्या आढळतील.

* * Translate the following using (1) the Comparative and (2) the Positive forms of the Adjective in each:—

१. मनुष्यास जीवितपेक्षा दुसरी कोणतीही गोष्ट प्रिय नाही. २. एखाद्या अज्ञान मुलाचे जितकें ज्ञान त्याहून त्याचे अधिक नाही. ३. भाराभर पुस्तके चाचण्यापेक्षा एक दोन पुस्तकांचेच पूर्ण अवलोकन केल्याने माझा ज्ञान चांगले होतें. ४. श्रीमंतपेक्षा गरीब लोकांचेच घरी पोरांचा सुकाळ फार. ५. पदार्थविज्ञानशास्त्रामध्ये युरोपियन लोकांचे पाऊल इतर लोकांपेक्षा पुढे आहे. ६. सज्जन लोक विपत्तीत जे सुख पावतात ते भाग्यशालीपणांत लाघणाऱ्या दुर्जन लोकांचे सुखापेक्षा मूल्यवान् आहे यांत मुळीच संदेह नाही. ७. यादवी माजल्यामुळे राष्ट्रांवर नाना तऱ्हेचे अनर्थ कोसळतात; यापेक्षा दुसरा कोणताही शत्रु राष्ट्रास जास्त अहितकारक होत नाही, असे बहुशः इतिहासावरून समजते. ८. त्याची स्थिति त्याचे भावापेक्षा पुष्कळ वाईट आहे. ९. गोपाळराव आपले कामांत इतर कारकुनांपेक्षा वाकबगार आहे. १०. पर्शियन लोकांच्या ग्रीसवर झालेल्या तिसऱ्या स्वारीमध्ये थेमिस्ताक्लिसने आपल्या बांधवांस जी मदत केली ती इतरांपेक्षा उपयुक्त झाली असे म्हणण्यास चिंता नाही. ११. अथेनियन लोक बुद्धिमत्तेत फारच पुढे सरसावले होते. १२. अशी अपकीर्ति होण्यापेक्षा मला मरण श्रेयस्कर वाटते. १३. खेडेगांवांत राहण्यापेक्षा शहरांत राहणे स्वर्चाचे आहे, हें कोणीही कबूल करील.

LESSON XXI

THE POSSESSIVE OR GENITIVE CASE

1. This is the only case in Marathi which is not a कारक case, i. e., it has nothing to do with the verb. Its function is mostly adjectival, as in the following:

१. रामाचें घर मोठें आहे. ३. झाडाची फांदी मोडली आहे.
२. पक्ष्यांचीं घरटीं सुंदर दिसतात. ४. टोपीचा रंग निळा आहे.

In these instances all the nouns in the possessive case qualify or limit the nouns which follow them, and have no relation with the verbs in the respective sentences.

2. In English the meaning of the possessive case is expressed in two different ways: (a) by the addition of 's (apostrophe and s) to the noun, and (b) by the noun being put under the government of the preposition *of*. This latter may be called *Prepositional Genitive* and the former, *Inflective Genitive*.

3. The *Inflective Genitive* is restricted to animate objects, while the *Prepositional Genitive* is used mainly with inanimate objects, though names of animate objects may also take it. Let us translate the examples given above.

Nouns denoting living beings.

रामाचें घर मोठें आहे—*Rama's house is large. (Rama's, inflective genitive.)*

The house *of Rama* is large. (*of Rama, prepositional genitive.*)

पक्ष्यांचीं घरटीं सुंदर दिसतात—*Birds' nests look pretty. (Birds', inflective genitive.)*

The nests *of birds* look pretty. (*of birds, prepositional genitive.*)

Nouns denoting inanimate objects.

झाडाची फांदी मोडली आहे.

The branch of the tree has broken (prepositional genitive only.)

टोपीचा रंग निळा आहे.

The colour of the cap is blue (prepositional genitive only).

Ordinarily, the inflective form is preferred for brevity's sake, but where in Marathi two or more genitive words come together, in order to avoid successive hissing sounds, the prepositional genitive may be used for variety: as, माझ्या बहिणीच्या मुलीचा मुलगा—The son of my sister's daughter and not, my sister's daughter's son; the latter is not grammatically wrong, but it is certainly clumsy.

Exceptions: The Inflective Genitive is preferred (a) with words like *Sun, Moon, world, Earth*, and other objects of great magnitude; thus, we may say, the *Sun's* rays—सूर्याचे किरण, the *Moon's* motion—चंद्राची गति, the *world's* trade—जेगाचा व्यापार; (b) with nouns denoting time: as, three *days'* leave—तीन दिवसांची रजा, one *day's* work—एक दिवसाचें काम, three *hours'* journey—तीन तासांचा प्रवास.

4. Some Marathi genitives may be idiomatically rendered into English by the use of an equivalent English noun used as an adjective, i.e., without the use of the possessive (either inflected or uninflected). Thus:

सोन्याची आंगठी—a gold ring

हिन्याची माळ—a diamond

necklace

खेळावयाची जागा—a play-ground

जेवणाची जागा—a dining-room

मुंबईचा माणूस—a Bombay man

सायंकाळचा पोपाख—an evening dress

गाडीचें ओझे—{ a cart load
a waggon load.

This practice of forming what is practically a compound noun (with or without the hyphen) may be extended to phrases containing more than two words: मुंबई इलाख्यातील जमिनीच्या साऱ्याच्या सुधारणेचा कायदा—*Bombay Land Revenue Reform Bill*; मद्रासच्या तोफांच्या गाड्यांच्या कारखान्याचा खटला—*The Madras Gun Carriage Factory Case*.

5. The Marathi genitive is sometimes used adverbially, and it must then be rendered by an adverbial phrase in English. Thus, तो दिवसा चालतो व रात्रीची विश्रांति घेतो—He walks *by day* and rests himself *by or at night*; मी केव्हांचा त्यास हें सांगतों आहे—*I have been telling this to him for a long time*.

6. The Marathi genitive has sometimes the force of an adjective of quality, and may be optionally rendered into English by an adjective or by a prepositional adjective phrase. Thus:

सचोटीचा माणूस	An honest man (adjective).
	A man of honesty, integrity (phrases).
शौर्याचें कृत्य	A brave deed.
	A deed of bravery.

* * 7. The following idiomatic phrases and modes of translation should be noted:

(a) In a few cases, where the Marathi idiom would lead us to use *of*, *to* is idiomatically used in English, as would appear from the following instances:—

स्वातंत्र्याचा कैवारी	a friend to liberty
पत्राचें उत्तर	answer or reply to a letter
यशाची किल्ली	key to success
वचनाचा धड	true to his word
पुस्तकाची प्रस्तावना	preface to a book
पुस्तकाची पुरवणी	supplement to a book

माणसाचा अथवा वस्तूचा	aversion or dislike or anti-
तिटकारा	pathy to a person or thing
गव्हर्नरसाहेबांचा चिटणीस	Secretary to the Governor
मक्केची यात्रा	Pilgrimage to Mecca.

- (b) The following is a list of Marathi possessive phrases in which the English idiom requires the use of *for*:—

कापसाची मागणी	demand <i>for</i> cotton
धर्माची कळकळ	zeal <i>for</i> religion
चित्तेचें कारण	cause <i>for</i> anxiety
गैरहजेरीचें कारण	reason or apology <i>for</i> absence
वाचनाचा शोक	fondness or passion <i>for</i> books

- (c) In the following possessive phrases, some other prepositions take the place of *of*:—

गणिताचें शिक्षण	instruction <i>in</i> Mathematics
कापसाचा व्यापार	trade or traffic <i>in</i> cotton
नवीन प्रघाताचा प्रतिपेध	protest <i>against</i> an innovation
सांथीचा प्रतिबंध करणारें औषध	an antidote <i>against</i> inflection
लोकांचा आवडता	popular <i>with</i> the people.

8. Subjective Genitive and Objective Genitive.

Both in English and in Marathi the genitive is used *subjectively* as well as *objectively*. Thus, in मिल्टनचे ग्रंथ—Milton's works, Milton is the doer, the subject; in मिल्टनचा छळ—Milton's persecution, Milton is not the persecutor, the subject, he is the persecuted person, *the* object. The first is *the subjective genitive*, the second the *objective*. Also, in the phrase व्हाइसरयांची वाघाची शिकार—The Viceroy's hunt of a tiger, *Viceroy's* is obviously subjective genitive, and *of a tiger* is objective genitive.

Vagueness. It is only the context or our knowledge of facts that enables us to find out whether the genitive is subjective or objective. Thus, *Hari's praise* may be the praise given by *Hari* or the praise given to *Hari*.

In English the inflective genitive is commonly used subjectively, i. e., with name of persons that form the subject of actions feelings, but rarely objectively, i. e., with names that form objects; for instance, आईला मुलाची काळजी लागली should be—The mother felt anxiety for her son; and not 'The mother felt her son's anxiety'—(son's anxiety meaning anxiety felt by the son). Similarly, बापाच्या धाकनें तो पोर पळाला should be—The lad fled through fear of his father; and not 'through father's fear', प्रिय पत्नीच्या दुःखानें तो झुरणीस लागला—He wasted with sorrow for his dear wife; and not 'with his dear wife's sorrow'.

Translate into English :—

१. झाडाची फांदी कशी मोडली? २. कुठ्याच्या शेंपटीवर पाय देलं नको. ३. सिंहाच्या गर्जेनें हत्ती भिऊन पळाले. ४. रामभाऊच्या मावशीचा चुलतभाऊ सोन्याचे दागिने विकतो. ५. चंद्राचा प्रकाश कवींना स्फूर्ति देतो. ६. सूर्याच्या किरणांनीं पुष्कळ रोग वरे होतात. ७. बैलगाडीचा चार दिवसांचा प्रवास त्याला भोंवला. ८. नानासाहेब सहा दिवसांच्या रजेवर गेले आहेत. ९. तो दोन दिवसांचा सामना होता म्हणून पहिल्या डावावर त्याचा निकाल लागला. १०. सख्खाईसाठीं आजीनें एक मोत्यांचा कंठ पाठविला आहे. ११. मुंबईचे व्यापारी सोन्याचे दागिने विकतात. १२. पुण्याचे प्रागतिक या विलाल पाठिवा देतील. १३. मुंबईचे पार्शी सधन व उदार आहेत. १४. लहान मुलांनीं रात्रीचा अभ्यास करूं नये. १५. वाळू दिवसाचा निजतो व रात्री अभ्यास करतो. १६. शौर्याचीं कृत्यें कोणाला आवडत नाहीत? १७. खोटें बोलणें हें भित्रेपणाचें कृत्य आहे. १८. शिक्षकाची स्तुति विद्यार्थ्यांना उत्तेजन देते, त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या

बोलण्यांत त्याच्या स्तुतीखेरीज दुसरें कांहीं नसतें. १९. डॉ. जोगळेकरांच्या शस्त्रक्रिया यशस्वी होतात. २०. रोग्यांच्या शस्त्रक्रियांसाठीं या दवाखान्याला एक नवीन दालन जोडलें आहे.

Idiomatic expressions

* * १. ग्लॅडस्टनसारखे इंग्लंडचे मुत्सद्दी हे स्वातंत्र्याचे कैवारी होत.

२. तुम्हीं कृष्णाबाईच्या मुलीच्या पत्राला उत्तर पाठविलें नाहीं. ३. स्वार्थत्याग व कळकळ हीं पुढाऱ्यांच्या यशाची गुरुकिल्ली होत. ४. शिवाजीचे बहुतेक अनुयायी वचनाचे धड होते. ५. ऐतिहासिक पोवाडे या पुस्तकाला न्यायमूर्ति किंकेड यांनीं प्रस्तावना लिहिली आहे. ६. शेतकऱ्यांच्या सुशिक्षित मुलांना कावाडकष्टाच्या शेतकामाचा कंटाळा असतो असें गव्हर्नरसाहेबांचे सेक्रेटरी म्हणतात. माझी ज्ञानप्रकाशची वर्गणी टपालानें पाठवूं नको.

८. कोयनेल (Quinine) हें हिंवतापाचा प्रतिबंध करणारें औषध आहे. ९. माझे स्नेही रामभाऊ यांच्या आजोबांनीं तीन वेळां पायीं काशीयात्रा केली.

१०. जो मुसलमान मक्केची यात्रा करतो त्याला हाजी म्हणतात. ११. कष्टाची थोरवी हे शब्द आम्हां सुशिक्षित तरुणांच्या नुसते जिभेवर असतात, ते अंतःकरणांत शिरले पाहिजेत म्हणजे आमच्यांत कष्टाची आवड उत्पन्न होईल.

१२. धर्माच्या खऱ्या कळकळीनें मनुष्य कधीही दुष्कृत्य करणार नाहीं.

१३. जपानी मालाला फार मागणी असते. कारण तो फार स्वस्त असतो.

१४. डॉ. रानडे यांच्या औषधानें आईचा ताप गेला ; आतां काळजीचें कारण नाहीं असें ताच्या आपल्या पत्रांत म्हणतात. १५. आजचा क्रिकेटचा सामना हा पुष्कळ मुलांच्या गैरहजिरीचें कारण होय.

१६. अच्युताला ऐतिहासिक कादंबऱ्यांचा शोक आहे. १७. अच्युताची वहीण कुसुम हिला शेजाऱ्यांशीं गप्पा मारण्याचा शोक आहे. १८. प्रगति-पुस्तकांत सर्व विषयांचे गुण दिलेले असतात.

१९. तुकाराम जरी जातीचा ब्राह्मण नव्हता, तरी खऱ्या ब्राह्मणाचे सर्व गुण त्याच्यांत होते. २०. या शाळेंत गाण्याचेंही शिक्षण देतात. २१. आमचा इंग्लंडशीं कापसाचा मोठा व्यापार आहे. २२. बाल-विवाहाच्या चालीचा निषेध करण्यासाठीं काल स्त्रियांची सभा भरली होती.

२३. एका काळीं स्कॉटच्या कादंबऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये फार प्रिय होत्या.

* * Translate the following with particular attention to the words in Genitive Case :—

१. अधिकाराची इच्छा यच्चयावत् मनुष्यास असते. २. आतांशा बाजारांत कळकांचा खप फार आहे. ३. अशक्त मुलांस मर्दानी खेळांचा तिटकारा असतो. ४. सौदागर म्हणाला, माझ्या नुकसानीची भरपाई केली पाहिजे. ५. डॉक्टर जॉन्सन यास वाचनाची हौस लहानपणापासून असे. ६. कूपर कवीस वटाळ्यांची फार आवड होती. ७. लॉर्ड मेकॉलेस गणित विषयाची नावड असे. ८. स्पार्टा शहरीं फक्त सात वर्षांखालील मुलांस कवाडतीची माफी असे. ९. घड्याळें विकणारा घड्याळांचे मजबुतीची हमी घेतो. १०. अतिमिश्रणाच्या सेवनानें अग्रेक रोग उत्पन्न होतात. ११. मुलांचे लाड पुढें त्यांनाच भोंवतात. १२. प्राचीन काळीं शाळांत केवळ काव्याचें शिक्षण देत असत. १३. विद्येचा गर्व वाहणें विद्वत्तेचें लक्षण नव्हे. १४. वक्त्यानें बालविवाहाचा निक्षून प्रतिषेध केला. १५. तुझ्या या धरसोडीच्या वर्तनाची सगळे तिरस्कार करितात, हें तुला माहित आहे काय ? १६. त्याची फजिती होणार हें आधींच कळून चुकलें होतें. १७. पुस्तकाच्या उपोद्घातांत संपादकानें या प्रश्नाची चांगली चर्चा केली आहे. १८. लोकांची खुशामत करून लोकांची प्रीति संपादन करणें हें अगदीं सोपें आहे ; परंतु खरे लोकनायक अशा मार्गाचा कधींच आश्रय करीत नाहींत. १९. त्या काव्यांत लोकांच्या वेडगळ समजुतीचा अनेकदां उल्लेख केलेला आहे. २०. हातीं धरलेल्या गोष्टीचा पिच्छा पुरविणें हाच तिच्या सिद्धीचा मार्ग होय. २१. धार्मिक अथवा सामाजिक जुलुमाचा प्रतिकार करण्याचा यत्किंचितही प्रयत्न न करितां जो केवळ राजांच्या जुलुमाचा मात्र प्रतिषेध करतो तो स्वातंत्र्याचा खरा कैवारी नव्हे. २२. त्याच्या चांगुलपणाची कोणीही साक्ष पटवील. २३. प्लेगचा प्रतिबंध करणारीं अनेक औषधें हल्लीं सुचविलीं जात आहेत. २४. विद्येचा प्रसार हीच राष्ट्राच्या प्रगतीची किल्ली होय.

LESSON XXII

THE ADVERB

1. We shall begin this chapter with the consideration of a few Marathi adverbs, which, being variously used, present some difficulty in translation.

लवकर, जलदी—*early, soon.*

लवकर and जलदी are used to speak both of (a) time, and (b) speed or movement.

(a) When they refer to time, their English equivalents are *early* and *soon*. But, as these English words are not quite identical in meaning, we must study their usage before deciding which of them can properly render Marathi लवकर or जलदी in any particular context.

Early, if not otherwise expressed, has always respect to some specified time; it means some time in advance of the hour at which an act is usually expected or timed to take place. An *early* tea is tea taken before the time at which people usually take tea; an *early* dinner is dinner which anticipates the usual hour. We may speak of a train arriving *early*, i. e., before the scheduled time. So, in the following Marathi sentences, लवकर can be properly translated by *early*.

तो सकाळीं लवकर उठतो. He rises *early* in the morning.

तो लवकर निजतो. He goes to bed *early*.

यंदां उन्हाळा लवकर सुरू झाला. This year the hot weather set in *early*.

आम्ही आठ वाजतां जेवतो; पण आपण We dine at eight; but do come a little *early*.

जरासे लवकरच या.

On the other hand, *soon* is (i) either dated from the time the person speaks, or (ii) within a short time after a point of time specified or implied. Thus, *soon* is the right English word in the following translations: लवकर ये—Come *soon*. ते काम लवकर झाले—That work was *soon* accomplished.

In short, *soon* respects some future period in general; *early* respects some particular period at no great distance.

Speedily is almost synonymous with *soon*, meaning *without delay*.

- (b) When जलदी, लवकर, refer to motion, the English equivalents for them are *fast*, *quickly*, *swiftly*, *rapidly*.

Fast is applied to running or walking; as A man walks or runs *fast*; hence, the application of the word to a watch or a clock. *Quickness* or *swiftness* imply a higher degree of fastness; *swift* generally applies to the motion of birds in the air; as, Birds fly *swiftly*; *quick* is applied to movements on the earth; as A *quick* march of troops

Rapidly implies a certain amount of force combined with quickness, and is generally applied to motions or movements of objects other than animals; as, The wheel moves *rapidly*.

Haste and *hurry* mean घाई and घांदल respectively; *hastily* is घाईने; *hurriedly* implies some agitation, excitement or confusion.

2. आतां is equal to *now*, *just now*, *presently*. *Now* refers to present time; *just now* or *just* refers to the moment before or after *now*; as,

मी हा आतांच आलों. I have *just* arrived.
मी ते (काम) आतांच करितों. I will do it *just now*.

The expression *just now* has an equivalent in the word *presently*; as, जरासे थांबा, मी हा आलोंच—Wait a moment, I will come *presently*. The word *presently* carries with it the idea of little delay on the part of the doer. *Presently* means *soon* and not *at present*.

3. Both in Marathi and in English, आतां and its equivalent *now* are used as introductory adverbs without any reference to the time-sense; as, आतां समजा कीं एक वाघ आला—*Now*, suppose there comes a tiger.

4. फार (क्रि. वि. adverb) = *very much*.

Very is used for फार :

(a) when फार modifies an adjective :

(i) तो फार गरीब आहे. He is *very* poor.

ती फार अशक्त दिसते. She looks *very* weak.

(ii) तो फार संतुष्ट झाला. He is *very* pleased.

परीक्षेचा निकाल The result of the examination

फार समाधान- is *very* gratifying,

कारक आहे.

हे पुस्तक फार This book is *very* interesting—

मनोरंजक आहे. entertaining—amusing.

In (ii) above, *very* (फार) modifies the participles *pleased*, *gratifying*, *interesting*, etc. as these participles have ceased to be participles and have practically become adjectives.

(b) when फार modifies an adverb :

अण्णा फार भराभर चालतात. Anna walks *very* fast.

सुंदरी फार सावकाश बोलते. Sundari speaks *very* slowly.

Much is used for फार :

(a) when फार modifies adjectives or adverbs in the comparative degree :

अच्युत माझ्यापेक्षां फार— Achyut is much stronger
बराच—सशक्त आहे. than I.

रामापेक्षां अण्णा फार— Anna walks much faster
बराच—भराभर चालतो. than Rama.

(b) When फार is used with past participles:

तो फार थकलेला दिसतो. He looks much exhausted.

When a past participial adjective is used attributively, *very* is used with it; but, when it is used predicatively, *much* is so used.

5. *Too* qualified by *only* means *very* or *exceedingly*; as, I shall be *only too* glad to help you (*very*). *Too* with the negative *not* yields a somewhat idiomatic sense; as, You cannot be *too* careful—तुम्ही जितकी खबरदारी घ्याल तेवढी थोडीच; I cannot be *too* thankful to you—मी तुमचे जितके आभार मानावे तितके थोडेच.

6. *Well* is the adverbial form of *good*; as, He reads *well*; similarly, *ill* is the adverb of *bad*, though the form *badly* is equally good; as, तो वाईट बोलतो—He speaks *badly*. *Ill* has also a moral sense as in the sentence: Never speak *ill* of the dead—मेलेल्या माणसांचे दोष काढू नका.

The comparative and superlative forms, however, are the same for the adjectives as well as the adverbs, *better—best* and *worse—worst* being both adjectives or adverbs according to sense.

7. The following words are both adjectives and adverbs *hard*, *long*, *low* and *fast*. You should say, He works *hard*, lives *long*, speaks *low*, and walks *fast*; *early*, *late*, are other instances.

8. *The position of Adverbs.* The following rules are given in the Advanced Manual of Grammar, and elsewhere, which the student may do well to note.

Adverbs are usually placed—

(a) before adjectives or other adverbs; as, *very* good; *very* badly written.

- (b) after intransitive verbs ; as, I laughed *heartily*.
- (c) usually after the object of a transitive verb ; as, He paid them *liberally*.
- (d) but when the mode indicated by the adverb is to be stressed, the adverb is taken out of its normal position and placed *before the verb* ; as, He *liberally* paid them. The adverb should not separate the verb and its object ; as, He told his tale *pleasingly* (and not—He told pleasingly his tale).
- (e) between the principal verb and the last of its auxiliaries ; as, Fine friends may not be *always* bought with money.
- (f) when an adverb modifies a whole sentence or is used emphatically, it is generally placed first ; as, *Unfortunately*, he has incurred the displeasure of the Queen ; *Never* was a man so used. *Always, never, often, sometimes, seldom and little* are, on account of their very meanings, adverbs which are emphatically employed.
- (g) *Enough* follows the word it qualifies : good *enough*.
- (h) *Only* is placed just before the word it qualifies ; as, He *only* lived for their sake. The meaning is *that he did not do any other thing for their sake beyond living*. He lived *only* for their sake, means *he did not live for others*.

9. *Use of appropriate or specific Adverbs.* As in the case of adjectives, so in the case of adverbs, the student should learn the use of specific words. The idea of फार, पुष्कळ, चांगलें, वाईट should be expressed by specific adverbs as far as possible. For instance, त्याला चांगली शिक्षा झाली should be—He was *severely* punished. वाईट is *badly, cruelly, harshly, sorely* : and फार is *deeply, sorely, highly*,

richly; as, ती फार रडली—She wept *bitterly*; माझी फार निराशा झाली—I was *sorely* disappointed; त्याला फार वाईट वाटलें—He was *deeply* grieved; त्याला शिक्षा मिळाली ती फार योग्य होती—He *richly* deserved the punishment; गोविंदाचा बाप त्याला फार रागें भरला—Govind was *scverely* reproved by his father. फार may be further translated by *strongly, eagerly, ardently, warmly*, where feelings or passions are spoken of; as, आम्हांला फार आशा आहे—We *strongly* hope. The student should carefully observe the use of all these terms, so that he may choose the right adverb to express his meaning with.

Translate into English using appropriate adverbs:—

Early, soon, speedily

१. पोस्टमन रोज ९ वाजता येतो, आज लवकर आला, नाही का ?
२. हरी, मला गार पाणी पाहिजे. जा लवकर बर्फ घेऊन ये. ३. यंदां पावसाळा फार लवकर सुरू झाला. आपणांस लवकरच छप्पराची दुस्स्ती केली पाहिजे. ४. दादा निजले आहेत, ते लवकरच उठतील; थोडा वेळ थांबा. ते आज मुंबईहून आले आणि लवकरच दुकान सुरू करणार आहेत. ५. आतां तुमचा मुलगा लवकर बरा होईल.

Fast, quickly, swiftly, rapidly, hastily, hurriedly

६. लड्डू माणसाने भराभर चालू नये. ७. कांही शिक्षक फार जलद बोलतात, त्यामुळे मुलांना विषयाचे आकलन लवकर होत नाही. ८. मोटर-गाडी जंगलांतून झपाट्याने गेली. ९. मुलींची वाढ झपाट्याने होते. १०. मी ते पत्र फार घाईने लिहिलें, कारण मला ताबडतोब स्टेशनवर जावयाचें होतें. ११. आईचा आवाज ऐकतांच यमू धांदलीने बाहेर आली; आईला केव्हां भेटेन असे तिला झालें होतें.

Now, just now, presently

१२. तुम्हांस आतां दूध मिळणार नाही. आतांच-नुकताच-इतक्यांत गवळी येथें होता, तेव्हां कां नाही बोललांत ? १३. काकांचा गवळी इतक्यांत येईल. १४. हें पत्र आतां टपालांत टाक. १५. इतक्यांत पोस्टमन पेटी उघडील. १६. आजही काकांचे पत्र नाही; आतां एकच उपाय आहे;

श्रीधरला आज मुंबईस पाठवा. १७. आतां तुम्हीं म्हणाल कीं विनाकारण पैसे खर्च होतील. १८. आतां मीं जर त्याला शिक्षा केली नाही तर तो सुधारणार नाही. १९. मीं जर त्याला आतां शिक्षा केली नाही तर तो पुन्हा हाच अपराध करील.

Very, much, too

२०. मनी फार उंच नाही; पण ती नानापेक्षां चरीच उंच आहे. २१. ही पेटी फार जड आहे. २२. गार वारा फार सुखकारक आहे. (use 'pleasing'). २३. तुमचें कृत्य फार चीड आणणारें आहे (annoying). २४. आमच्या कालच्या विजयामुलें प्रिन्सिपालसाहेब फार खूप दिसले (pleased). २५. तुला इंग्रजी शिकविण्यास मला खरोखरच फार आनंद होईल (too). २६. तुमच्या विवाहप्रसंगीं हजर राहण्यास त्या सर्वास फार आनंद होईल. २७. लहान मुलें जितकीं खेळतील तितकीं थोडींच. २८. शहरांत जितकीं क्रीडांगणें असतील तितकीं थोडींच. २९. ते गृहस्थ फारच रोड आहेत. ३०. जपानी लोकांना इंग्रजी चांगलें बोलतां येत नाही. ३१. आम्हीं त्यांच्यापेक्षां इंग्रजी चांगलें बोलतो. ३२. ते इंग्रजीपेक्षां मराठीच अधिक वाईट बोलतात.

Hard, hardly, long (adjective and adverb), low (adjective and adverb), lowly

३३. हें फार कठीण काम आहे. ३४. मी फार कष्ट करतो. ३५. मी क्वचितच काम करतो. ३६. कोलंबसानें फार दूरचा जलप्रवास केला. ३७. तो समुद्रावर फार काळ होता. ३८. मुली वर्गांत फार हळू बोलतात. ३९. त्यांचा आवाज फार हळू आहे. ४०. त्यानें नम्रपणें मुजरा केला.

Fast (adjective and adverb)

४१. पूना मेल फार जलद जाते. ४२. ती जलद जाणारी गाडी आहे.

Early (adj. and adv.) late (adj. and adv.)

४३. आम्ही लवकर उठतो. ४४. तीं लवकर उठणारीं मुलें आहेत. ४५. तो नेहमीं उशिरां येतो. ४६. तो उशिरां येणारा आहे.

*Far (adjective and adverb)**Rule 8 (c), (d)*

४७. सरकारने या कार्मी मोठ्या खुपीने या संस्थेस मदत करण्याचें कबूल केलें आहे.

Rule 8 (e)

४८. दुर्दैवानें कवेच्यास अजूनही भूकंपाचे धक्के वसत आहेत.

Rule 8 e(), (g)

४९. कळकळीने काम करणारे लोक **क्वचित्च** आढळतात. ५०. अवरंग-जेवानें कधींही कोणावर विश्वास टाकला नाही. ५१. तुकारामासारखे धर्म-सुधारक आपापल्या काळांत **क्वचित्च** लोकप्रिय होतात. ५२. खरा सुधारक लोकप्रियतेची थोडीच पर्वा करील (little). ५३. कांहीं लोक केवळ खाण्या-करितां जगतात. ५४. मोठे लोक केवळ जगण्याकरितां खातात. ५५. फक्त नारायणराव कच्चीं फळें खातात. ५६. नारायणराव फक्त कच्चीं फळें खातात.

Rule 9

५७. ते शिक्षक गणित चांगलें शिकवितात. ५८. काल त्यांना रामभाऊला चांगली शिक्षा केली. ५९. रामभाऊ वर्गात दुर्लक्ष करणार नाहीं अशी आम्हांस फार आशा आहे. ६०. मनीने कुठ्यास फार मारिलें म्हणून दादा तिला फार वोलले.

* * Translate the following using appropriate adverbs:—

१. याप्रमाणें दोन रुपयांत एक मनुष्याचें पोट सोळा दिवस चांगलें भरेल. २. जरा जलदी पाय उचलाल तर आज मजल गांठेल. ३ हा पक्षी किती तरी जलद उडतो. ४. त्या टिटवीनें मला चांगलें फसविलें. ५. तें पांखरूं धरण्याकरितां मी पुष्कळ झटलों, पण व्यर्थ. ६. तुमचें पत्र मला हें आतांच मिळालें. ७. पेटलेलें धोतर लवकर न सुटलें तर भुईवर लोळावें. ८. जर ही गोष्ट राजा रामचंद्राचे कानावर गेली तर फार वाईट होईल. ९. लवकर निजे लवकर उठे। तया ज्ञान संपत्ती आरोग्य भेटे. १०. वंधुजनांचा वियोग फार दुःखदायी होतो. ११. मराठी राज्याचा न्हास फार लवकर झाला.

१२. गोविंदा रोज सकाळी लवकर उठून, स्नानसंध्या वगैरे लवकर आटपून अभ्यास करावयास बसतो. १३. आमचे येथे जेवावयास लवकर होतें. १४. अशा छानछुकीने त्यांचेपार्शी होता नव्हता तो पैसा लवकरच सरला. १५. बापानें मुलांस वाईट रीतीने वागविलें तर मुलें विषडतात. १६. वाईट बोलून लोकांचें मन कां उगीच दुखवावें ? १७. केलेल्या थमाचें सार्थक न झालें तर मनास फार वाईट वाटतें. १८. मी तुला बोललों याचें वाईट वाटूं देऊं नकोस. १९. मांजर घरांत असलें म्हणजे उंदरांचा चांगला बंदोबस्त होतो. २०. युरोपांतील राष्ट्रें चांगली सुधारलेली आहेत. २१. त्यानें आपली चाकरी उत्तम प्रकारें वजावली. २२. इमारत सुशोभित केली होती.

LESSON XXIII

TENSE FORMS: A COMPARATIVE STUDY

1. From the Marathi translation of English sentences appearing in this and in the fourth lesson, it will be seen that tenses perform both in English and in Marathi almost identical functions. The few interesting points of comparison and contrast that require special notice are tabulated below.

2. *Present Indefinite*—वर्तमान. I eat—मी खातो.

Points of Agreement	Points of Contrast
<p>(a) Both state a present act or state.</p> <p>(b) Both indicate habit.</p> <p>(c) Both denote the sense of the past ; as सूत शौनकास सांगतात—Suta says to Shaunaka. महाराज घोड्यावरून उतरत आहेत इतक्यांत सूर्याजी येतो व त्यांस म्हणतो (आला व म्हणाला). As</p>	<p>(a) In Marathi the Habitual—रीतिवर्तमान—has a separate form also; as, मी रोज व्यायाम करीत असतो. In English the idea of the Habitual may be expressed by 'I am in the habit of eating' (मी खात असतो). But this is not a separate tense.</p>

Points of Agreement	Points of Contrast
<p>the Maharaj is dismounting his horse, Suryaji comes and says to him ... (This is called the Historical present).</p>	<p>(b) The Marathi Indefinite form denotes a completed act and its continuation in the present time; as, मी त्यास तीन वर्षे ओळखतो—I have known him for three years.</p>
<p>(d) Both denote the sense of the immediate future; as, His Excellency the Governor visits the school tomorrow—नामदार गव्हर्नरसाहेब शब्देस उद्यां भेट देतात (देतील).</p>	<p>आम्ही या शहरांत आठ वर्षे रहातो—We have lived in this city for eight years.</p>

3. *Present Imperfect*—अपूर्ण वर्तमान. I am eating—मी खात आहे.

<p>(a) Both denote an action that is incomplete in the present.</p>	<p>(a) The Marathi Imperfect form stands for the continuous in English; as तो सकाळपासून वाचत आहे—He has been reading since this morning.</p>
<p>(b) Both denote the near future when used with a verb of motion; as, I am going to Bombay tomorrow—मी उद्यां सुर्वेस जात आहे (जाईन).</p>	

4. *Present Perfect*—पूर्ण वर्तमान. I have eaten—मी खाछें आहे.

Both denote an action just finished, but one whose effects still remain. मी संस्कृतचा अभ्यास केला आहे—I have studied Sanskrit.

N. B.—The Marathi form also stands for the past indefinite; as, मीं १८९० सालीं कायद्याचा अभ्यास केला आहे—I studied law in 1890: मीं काल मुंबईस पत्र लिहिलें आहे—I wrote a letter to Bombay yesterday. In these two instances the adverb phrase १८९० त and the adverb काल (which show only the past time) determine the tense of the verb in English.

5. *Present Perfect Continuous.* I have been eating.

This tense does not exist separately in Marathi, nor do the corresponding past and future perfect continuous forms; their meanings are expressed in Marathi by the imperfect forms in all instances.

6. *The Past Tense* (Indefinite—भूत.) I ate—मीं खाहें.

Points of Agreement	Points of Contrast
Both denote a complete past act.	<p>The English form conveys the sense of the Habitual—रीतिभूत—which has a special form in Marathi: as, I ate—मी खात असें.</p> <p>For the Habitual, English has an alternative—I used to eat—मी खात असें.</p> <p>Sometimes the Marathi Past denotes the immediate future; as हा मी आलों (च)—I shall come at once.</p>

7. *The Past Imperfect*—अपूर्ण भूत. I was eating—मी खात होतों.

Both denote an act incomplete—going on in the past.	The Marathi form signifies the Habitual act in addition to its usual sense; as मुंबईस
---	---

Points of Agreement	Points of Contrast
	<p>असतांना मी समुद्रांत पोहत होतो— While at Bombay I <i>swam</i> in the sea (used to swim). The Marathi form also stands for the Continuous Tense in English. मी सात वाजल्यापासून दोन तास वाचीत वसलों होतो.</p>

8. The Past Perfect—पूर्णभूत.

- (a) A point of importance about the Past Perfect is that the Marathi form of it sometimes signifies the simple past, *i. e.*, it stands for a single action completed some time in the past ; as, मी काल रामभाऊंच्या घरीं गेलों होतो—*I called* at Rambhau's place yesterday ; काल रात्रीं तुम्हीं काय खाहें होतें ?—*What did you eat* last night ?
- (b) The English Past Perfect is used only when there are two past actions *implied* or expressed to be spoken of, one which is prior to the other ; as, मी स्टेशनावर गेलों त्यापूर्वी दहा मिनिटें गाडी निघून गेली होती—*The train had departed* ten minutes before I reached the station ; डॉक्टर येऊन पोंचण्यापूर्वीच रोगी मेलाला होता—*The patient had died* before the doctor arrived. But, if both the past actions have taken place at the same time, or almost at the same time, then, the Past Perfect need not be used ; as, When I *reached* home, I *found* my brother waiting for me—मी घरीं गेलों तेव्हां माझा भाऊ माझी वाट पाहत होता.

9. The Future—भविष्य.

There are no special points in regard to the forms of this tense ; but the following may be noted :

मी जाणार आहे may show a weak determination or inclination to go on the part of the speaker. This should be translated by—I am to go ; or, it may show the need for going or obligation to go—मला जावयाचें आहे—जाणें भाग आहे. In this case *I have to go* will be the correct translation.

10. The Sequence of Tenses.

A very common fault in the writing of English arises from the incorrect use of tenses (a) during the narrative, or (b) even in a single sentence ; or, in other words, from a violation of the *Sequence of Tenses*. Thus, in the following sentence, 'The two men *fought* with each other till one of them *falls* to the ground', the abrupt change from the Past to the Present is incorrect. For the sake of consistency we should use the same tense throughout.

The following rules briefly summarise the use of tenses in present day English :

- (i) If the verb in the Principal sentence is in the Present or the Future tense, then the verb in the Dependent sentence may be in any tense ; as, I hope he has come ; I know he will come ; etc.
- (ii) If the verb in the Principal sentence is in the Past tense, the verbs in the Dependent clauses also are in some form of the Past ; as, Rama *told* me that he *wished* to go to Bombay ; They *worked* hard that they *might* succeed.

Exceptions —(1) When the Dependent clause contains a general truth, the Present tense may be retained in it even if there is a Past tense in the main sentence ; as शिक्षक म्हणाले की पृथ्वी चारोळी आहे—The teacher *said* that the earth is round.

(2) When the Dependent clause indicates comparison, either of the rules may be set aside ; as, He *knew* that poem better than he *knows* this one ; He *knows* this poem better than he *knew* that one.

(3) A verb in the adjectival clause need not necessarily have the same tense as that of the principal clause ; as, जी स्त्री आपणांसमोर आहे तिला एकदां चोरीबद्दल शिक्षा झाली होती—The woman whom we see before us *was* once *convicted* of theft.

(4) When the subordinate clause expresses an action that extends into the present time ; as, तो म्हणाला कीं इंग्रज लोक हिंदुस्थानवर गेल्या दीडशें वर्षे राज्य करीत आहेत—He *said* that the English *have been ruling* India for the last hundred and fifty years.

Translate the following using the proper tense in each case:—

[See 8 (a) and (b) on page 111.]

(a) १. गुदस्तां रंगूच्या लग्नाकरितां आपण पुण्यास गेलों होतो. मग तेथें लग्न झाल्यावर एक दिवस आपण कात्रजचा घाट पाहण्याकरितां गेलों होतो. तिकडे जातांना वाटेनें एक मोठें तळें लागतें. त्यांतील पाणी खजिन्यांत घेऊन तेथून नळ बांधून तें पुण्यांत आणिलें आहे. तें पाणी लहान लहान नळ्यांतून पुष्कळ ठिकाणीं जाऊन त्यावर सर्व लोकांचें पोषण होतें असें मी तुला सांगितलें होतें तें तुला आठवतें ना ?

(b) मी ताजमहाल पाहिला आहे असें तो मला म्हणाला. २. काम आटोपल्यावर आम्हीं निजावयास गेलों. ३. तो भोजनास गेला नाही, कारण त्यास आमंत्रण नव्हतें. ४. पाऊस उघडला तेव्हां आम्ही फिरावयास बाहेर पडलों. ५. गाडी निघून गेल्यावर आम्ही स्टेशनवरून परतलों. ६. गाडी जों दहा पावलें गेली नाही, तोंच तो खाली पडला. ७. आम्ही स्टेशनवर पोहोचतो न पोहोचतो तों गाडी चालू झाली. ८. तूं अर्धा कोस गेला नसशील तों तुझा बाप तुझा शोध करीत

आला. ९. त्याचें गलबत आपल्याच गलबतावर चाल करून येत आहे असें त्यांनीं पाहिलें. १०. आम्ही जेवीत वसलों होतो. इतक्यांत तुमचा नोकर निरोप घेऊन आला. ११. इंदूर हें मूळचें खेडें होतें, त्याचें अहिल्यावाईनें मोठें शहर केलें. १२. दौलताबादे-जवळ वेरूळ म्हणून गांव आहे, तेथें भोंसले या आडनांवाचे मराठे राहत असत. १३. अकबर बादशहानें दक्षिणेंत स्वारी केल्यापासून अहमदनगरचे राज्यास उतरती कळा लागली होती. १४. रायगड किल्ला बांधण्यास शिवाजीनें आरंभ केल्यावर त्यास बादशहानें मनाईचें पत्र पाठविलें होतें, परंतु त्यानें त्यास जुमानलें नाहीं. १५. निवाडा करण्याचें काम अहिल्यावाईनें पंचांकडे सोपविलें होतें. १६. निर-निराळ्या कामांवर तिनें निरनिराळ्या मनुष्यांची योजना केली होती.

- (c) १. तेथें एक महिनाभर सारखा पाऊस पडत आहे. २. दोन वर्षापासून आम्ही संस्कृत शिकत आहों. ३. गेले दसऱ्यापासून माझी प्रकृति नीट नाहीं. ४. पंधरा दिवस झाले, मी औषध घेत आहे. ५. तिचा मुलगा गेल्यापासून ती फार कष्टी आहे. ६. मला येऊन चार वर्षे झाली. ७. गतवर्षापासून त्याचें रें रें चाललेंच आहे. ८. मी तच्चल दोन तास येथें येऊन तुझी वाट पाहत वसलों आहे. ९. चार महिन्यांपासून आम्ही स्वारींत फिरत आहों. १०. आम्ही गणपतरावास फार दिवसांपासून ओळखतो. ११. त्याचें आमच्या घरीं जाणेंयेणें फार दिवसांपासून आहे.

- (d) अहिल्यावाई आपल्या रयतेपासून वसूल नेमस्त घेई व वतनदारांच्या हक्कास फार जपत असे; लोकांच्या फिर्यादी ती स्वतः ऐके. राज्यकारभाराचें काम आटपून जो वेळ सांपडे तो ती साध्वी ईश्वर-भजनांत आणि पुण्यकर्मांत घालवी. अहिल्यावाई पहांटेच्या दोन घटका रात्रीं उठून नामस्मरण करी. नंतर स्नान करून देवधर्म करी. मग पुराण ऐकावयास बसे. इतकें आटोपल्यावर तिनें भोजन करावें (past habitual). जेवण झाल्यावर कांहीं स्तोत्रें म्हणून ती थोडा वेळ निजे.

[See 4 N. B. on page 110.]

- (e) १. मी काल एक अर्ज कलेक्टरसाहेबांस पाठविला आहे. २. त्याने मला एक महिन्यापूर्वीच पत्र लिहिले आहे. ३. तो कालच मुंबईहून आला आहे. ४. माझी या जागेवर नेमणूक तीन वर्षापूर्वी झाली आहे.

LESSON XXIV

ACTIVE AND PASSIVE CONSTRUCTIONS

1. Passive constructions are very common in English but they are not as common in Marathi. No doubt, we have in Marathi such expressions as, दिलें जाईल, केलें जाईल, मारिला गेला, corresponding to 'will be given', 'will be done', 'was killed', etc. But they and others like them have a formal look, which makes them fit for use only in the official language of court documents and other formal statements. A Maratha seldom uses them in his everyday speech: he prefers to use some convenient alternative when he can come across one; thus, for दिलें जाईल he would say देऊ; देतील; for मारला गेला he would say मेल, पडला; for केलें जाईल: he would say करतील, होईल; and so on.

The Voice of a Marathi sentence is, for this reason, a very uncertain guide in translating it into English. We should be guided rather by the intention of the speaker.

2. *Uses of the Passive Voice.* The Passive Voice should be used :

(a) when the subject of the active construction is unknown, or when the speaker wishes to suppress it; or,

(b) when the object of the transitive verb is intended to be the centre of interest ; as,

म्हणतात तें खोटें नाहीं. It is rightly said (agent unknown).

देवगिरीचा किल्ला सर केला गेला. The fort of Deogiri was taken (agent suppressed).

काबूलच्या अमिरास पत्र गेलें आहे. A letter has been despatched to the Amir of Cabul (the object is the centre of interest).

3. The following Marathi construction, though Passive, must be rendered by the Active Voice in English, as the centre of interest in each case is the agent ; thus, आमचे वाचण्यांत एक गोष्ट आली आहे—We have read a story (and not, A story has been read by us) ; आमचे पाहण्यांत अशी गोष्ट आलेली नाहीं—We have never seen such a thing as this (and not, Such a thing has not been seen by us).

No more definite rules than those given above can be laid down in the matter, and the student will have to use his own judgment in each case as to which to use, the active or passive construction.

4. *Change of Active Participles into Passive.* This is accomplished by the use of *being* followed by the past passive participle of the main verb ; as,

Active	Passive
Rama was <i>writing</i> a letter.	A letter was <i>being</i> written by Rama.
Vithoo was <i>eating</i> a mango.	A mango was <i>being</i> eaten by Vithoo.

5. The following is a list of some of the verbs that are generally found to be used in the Passive Voice ; the

student should also note that they are followed by particular prepositions :

To be—

acquainted *with* a person or thing—ओलख असणें.

addicted, or given *to* something—नाद, व्यसन लागणें.

afflicted *at-by-with* something—दुःख होणें.

alarmed, appalled, horrified, shocked, or startled *at* something—घाबरून जाणें.

amused *at* or *with* a joke—मौज वाटणें.

amazed or astonished *at* a thing—आश्चर्य वाटणें.

annoyed, vexed *at* a thing (but *with* a person)—त्रासून जाणें.

appointed *to* a post—जागीं नेमणूक होणें.

ashamed *of* something—लाज वाटणें.

bathed *in* tears—अश्रूंनीं न्हाणें.

bereft or bereaved *of* something—आंचवणें.

blessed, endowed, or gifted *with* something—लाभणें, अंगीं असणें.

bent *on* doing something—निश्चय होणें.

born *of* rich or poor parents—कुळांत जन्म होणें (but, *in* a place),

bred *to* a profession—शिक्षण मिळणें (but, bred *in* poverty).

charged *with* (but accused *of*) a crime—आरोप येणें.

committed *to* a course of action—बांधून घेणें.

confirmed *in* a habit—अंगीं खिलून जाणें.

crowned *with* success—यशस्वी होणें, यश मिळणें.

disgusted *at* or *with* a thing—बीट येणें.

displeased *with* a person, *at* a thing—नाखूप होणें.

elated *at* (but flushed *with*) something—फुशारून जाणें.

To be—

enamoured *with* a person, *of* a thing—भुलून जाणें.

enraged *at* something—राग, संताप येणें.

entitled *to* something—हक्क असणें, पात्र होणें.

foiled *in* an attempt—फसणें, अपयश येणें.

indebted or obliged *to* one—आभारी, ऋणी असणें,

impressed or possessed *with* a notion—दृढ कल्पना होणें

(but, to be possessed *of* wealth—जवळ असणें).

infatuated *with* a person or thing—वेड लागणें.

infested *with* rats—उपद्रव होणें.

interested *in* a person or thing—काळजी, कळकळ वाहणें,

inured or accustomed *to* something—संवय होणें.

invested *with* something—अधिकार, काम मिळणें.

moved *to* tears (but *with* pity) *at* the sight of, *by*

entreaties, etc.—डोळ्यांना पाणी येणें.

opposed *to* facts—विरुद्ध, उलट असणें.

prejudiced *against* a person—भलता ग्रह होणें, मन शुद्ध नसणें.

related *to* somebody—नातें असणें.

reduced *to* something—यंऊन पोहोचणें.

Translate into English :—

१. यंदां आमच्या शाळेंत फार थोड्या मुली घेतल्या. २. काल गांवांत पुष्कळ कुर्त्री मारलीं. ३. त्या मुलास शाळेंतून कां घालविलें ? ४. क्वेड्यास पुष्कळ डॉक्टर रवाना झाले आहेत. ५. तो चार वाजतां आजारी झाला आणि लगेच डॉक्टराला बोलावणें पाठविलें (taken ill—sent for). ६. ज्ञानप्रकाश दररोज सकाळीं प्रसिद्ध होतो. ७. काउन्सिल हॉलांत सभा भरेल. ८. तेथें ग्रामोद्धारावर वरींच भाषणें होतील. ९. प्रत्येक शेतकऱ्यास एक हातमाग देण्यांत आला. १०. ठाणें जिह्यांत वरींच खराचीं झाडे लाविलीं होतीं. ११. आरोगीला चार वर्षांची सक्तमजुरीची शिक्षा झाली.

* * Translate the following into English with special attention to the Voice to be used :—

१. आतां देऊळवाडा हें स्थान पाहण्याचें राहिलें. २. जें नजरेस पडत नाहीं म्हणून म्हटलें तें आतां सांगतों. ३. गव्हाची लागवड आश्विनकार्तिकाच्या

महिन्यांत करतात. ४. मसाल्याचे पदार्थ आशिया खंडाच्या दक्षिणेस बोर्नोओ वगैरे जीं वेटे आहेत त्यांत होतात. ५. जमीन नांगरून त्यांत धान्य पेरतात. ६. नागपूर व सातारा हीं राज्ये डलहौसीच्या कारकीर्दींत खालसा झालीं. ७. त्या सरोवरांतील वेटे झाडांनीं अगदीं भरलेलीं असून त्याच्या सभोवतालच्या टेकड्याही ताड, खजुरी वगैरेनीं झांकून गेल्या होत्या. ८. हें देऊळ फार प्राचीन काळीं बांधलेलें दिसतें. ९. मधून मधून जमिनीवर हिरव्या रंगाच्या दगडांची फरसवंदी केली आहे. १०. आळशी राष्ट्र उन्नतीस चढल्याचें पाहण्यांत नाहीं. ११. राणीसरकारचे राज्यांत अन्यायाचीं उदाहरणें घडलेलीं फारशीं आमचे ऐकण्यांत नाहींत. १२. पहिला रस्ता मुंबईपासून ठाण्यापर्यंत बांधला. १३. सोनचाण्याचें झाड सपाट प्रदेशांत क्वचितच पाहण्यांत येतें. १४. नऊ वाजल्यापुढें कोणीही बाहेर फिरूं नये असा हुकूम नुकताच देण्यांत आला आहे. १५. तो आपल्या जिवाला अगदीं कंटाळला आहे.

* * Translate the following using the Verbs given in 5 above and attending to the prepositions that follow :—

१. त्याचें तें पूर्वीचें वैभव सर्व लयास जाऊन हल्लीं तो अगदीं कंगाल दशेस वेऊन पोहोंचला आहे. २. माझी त्याची चांगलीशी ओळख नाहीं. ३. त्याचें व तुमच्या आतेभावाचें नातें आहे असें माझ्या ऐकण्यांत आहे. ४. त्याला जुगारीचा भारी नाद आहे. ५. त्या न्यायाधीशाचा तुमच्याविषयीं विपरीत प्रह झालेला दिसतो. ६. तो भयंकर देखावा पाहून मी अगदीं घाबरून गेलों. ७. तो या मताच्या अगदीं विरुद्ध आहे हें मला खात्रीनें माहित आहे. ८. तुमच्या या भित्रेपणाची मला खरोखर मौज वाटते. ९. तुमचें दुःख पाहून ज्याला रडूं येणार नाहीं असा मनुष्य विरळा. १०. त्याला वजिरी मिळाली तेव्हां नुकतें कोठें पंचवीसावें वर्ष लागलें होतें. ११. त्या पोरांच्या गोंगाटानें मी अगदीं त्रासून गेलों आहे. १२. लहानपणापासून त्याला संकटाची संवय झालेली होती. १३. दुर्दैवानें मला चांगली स्मरणशक्ति लाघलेली नाहीं. १४. पूर्वी हिंदुस्थानचे लोक स्त्रीशिक्षणाची फारशी काळजी वाहत नसत. १५. या जागीं डासांचा फार उपद्रव आहे. १६. त्याला कोणत्याच धंद्याचें शिक्षण मिळालेलें नव्हतें. १७. त्याच्याजवळ पुष्कळ पैसा होता. १८. आपला

पाणउतारा करण्याचा सर्व लोकांनीं निश्चय केला आहे अशी त्याची दृढ समजूत होऊन गेली होती. १९. त्याला सिद्धि मिळाल्यामुळे तो अगदीं फुशाहून गेला आहे. २०. तुमचे प्रयत्न अनेकदां निष्फळ झाले, परंतु ते यशस्वी होईपर्यंत तुम्हीं त्यांचा पिच्छा सोडला नाही याबद्दल तुम्ही खरोखर स्तुतीस पात्र आहांत. २१. ती गोष्ट गुप्त ठेवण्याबद्दल त्यानें आपणास वांधून घेतलें आहे. २२. शेवटीं ती विचारी एकुलत्या एका मुलास आंचवली. २३. सध्याच्या आपल्या जागृतीबद्दल आपण इंग्लंडचे ऋणी आहों.

LESSON XXV

THE MOODS

The Imperative आज्ञार्थ and the Potential—विध्यर्थ.

1. The moods that call for notice in this lesson are : आज्ञार्थ—the *Imperative Mood*, and विध्यर्थ—the *Potential Mood*. We shall proceed with them in the order given above.

(a) आज्ञार्थ—(आज्ञा means command, order). The Marathi आज्ञार्थ signifies (i) *command* and (ii) *request*.

(i) *Command*. हें उदाहरण आतांच करा—*Do this sum just now.*

(ii) *Request*. हें पुस्तक मजकडे आणा—*Please bring the book to me.*

Here, the subject, though single, is grammatically in the plural, which is a सन्मानार्थी बहुवचन. As the sentence contains a request, the word *please* should be added in the English translation, as shown above: similarly, गुरुजी, आम्हांस क्षमा करा—*Sir, please forgive us.*

(b) विध्यर्थ—*Potential Mood*. (विधि means duty, obligation.) Marathi विध्यर्थ expresses several meanings:

- (i) *Request*. आपण मला तशा अर्थाचें पत्र लिहावें—*You should write me a letter to that effect*. Also, *Please write me a letter to that effect* (see 1 (a) (ii) above).
- (ii) *Duty*. This sense is expressed by *ought to* and *should* (*ought* is always followed by *to*). Both *ought to* and *should* express moral obligation, but *ought to* is stronger, more emphatic; as, मुलांनीं आईवापांचें ऐकावें—*Children ought to obey their parents*; आईवापांनीं मुलांस शिक्षण द्यावें—*Parents ought to educate their children*; मुलांनीं वेळेवर शाळेस जावें—*Children should go to school punctually*.
- (iii) *Formal command, instruction, polite request*. विवाहाच्या कायद्यांत खालील फरक करावे—*The following changes be made in the law of marriage* (Note that in formal commands *should* is not used); नामदार गव्हर्नरसाहेब येतील त्या वेळीं खालील अधिकाऱ्यांनीं स्टेशनवर हजर असावें—*The following officials should be in attendance at the Railway Station when His Excellency the Governor arrives*; निमंत्रित मंडळींनीं ४-४५ वाजतां आपापल्या जागीं बसावें—*Guests should be in their places at 4-45*.
- (iv) *Permission, liberty*. मी आतां जाऊं (जावें) काय? होय, जावें (जावयाला हरकत नाहीं)—*May I go now? Yes, you may*.
- (v) *Wish*. ईश्वर तुमचें कल्याण करो—*May God bless you*.
- (vi) *Probability*. आज पाऊस पडावा—*It may rain today*.
- (vii) *Habit in the past*. पुण्यास असतां मी नित्य व्यायाम *करावा (करीत असं)—*While in Poona I always took exercise*.

* N. B.—In Marathi this mood is literary and not in everyday use.

१. हमाल, ए हमाल, दरवाजा उघड आणि माझें सामान खाली घे (command). २. ताई, एवढा दरवाजा उघड आणि सामान काढण्यास मला मदत कर (request). ३. नारायण, तूं गडबड करीत होतास, हो वर्गाच्या बाहेर (command). ४. आई, माझ्यावर रागावूं नकोस, यापुढें मी असली चूक करणार नाहीं (request). ५. आपण दिवाणखान्यांत वसावें, रावसाहेब इतक्यांत येतील (request).

Should and Ought to (duty)

६. मुलांनीं आईवापास मदत करावी. ७. लहान भावानें मोठ्या भावानें ऐकावें. ८. आपण वडिलांस मान द्यावा.

९. (a) कॉलेजच्या विद्यार्थ्यांनीं उन्हाळ्याच्या सुटींत खेळ्यापाळ्यांतून जाऊन साक्षरतेचा प्रसार करावा. त्यांनीं रात्रीचे वर्ग कोढून गांवकऱ्यांस लिहावयास व वाचावयास शिकवावें. वैद्यकीचा जे अभ्यास करीत असतील त्यांनीं आरोग्य, प्रथमोपचार यांसारख्या विषयांवर अगदीं सोप्या भाषेत व्याख्यानें द्यावीं.

(b) विद्यार्थीदशेंत विद्यार्थ्यांनीं शरीर आणि मन हीं कमवावीं. पौष्टिक आणि सात्विक अन्नानें शरीर पुष्ट होतें. उच्च दर्जाच्या वाङ्मयानें बुद्धीची वाढ होते. गहूं, तूप, दूध हे पदार्थ शरीराच्या बाढीस चांगले म्हणून ते आपल्या अन्नांत असावे. चहा, कॉफी हे फारसे हितकारक नाहीत. तंबाकू तर आरोग्याला फारच वाईट म्हणून विद्यार्थ्यांनीं तंबाकूवर बहिष्कार घालावा.

१०. शिक्षकानें वर्गांत जाण्यापूर्वी आपल्या विषयाची चांगली तयारी करावी.

११. तिसऱ्या वर्गाच्या उताहंनीं हें फाटक वापरूं नये. १२. सर्व शिक्षकांनीं आज सायंकाळीं पांच वाजतां क्रीडांगणावर जमावें.

१३. मुलांनीं आतां घरीं जावें. १४. तुम्ही आमच्या वागेंतील फुलें नेत जा (न्यावीं). १५. तुमच्या मुलांनीं आमच्या मुलांवरोबर शाळेंत जावें.

१६. तुमचा प्रवास सुखाचा होवो. १७. तुम्हीं दीर्घायु व्हावें.
१८. तुमच्या संस्थेची भरभराट होवो. १९. चिरंजीव, पुत्रवती भव.
२०. जतायु हो.

Probability

२१. कृष्णा बहुधा आज घरी नसेल (नसावा). २२. तो कदाचित् चौरंगी क्रिकेटचा सामना पाहावयास मुंबईस जाईल. २३. या प्रसंगी मुख्य प्रधान (बहुधा) भाषण करतील.

२४. शिवाजीने रोज सकाळी लवकर उठून व्यायाम करावा व रामायणांतील गोष्टी ऐकाव्या. २५. आम्हीं कॉलेजांत असतांना दररोज चिहिरित पोहोचें.

LESSON XXVI

THE SUBJUNCTIVE MOOD (संकेतार्थ)

AND WOULD AND SHOULD

' The Subjunctive Mood as a distinct flexional form is passing away.....the last stronghold of the Subjunctive is in 'certain set phrases, such as ; if I be, if he be, if it were, if we have, etc.'—Prof Earle.

1. This is a mood of hypothesis or supposition.

In the sentences in the following table the clauses in *italics* are called *hypothetical or conditional clauses* and those that are not in *italics* are called *consequent clauses*. Their translation depends upon their nature.

2. Table showing Uses and Modes of Translation.

Marathi sentence	Nature of the Conditional Clause	English translation	Mode of translation
(a) जर पाणी थंड आहे (असें म्हटले) तर वर्फ त्याहूनही थंड असतें. तुमच्या मुलाला वरें वाटत नाही असें म्हणतां. तसें असेल तर तो शाळेंत कां येत आहे?	(a) Polite statement of fact.	(a) <i>If water is cold, ice is colder.</i> You say your son is ill; if he is, why does he come to school?	Ordinary tense in the indicative mood.
(b) हवा वरी असेल तर आम्ही बाहेर जाऊं.	(b) indicates near contingency.	(b) <i>If the weather is fair, we shall go out.</i>	In present day English the ordinary tense form is preferred to the subjunctive form.
(c) माझ्या भावाला हातीं घेतलेल्या कामांत यश आलें नाहीं तर मला वाईट वाटेल.	(c) indicates a remote contingency. A future event not very probable, but not impossible.	(c) <i>If my brother failed/should fail in the undertaking I should be very sorry.</i>	By the past indefinite or future subjunctive.
(d) तुम्ही गेलीं असतां तर वरें झालें असतें.	(d) Subjunctive in the past tense.	(d) <i>If you had gone/had you gone, it would have been better.</i>	
(e) हवेंत प्राणवायु नसेल तर प्राणी जगणार नाहींत.	(e) Mere supposition contrary to fact.	(e) <i>If there were no oxygen in the air, animals would live.</i>	This is translated by past indefinite subjunctive.

3. The various ways in which the Conditional is expressed are :

- (a) The conjunction is sometimes omitted, and the conditional verb put before its subject ; as, *Were there* (if there were) no oxygen in the air, animals could not live ; *Should my brother fail* (if my brother should fail), I would be very sorry.
- (b) The conjunction *if* may be replaced by *provided that, in case, in the event of.* etc.

In case, in the event of, are expressive of contingent fact, near or remote, and are met with in ordinary speech ; *provided that* lays down a condition on which some action is dependent, and is more generally used in law books than in ordinary prose.

- (c) The conditional clause can sometimes be reduced to a phrase :

मीं त्याला मदत केली	<i>If I had not helped him,</i>	he
नसती तर त्याचा परिणाम		could have done no-
न लगता.		thing (clause).

<i>But for my</i>	} phrases.
<i>help he could</i>	
<i>have done</i>	
<i>nothing.</i>	
<i>Without my</i>	} phrases.
<i>help.....</i>	

- (d) The condition may be expressed by the Imperative Mood :

माझे ऐकशील तर तुझे	<i>If you listen to me,</i>	you will
काम होईल.		succeed.
माझे ऐक म्हणजे तुझे	<i>Listen to me,</i>	and you will
काम होईल.		succeed.

- (e) It may often concisely be expressed by a participle: as, *United* (if we are united) we stand, *Divided* (if we are divided) we fall.
- (f) The condition may sometimes be expressed by the infinitive.

Usual Subjunctive form

Alternative form

<p><i>Should I tell you or if I were to tell you. the whole story, it would take long.</i></p>	<p><i>It would take a long time to tell you the whole story.</i></p>
--	--

<p><i>If you were to marry now, it would be imprudent.</i></p>	<p><i>It would be imprudent for you to marry now.</i></p>
--	---

4. The clause with *जरी*, which implies *concession*, may be translated in a variety of ways; *though*, *although*, *notwithstanding*, *despite*, *in spite of*, are the equivalents of *जरी*. The first two are conjunctions, the last three are prepositions, or phrases used as prepositions.

The conjunction *as* is sometimes used for *though*; when so used it should be placed after the complement which thus stands first: as *Powerful as he is*, he is wanting in resolution. Occasionally *with* is used in the sense of *notwithstanding*; as, *With all thy faults, England, I love thee still.*

5: *Peculiar use of Would and Should.* The normal uses of *would* and *should* have already been explained in a previous lesson. We shall briefly summarise here their peculiar and idiomatic uses; for the sake of convenience the tabular form is used.

Would

Illustrative sentences	Marathi translation	Meaning
1. When I was in Bombay, he <i>would</i> see me often.	मी मुवईत होतों तेव्हा तो मला वरचेवर भेटे.	Habitual act in the past.
2. (I) <i>would/wish</i> that I were young again.	मला पुन्हा तरुण्य प्राप्त होईल तर किती मौज होईल!	To express a wish.
3. It <i>would</i> be unwise if you did so.	तुं असें करशील तर शहाणपणाचें होणार नाही.	Near contingency.
I <i>would</i> not go if it should rain.	पाऊस पडला तर मी जाणार नाही.	"
4. Should a railway traverse this country, it <i>would</i> be beneficial to the people.	इकडे आगगाडी आली असतां लोकांस फार फायदा होणार आहे.	Distant contingency.
5. Russian rule <i>would</i> not be so good for India as British rule.	रशियन अंमल हिंदुस्थानास ब्रिटिश अमलाइतका सुखावह होणार नाही.	Very remote contingency which is not altogether an impossibility.
6. <i>Would/will</i> you be so good as to let me know.....?	मला कृपा करून कळवाल का ?	Courteous request.
7. He <i>would</i> not move from this place.	तो ह्या जागेवरून हालेना.	Obstinacy.

Should

Illustrative sentences	Marathi translation	Meaning
1. Children <i>should</i> obey their parents.	मुलांनी आईवापांचें ऐकावें.	Duty.
2. Parents <i>should</i> educate their children.	आईवापांनीं मुलांना शिक्षण द्यावें.	Moral obligation.
3. You <i>should</i> consult a doctor.	तुम्ही वैद्याचा सल्ला घ्यावा.	Necessity.
4. I did not stir lest it <i>should</i> rouse the brute.	मी हाललों नाहीं, न जाणों तो पशु जागा व्हायचा.	Purpose, after <i>lest</i> (<i>lest</i> =for fear that).
5. Wait till he <i>should</i> come.	तो येईपर्यंत थांब.	Contingency.
6. I <i>should</i> think so.	मला असें वाटतें.	Speaker's modesty

N. B.—The bracketed letters in the following exercise indicate the typical constructions given in the table at page 124.

Translate into English in as many ways as you can according to sense :—

- (a) १. काशी, सर्व मुलांना मजकडे पाठीव. दादा, मुलें खेळत आहेत, त्यांना बोलावूं का? नको. २. मुलें जर खेळत असतील तर त्यांना मजकडे पाठवूं नको. मुलें जर खेळत असलीं तर त्यांना मी आतां शिकविणार नाहीं.
- (b) ३. कोणतें एखादें संकट येऊन पडलें तर त्या समयीं गडबडूं नये.
- (c) ४. या ठिकाणीं आगगाडी येईल तर हें शहर चांगलें सुधारेल.
- (d) ५. जर तुम्ही उद्योग कराल तर तुम्हांला कोणत्याही गोष्टीची वाण पडणार नाही.
- (e) ६. तुमच्यावर उद्यां एखादा प्रसंग पडला तर तुम्ही काय कराल ?

७. लोक आपसांत भांडतील तर त्यांचें हित होणार नाही.

८. तुम्ही जर एकोप्यानें राहाल तरच निभाव आहे.

(a) ९. घर मोडकळीस आलें आहे; जर पडलें तर आंतील माणसांचा नाश होईल.

(b) १०. त्या गृहस्थाची उद्यां तुम्हीं गांठ घेतली तर माझ्याविषयी गोष्ट काढा. ११. तुमचें मुंबईत राहणें फार खर्चाचें होईल असें वाटतें.

(b & c) १२. आज पत्र आलें नाही तर मी आईला तार करीन.

१३. तूं जर उद्यां मुंबईस जाणार नाहीस, तर मला जावें लागेल.

(e) १४. पाळस मुळीच न पडला तर मनुष्याची काय स्थिति होईल ?

(c) १५. वाटेंत तुमची गाडी मोडली तर तुम्ही काय कराल ?

१६. मी नापास झालों तरी अभ्यास सोडणार नाही.

(e) १७. तुम्ही जर लहान लहान माशांची कल्पित गोष्ट लिहिली, तर त्यांस व्हेल माशांप्रमाणें (वोलूं लावाल) बोलवाल, असें गोल्डस्मिथ जॉन्सनास म्हणाला.

(c) १८. विमानांत बसून जर दूरदूरचा प्रवास कमी खर्चात करितां येईल तर किती तरी सोईचें होईल.

(c) १९. डॉक्टर मुलाची पहिल्यापासून फार काळजी घेत आहेत. आतां तो जर बरा झाला नाही तर आम्हां सर्वास वाईट वाटेल. २०. सर्व जगानें जर एकच धर्म स्वीकारला, तर धार्मिक वाढीवरून होणारे तंटे थांबतील. २१. राष्ट्रसंघाला जर सर्व राष्ट्रे मान्यता देतील तर युद्धाचे प्रसंग पुष्कळच टळतील. २२. राष्ट्रांनीं जर युद्धसामुग्रीवर एक कवडीही खर्च करावयाची नाही असें ठरविलें, तर युद्धें बंद पडतील. २३. लोक आपण होऊनच जर दारू सोडतील तर दारूचे गुत्ते बंद पडतील. अशा रीतीनें गुत्ते बंद पडले तर सरकारास मुळीच वाईट वाटणार नाही.

- (e) २४. मनुष्यास बुद्धि नसती तर पशु व मनुष्य सारखेच असते.
 २५. सृष्टीतील अनेक गोष्टी नियमाने न घडतील तर अनर्थ होईल.
 २६. पूर्वेचा सूर्य पश्चिमेस उगवेल तरच माझे वचन टकेल.
 २७. जनावरे नसतील तर माणसांस सुख होणार नाही.

२८. सोने जर रुपया शेर झाले तर वायका सोन्याचे दागिने घालणार नाहीत. २९. आया मुलांवर जर प्रेम करणार नाहीत तर काय स्थिती होईल? ३०. विमानांना वाटेल तितक्या उंचीवर सुखरूपपणे जातां आले तर एक दिवस चंद्रावर जातां येईल. ३१. मला जर पंख असते तर मी बहुतेक दिवस हवेत भटकलो असतो. ३२. आमचेकडून त्यास वेळेवर मदत न पोंचती (use a phrase) तर तो मरता.

- (d) ३३. तुला शेत असती तर वरे झाले असते. ३४. मी मुंबईच्या कॉलेजांत गेलो असतो तर खर्च जास्त झाला असता. ३५. आम्ही म्हैस वाळगली असती तर चांगले दूध मिळाले असते.

- (b) ३६. झाडांना जर तुम्ही पाणी घातले नाही तर ती वाढणार नाहीत. ३७. मुलांना जर तुम्ही योग्य शिक्षण दिले नाही तर ती चांगले नागरिक होणार नाहीत.

- (b & c) ३८. विवाहसंस्थेवर जर घाला घालाल तर मानवजातीची भयंकर हानि होईल. ३९. डॉक्टर वेळेवर न येते तर मी मेलोच असतो. ४०. वेळेवर पाऊस न पडता तर पिके बुडाली असती. ४१. मी जर त्याला मदत केली नसती तर (माझ्याशिवाय) त्याचा परिणाम न लागता (use but for). ४२. जर तू माझ्या सांगण्याप्रमाणे वागशील तर तुला सुख होईल (use the Imperative).

Would and Should

Translate into English :—

१. तो त्या झाडाखाली तासचे तास बसून राही. २. शिवाजी

दादाजीला फार मान देत असे. ३. आजोबा येथें असते तर छान झालें असतें. ४. आज चुनिलाल कॅप्टन पाहिजे होते. ५. तूं वैद्यकीचा अभ्यास करशील तर फार चांगलें. ६. कृपा करून माझ्या मुलाला आपण मदत कराल काय ? ७. वडिलांच्या हुकुमावांचून तो तेथून हालेना. ८. मुलांनीं कडक उन्हांत टोपी घातल्याशिवाय हिंडूं नये. ९. हिंवाळ्यांत फार पाणी पिऊं नये. १०. आज मला कोयनेल घेतलें पाहिजे, नाहीं तर ताप यावयाचा (use *lest*). ११. मला आतां निघालेंच पाहिजे, नाहीं तर गाडी चुकायची (use *lest*). १२. ताईला कन्या-शाळेंत पाठवावी का ? हो, मला असें वाटतें. १३. मी उद्यां जाईन. १४. आमची शाळा जून महिन्याचे दहावे तारखेस सुरू होईल. १५. मी परीक्षेंत पास होईन काय ? १६. मला वाटतें माझ्यानें इतकें दूर चालविणार नाहीं. १७. मी आतां जगेन असा मला भरंवसा नाहीं. १८. माझ्यानें तुमची कुमक करवणार नाहीं. १९. मी तेथें जातो तर खचित मेलों असतो. २०. मी परीक्षेस वसलों असतो तर नापास झालों असतो. २१. तुम्हीं माझी विनंति मान्य केली नसती तर मला फार वाईट वाटलें असतें. २२. तुम्ही न येतां तर माझी फार निराशा झाली असती.

LESSON XXVII

PARTICIPLES IN ऊन AND तां

1. In Marathi the function of these participles seems to be adverbial, as they go with the verb in the sentence rather than with the noun ; thus, in the sentence फुलें तोडून जेकव घरीं गेला, तोडून goes with गेला. In English, on the other hand, the sense is rendered by a participial phrase which has reference to the subject. Hence, the phrase itself, whether it begins with a present or a past participle, becomes an adjectival phrase ; as *Having plucked the flowers*, Jacob went home. Similarly, माझ्या ओरडण्याला भिऊन तो पळाला—*Terrified by my cries*, he fled ; थंडगार छायेमुळें हट्ट होऊन त्यानें आपलें ओझें जमिनीवर ठेविलें—

Delighted with the cool shade, he put his load on the ground.

2. The following table shows the various uses of the participle in ऊन, as also the modes of its translation.

Marathi	English translation	Sense
(a) In this the ऊन participle is rendered by a participial adjective in English; as,		
काम आटोपून आम्ही निजा- वयास गेलों.	<i>Having finished our work, we retired to bed.</i>	Priority of action.
मजकडे प्रेमपूर्वक पाहून ती म्हणाली.	<i>Casting her tender look at me, she said.</i>	Contempo- raneous action.
थंडगार छायेमुळें हृष्ट होऊन त्यानें आपलें ओझें जमिनीवर ठेविलें.	<i>(Being) delighted with the cool shade, he put his load on the ground.</i>	„
(b) In this group, the ऊन phrase, which indicates the cause or means of the action of the main verb, is made the subject in the English translation; as,		
बोलून (बोलण्यानें) त्यानें आपलें नुकसान करून घेतलें.	<i>His words cost him dear.</i>	Cause.
हें पुस्तक वाचून (वाचण्या- मुळें) मनास चांगला बोध होतो.	<i>The reading of this book is edifying</i>	
*वाचून वाचून (वाचण्यानें) त्यानें आपलें डोळे विघ- डवून घेतले.	<i>Constant reading impair- ed his sight.</i>	Cause.

* Repetition of a participle in Marathi signifies intensity or frequency of the act.

Marathi	English translation	Sense
(c) The ऊन phrase is often rendered by a prepositional phrase in English ; as,		
त्यानें गाणीं म्हणून माझी करमणूक केली.	He diverted me <i>with his</i> <i>songs.</i>	Means.
(d) Or, by a clause ; as,		
मला येथें येऊन दोन महिने झाले.	It is two months <i>since I</i> <i>came here.</i>	Period of time.
तो शहाणा असून (जरी तो शहाणा होता तरी) फसला.	<i>Though (he was) clever,</i> <i>he was cheated.</i>	Concession.

3. The participial phrase indicates an action prior to that of the finite verb, and so the proper place for it is, ordinarily, before the main clause ; as, *Having finished our work*, we retired to bed. But, there are some exceptions, which deserve to be noted :

- (a) To avoid an abrupt ending of the sentence, the phrase is sometimes placed after the finite verb ; as, पुढां त्या गोष्टीचा विचार करावयाचा नाहीं असें ठरवून तो घरीं गेला—He went home, *resolving never more to think of the matter.*
- (b) कृष्णाकुमारीनें (१) पेला हातीं घेऊन
(२) हास्यवदन करून
(३) याचा तरी परिणाम लवकर होवो असें
म्हणून तो झटकन पिऊन टाकिला.

This sentence contains three participial phrases, all of which indicate action prior to that of the finite verb. If, in the English translation, their equivalents come, all of them, before the verb, the sentence will have an abrupt end. To avoid this we may place some of the phrases before

and others after the verb in the translation ; as, Taking the cup in her hand, Krishnakumari cheerfully drank its contents, saying, with a smile that it at least may soon have the desired effect.

4. Some special devices.

- (a) मँजिस्ट्रेटने आरोपीस दोषी ठरवून दोन वर्षांची कैदेची शिक्षा दिली. In this sentence, both the actions, the one conveyed by the phrase, and that conveyed by the finite verb, are of equal importance. The element of priority is not at all important in such sentences, and hence, the proper mode of translation would be to make a compound sentence in English, thus : The Magistrate convicted the accused and sentenced him to two years' imprisonment. Similarly, तो येऊन परत गेला—He came and went back; खालीं बसून खा—Sit down and eat. 'Having come, he went back' and 'sitting down, eat' may be grammatically correct, but must be rejected as inelegant.
- (b) The participial phrase may be turned into a co-ordinating relative clause; as, वनदेवतेनें लगेच येऊन माझी जिज्ञासा तृप्त केली—The fairy, *who instantly appeared*, satisfied my curiosity; खलीफ त्याचें बोलणें ऐकून जवळ गेला—The Caliph, *who heard him*, drew near.
- (c) तिनें एक वीणा बाहेर काढून बहिणीच्या हातांत दिला. In sentences like this the participial phrase should be converted into an independent clause and the original independent clause in Marathi should be tacked on to it as a co-ordinating relative clause; thus, तिनें एक वीणा बाहेर काढून—She took out a lute; and तो बहिणीच्या हातांत दिला becomes the co-ordinating clause—which she handed to her sister. The complete sentence would thus be—

She took out a lute, *which she handed to her sister.* Similarly क्षय लागून तो मेला—He suffered from consumption, *of which he died.*

- (d) (i) झाडावरून पडून त्याचा पाय मोडला. (ii) झाड पडून बरेच लोक खालीं चिरडले. Here the participial phrases indicate the cause, and the finite verbs describe the effect; it is possible to translate such sentences *by reversion* as, (i) He fell from the tree, breaking his leg. (ii) The tree fell, crushing to death several persons under it.
- (e) When the participle denotes the cause of some emotion such as joy, grief, surprise, etc., it should be rendered by (i) the infinitive, or by (ii) the gerund preceded by *at* or *with*; as ही बातमी ऐकून लोकांस फार वाईट वाटले; ऐकून=*to hear, at hearing, at the hearing of.* The whole sentence is, The people were grieved to hear (at hearing/at the hearing of) *this news.*
- (f) The participles पाहून, ऐकून, बोलून, may sometimes be conveniently translated by *at, with* or *by*; as, सौदागर राक्षसाचें बोलणें ऐकून थिजून गेला. The merchant's blood ran cold *at* these words of the demon.
- वनश्रीची शोभा पाहून मन फार गार होतें. The mind is delighted *with* the sylvan scenery.
- हे शब्द बोलून तो खोली-तून निघून गेला. *With* these words he quitted the room.
- राजकन्येचें भाषण ऐकून मुस्तफाला कळवळा आला. Mustapha was deeply touched *by* these words of the princess.
- (g) आई म्हणाली, 'विन्या, नीघ येथून.' हें ऐकून विनू रडूं लागला. In this sentence the participle ऐकून is practically a connecting link between the two sentences, and

may be conveniently rendered by one of the following : *on this, thereupon, whereupon.*

'Get away, Vinya,' said his mother, at which (whereupon) Vinu began to weep.

- (h) वेऊन, देऊन in the following sentences may be rendered by *with* ; as,

हातीं तरवार घेऊन तो He came with a sword/
आला. sword in hand.

मूख्यान देणग्या देऊन राजानें The king dismissed the
वजीरास निरोप दिला. minister *with* costly
presents.

- (i) Consider the sentence: तो सकाळीं उठून स्नानसंभ्या आटोपून, भोजन करून, पोषाख घालून गाडीत वसून राजसभेत गेला Here we have in Marathi a string of participles rapidly following one another; this may not be inelegant Marathi, but a literal translation of it would certainly be inelegant English. For the sake of variety, some of the phrases may be translated by clauses; as, He rose early, and after taking his bath and saying his prayers he breakfasted, after which he dressed and drove to the King's Durbar. The preceding sentences may also be translated by means of finite verbs only, thus: He rose early, bathed, prayed, breakfasted, dressed and went to the King's Durbar.

- (j) The participles घाबरून, भिऊन, रागावून, when standing alone, may be treated as adverbs and rendered by adverbs or adverbial phrases as,

लोक घाबरून पळाले. The people fled *in panic*.
आम्ही श्रम करून पोट भरतो. We live *by labour*.

धनी गाडींत वसून निघाला. The master set out in
a carriage.

त्यानें रागावून मजकडे पाहिलें. He looked at me
angrily.

5. *Participles in तां and तांना.* These are formed directly from a Marāthi root or with the help of the auxiliary verb असणें ; as, करतांना, करीत असतां, करीत असतांना etc.

They signify the duration of the action expressed by the verb, and hence present little difficulty in translation. They may be rendered in *one* of the following *three* ways :

- (a) by *while* introducing a participial phrase ;
- (b) by *while* introducing a clause ;
- (c) by *a prepositional phrase* beginning with *during* or an equivalent preposition.

Examples :

१. टेंकडी चढत असतां मला एक While climbing the hill
वाघ दिसला. I saw a tiger ;
or,
While I was climbing the
hill, I saw a tiger.
२. मी लिहीत असतां मला व्यत्यय Please do not interrupt
आणू नका. me while I am writing.
३. हा राजा राज्य करीत असतां एक A war broke out during
युद्ध झालें. the reign of this king.

When may be alternatively used for while in both (1) and (2).

There is, however, one idiomatic way of rendering such sentences which should be noticed, viz., by the use of inversion, by changing the adverbial clause or phrase into the principal clause and *vice versa* ; as, एक हिंदु मुलगा फॉकलंड

रोडवरून जात असतां त्यास ट्रामगाडीचा धक्का लागून तो पडला—
A Hindu lad was walking along the Falkland Road, when he was accidentally knocked down by a tramcar;
मी निजलों असतां घंटेचा आवाज ऐकून जागा झालों—I was asleep when I was awakened by the sound of a bell.

Translate into English (References to useful rules are prefixed to each group) :—

- 2 (a) १. डॉक्टरसाहेबांस भेटून नंतर मी मुंबईस गेलों. २. आईला नमस्कार करून तो मुंबईस जाण्यास निघाला. ३. शेत नांगरून शेतकरी घरी परत आला.
- 2 (b) ४. फळें खाऊन त्याला बरें वाटलें. ५. ओरडून ओरडून त्यानें आपला घसा कोरडा केला. ६. घरांत स्वस्थ बसून त्याने आपलें नुकसान करून घेतलें. ७. गरिबांस मदत करून स्वतः तो भिकेस लागला. ८. पुष्कळ अभ्यास करून सुद्धां तो पास झाला नाही. ९. सारखा पांच तास चालून सुद्धां तो थकला नाही. १०. त्यानें पत्रें लिहून मला येथें आणलें.
- 2 (c) ११. गोष्टी सांगून मी त्याची करमणूक करीन. १२. गोड भाषणें करून त्यानें मला फसवले. १३. आपल्या वागेंतील भाजी देऊन तुम्ही खास त्यांना खूप कराल. १४. सुंदर अक्षर काढून तिनें जास्त मार्क मिळविले.
- 2 (d) १५. पत्र टपालांत टाकून तीन दिवस झाले. १६. तुमचेकडे पुस्तकाची मागणी करून जवळ जवळ एक महिना झाला. आतां आम्हीं किती दिवस वाट पाहावी? १७. त्याची आई वाहून सुमारें दहा वर्षे झाली.

Make compound sentence.

- 4 (a) १८. शाळेंत जाऊन मी वासूच्या शिक्षकास भेटलों. १९. पोस्टांत जाऊन काडें आण. २०. तुझ्या आईला भेटून मी तिला ही सर्व हकीकत सांगेन. २१. मुंबईस जाऊन त्यानें नोकरी मिळविण्याची खटपट चालविली आहे. २२. बांकावर उभा राहून वाच. २३. उदाहरणें बसून कर.

- 4 (b) २४. हरिभाऊंनीं मुंबईस जाऊन मला घड्याळ पाठवून दिलें. २५. नदी पोहून जाऊन शिपायानें चोर धरिला. २६. माझीं चित्रें पाहून नानासाहेब मजवर फार खूप झाले.
- 4 (c) २७. मीं एक वाहुली विकत घेऊन इंदूला दिली. २८. त्यानें एक दगड उचलून विहिरींत टाकला. २९. त्यानें काल आंबे विकत घेऊन गरिबांस वांटले. ३०. सख्मावशीनें चित्रांचें पुस्तक घेऊन मला वक्षीस दिलें.
- 4 (d) ३१. त्यानें मोठ्यानें ओरडून मुलांस भिवविलें. ३२. वंदूक उडून नोकर जखमी झाला. ३३. त्याच्या मृत्यूचें वर्तमान ऐकून आम्हांस फार दुःख झालें. ३४. असें बोलून मीं आपलें भाषण पुरें केलें. ३५. मुलांचें गोड भाषण ऐकून तो प्रसन्न झाला. ३६. त्यानें मला शिव्या दिल्या तेव्हां मीं त्याला ढकललें. ३७. वडिलांचे रागाचे शब्द ऐकून भाऊला वाईट वाटलें.
- 5 ३८. शाळेंत जात असतांना आम्हांस एक नाग दिसला. ३९. पळत असतांना तोंड उघडें ठेवूं नये. ४०. हरि सतरंजीवर बसला असतां त्याला विंचू चावला. ४१. विंचू पळत असतां हरीनें त्याला मारिलें.

* * Translate the following with special attention to the Participles :—

१. आपल्या रूपांत एकांकी असा विलक्षण फरक झालेला पाहून तो फार घाबरून गेला.
२. नेलसन् यास लढाईत जखम लागून त्यानें त्याचा अंत झाला.
३. त्या शहरीं तापाची साथ येऊन शेकडों लोक मरण पावले.
४. हावर्दसाहेबानें झोंपड्या बांधून त्या, उद्योगी आणि सदाचारी अशीं कुळें पाहून, त्यांस राहावयास दिल्या.
५. कोणत्याही तुरुंगाची सरासरी पाहणी करून हावर्दसाहेब कधीं समाधान पावत नसे.
६. ह्या सर्व वाईट गोष्टी हावर्दसाहेबाच्या लक्षांत येऊन त्यानें पुष्कळ श्रम करून त्या बहुतेक दूर केल्या.
७. शस्त्रें पाहतांच वया भिऊन मोठ्या गडवडीनें उठून आंत गेली व तोंड वाईट करून कांपत कांपत आपल्या आईजवळ जाऊन बसली.
८. एक बोर उचलून मुलानें तोंडांत घातलें, तें त्याच्या घशांत अडकून त्याचा श्वास कोंडला.

९. मांडीवरचा मुलगा खाली ठेवून ती दुसऱ्या आयावायांस बोलवावयास गेली.
 १०. तें पाहून वाईनें मोठ्यानें किंकाळी फोडली, त्यासरसें मूल घाबहून
 शिडीवरून एकदम धडपडत खाली पडून फार दुखावले. ११. हृदयांत रक्त
 तयार होऊन नळ्यांतून जाऊन सर्व शरीराचें पोषण करतें. १२. अहंमदास
 आपल्या स्थितीविषयी फार वाईट वाटून तो मोठ्या आवेशानें म्हणाला.
 १३. बेनिसच्या व्यापाऱ्यांचा माल लुटून आपली संपत्ति वाढवावी असें मी
 कधीच केलें नाहीं. १४. इतरांत भानावर येऊन मोठ्या गांभीर्यानें हातांत
 हात घालून ते छातीवर ठेवून तो उभा राहिला आणि ईश्वरास नमून म्हणाला
 ईश्वर दयाळू आहे. १५. तुझे सद्गुण असे आहेत की, ते पाहून तुझ्या शत्रूंच्या
 हातांतील शस्त्रें गळून त्यांस सुबोध व्हावा. १६. अहंमदास प्रेमाचा उमाळ
 येऊन सद्गदित होऊन त्यानें आपल्या लहान मित्रांस आलिंगिलें आणि आसवांनीं
 त्यांस न्हाणिलें. १७. हावर्दसाहेबास संसर्गांनीं ताप येऊन तो लवकरच मरण
 पावला. १८. मग तो हातीं खंजीर घेऊन कृष्णाकुमारीच्या महालांत गेला.
 १९. फार दुःखी होऊन तो तेथून निघून गेला. २०. कृष्णाकुमारीची आई
 जवळ होती, तिनें हें कृत्य पाहून कावरीवावरी होऊन राण्यावर शिव्यांचा वर्षाव
 केला. २१. तिची आई कन्येच्या शोकानें अन्न सोडून थोडक्याच दिवसांत
 मरण पावली. २२. कृष्णाकुमारीचे मरणाची वार्ता ऐकून कोणाच्याही
 डोळ्यांतून पाणी निघाल्यावांचून राहिलें नाहीं. २३. खान पापाणहृदयाचा,
 दुष्ट व क्रूर असतांही त्यास वाईट वाटून त्यानें अजितसिंगाचा धिःकार केला,
 आणि त्याची निर्भत्सना करून, 'नीध माझ्याजवळून, तोंड दाखवूं नकोस' असें
 म्हणून त्यास घालवून दिलें. २४. दुःखानें तो भ्रमिष्ट होऊन हातीं जपमाळ
 घेऊन देवळोदेवळीं हिंडूं लागला. २५. पृथ्वीराजानें तलवार गाजवून मोठ्या
 शौर्यानें गोंदवाडप्रांत मिळवून वापास देऊन त्याचा राग दूर केला. २६. पृथु-
 राजानें थोदा शहर देण्याचें कवूल करून व वचन देऊन तारावाईशीं लग्न
 लावले. २७. सारी फौज बाहेर ठेवून ती तिथें शहरांत शिरली. २८. सगळे
 स्वार बरोबर घेऊन त्यांनीं अफगाण लोकांवर हल्ला केला. २९. असें
 बोलून तिनें पैसे माझ्या हातीं दिले. ३०. ती रागावल्यासारखें करून एकदम
 मला सोडून निघून गेली. ३१. हें भाषण ऐकून अल्लाउद्दिनाचे आईस रडें
 कोसळले. ३२. त्यानें थोडें पाणी आणून तें आईच्या तोंडावर शिंपडले.

३३. ती राक्षसास पाहून मूर्च्छित पडली. ३४ वसंतसेनेचा वाडा पाहून विदूषक अगदी दंग होऊन गेला. ३५. थोडासा पैसा देऊन त्याने घराच्या मालकांस खूप केले. ३६. अशी निश्चून ताकीद करून राक्षस गुप्त झाला. ३७. नवऱ्याचे वर्तन पाहून बायकोस फार आश्चर्य वाटले. ३८ तिचे सौंदर्य पाहून राजपुत्र दिपून गेला. ३९ त्या रोग्याला गाडीत घालून इस्पितळांत नेले. ४० ही चित्रे एका पेट्रींत घालून लाहोरास पाठवा.

LESSON XXVIII

NEGATION

1. In English, negation is ordinarily expressed by the use of the adverb *not* with the help of an auxiliary verb. As the student must already be familiar with the ordinary grammatical forms of it, we do not go here into the detailed rules. We shall content ourselves with the consideration of a few special points.

2. One of these points is the use of *No* and *Not*. *No* is an adjective and is always followed by a noun ; as, खोलींत कोणीही मुलगे नव्हते—There were *no* boys in the room.

Here it is the Marathi कोणी that very often misleads the student : कोणी=*any*; and hence, students are tempted to render the sentence by, There were *no any* boys....., which is incorrect. Now, if they note that *No* is an adjective and must be followed by a noun, they can easily avoid the error and come to the correct translation, There were *no* boys in the room.

Not is an adverb ; in the last sentence, it will be grammatically correct to say, There were not any boys in the room. *Idiom*, however, substitutes *no* for *not any* in all such places.

Exception. When *no* is an adverb meaning *by no means*, or *not at all*, it is not immediately followed by a noun; as, व्याची प्रकृति मुळींच जास्त विषडलेली नाही—He is *no* worse. In such cases *no* modifies an adjective and not a verb.

3. A few verbs in English imply negation; *i.e.*, when they are used, negation can be expressed without the employment of *no* or *not*.

The following are some of those verbs:—

refuse, decline, forbear, avoid, shun, fail, abstain, refrain, exclude, forbid.

तो जात नाही (तो जाण्याचें नाकारतो). He *refuses* to go.

मी जेवणाचें आमंत्रण घेतलें नाही. I *declined* the invitation to dinner.

फर्ची फळें खाऊं नका. *Avoid* the use of raw fruit.

आजारी मनुष्याने थंड हवेंत जाऊं नये. A sick person should *avoid* exposure to cold.

तो दारु पित नसे. He *abstained* from drink.

सज्जन कोणाची निंदा करित नाहीत. A good man *refrains* from speaking ill of others.

स्याने जाऊं नये म्हणून मीं पुष्कळ खटपट केली. I *tried* my best to *prevent* him from going.

खोटी होऊं नये म्हणून मीं तार, पाठविली. To *prevent* delay, I sent a telegram.

आजारीपणामुळें मला सभेस येतां येईना. An indisposition *prevented* me from attending the meeting.

Notice also the following:—

तुम्हांला कोर्टांत जाण्याचें कारण नाही. You are *excused* from attending the court.

वाईट संवय न लागूं देण्याची खबरदारी ठेवा. Beware of forming bad habits.

तुम्हांला हा नियम लागू केला जाणार नाही. You are *exempted* from this rule.

4. Occasionally, the use of an appropriate adjective or noun will enable the student to dispense with the use of negative participles ; त्याच्या हातून लबाडी होणें नाहीं—He is *incapable* of dishonesty ; त्याला दया नाहीं—He is *cruel* ; त्याला शहाणपणा नाहीं—He is a *fool* ; ह्या रोगास उपाय नाहीं—This disease is *incurable* ; मनुष्याला आपले दोष दिसत नाहींत—Man is *blind* to his own faults ; त्याच्या अंगीं कांहीं गुण नाहींत—He is *destitute* of any merits ; तो माझें म्हणणें मुळींच मनास आणीना—He was *deaf* to my entreaties ; त्याला लाज कशी ती मुळींच वाटत नाहीं—He is *lost* to all sense of shame ; येथें चोरांची भीति नाहीं—This place is *secure* from thieves.

(a) Translate the following attending to the use of the negative :—

१. संकटसमयीं मला कोणी साह्य केलें नाहीं. २. वाचनासारखें मनरंजनाचें दुसरें कोणतेंच साधन नाहीं. ३. आपल्या पोटच्या पोराची दया येत नाहीं असा दुष्ट मनुष्य कोणी नसेल. ४. तुझ्याजवळ एक कवडीही नाहीं. ५. माझ्याजवळ एकही पुस्तक नाहीं. ६. या व्यापारांत मला कांहीं फायदा झाला नाहीं. ७. जो पदार्थ श्रम केल्यावांचून सहज प्राप्त होतो त्याची वास्तविक योग्यता कोणाच्याही ध्यानांत येत नाहीं.

(b) Translate the following without using any of the negative participles :—

१. तो म्हणाला मी येत नाहीं. २. साक्षीदारानें मी त्या ठिकाणीं नव्हतों म्हणून सांगितलें. ३. मुलगा म्हणाला मी खोटे बोललों नाहीं. ४. दुसऱ्यांची खोडी करूं नका व त्यांस हसूं नका. ५. कुसंगती धरूं नका व कुकर्म करूं नका. ६. फ्रांकलिन मद्य पीत नसे. ७. स्वच्छता रोगाचें विव्हाड घरांत येऊं देत नाहीं. ८. महागाईमुळें आम्हांला या कामीं अधिक खर्च करतां येत नाहीं. ९. ईश्वराच्या चातुर्याची कल्पना करतां येत नाहीं. १०. त्या गृहस्थाला आपल्या हिताहिताची मुळींच पर्वा नाहीं. ११. त्या वेळच्या प्रसंगाचें वर्णन करतां येत नाहीं. १२. कांहीं ठिकाणें अशीं आहेत कीं, तेथें प्राण्यांची गति नाहीं. १३. या रोगानें झालेलें नुकसान इतकें आहे

कीं, त्याची गणनाच करितां येत नाही. १४. तें नुकसान आतां परत भरून येण्याजोगें नाही. १५. तो गृहस्थ अपराधी नाही. १६. तें दुःख सहन करण्याजोगें नाही. १७. कशानेही त्याचें समाधान होईना. १८. ह्या रोगावर उपाय नाही. १९. पाटील गांवीं नव्हता. २०. मला इंग्रजीचा गंध नाही. २१. कांहीं लोकांस प्लेग होतो व कांहीं लोकांना होत नाही असें कां हें समजत नाही. २२. ह्या गोष्टीचा या विषयाशीं मुळींच संबंध नाही. २३. तो ताळ्यावर येण्याची आशा दिसत नाही. २४. या तुमच्या मुद्याला उत्तर देतां येण्यासारखें नाही. २५. त्याच्या या वर्तनांत दोष ठेवण्यास जागा नाही. २६. हें कोडें उलगडतां येईलसें दिसत नाही. २७. लढाईवांचून आतां दुसरा मार्ग उरला नाही. २८. तुमच्या म्हणण्याचा अर्थ मुळींच माझ्या ध्यानांत येत नाही.

LESSON XXIX

DIRECT AND INDIRECT FORMS OF SPEECH

A—Indicative Mood

1. What is called the Indirect form of speech is very common in English, but it is practically unknown in Marathi. To illustrate the remark, we may begin with a plain statement in the Indicative Mood :

हरि—“आईनें मला एक दोपी आणिली आहे”. Now, if some one else were to report these words, the report would be हरि म्हणाला कीं आईनें मला एक दोपी आणिली आहे, *i.e.*, except for the addition of the particle कीं, no change has taken place in the original words.

In English, however, the Direct and the Indirect versions would be :

Direct. Hari—“Mother has bought a cap for me.”

Indirect. Hari said that his mother had bought a cap for him.

Comparing the two versions, we notice the following changes in the Indirect form in English :

- (a) The Indirect version is a complex sentence consisting of an introductory or reporting sentence and of the report (which is the subordinate clause). That is to say, the indirect form requires *a reporting verb followed by a suitable connective* to link up the two clauses.
- (b) The verb in the original sentence has been changed from the present perfect into the past perfect tense.
- (c) The pronoun *me* has been changed into *him*.

Detailed rules about the Indirect construction are given in all good English grammars, and the student is expected to learn them in full before he begins this lesson. However, for the sake of convenience we shall summarise the main rules under the three heads indicated above, *viz.*, (i) the reporting verb followed by a conjunction, (ii) change of tenses, and (iii) change of personal pronouns.

2. *Reporting Verb.* A point of some importance in the Indirect version is the choice of the reporting verb. All that is necessary is that *the reporting verb should be expressive*, i. e., it should give an idea of what the report contains—an assertion, a denial, a command, a wish, a condition, etc.

Further, inasmuch as the Indirect version is a complex sentence, there must be some connective between the reporting part and the report itself.

3. As we are dealing here with sentences in the Indicative Mood only, we shall give below a list of suitable verbs of assertion and denial.

*Assertion : say, observe, remark, for plain assertions ;
tell, inform, acquaint, convey information ;*

affirm, assert, maintain, declare, etc., are used for various modes of assertion.

Denial: deny, refuse.

For assertions and denials the usual conjunction to be used is *that*.

4. *Change in Tenses.* If the introductory or reporting verb is in the present or the future tense, no change is required in the tense forms of the report. But, this is rare. In most cases the report is in the past tense, and then, the rule of the Sequence of Tenses has to be observed, viz. : If the verb in the principal clause is in the past tense, the verbs in the dependent clauses must be in the past, simple present to be simple past, present imperfect to be past imperfect, and so on.

Exception. If the original sentence contains a statement of a universal truth, that verb need not be changed.

5. *Illustrative Examples. Statements in Report.*

Marathi sentence	English sentence	Remarks
हरि—“माझ्याजवळ दोन पेन्सिली आहेत.”	Hari—“I have two pencils.”	Direct.
हरि म्हणतो की मजजवळ दोन पेन्सिली आहेत.	Hari says that he has two pencils.	Indirect, reporting verb in the present.
हरि म्हणाला की मजजवळ दोन पेन्सिली आहेत.	Hari said that he had two pencils.	Indirect, reporting verb in the past.

Marathi sentence	English sentence	Remarks
शिक्षक—“ पृथ्वी सूर्याभोंवतीं फिरते.”	Teacher—“The Earth <i>moves</i> round the Sun.”	Direct.
शिक्षक म्हणाले कीं, पृथ्वी सूर्याभोंवतीं फिरते.	Teacher said that the Earth <i>moves</i> round the Sun.	Universal truth.
अहमद—“ या घरांत आज दोन चोर शिरले.”	Ahmad—“Two thieves <i>entered</i> this house <i>to-day</i> .”	Direct.
अहमद म्हणाला कीं त्या घरांत त्या दिवशीं दोन चोर शिरले होते.	Ahmad said that two thieves <i>had entered</i> that house <i>that day</i> .	Indirect as reported by some one else and at another place and time.

6. *Change in Pronouns and other words.* As the reporter is in most cases some other person than the original speaker, a change in the personal pronouns is, ordinarily speaking, necessary in the Indirect version. The rule can be laid down thus :

In the report, the reporter speaks of himself in the first person; of the person to whom he is reporting, he speaks in the second person; and for the rest he uses the third person.

For the same reason, the reporter should change all words expressing nearness in place and time to corresponding words signifying distance.

B.—Interrogative and Imperative Forms

7. *Interrogative Sentences in Report.* There are two kinds of interrogative sentences : (a) those that begin with an interrogative word such as, *when, where, who, what, etc.*, and (b) those that do not.

In (a) no separate conjunction is required in the report, as the word of interrogation itself becomes a connective between the reporting verb and the reported speech.

In (b) some suitable connective like *if* or *whether* has to be introduced.

N.B.—It should be noted that the report of an interrogation is a statement in the Indicative Mood.

Suitable reporting verbs for interrogation-reports: *ask, desire, request, beg, solicit, entreat, beseech, pray*. These are used in asking a favour. They are arranged in order of their intensity.

Illustrative Examples.

Direct	Indirect
Teacher—"Have you read this lesson, Rama?"	Teacher <i>asked</i> Rama <i>if</i> he had read <i>that</i> lesson.
Rama—"Where will you go for your holidays, Sadu?"	Rama <i>asked</i> Sadu <i>where</i> he would go for his holidays.
Sadu—"Will you come with us to Poona, Rama?"	Sadu <i>asked</i> Rama <i>whether</i> / <i>if</i> he (Rama) would go to Poona with them.
"What did mother tell you? Do tell me, Alice," said John.	John <i>entreated</i> Alice to tell him what mother had told her.

8. The Imperative Mood in Report,

Suitable reporting verbs: *order, command, instruct, direct, warn, caution, advise, exhort, urge, recommend*.

It is needless to say that in every particular case the choice will depend on the context.

The command-sentence is changed into an infinitive phrase or a clause.

Illustrative Examples.

Direct	Indirect
"Soldiers, fire," shouted the officer.	The officer <i>ordered</i> the soldiers <i>to fire</i> .
"Don't play with fire, my lad," said the father.	The father <i>warned</i> his son <i>not to play</i> with fire.
"Fresh air, plenty of food and exercise, and you will be all right," said the doctor.	The doctor <i>advised</i> his patient <i>to take</i> fresh air...and <i>assured</i> him that he would be all right.

9. *Wishes, Exclamations etc., in Report.* These should be in the form of simple assertions.

Illustrations.

"God bless you sir," said, the old man.	The old man <i>wished</i> God's blessings on the gentleman.
"How wonderful is life!" said the preacher.	The preacher <i>exclaimed</i> and said that life was a very wonderful thing.

Translate into English :—

No change in Tense and Person

१. मी नेहमी म्हणतो की मी पुरेसे पाणी पीत नाहीं. २. मी तुम्हांस नेहमी सांगतो की मला ताकापासून त्रास कधीही होणार नाहीं. ३. मी तिला रोज म्हणतो की माझी आई लवकर येणार नाहीं. ४. मी मुळीच पाणी प्यालो नाहीं असे डॉक्टरास सांगेन.

Change in Tense

५. मी थोडेंच पाणी प्यालों असें डॉक्टरास सांगितलें. ६. मी थोडेंच पाणी पितों असें डॉक्टरास मी सांगितलें. ७. मी फिरावयास जाण्यापूर्वी अर्धा शेर पाणी प्यालों होतों असें मी त्यास सांगितलें.

Change in Tense and Person

८. सरोश म्हणाला की मी शाळा सुटल्यावर घरीं गेलों. ९. जय म्हणाले की मी गेल्या सामन्यांत त्रेपन्न धांवा काढल्या. १०. सरोश मला म्हणाला की तूं शाळा सुटण्याच्या अगोदर घरीं गेलास. ११. मी सरेशला म्हटलें की तूं शाळा सुटल्यावर घरीं गेलास. १२. मी तुला म्हटलें की तूं शाळा सुटल्यावर घरीं गेलास. १३. बाबा मला म्हणाले की मी आज तुझ्यासाठी वायसिकल आणीन. १४. बाबा मला म्हणाले की मी आज तुझ्यासाठी वायसिकल आणिली आहे.

Universal Truths

१५. सूर्य पृथ्वीभोंवतीं फिरत नाही असें कोणी सिद्ध केलें? १६. चंद्र पृथ्वीभोंवतीं फिरतो आणि पृथ्वी सूर्याभोंवतीं फिरते हें आम्हांस माहित नव्हतें. १७. समभुज त्रिकोणाचे कोन समान असतात असें मी त्याला सांगितलें.

Change of Words such as Now, This, etc.

१८. मी आज तुझ्या अर्जाचा विचार करणार नाही असें कलेक्टरसाहेब मला काल म्हणाले. १९. मी डॉक्टरला आज सकाळीं भेटलों, ते मला म्हणाले की तूं आज संध्याकाळीं मला भेट, कारण मी उद्यां मुंबईस जाणार आहे. २०. कराचीच्या बालवीरांनीं क्वेटा येथें भूकंपांत जखमी झालेल्या लोकांना चांगली मदत केली असें मी वर्तमानपत्रांत काल वाचिलें.

Ago—before

२१. रामभाऊ म्हणाले की मी पुष्कळ वर्षांपूर्वी दिल्लीस गेलों होतों.

Questions

२२. तुम्ही कोठें राहतां असें मी त्या गृहस्थांस विचारलें. २३. ते गृहस्थ मला म्हणाले, तुम्हांस भगवंतराव माहित आहेत का? २४. मी म्हटलें,

होय, ते एक प्रसिद्ध व्यापारी आहेत. २५. ते म्हणाले मी त्यांच्या घरांत राहतो. २६. रघुनाथराव म्हणाले कीं दोन वर्षांपूर्वीच मी भाऊसाहेबांस हें सुचविलें होतें. २७. भाऊसाहेब, दिल्लीचें तक्त आम्हीं पवित्र समजतो, आपण त्याला हात लावूं नये, मागाल तितका पैसा मी आपणांस देतो, असें सुरजमलनें भाऊसाहेबांस आग्रहानें सांगितलें.

Shall and Will, Should and Would

२८. तो मला म्हणाला कीं तुम्हीं माझे गाणें ऐकल्याशिवाय मी तुमच्या घरांतून हलणार नाहीं. २९. तूं येथून ताबडतोब चालता हो असें मी त्याला दरडावून सांगितलें. ३०. तो गयावयां करून म्हणाला, “महाराज, देव तुमचें कल्याण करील, मी गरीब आहे. दोन दिवसांचा उपाशी आहे. मला आणा दोन आणे द्या, मग मी जातो.

* * Translate into English using the Indirect form of speech :—

१. तुम्ही कोण, कोठून आलां व कोणत्या कामाला आलां असें शिंप्यानें मला विचारलें. २. तो मला म्हणाला, ‘तूं मला आपलें वर्तमान सांगितलें तें सांगितलें, परंतु इतःपर कोणास सांगूं नको; कारण या देशाचा राजा तुझ्या बापाचा शत्रु आहे, आणि त्याला जर तूं येथें आल्याची खबर लागली, तर तुझ्यावर कांहीं संकट ओढवेल यांत संशय नाही.’ ३. मी शिंप्यास म्हणालों, ‘तूं मला ही सल्ला दिली यावद्दल मी तुझा फार आभारी आहे आणि हा तुझा उपकार मी जन्मभर विसरणार नाही.’ ४. ‘कोणाचे अंगावर न पडतां आपला चरितार्थ चालविशील असा तुला कांहीं कामधंदा करतां येतो काय?’ म्हणून त्यानें मला विचारिलें. ५. मी त्यास म्हणालों, ‘मला धर्मशास्त्र चांगलें अवगत आहे, तसाच मी वैयाकरणी व कविही आहे; व याहूनही म्हणशील तर माझे अक्षर सुरेख आहे.’ ६. शिंपी म्हणाला, ‘बाबा, यांतून एकही विद्या येथें तुझ्या उपयोगी नाही; माझे ऐकशील तर तूं एक लहानशी कुन्हाड पैदा कर; व ज्या अर्थी तूं चांगला धट्टाकट्टा आणि प्रकृतीनें सशक्त आहेस, त्या अर्थी जवळच्या रानांत जाऊन लांकडे तोडून आणीत जा; तीं विकून तुझा चरितार्थ चालेल.’ ७. ‘तूं मनुष्य आहेस का भूत आहेस,’ म्हणून त्या सुंदरीनें मला विचारलें.

८. मी उभा राहून म्हणालों, 'वाई, घाबरूं नकोस. मी भूत किंवा पिशाचच नाही, मनुष्य आहे.' ९. 'तू येथे कसा आलास,' म्हणून मोठ्याने सुस्कारा टाकून तिने मला पुसलें, व 'आंत जाऊन प्रथम थोडें पाणी घेऊन ये; मला फार तहान लागली आहे' असें ती मला म्हणाली. १० त्यांपैकी एक सौदागर दुसऱ्यास म्हणाला, 'आपण या गृहस्थास एका तिरानें मारून टाकूं या, व नंतर यास समुद्रांत फेंकून देऊ.' ११. बादशहानें आपल्या सरदारांस हुकुम दिला कीं, 'माझ्या तबेल्यांतून एक घोडा घ्या व त्या गृहस्थास इकडे घेऊन या.' १२. राक्षस मला म्हणाला, पुनः असें निर्दयपणाचें कृत्य त्वां न करावें अशी माझी तुला विनंति आहे; सूड घेणें हें सत्कृत्य नव्हे, उलट अपकाराचा उपकारच स्तुत्य विनिमय होय. इमानें पूर्वीं जशी अनेकांची गति केली तशी तू माझी करूं नकोस.' मी म्हणालों, 'माझे हातून असें कालत्रयीं होणार नाही, पण इमाची काय हकीकत आहे ती मला सांग.' १३. टीकाकार म्हणाला, 'पुस्तकाची परीक्षा करण्यापूर्वीं मी इतरांचीं मतें वाचीत नाही; तसें केल्यानें मनुष्याचा विपरीत ग्रह होतो.' १४. कारकुनास अधिकारी म्हणाला, 'माझ्या नजरेस असें आलें आहे कीं, तुम्ही नेहमीं फार उशिरां येतां.' थट्टेबाज कारकुनानें उत्तर केलें, 'होय, पण मी जातो फार लवकर.' १५. एक वकील लष्करी अंमलदारास म्हणाला, 'जे लोक तरवारीवर आपली उपजीविका करतात, ते तरवारीनें मरावेत हें ठीकच आहे.' लष्करी अधिकारी म्हणाला, 'होय, त्याच न्यायानें जे लोक कायद्यावर आपला निर्वाह करितात त्यांनीं कायद्याच्या तडाक्यांत सांपडूनच मरावें हें ओघानेंच ठरतें.' १६. एक गरीब मनुष्य एका कृपणाकडे येऊन म्हणाला, 'माझी एक विनंति आहे.' कृपण म्हणाला, 'माझीही एक विनंति आहे ती प्रथम आपण मान्य करा.' मनुष्य म्हणाला, 'बरें.' कृपणानें उत्तर केलें, 'माझी विनंति एवढीच आहे कीं माझ्यापाशीं तुम्हीं कांहीं मागूं नये.' १७. मी म्हणालों, 'वाई, कृपा करून तुम्हीं परत या; तुम्हां दोघांचाही मनोभंग होऊं नये अशी मी कांहीं तोड काढतो.' वाई म्हणाली, 'मी आपली फार फार आभारी आहे.' १८. वाई मला म्हणाली, 'माझे वचन कधीं ढळणार नाही. मी जर विश्वासघात केला असता तर माझ्यासारखी वेमान कोणीच नसती.' १९. पाहुणा म्हणाला, 'मुला, तुझ्या बापाला मुस्ताफा म्हणत नसत काय व तो शिंप्याचा धंदा करीत नव्हता काय?' मुलगा म्हणाला, 'होय, पण त्याला

मरुत पुष्कळ दिवस झाले. २०. पाहुणा म्हणाला, 'मुला, तुझा वाप माझा भाऊ होता. तूं अगदीं त्याच्यासारखाच आहेस. मीं तुला पाहतांच ओळखलें.' २१. तो म्हणाला, 'दादा, मी किती हतभागी कीं, तूं मरतेवेळेस तुला भेटायला व तुला आलिंगन देण्याला माझे येणें झालें नाहीं.'

LESSON XXX

THE VERB

Some Peculiarities

1. Let us consider the following Marathi sentences and their English translation :

- (a) अल्लाउद्दिनानें दक्षिणेवर स्वरी केली. *Alla-uddin invaded the Deccan.*
- (b) इन्स्पेक्टरसाहेबांनीं आमची परीक्षा घेतली. *The Inspector of Schools examined us.*
- (c) इंग्रजांना बाजीरावाच्या खरेपणाबद्दल संशय आला. *The English suspected Bajirao.*

A comparison of these reveals an interesting point of contrast between Marathi and English, *viz.* that here the English verbs are single, specific words, while their Marathi equivalents are verb-phrases made up of a verb of a general meaning and a noun phrase signifying a specification. Thus, *invaded*=वर स्वारी केली; *examined*=ची परीक्षा घेतली; and, *suspected*=बद्दल संशय घेतला; that is to say, in each instance, the Marathi equivalent of the English verb is a phrase consisting of a preposition+noun+verb. Again, as all these verbs are transitive, their objects must be sought in the nonverbal parts of the respective sentences. So we

find that in (a) दक्षिण is governed by वर in the verbal part, in (b) आम्ही is similarly governed by ची in the verb, and in (c) खरेपणा is governed by बदल. In the English translation these must become the objects of *invade*, *examine* and *suspect* respectively.

This is an interesting point of contrast between the two languages, the cause of which is to be traced finally to the comparative richness of the English vocabulary both in quantity and in quality. Each case is individually interesting, but, for that very reason, no rules can be laid down, no generalisations can be made, about the translation of such words. All that the student can do is to study carefully the use of such words in idiomatic English, and to note it for his guidance. Hence, the list of such verbs that we give below must be regarded, not as final exhaustive, but only illustrative.

Love	वर प्रेम करें	Examine	ची परीक्षा घेणें
Ascend	वर चढणें	Defeat	चा पराभव करें
Mount	वर चढणें	Thank	चे आभार मानणें
Climb	वर चढणें	Order	ला हुकुम करें
Marry	शीं लग्न करें	Believe	वर विश्वास ठेवणें
Attack	वर हल्ला करें	Prefer (to)	पेक्षां पसंत करें
Invade	वर स्वारी करें	Abuse	ला शिव्या देणें, दुरुपयोग करें
Assault	वर हल्ला करें	Worship	ची पूजा करें
Reach	ला पोचणें	Study	चा अभ्यस करें
Ask	ला विचारणें	Recommend	ची शिफारस करें
Ride ; also, ride on (horse), ride in (carriage)	वर स्वार होणें, वसणें		
Know	माहित असणें	Contemplate	चा वेत करें
Remember	लक्षांत ठेवणें	Doubt	ची शंका घेणें
Produce	उत्पन्न करें	Suspect	चा संशय घेणें
Grow	उत्पन्न होणे-करणें	Protect	चें संरक्षण करें
Conceive of	कल्पना करणें	Convince	ची खातरी करणें
Think of	विचार करणें	Swear by	ची शपथ घेणें

2. Another group of interesting English verbs consists of those which not only signify the action but also suggest the mode of it ; as,

Marathi sentence	Final translation	Literal translation
रामा पळत घरीं गेला.	Rama ran home.	Rama went home <i>running</i> (mode).
तो चोरून सोलेंत शिरला.	He stole into the room.	He entered the room <i>stealthily</i> (mode).
तो दारूवाज माणूस झोकांच्या खात बाहेर पडला.	The drunkard staggered out of the room.	The drunkard came out of the room <i>staggering</i> (mode).
घोडेस्वार उडी मारून घोड्यावर बसला.	The horseman leapt into the saddle.	The horseman was in the saddle <i>with a leap</i> .

3. The following English verbs are both *transitive* and *intransitive* :

fly—उडणें, उडविणें; as, Birds fly—पक्षी उडतात; I fly a kite in the air—मी हवेंत पतंग उडवितों;

stop—थांबणें, थांबविणें; as, The car stopped near the tree—गाडी झाडाजवळ थांबली; I stopped the car near the tree—मी गाडी झाडाजवळ थांबविली.

Break—फुटणें, फोडणें; burn—जळणे, जाळणें;
 walk—चालणें, चालविणें; open—उघडणें, सुरू होणें, सुरू करणें;
 run—पळणें, पळविणें; form—बनणें, बनविणें;
 move—हालणें, हालविणें; close—बंद होणें, बंद करणें;

4. In Marathi, verbs have causal (प्रयोजक) and potential (शक्यार्थक) forms, but English verbs are deficient

in these respects. In English, the causal sense is expressed by the help of the auxiliary verbs *to make* and *to get*, and the potential, by the help of *can* and *could*:

मीं सुताराकडून पेटी करविली. I *got* a carpenter to make a box for me.

तिनें मुलाकडून पत्र लिहिल्लें. She *made* her son write a letter.

वापारें मुलाकडून भिकाऱ्यास चार आणें देविल्ले. The father *made/caused* his son to give four annas to the beggar.

त्या लंगड्या माणसाला जलद चालवेना. The lame man *could* not walk fast.

5. The following verbs are intransitive in English though in Marathi they govern the accusative case of the person to whom the act is addressed :—

laugh, cling, apply, prevail, pray, call to (हाक मारणें) *reply, appeal.*

Thus, you *laugh at* a person, *cling or apply to* a person, *prevail on* a person, *pray to* God, *call to* a man, *reply to* an inquirer, *appeal to* a higher court.

6. Some English verbs, when transitive, express the sense of a complete act; but in their intransitive forms they are followed by prepositions and express an incomplete stage. Thus,

मांजरानें दोरी ओढली. The cat *pulled* the rope. (tr.)

मांजरानें दोरीला हिसका दिला. The cat *pulled at* the rope. (intr.)

कुन्यानें भाकर हिसकावून घेतली. The dog *snatched* a piece of bread. (tr.)

कुत्रा भाकर हिसकावूं पाहत होता. The dog *snatched at* a piece of bread. (intr.)

शिपाई चोराला पकडतो. A policeman *catches* a thief. (tr.)

वुडगारा माणूस काडीचा आधार घेजं पाहतो. A drowning man *catches at* a straw. (intr.)

7. The following verbs and a few others are either used alone, or with certain prepositions, there being no difference in the sense conveyed :—

Attain or, attain to	Beg or, beg of
Enter or, enter into	Join or, join in
Know or, know of	Seek or, seek for
Confess or, confess to	Treat or, treat of.
Judge or, judge of	

Observe also the idiomatic intransitive use of the transitive verb in the following sentences :—

The ground <i>feels</i> rough.	जमीन खरखरीत लागते.
Honey <i>tastes</i> sweet.	मध गोड लागतो.
The cake <i>eats</i> crisp.	पोली खुसखुशीत लागते.
This sentence <i>reads</i> well.	हें वाक्य (कानाला) गोड लागते.
This word <i>sounds</i> harsh.	हा शब्द कानाला कठोर लागतो.
This cloth <i>will wear</i> well.	हें कापड चांगलें टिकेल.
This linen <i>will wash</i> well.	हें तागाचें कापड धुण्यांत चांगलें निवेल.

Translate into English:—

१. सिंध प्रांतावर कोणीं स्वारी केली? २. महमद घोरीनें हिंदुस्थानावर कां स्वारी केली? ३. इंग्रजांनीं टिपूचा पराभव केला. ४. ज्यांचीं अंतःकरणें शुद्ध असतात ते कोणालाही भीत नाहींत. ५. चांगल्या फुलांचा वास घ्यावा. ६. रुपये तपासून घ्या असें खजिनदारांनीं मला वजावून सांगितलें. ७. विमल, तुझी गणिताची परीक्षा कोणीं घेतली? ८. लव आणि कुश यांच्या शौर्याची सर्वांनीं तारीफ केली. ९. सीतेच्या वाटेस जाऊं नका अशी मंदोदरीनें रावणाची विनवणी केली. १०. देशाचें कल्याण नवीन पिढीवर अवलंबून आहे. ११. दिवा लावतांच चोर पळाला. १२. एक फ्रेंच गृहस्थ इंग्लिश खाडी पोहून गेले. १३. त्यानें सापाला चिरडून मारलें. १४. घोड्याला नदीकांठीं चालव. १५. आतां लवकर वर्क तयार होईल. १६. मी ताईसाठीं सोनाराकडून सुंदर वांगड्या करवणार आहे. १७. नानासाहेबांकडून मी तुमची शिफारस करवीन. १८. आई फारच थकली आहे, तिला इतकें कसें

- चालवेल ? १९. त्या दुष्टानें कित्येक सत्पुरुष जाकून मारिले. २०. माकडानें त्या मुलाच्या हातांतील भाकरी हिसकावून घेतली. नाही, तसें नाही; तो माकड भाकर हिसकावूं पाहत होता. २१. वैद्यानें त्याला वरें केलें हें ऐकून मला फार आनंद झाला. २२. मी येथें सुखरूप पोहोचलों असें त्याला कळव. २३. दादांनीं आपलें घर हरिभाऊंनाच विकावें असा तूं कां आग्रह धरतोस ? २४. असले कोट चांगले टिकत नाहीत. २५. हीं फळें फार चांगलीं लागतात. २६. मी भाऊकडून तुला एक मोटर आणवीन. २७. तूं पुण्यास केव्हां पोचशील ? २८. ते म्हशीच्या दुधापेक्षा गाईचें दूध पसंत करतात (prefer). २९. या शेतांत गहू होतो. ३०. आम्ही आमच्या बागेंत पुष्कळ प्रकारच्या भाज्या करतो. ३१. तुम्हीं तिचे आभार कां नाहीं मानले ? ३२. या झाडावर चढतां येईल काय ? ३३. सुशिक्षितांनीं अशिक्षितांना हंसूं नये. ३४. तें मूल आईला हाका मारीत आहे. ३५. सर जॉन हे राष्ट्रसंघाच्या सूचना मान्य करण्यास मुसोलिनीचें मन वळवतील. ३६. मृत्यूपूर्वीं राजकन्येनें परमेश्वराची प्रार्थना केली. ३७. कलेक्टरसाहेबांस तुमचें उत्तर गेलें का ? ३८. या निकालावर आम्हीं प्रिन्हीकाउन्सिलकडे अपील केलें आहे. ३९. हें वाक्य कानाला चांगलें लागत नाही. ४०. या रसांत चिमूटभर मीठ घाल म्हणजे तो चांगला लागेल.

LESSON XXXI

HOW TO PROCEED IN TRANSLATION

1. *Simple Sentences.* If the sentence is simple, choose the most suitable subject and its predicate ; then find out the qualifying and modifying words and put them in their proper places, in accordance with rules already discussed under adjectives and adverbs etc.

2. *Complex sentences.* If the sentence is complex, analyse it into clauses. Remember that in a complex sentence there is only one principal clause. The mutual relations of the principal and the subordinate clauses to one

another should be studied next, and the disposal of the subordinate clauses decided upon. Each clause will have to be dealt with separately, as if it were a simple sentence.

Sometimes, the whole sentence has to be recast to suit English idiom. We shall make this point clear in the illustrations.

3. *Compound and Mixed Sentences.* The only additional problem here is the determination of the co-ordinate clauses of the compound sentence and their adjustment; when this is done, for the rest the student can follow the suggestions made above.

4. *Illustrations.*

- (a) तो उंच माणूस त्या गरीब माणसाच्या जुन्यापुराण्या झोंपडीत निमूटपणें शिरला. This is a *simple sentence*.

The First Stage :

The Subject—माणूस—the man.

Predicate—शिरला—entered (trans. verb—in Marathi the verb शिरणें is intransitive).

Object—झोंपडी—the hut.

So, the bare translation is, The man entered the hut.

The Second Stage : Qualifying and modifying words etc., उंच—*tall* qualifies the subject; जुन्यापुराण्या—*old*, and त्या गरीब माणसाच्या—the beggar's, qualify the object; निमूटपणें—*quietly* modifies the verb.

Final Stage : Complete translation, The tall man quietly entered the beggar's old hut.

- (b) Now, let us take a complex sentence: त्यांपैकीं सर्वांत जो उंच माणूस होता तो जी एका भिकार्याच्या मालकीची होती अशा जुन्यापुराण्या झोंपडीत निमूटपणें शिरला.

First Stage: Clauses—

- (i) त्यांपैकीं जो माणूस सर्वांत उंच होता
- (ii) जी एका भिकाऱ्याच्या मालकीची होती
- (iii) तो (माणूस) अशा जुन्यापुराण्या झोंपडींत निमूटपणें शिरला.

Second Stage: It is good to begin with the principal clause (iii) तो माणूस अशा...शिरला—The man quietly entered the hut. Now, the subordinate clause (i), qualifying माणूस—*man* in (iii), त्यांपैकीं...उंच होता—(that man) who was the tallest of them; next, sub-clause (ii) जी.....होती, qualifying झोंपडी—*hut* in (iii), which belonged to a beggar.

Final Stage: Rearranging the clauses in their proper context, we get, The man who was the tallest of them all quietly entered an old hut which belonged to a beggar.

5. *Further Examples of Complex Sentences.* The above is an ordinary example of a complex sentence. But, the real difficulties in the translation of complex sentences arise on account of the variety in the dependent clauses. The best way, therefore, is to begin by studying the nature of these, and their relation to one another. Now, the clauses that are likely to come in a complex sentence are of three kinds. They are :

- (a) The Noun Clause,
- (b) The Adjective Clause,
- (c) The Adverb Clause.

We shall discuss each kind separately.

Noun Clause :

रामा म्हणाला " मी घर सोडीन. "

रामा म्हणाला कीं मी घर सोडीन.

In English the translation of both would be the same—
Rama said that he would leave the house.

Note that, *ordinarily*, in English it is the principal clause that comes first, and the subordinate clause follows. In Marathi, on the other hand, the subordinate noun clause may precede or follow the principal clause.

Exception. When the idea in the noun clause is to be emphasised, it is placed at the beginning, whether it is the subject or the object of the main verb ; as,

- (i) *That you did not see him* was improper—तुम्ही त्याला भेटलां नाहीं हे गैर झालें (subject).
- (ii) *Why he ran away* I do not know—तो कां पळाला मला माहित नाहीं (object).

Adjective clause :

त्या मुलांपैकीं जो सर्वांत लहान होता तो सर्वांत हुषार होता—
The boy *who was the youngest among them* was the most clever. Here the clause in italics is adjectival. Note that in Marathi the adjectival clause usually precedes the noun it qualifies, while in English the *adjectival clause, as a rule follows its antecedent.*

Adverb Clause :

- (i) आम्ही टेकडीवर चढत होतों तेव्हां वाघ दरींत होता.
- (ii) आजारी होता म्हणून तो शाळेंत गेला नाहीं.
- (iii) जर तुम्ही सुंदईस गेलां तर मला एक इंग्रजी कोश घेऊन या.
- (iv) श्रीमंती आली तर चढून जाऊं नका.

In all the instances here, the adverbial clauses precede the respective principal clauses. In the English translation, they may precede or follow the main clause ; as,

- (i) (a) The tiger was in the valley *when we were going up the hill.*
- (b) *When we were going up the hill,* the tiger was in the valley.

- (ii) (a) He did not attend school as he was ill.
 (b) As he was ill, he did not attend school.
- (iii) (a) Please bring me a good English dictionary if you go to Bombay.
 (d) If you go to Bombay, please bring me a good English dictionary.
- (iv) (a) Be not elated if you are rich.
 (b) If you are rich, be not elated.

An interesting point of contrast between Marathi and English arises here out of the study of the Complex Sentence; viz., that English recognises two sentence types, but Marathi ordinarily recognises only one. In Marathi the Complex Sentence is ordinarily Periodic, i. e., one in which the meaning is suspended till the very end; as, श्रीमंती आली तर चढून जाऊं नका, ज्यास जेवावयास बोलाविलें होतें असा एक बोका. But, बोका, ज्यास जेवावयास बोलाविलें होतें is rather a clumsy imitation of English than good Marathi. On the other hand, the normal, natural, English sentence begins with the subject and predicate, and adds qualifying or modifying phrases on the two sides. This is called the *loose sentence*, i. e., one in which the grammatical structure is complete at one point at least before the end. All the (a) sentences above are Loose and (b) ones are Periodic.

Each kind has its distinct advantages. The Periodic, which is compact and rather stately, is adapted to a grave style, such as the style of philosophy and history. The Loose sentence, on the other hand, is more suited to the easy colloquial style of novels and story books. The student should generally follow the order of the Marathi passage, though he may, now and then, have recourse to the *loose* constructions, especially where the style is lively and colloquial.

6. Now, let us take a Mixed Sentence :—

ज्या डांसास आपण इतके भितों, त्या डांसाचें आयुष्य फार थोडें असतें; पण तेवढ्यांत तो पुष्कळांस इजा करतो.

First Stage: Breaking up the sentence into clauses :—

1. ज्या डांसास आपण इतके भितों,
2. त्या डांसाचें आयुष्य फार थोडें असतें;
3. पण तेवढ्यांत तो पुष्कळांस इजा करतो.
1. This is an adjectival clause qualifying डांस in 2.
2. Principal clause.
3. Co-ordinate with 2.

As 1 is dependent on 2, 1 and 2 form a complex sentence. 3 is an additional (single) clause.

Second Stage: We should begin with the complex sentence according to instructions already given. ज्या डांसास आपण इतके भितों त्या डांसाचें आयुष्य फार थोडें असतें—The life of the mosquito that we fear so much is very brief.

Then we should take the next co-ordinating clause पण तेवढ्यांत तो पुष्कळांस इजा करतो—but, during that brief time, it does harm to many.

The Final Stage: The translation of the given sentence—The life of the mosquito that we fear so much is very brief; but, during that brief time, it does harm to many.

Translate into English :—

१. मीं काम योजिलें आहे, तें संपावयाचेपूर्वीं मीं मरावें असा ईश्वरी संकेत दिसतो. २. मला वेड लागलें होतें म्हणून हें काम मीं हातीं घेतलें असें कोणीं समजूं नये. ३. मला दूरवर विचार नाहीं म्हणून हें काम मीं हातीं घेतलें असें कोणीं समजूं नये. ४. मला वेड लागलें होतें, किंवा दूरवर विचार नाहीं म्हणून हें काम मीं हातीं घेतलें असें कोणीं समजूं नये. ५. हावर्डसाहेबांनीं

जे ग्रंथ लिहिले आहेत ते मनुष्याचे डोळे उघडण्यास उपयोगी पडतात. ६. त्याच्यावर जीं संकटें आलीं त्यांतून तो उत्तम रीतीनें पार पडला. ७. तो अगदीं दरिद्री असून मोठा संपत्तिमान् झाला. ८. त्याच्यावर जीं संकटें आलीं त्यांतून तो उत्तम रीतीनें पार पडला आणि तो अगदीं दरिद्री असून मोठा संपत्तिमान् झाला. ९. तो दरिद्री असून संकटांतून कसा पार पडला, व मोठा संपत्तिमान् कसा झाला, याचा तुम्ही विचार करा. १०. शिवाजीनें मावळे लोकांस वश करून घेऊन औरंगजेबास दाद न देतां आपलें राज्य स्थापिलें. ११. प्रत्येक उत्तम काव्यांत कोणत्या तरी नीतितत्त्वाचा बोध दिसविलेला असतो हें खरें; तथापि, सद्गुण या शब्दांत ज्या अनेक वृत्तीचा अंतर्भाव होतो त्या सर्वांची ज्याच्या वाचनानें अंतःकरणांत स्फूर्ति होते असा काव्यग्रंथ रामायणच होय. १२. ग्यालिलिओचें नेत्रद्वय इतक्या गुणांनीं संपन्न होतें कीं पूर्वीच्या सर्व लोकांच्या नेत्रांनीं संपादिलेल्या ज्ञानापेक्षां या नेत्रद्वयानें अधिक ज्ञान प्राप्त करून घेतलें असें म्हणण्यास चिंता नाही. १३. सातपुड्यांत जे लोक राहतात ते फार मागसलेले आहेत, पण अलीकडे त्यांस साक्षर करण्याचे प्रयत्न चालू आहेत. १४. जेव्हां तो या शाळेत दाखल झाला तेव्हां त्याचें वजन ऐशीं पोंड होतें, पण आतां तें दहा पोंडांनीं वाढलें आहे. १५. फार लहू असणें चांगलें नाही हें या गृहस्थांस माहित आहे, तरी भात व तूप सपादून खातात. १६. मद्रासी लोक पुष्कळ भात खातात, पण त्यामुळे मला माहित असलेल्या मद्रासी गृहस्थांत फारच थोडे लहू गृहस्थ आहेत.

LESSON XXXII

HOW TO PROCEED IN TRANSLATION—(Contd.)

1. We shall take a few more complicated examples.

Example 1. मनुष्याच्या अंगचे जे गुण त्याच्या गौरवास आणि त्याच्या देशाच्या कल्याणास कारणीभूत होतात. त्यांत शौर्य श्रेष्ठ होय, म्हणून शूरांच्या कथा सर्व राष्ट्रांत अत्यंत श्रवणीय होतात.

The above sentence contains only three clauses :—

- (1) मनुष्याच्या अंगचे जे गुण त्याच्या गौरवास आणि त्याच्या देशाच्या कल्याणास कारणीभूत होतात, Subordinate adj. to (2) ;
- (2) त्यांत शौर्य श्रेष्ठ होय, Principal ;
- (3) म्हणून शूरांच्या कथा सर्व राष्ट्रांत अत्यंत श्रवणीय होतात, Principal.

Beginning with the second clause and going back, as has been already shown, we have the first two sentences thus :—

Bravery is the chief of those qualities of man that contribute to his own glory and to the welfare of his country.

Then follows the second clause as an inference, and stands thus :—

Therefore, stories of brave men are the most delightful among all nations.

We might invert the order of the sentence and say, Stories of brave men are the most delightful among all nations, because bravery is the chief of those qualities of man.....etc.

In the second form (2) becomes subordinate to (3), and (1) subordinate to (2).

Example 2. हावर्दनें जो मोठा उद्देश मनांत धरिला होता, त्याजवर त्याची दृष्टि अशी दृढ वसून गेली होती कीं, जरी त्या उद्देशाची सिद्धि लांब असे, तरी ती अगदीं जवळ आहे असें त्यास वाटे; आणि त्या उद्देशसिद्धी-विषयीं जरी त्यास फार श्रम भोगावे लागत व खस्ता खाव्या लागत, तरी त्यास कंटाळा येत नसे.

The above sentence contains the following eight clauses :—

- (1) हावर्दनें जो मोठा उद्देश मनांत धरिला होता,
- (2) त्याजवर त्याची दृष्टि अशी दृढ वसून गेली होती,
- (3) (कीं) जरी त्या उद्देशाची सिद्धि लांब असे,
- (4) तरी ती अगदीं जवळ आहे,

(5) असें त्यास वाटे,

(6) (आणि) त्या उद्देशसिद्धीविषयीं जरी त्यास फार श्रम भोगावे लागत,

(7) (व) खस्ता खाव्या लागत,

(8) तरी त्यास कंटाळा येत नसे.

The first is subordinate adjectival to (2); the second is principal; the third is subordinate adverbial to (4); the fourth is a subordinate noun clause, the object of (5); the fifth is subordinate adverbial (of consequence) to (2); the sixth and the seventh are subordinate adverbial to (8); the eighth is co-ordinate with (2); the whole is, of course, a compound—mixed—sentence.

Having thus ascertained the relation of the several statements, we now proceed to translate them. As a rule, we should begin with the principal assertion in English, though in Marathi it occurs at the end; and in the present case we must do so since the principal assertion (2) contains the antecedent for the relative pronoun in (1). The first two statements may then be put together thus:—

Howard was so keenly intent upon the noble object that he had in view; or for emphasis, better say, So keenly intent was Howard upon the noble object he had in view.

Next comes the fifth statement, which is an adverbial clause of consequence to (2), as well as the Principal assertion as far as the third and fourth are concerned. The statement with its two adjuncts may be rendered thus:—
that he believed its accomplishment was near, although it was far distant.

Here ends the first principal assertion with its adjuncts. Next comes the second principal assertion त्यास कंटाळा येत नसे. Now, this may be placed before or after its adverbial adjuncts just as we please; then, the three statements may stand together thus:—

and though to attain his end, he was put to much trouble and endured much suffering, he was untiring (in his efforts);

or, and he was untiring (in his efforts), though to attain his end he was put.....etc.

As we have already remarked in *section 5* of the previous lesson, for easy narrative style the second arrangement is to be preferred in English and should be adopted generally.

Now putting together the two parts of the whole compound sentence, we get the following translation of the passage :—

So keenly was Howard intent upon the noble object that he had in view that he believed its accomplishment very near, although it was far distant; and he was untiring in his efforts, though to attain his end he was put to much trouble and to endure much suffering.

Example 3. मी ह्या जगांत केवळ यात्रेकरू आहे, येथे कांहीं माझे घर नाही, म्हणून मजवर जी संकटे गुदरली आहेत व पुढे गुदरतील त्यांकडे मी लक्ष देऊ नये; परंतु ईश्वराने जे मजवर उपकार केले आहेत, त्यांकडे मी लक्ष घावे आणि त्याच्या शक्तीवर व कृपेवर भरंवसा ठेवावा. कां की त्याचे वचन व त्याची दया ही सर्व काल टिकणारी आहेत.

The sentence consists of nine clauses :—

- (1) मी ह्या जगांत केवळ यात्रेकरू आहे, Principal ;
- (2) येथे कांहीं माझे घर नाही, Co-ordinate to (1) ;
- (3) (म्हणून) मजवर जी संकटे गुदरली आहेत, Sub. adj. to (5);
- (4) (व) पुढे गुदरतील, Sub, adj. to (5) ;
- (5) त्यांकडे मी लक्ष देऊ नये, Co-ordinate to (1);
- (6) (परंतु) ईश्वराने जे मजवर उपकार केले आहेत, Sub. adj. to (7)
- (7) त्यांकडे मी लक्ष घावे, Co-ordinate to (1) ;
- (8) (आणि) त्याच्या शक्तीवर व कृपेवर भरंवसा ठेवावा, Co-ordinate to (1) ;
- (9) (कां की) त्याचे वचन व त्याची दया ही सर्वकाल टिकणारी आहेत, Sub, adv. to (8).

We may translate the sentence thus:—

I am a pilgrim in this world; I have no home here; therefore, I ought not to think of those misfortunes that have befallen or may befall me in future; but I ought to think of the favours that God has bestowed on me and trust in His power and grace, because His word and His grace are everlasting.

2. The above examples will show to the student how he should proceed in translation, as far as the analysis of sentences and its bearing on the subject are concerned. His next care should be to condense, without injuring the sense or creating obscurity. For instance, in the first example, शूर पुरुषांच्या कथा is 'Stories of *bravery*', the abstract being used for the concrete; and further 'Stories of bravery are the most delightful among all nations' is 'Stories of bravery are the *delight* of all nations.' In the second example हावर्डसाहेबांनीं जो मोठा उद्देश मनांत धरला होता तो is equal to 'Howard's noble object'; and in the third example मी ह्या जगांत केवळ यात्रेकरू आहे, येथे माझे घर नाही is 'I am a *homeless* pilgrim in this world'.

Analyse the following Marathi sentences, and translate them as shown in the lesson:—

१. मीं जें काम योजिलें आहे, तें संपावयाचे पूर्वीं मीं मरावें असा जर ईश्वरी संकेत असला, तर मला वेड लागलें होतें, किंवा मला दूरवर विचार नाही म्हणून हें काम मीं हातीं धरलें, असें कोणीं समजू नये. २. एका प्रसिद्ध ग्रंथकारानें असें लिहिलें आहे कीं, हावर्डसाहेबांनीं जे श्रम केले व जे ग्रंथ लिहिले ते मनुष्यांचे डोळे उघडण्यास आणि त्यांच्या हृदयास द्रव आणण्यास फार उपयोगी पडले आहेत. ३. पहिल्यानें त्याला जीं जीं संकटे आलीं त्यांतून तो कोणत्या रीतीनें पार पडला, तो अगदीं दरिद्री असून मोठा संपत्तिमान् कसा झाला, त्याची कीर्ति लोकांमध्ये कसकशी होऊं लागली आणि त्याला कोणी शिक्षक नसतांना व विद्या संपादण्याचीं नेहमींचीं साधनें त्याजपाशीं नसतां तो

एवढा मोठा विद्वान् कशानें झाला, ह्या सर्व गोष्टींचा विचार केला म्हणजे सुज्ञांस असें वाटेल, कीं आपण त्याचा कित्ता घेऊन त्याच्याप्रमाणें उद्योग करावा. ४. आपण सामान्य पाटलाचा मुलगा असून, मावळे लोक—म्हणजे ज्यांस पुरतें वस्त्र मिळेना व नेसतां येईना—अशा लोकांस वश करून घेऊन त्यांच्या साहाय्यानें त्यानें औरंगजेबासारख्यास दाद न देतां आपलें राज्य स्थापिलें, ही गोष्ट मनांत आली म्हणजे शिवाजीमहाराजांची स्तुति केल्या-शिवाय आमच्यानें राहवत नाहीं. ५. गॅलिलिओचें नेत्रद्वय इतक्या गुणांनीं संपन्न होतें, कीं वास्तविक पाहिलें असतां पृथ्वीतील पूर्वीच्या सर्व लोकांच्या नेत्रांनीं संपादिलेलें ज्ञान एके ठिकाणीं मिळविलें, तर त्या सर्व ज्ञानापेक्षां ह्या नेत्रद्वयानें अधिक ज्ञान प्राप्त करून घेतलें, आणि त्या ज्ञानाच्या योगानें पुढें होणाऱ्या लोकांचे डोळे उघडण्याची तयारी करून ठेविली असें म्हणण्यास चिंता नाही. ६. प्रत्येक उत्तम काव्यांत कोणत्या तरी नीतितत्त्वाचा बोध ठसविलेला असतो हें खरें; तथापि सद्गुण या शब्दांत ज्या अनेक मनोवृत्तींचा अंतर्भाव होतो त्या सर्वांची ज्याच्या वाचनानें अंतःकरणांत सहज स्फूर्ति होते व ज्यांत कविता आणि नीति यांचें अन्योन्यगुणसंवर्धक मनोरम संमेलन झालें आहे, असा काव्यग्रंथ रामायणच होय.

LESSON XXXIII

USE OF APPROPRIATE AND SPECIFIC ADJECTIVES

1. Marathi is poorer in vocabulary than English, and this poverty is nowhere more conspicuous than in the choice of apt qualifying and modifying words, especially the former. While English has an ample stock of appropriate adjectival words—stock which by its very fulness and variety makes selection difficult—in Marathi, on the other hand, we have very often to content ourselves with the use of such generic terms as चांगलें and चाईट, फार and थोडें etc. Perhaps no words are more often and more loosely used than these. What is not चांगलें is with us चाईट, and what is not थोडें is फार.

Thus, चांगलें घर may mean a variety of things—a *nice* house, a *commodious* house, a *decent* house, and so on; चांगली वस्तु may mean—a *good* thing, a *useful* thing, a *beautiful* thing etc. and चांगली कल्पना—a *good* idea, a *useful* idea, a *noble* idea, etc;

2. In translating such adjectives from Marathi into English, we must first try to find out which specific quality—utility, beauty, grandeur, etc.—is meant by the Marathi term, and then from among the synonymous English words make the right selection.

3. To take one or two instances: ज्ञान ही फार चांगली वस्तु आहे. Here, if we translate चांगली by *good*, the translation will not be incorrect. But the goodness may lie in some specific quality—use, value,—and hence, *useful* or *valuable* will be a more appropriate word to use. Again, in तुम्हीं तेथें जाणें चांगलें नाहीं, चांगलें implies desirability or advisability; accordingly, "It is not *desirable* or *advisable* for you to go there," or "It is not *desirable* or *advisable* that you should go there," would be the correct translation.

4. The following list of translations of चांगलें and मोठे may be noted:—

चांगलें *good*:

Nice	} house etc. —चांगल घर	Warm friendship—चांगली मैत्री
Fine		Warm reception—चांगलें स्वागत
Decent		Brilliant victory—चांगला जय

Courteous talk, words etc.—चांगलें भाषण

Superior coffee, paper etc.—चांगली कॉफी, चांगला कागद

Rich milk—चांगलें दूध

Pure water, air etc. चांगलें (शुद्ध) पाणी, चांगली (शुद्ध) हवा

Desirable thing—चांगली गोष्ट (इष्ट गोष्ट)

Serviceable thing, article etc.—चांगली (उपयोगी) वस्तु

Judicious use of money—पैशाचा चांगला उपयोग

Proper use of time, money etc. पैशाचा, वेळेचा सदुपयोग

Careful treatment etc.—चांगली वागवणूक

<i>Pleasant</i>	}	moonlight etc. चांगलें (आल्हादकारक) चांदणें
<i>Delightful</i>		
<i>Healthy salubrious climate</i> —चांगली, आरोग्यकारक हवा		
<i>Laudable</i>	}	object, purpose etc.—चांगला (स्तुत्य) हेतु
<i>Commendable</i>		
<i>Desirable</i>	}	progress, conduct etc.—चांगली, इष्ट सुधारणा, चांगली वर्तणूक
<i>Satisfactory</i>		
<i>Advisable</i>	}	suggestion etc. चांगली, योग्य सूचना.
<i>Valuable</i>		
<i>Excellent</i>		

मोठा—*high, serious, great, etc. :*

Serious illness ; *Heavy* responsibility ; *Serious*—भयंकर

Grave difficulty, calamity ;

Heavy loss, expenditure etc. ;

High, exorbitant price etc. ; *Exorbitant*—भलतीच

Signal defeat, success etc. ; *Signal*—फार मोठा, अपूर्व

Some other common adjectives are dealt with under synonyms :

5. *Adjectives followed by prepositions.* The student's attention has been incidentally drawn already to the fact that certain adjectives are followed by particular prepositions ; we give a few more instances of the same, which he is recommended to supplement from his reading,

जवळ—adjacent-contiguous-next *to* (but, close *to* or *by*) a place.

दुरभिमानी—bigoted *in* one's opinions.

बांधलेला-ली-लें—bound *in* honour (but, *by* a contract).

जाणारी-रे—bound (a ship or a sailor) *for* or *to* a place.

गुंतलेला ली-लें, निमग्न—busy-occupied-engrossed *with* (but, hard *at*, absorbed *in*) work.

जोगा, योग्य, सारखा—capable *of* (improvement).

अनुरूप, अनुसरून—consistent or compatible *with* (one's conduct).

उलट, विरुद्ध—contrary *to* (order); repugnant *to* (one's wishes).

पात्र, योग्य—deserving or worthy *of* (praise)

अपायकारक, विघातक—destructive or subversive *of* (but detrimental, fatal, hurtful, injurious, prejudicial *to*) something.

लायक—eligible or competent *for* (a post).

पाळणारा-री-रें (वचन वगैरे)—faithful or true *to*, न पाळणारा—faithless or false *to* (one's promise, word etc).

इमानी—faithful or loyal or true (वेद्मानी—faithless or false) *to* one's wife, friend, master, etc.

भरलेला-ली-ले—full *of* (but, filled *with*) persons or things.

आभारी—grateful or thankful *to* somebody.

आवश्यक—imperative-incumbent-obligatory *on* a person.

अवलंबून राहणारा-री-रें—*independent of* others (but, अवलंबून असणारा-री-रें—*dependent on* others).

वेफिकीर, निष्काळजी—*indifferent to* (but, remiss *in*); careless-heedless-thoughtless-regardless-negligent *of* something.

समोर—opposite or opposite *to* (but, in front *of*) a place.

प्रतिबंधक—preventive *to* (but, a preventive *of*) fever.

उधळ्या—prodigal or reckless or lavish *of* expenditure.

सढळ—profuse *in* bounties, promises, thanks, etc.

सारखा, सदृश—similar or equal or tantamount *to* something.

खालच्या दर्जाचा—subordinate *to* an officer.

चिकटून राहणारा—tenacious *of* purpose, rights, opinions, etc.

6. Certain adjectives, again, in addition to their being followed by particular prepositions, are generally found to be suitable substitutes for the corresponding nouns or verbs in Marathi; some of these are given below :—

मी परिणामाला भितो—*I am afraid or fearful of consequences*

त्याला काळोखाचें भय वाटतें—*He is afraid of darkness.*

तो भयंकर प्रकार पाहून तो नवखा गृहस्थ घाबरून गेला—The stranger stood aghast *at* the dreadful sight.

माझ्या बोलण्याचा त्याला फार राग आला—He was very angry or indignant *at* my words.

तो माझ्यावर उगाच रागावला—He was angry *with* me for nothing.

परीक्षेचें काय होतें याची मला काळजी लागली आहे—I am anxious *for or about or concerning* the result of the examination.

मला या गोष्टीची माहिती नव्हती—I was not aware or cognizant *of* it.

सिद्धि मिळणार याबद्दल मला पूर्ण खात्री आहे—I am quite certain or confident or sanguine or sure *of* success.

त्याला न दुखविण्याबद्दल सावधगिरी ठेवा—Be cautious *of* offending him.

तो आपले दोष जाणून आहे—He is conscious *of* his defects.

मला जयाची खात्री येत नाही—I am diffident or distrustful *of* success.

हें तुझ्या उतावीळपणाचें फळ आहे—This is due *to* your impatience.

त्याला दुसऱ्याचें सुख अगदीं पाहवत नाही—He is very envious *of* other people's happiness.

त्या भाषेशीं माझा परिचय नाही—I am not familiar *with* that language; or, that language is not familiar *to* me.

त्याला युक्ति सुचते—He is fertile or fruitful *in* resources.

तुम्हांला वढती मिळाली याचा मला आनंद वाटतो—I am glad *at or of* your promotion.

तुझा खोड्या करण्याचा निश्चय झालेला दिसतो—You seem to be intent or bent *on* mischief.

तुम्ही आपल्या मित्रांचा पक्षपात करता—You are partial *to* your friends.

आळस मोठा अनर्थकारी आहे—Idleness is productive *of* many evils.

मला सध्यां पैशाची टंचाई आहे—I am at present short *of* money.

मी वाट पाहून कंटाळलों—I am sick or tired of waiting.

तुझ्यावर हा वाईट प्रसंग आलेला पाहून मला फार वाईट वाटते—

I am sorry for your misfortune.

7. The Marathi adverbs आधी-पूर्वी and नंतर are sometimes rendered by the adjectives *previous* and *subsequent* respectively followed by the preposition *to*; as, ही गोष्ट उघडकीस येण्याच्या आधी अथवा आल्यानंतर—previous or subsequent *to* this discovery. In this sense the adjective *previous* may be replaced by *preliminary*, *preparatory* or *prior*; and *subsequent* by *posterior*; also, they are followed by the preposition *to*.

8. The participles धरून and सोडून are translated by the adjectives *inclusive* and *exclusive* followed by the preposition *of*; as, व्याज धरून अथवा सोडून—inclusive or exclusive *of* interest. In this sense the adjective *exclusive* may be replaced by *irrespective* or *independent*, each of which is also followed by the preposition *of*.

Translate the following appropriate adjectives :—

१. याप्रमाणे आम्ही काळ घालवीत असता आमचा मोठा स्नेह जमला.
२. तो दिवाणखाना फारच मोठा होता. ३. तुजवद्दल मला मोठी काळजी लागली आहे.
४. मुलांना चांगली पुस्तके वाचण्याची संवय लावावी.
५. पुण्याला असतांना तो आपला वेळ चांगल्या रीतीने घालवीत असे. ६. वेळेवर चांगला उपाय केला नाही, तर मोठी हानि होण्याचा संभव आहे.
७. तो गृहस्थ सुशिक्षित असून त्याला पगारही मोठा होता.
८. गांवावाहेर चांगला वंगला पाहून तेथे तो राहत असे.
९. मुलास (use baby) नियमित वेळी दूध पाजल्याने आईचे अंगावर दूध चांगले येते.
१०. गुरांस चांगले खावयास घातले असता तीं उंच व बळकट होतात.
११. व्यायाम केला म्हणजे चांगली भूक लागते.
१२. आज चांगली थंडी पडली आहे.
१३. ह्या चोन्या बंद करण्यास कांहीं तरी चांगली तजवीज योजिली पाहिजे.
१४. वेळ चांगली लागली नाही.
१५. मोहब्दखानाच्या सैन्याची व शिवाजीच्या सैन्याची मोठी लढाई झाली.
१६. तुम्ही गेला नाही ही गोष्ट फार चांगली झाली.
१७. राज्य चालविण्यास चांगले शहाणे लोक पाहिजेत.
१८. तुम्ही काढलेली युक्ति फार चांगली आहे.

१९. या कामांत त्यानें मला चांगली मदत केली. २०. पुण्याचें हवापाणी चांगलें आहे. २१. चांगले लोक जगांत थोडे, वाईट फार. २२. पडल्यामुळें त्याला चांगलीच जखम लागली. २३. ती माउली फार चांगली वायको आहे. २४. त्याची माझी चांगलीच चकमक उडाली. २५. गोपाळरावांची लोकांत चांगली मानमान्यता असे.

Translate the following using appropriate prepositions after the adjectives in the following :—

१. तुमचें हें वर्तन खरोखर दोषास पात्र आहे. २. त्याची जी मोठी वाहवा झाली ती योग्यच होती. ३. लहान मुलांच्या शिक्षणास स्त्रियाच अधिक लायक होत. ४. ज्यांना सक्तमजुरीची शिक्षा झाली आहे असे लोक म्युनिसिपालिटीचे सभासद होण्यास लायक नाहींत असें कायद्यानें ठरविलें आहे. ५. संध्या करणें हें ब्राह्मणास आवश्यक आहे, तसेंच खरें बोलणेंही आहे. ६. नवरा-वायकोनें परस्परांशीं वेडमानी होणें किती तरी निंद्य आहे. ७. आपल्या कर्तव्या-विषयीं निष्काळजी असणें हें पाप होय. ८. हें त्याचें करणें त्याच्या नेहमींच्या स्वभावास अनुरूप असेंच आहे. ९. ही वाग बरीच वाढवितां येण्या-सारखी आहे. १०. आमच्यांतील कित्येक समजुती मनाच्या योग्य वाढीस अपायकारक आहेत. ११. मला लंडन येथें जाणारें जहाज पाहिजे, न्यू यॉर्कला जाणारें नको. १२. मी वचनानें बांधला गेलों असल्यामुळें मला तुम्हांला मदत करणें भाग आहे; वाकी, तुम्हांला त्याची किंमत नाहीं हें मी जाणून आहे. १३. कलेक्टर हा कमिशनराहून खालच्या दर्जाचा अधिकारी आहे. १४. भोजन-खर्च सोडून एकंदर खर्चाची रक्कम पन्नासांपेक्षां कमी होणार नाहीं. १५. पहावें तेव्हां तो आपल्याच अभ्यासांत निमग्न असतो. १६. इंग्रजी अंमलाच्या आधींची व नंतरची हिंदुस्थानची स्थिति यांत पुष्कळच फरक आहे.

LESSON XXXIV

CONTRACTION OF CLAUSES AND PHRASES

1. An idea is capable of expression in various ways. We may contract or expand the whole sentence or its parts. Phrases may be contracted into single words, and clauses into phrases. On the other hand, words and

phrases may be expanded into clauses or sentences. The latter process is easier than the former, and in a language like Marathi is more commonly resorted to. Brevity is, however, a source of energy and grace, and the student, therefore, cannot pay too much attention to this quality of composition, if he desires not only to write correctly, but to write also elegantly. Various are the devices of attaining this end, and they will be fully noticed in the course of the following pages. Chief among these, however, is the *contraction of clauses into suitable phrases*. Compound sentences may also be reduced to complex and even to simple ones, and sometimes a whole paragraph may be contracted into one complex sentence, by so arranging the several facts and statements contained in it as to transform them into a systematic whole. These changes will be considered later on; in this lesson we shall point out some of the numerous modes of contracting phrases and clauses.

2. Marathi is copious but not so copious as English, nor does it admit of such varied terms of expression as English does. English has thus greater flexibility; and, consequently, we can render a Marathi sentence into English in a way that will enable us to use the fewest possible words to express a given idea. Illustrations will clear the point. Suppose we have to translate a sentence like the following:—*त्या गृहस्थानें मला मदत देण्याचें नाकारल्यामुळे मला दुसरा विचार करावा लागला*. Now this may be literally translated into English as, *As the gentleman refused to help me, I had to change my plan*; or the same idea may be expressed somewhat more briefly thus:—*The gentleman's refusal to help necessitated a change of my plan*. The latter is evidently shorter and more compact than the former. It will be obvious that we cannot mould the Marathi sentences as we have recast the corresponding English one: at any rate; it is not so easy in Marathi as in English to do so.

3. The following are some of the modes in which a sentence can be condensed :—

- (a) The substitution of a phrase for a clause.
- (b) An infinitive for a clause.
- (c) The substitution of a noun for a noun clause.
- (d) The substitution of an adjective for an adjectival clause..

(a) *The substitution of a Phrase for a Clause*

Marathi sentence	English translation	
	By clause	By phrase
ज्या गृहस्थांस मी बोलाविले होते ते आले नाहीत.	The gentlemen <i>who were invited by me</i> did not come.	The gentlemen <i>invited by me</i> did not come.
जे लोक अफू खातात त्यांस अनेक व्याधी जडतात.	People <i>who take opium</i> are subject to various distempers.	People <i>taking opium</i> are subject to various distempers.
चहा फार घेतला तर शरीरास अपायकारक होतो.	Tea, <i>if it is taken in excessive quantities</i> , is injurious to health.	<i>Taken in excessive quantities</i> , tea is injurious to health.
मी यावे असे त्याच्या मनांत होतें.	He desired <i>that I should come</i> .	He was desirous <i>of my coming</i> .
मी पास होईनच असा त्यास पक्का भरवसा होता.	He was confident <i>that he would pass</i> .	He was confident <i>of passing</i> .
तुम्ही देणार नाही तर पुन्हा काहीं मिळणारही नाही.	You cannot receive <i>if you do not give</i> .	You cannot receive <i>without giving</i> .

Marathi sentence	English translation	
	By clause	By phrase
तो रस्त्यावर आला तेव्हा मजशीं बोलूं लागला.	He began to talk to me <i>when he came into the street.</i>	He began to talk to me <i>on coming into the street.</i>
जो स्नेह बालपणीं होतो तो फार दिवस टिकतो.	The friendships which we form in our childhood last long	The friendships of our childhood last long.
नाना मेले नाहीत तोंच...	No sooner did Nana die, than...	Immediately after Nana's death...
मी इलंडांत होतो तों पर्यंत..	As long as I was in England...	During my stay in England...

(b) The Substitution of an Infinitive for a Clause

Marathi sentence	English translation	
	By clause	By an infinitive
मला फुरसत सांपडेल असा वेळ नाही.	I have no time <i>that I can spare.</i>	I have no time <i>to spare.</i>
पुस्तकें विकत देजं म्हटलें तर मजपाशीं पैसा नाही.	I have no money <i>if I want to buy books.</i>	I have no money <i>to buy books with.</i>
असें बोलेल असा तो मनुष्य नाही.	He is not a man <i>who will say so.</i>	He is not a man <i>to say so.</i>
तो प्रामाणिक आहे हें मी जाणतो.	I know <i>that he is honest.</i>	I know him <i>to be honest.</i>
तो इतका अशक्त झाला होता की त्याच्याने बोलवत नव्हतें.	He was so weak <i>that he could not speak.</i>	He was too weak <i>to speak.</i>

(c) Substitution of a Noun for a Noun Clause

Marathi sentence	English translation	
	By noun clause	By noun
तो निर्लज्ज आहे हे सर्वांस ठाऊक आहे.	Everybody knows <i>that he is impudent.</i>	Everybody knows <i>his impudence.</i>
झन्याचें पाणी घ्यावें असें वैद्य लोक सांगतात.	Physicians say that <i>we should drink spring water.</i>	Physicians recommend <i>spring water.</i>
आमची मागची पगाराची वाफा चुकती करा असा शिपायांनीं आग्रह धरिला.	The sepoys urged <i>that the arrears of their pay should be paid.</i>	The sepoys demanded <i>payment of the arrears of pay.</i>
त्याच्या हयगयीचा परिणाम असा झाला की त्याच्या शत्रूस जय मिळाला.	The consequence of his negligence was <i>that his enemies got the victory.</i>	The consequence of his negligence was <i>victory to the enemy.</i>

(d) The Substitution of an Adjective for an Adjectival Clause

Marathi sentence	English translation	
	By an adj. clause	By an adjective
जो धूर्त असतो तो सहसा फसत नाही.	The man <i>who is clever</i> is not easily imposed upon.	The <i>clever</i> man is not easily imposed upon.
आम्ही ज्या घरांत राहतां ते लहान आहे.	The house <i>in which we live</i> is small.	Our house is small.

Marathi sentence	English translation	
	By an adj. clause	By an adjective
ज्यास इलाज नाही असा हा प्रकार आहे.	This is a thing which cannot be avoided.	This is an unavoidable thing.
आमच्यावर जीं संकटें आलीं तीं कांहीं विचारूं नका.	The troubles that befell us cannot be described.	Our troubles are indescribable.

Sometimes a noun takes the place of the adj. clause.

ज्याविषयी लोक इतका अभिमान बाळगतात असा कवि मिल्टन होय.	Milton is a poet of whom people are so proud.	Milton is the pride of his people.
---	---	------------------------------------

(e) *The Substitution of an Adverb for an Adverbial Clause*

Marathi sentence	English translation	
	By adv. clause	By adverb
तो इतका आजारी आहे कीं मरेल अशी भीति वाटते.	He is so ill that we fear he might die.	He is dangerously ill.
त्याला इतका शोक झाला कीं त्याचें वर्णन देखील करतां येत नाही.	He felt so grieved that one cannot describe it.	He felt indescribably grieved.
तो मुलगा इतका बुद्धिवान आहे कीं त्याच्या बुद्धीची जितकी तारीफ करावी तितकी थोडीच आहे.	The boy is so clever that we cannot sufficiently commend his intelligence.	The boy's intelligence cannot be too highly commended.

Translate into English :—

Use phrases for the clauses in bold type.

१. मीं जीं फुलें तोडिलीं तीं परडीत आहेत. २. ज्या मुलांना मीं काल शिक्षा केली तीं येथें नाहींत. ३. जीं मुलें भिंतीवर लिहितात त्यांस शिक्षा होते. ४. जर पाणी फार प्यालें तर प्रकृति विघडते. ५. पाण्यांत शिरला नाहींस तर पोहणार कसा ? ६. तूं औपध घेतलें नाहींस तर तुझा ताप जाणार नाहीं. ७. तुझ्या वडिलांची गांठ पडली म्हणजे मला सर्व कळेल. ८. जीं खेळणीं जपानांतून येतात तीं टिकाऊ नसतात. ९. जें कापड हातमागावर होतें तें टिकाऊ असतें. १०. इंग्लंडांत ज्या सायकली होतात त्या चांगल्या टिकतात. ११. जो ऊंस महाराष्ट्रांत होतो त्यांत संयुक्त प्रांतांतील उंसापेक्षां साखरेचें प्रमाण जास्त असतें. १२. जे देवाचें अस्तित्व कबूल करतात तेवढेच धर्म मानतात. १३. देव नाहीं तर धर्मही नाहीं. १४. मी घरांत येतो न येतो तोंच सर्व मुलें माझ्याभोंवतीं जमलीं. १५. मला पाहतांच कुसुम हसूं लागली. १६. छडी पाहिल्यावर मुलें गप्प वसलीं. १७. त्याचें व्याख्यान चाललें होतें तोंपर्यंत श्रोते शांत होते. १८. ज्या खोडी लहानपणीं लागतात त्या लवकर जात नाहींत. १९. शिवाजी आगऱ्याहून आल्यावर वरेच सरदार त्यास भेटले.

(b) Use infinitive phrases for clauses in bold type.

१. तो चिडखोर आहे हें मला माहित होतें २. तो लवाड आहे असें तूं कां समजून चालतोस ? ३. त्याच्या आईला वाढतें कीं माझा मुलगा फार शहाणा आहे. ४. तो निरपराधी असल्याचें न्यायाधीशांस आढळून आलें. ५. तूं शाळा सोडावी हें वरें नाहीं. ६. विश्वास ठेवतां येईल असा हा माणूस नाहीं. ७. तुला देऊं म्हणोन तर मजजवळ पैसां नाहीं.

८. तुला गणित शिकवावें म्हणून तर तूत मला वेळ नाही.

९. तो इतका थकला होता की त्याच्याने उभे राहवेना.

(c) Use nouns for noun clauses.

१. नाना वारले ही गोष्ट इंग्रजांस तावडतोव कळली. २. डेक्कन कॉलेज बंद करावे असा सरकाराचा विचार ठरला. ३. तुम्हीं समुद्रकांठीं रहावे असे डॉक्टर सांगतात. ४. या शिपायाला नोकरीतून काढलाच पाहिजे असा त्याचा आग्रह नाही. ५. तुझे वडील आजारी आहेत असे मला आतांच कळले. ६. मैनाचे लग्न झाले हे तुला कोणी सांगितले? ७. ते गृहस्थ हजार नसल्यामुळे माझी फार गैरसोय झाली. ८. गाडी उशिरा आली म्हणून मला तीन वाजेपर्यंत थांबावे लागले. ९. पांच मिनिटे चाललांत म्हणजे प्रोफेसरसाहेबांचा बंगला येईल. १०. पांचगणीस महिनाभर राहिलास तर तुझी प्रकृति सुधारेल. ११. दोन तास झोप घे म्हणजे तुला हुशारी वाटे. १२. आपल्या सोवत्याचे काय झाले ते हेमचंद्रास माहित नव्हते. १३. परीक्षेचे काय होते यावर माझे जाणे न जाणे अवलंबून आहे.

(d) Use adjectives for adjectival clauses.

१. जीं माणसे फार लठ्ठ असतात त्यांनी पिठूळ पदार्थ कमी खावे. २. जीं माणसे बळकट असतात त्यांनी जे दुर्बल असतात त्यांस साहाय्य करावे. ३. जे अन्न आहेत त्यांस सुन्न करण्याचा प्रयत्न करणे हे आमचे कर्तव्य आहे. ४. जे शेतकरी गरीब आहेत त्यांच्या मुलांस शाळेत फुकट घेतले पाहिजे. ५. आळशी असतात त्यांस मदत करणे हे पाप होय. ६. जीं मुले अशक्त असतात तीं चिडखोर असतात. ७. जीं मुले फार हुशार असतात तीं एकादे वेळीं वर्गात दुर्लक्ष करतात. ८. जीं पुस्तके माझ्या भावार्थां आहेत तीं मी तुला कशी देऊं? ९. जे माझे स्नेही आहेत ते तुला केव्हाही मदत करतील. १०. जे तुझे स्नेही आहेत ते तुझ्यासारखेच स्वार्थी.

(e) Use adverbs for the clauses in bold type.

१. हे पाणी इतके गर आहे की त्याची कल्पना येणार नाही.
२. त्याला शिक्षा करल तितकी थोडी. ३. जितकी पुस्तके वाचल तितकी थोडी. ४. ते पांखल इतके सुंदर होते की त्याची कोणास कल्पना येणार नाही. ५. तो आज फार उशिरा आला ; त्याला इतका उशिर कधी होत नाही. ६. कल्पना करता येणार नाही इतका तिनं माझा छळ केला आहे.

LESSON XXXV

SYNTHESIS AND TRANSFORMATION OF SENTENCES

1. In the last lesson we dealt with the contraction of clauses into phrases and of phrases into single words. In this lesson we shall try to show how this process of contraction and condensation can be usefully extended to the contraction of a number of separate sentences into a complex or a compound sentence.

Example 1. १. ती युद्धे वर्षेगणती चालली होती, २. त्यांत कार्थेजिनिअन लोकांच्या सैन्याचे आधिपत्य इ. स. पूर्वी २२१ वे वर्षी हानिबाल याजकडे आले. ३. तेव्हां तो अवघा सव्वीस वर्षांचा होता.

Here we have *three* simple statements or sentences. Of these, the second conveys the main idea, and for our purpose should be the principal sentence ; the first relates to युद्धांत which is mentioned in (2) by त्यांत ; the third refers to the age of Hanibal who is mentioned in (2), and can be made an adjectival clause of *Hanibal* in (2).

Now, for the first stage let us go on with (2), which will be—Hanibal was entrusted with the command of the Carthaginian army in B. C. 221 during the wars.

(1) is—The wars were carried on for years together. This can become the adjectival clause of *wars* in (2)—which were carried on etc.

Similarly, (3) can be the adjectival clause of *Hanibal* in (2).

The whole sentence will be :—During the wars which were carried on for years together, the command of the Carthaginian army was entrusted to Hanibal who was then only twentysix.

Example 2. १. सागंटम म्हणून एक शहर स्पेनच्या किनाऱ्यावर होते. २. त्यास कार्थेजिनिअन लोकांचे मोठे भय वाटत असे. ३. म्हणून त्याने रोमन लोकांचा आश्रय संपादिला होता. ४. ते शहर आठ महिने वेढा घालून हानिवाल याने घेतले.

Here we have four simple statements, but we see that the last is the chief statement; the rest are subordinate, setting forth, as they do, a few particulars about the town. The sentences may be converted into one complex sentence, thus:—Hanibal, after a siege of eight months, took the town of Saguntum on the coast of Spain, which dreaded the power of the Carthaginians and which had, therefore, secured for itself the protection of the Romans. This cannot be, like the first, reduced further to a simple sentence though the first of the two subordinate sentences might be turned into a participial phrase. After the change, this sentence will read thus:—Hanibal, after a siege of eight months, took the town of Saguntum on the coast of Spain, which, dreading the power of the Carthaginians had secured the protection of the Romans.

Example 3. १. सिसरो कॅन्सल असतांना काटेलाइन म्हणून एक सुलाचे पक्षाचा गृहस्थ होता. २. हा उच्च कुलांतला होता. ३. परंतु अत्यंत दुराचरणी होता. ४. व त्या वर्गाच्या दुसऱ्या लोकांप्रमाणे फारच कर्ज-बाजारी होता. ५. त्याने राज्याविरुद्ध कट केला. ६. या कटांत काहीं सरदार लोक सामील झाले. ७. या लोकांची स्थिति इतकी काहीं वाईट होती कीं, राज्याक्रांति झाल्यावांचून त्यांचा निभाव नव्हता.

Here we have seven statements of which the fifth is principal, the first four describe Cateline, while the last two predicate some facts about the nobles, and are subordinate to the fifth. The sentence stands in the original thus:—While Cicero was Consul, Cateline, a partisan of Sulla, and a man of Patrician origin, but of most profligate character, and like many others of his class overwhelmed with debts, formed a conspiracy, which was joined by some nobles of the highest rank, whose circumstances were so desperate that they saw no hope for themselves except in a revolution.

Example 4. १. माझा आज्ञा टॉमस इ. स. १५९८ त जन्मला. २. तो इक्कटन येथें राहत असे. ३. वृद्धापकाळ झाल्यामुळे त्याच्याने धंदा होईना. ४. तेव्हां तो आपल्या जॉन नामक मुलापाशीं जाऊन राहिला. ५. हा मुलगा वनवरी या गांवीं राहत असे. ६. माझा बाप त्याच्याच-पाशीं काम शिकावयास होता.

Among these sentences, it is not so easy to determine which are the principal assertions. The second and the fourth, however, should have more prominence, the former stating the place of the grandfather's first residence and the latter that to which he removed afterwards. The example is a translation, from Benjamin Franklin's autobiography, so as to suit Marathi idiom, and stands in the original thus:—'My grandfather, Thomas, who was born in 1598, lived at Ecton till he was too old to continue his business, when he retired to Banbury to the house of his son, John, with whom my father served an apprenticeship.'

These examples will show to the student both the possibility of condensation and the main element in the process. That main element is *the determination of the central idea—that idea among the rest, which is likely to give a unity to them all.* When that is found out, the

grouping of the secondary ideas round the main idea according to their respective relations to it, is, comparatively, an easy thing.

2. It is needless to point out that condensation is not always possible; however, it is certainly more practicable in English than in Marathi, which is not as flexible as English. The various methods of condensation in English are illustrated below in a table:—

(a) *Two statements closely connected in thought may be combined, the last word in the first serving as a link for continuation.*

Marathi sentencee	English translation	
	Literal	Condensed
आम्ही गाईचें दूध पितों व त्यापासून लोणी व दही करतो.	We drink cow's milk, and from it we make curds and butter.	We drink cow's milk, from which we make curds and butter.
मांजराला तीक्ष्ण दांत असतात, व त्यांनीं तें आपल्या अन्नाचे फाडून तुकडे करतें.	A cat has sharp teeth and with these it tears its food to pieces.	A cat has sharp teeth, with which it tears its food to pieces.
ते एका खेडेगांवीं आले, तेथें एक जत्रां भरली होती.	They came to a village; a fair was being held there.	They came to a village, where a fair was being held.

The sentences in the last column are compound as the relative clauses in them are all continuative.

(b) The co-ordinate use of a relative clause serves the purpose of an adverbial clause of reason, concession or purpose.

Marathi sentence	English translation	
	Literal	Condensed
त्यांच्यावर नजर ठेवावी म्हणून गुप्त पोलिस ठेविले होते.	Detectives were employed so that they should watch their movements.	Detectives were employed, <i>who should watch their movements.</i>
माझ्या बापाचें कुडंब फार मोठें होतें म्हणून माझा कॉलेजांतील शिकण्याचा खर्च रेढेना.	My father was burdened with a large family, and therefore he was unable to support me at college.	My father, <i>who was burdened with a large family, was unable to support me at college.</i>

(c) A subordinate circumstance expressed in Marathi in an independent clause may be stated in English in a subordinate clause. The clauses in bold type show the subordinate circumstances.

Marathi sentence.	English translation	
	Literal	Condensed
त्याच्या हातांत काठी होती ती त्याने उगारिली.	He carried a stick and he raised it.	He carried a stick <i>which he raised.</i>
एक व्यापारी त्याच रस्त्याने चालला होता. त्याने या संकटांत त्या माणसाला मदत केली.	A merchant had been travelling by the same road, and he helped the man in this emergency.	A merchant, <i>who had been travelling by the same road, helped the man in this emergency.</i>

(d) The first of the two statements connected by an adversative conjunction such as परंतु, तथापि, तर etc, is transformed into an adverbial clause of concession.

Marathi sentence	English translation	
	Literal	Condensed
तो अशक्त होता तरी सगळ्या रस्ताभर चालत आला.	He was weak, still he walked all the way.	Though he was weak, he walked all the way.
मी अतिशय अभ्यास केला, पण नापास	I studied hard, but I failed.	Though I studied hard, I failed.

(e) Illative sentences converted into adverbial clauses of reason.

Marathi sentence	English translation	
	Literal	Condensed
त्या मुलाला फी देतां येणार नाहीं, कारण, तो गरीब आहे.	That boy cannot pay his fees; for he is poor.	As that boy is poor, he cannot pay his fees.
मी आज शाळेत - जाणार नाहीं; कारण, आई आजारी आहे.	I will not go to school to-day; for, mother is ill.	I will not go to- school to-day as mother is ill.

3. So far we have been mainly occupied with the combination of several separate sentences into a complex one. In like manner a number of separate statements may be unit-

ed into one simple sentence chiefly by the methods of contraction, explained in the last lesson. English, as we have already observed, is richer—more copious—than Marathi, both in its phraseology and vocabulary, and this enables us to express our thoughts in that language with greater brevity but with equal vigour and clearness.

We have already illustrated this to some extent; but we shall adduce here a few more illustrations:—

Example 1. १. समुद्रकिनार्यावर एक स्त्री मीं अकस्मात् पाहिली.
२. ती बांध्यानें फार सुरेख होती ३. पण तिचा पोषाख अगदीं भिकार होता.

These three statements may be united into one, thus:—
I accidentally met on the seashore a woman of fine figure, but very poorly dressed.

Example 2. १. शहाच्या रथाला आठ घोडे जुंपलेले असतात.
२. त्यांतल्या चोहोंवर स्वार बसलेले असतात. ३. त्या स्वारांचे पोषाख तांबडे, भरजरी व बहुमोल असतात.

The Shaha's carriage is drawn by eight horses, four of these being mounted by men in costly uniform of scarlet and gold.

Example 3. १. बादशहानें शाहिस्तेखानास दक्षिणचा सुभेदार नेमिलें. २. व तुम्हीं शिवाजीचा चांगला समाचार घ्यावा व मराठी राज्यांत लढाई सुरू करावी असा त्यास हुकूम दिला. ३. शाहिस्तेखान बादशहाचा मामा होता. ४. व नूरजहानचा पुतण्या होता.

These can be compressed into one simple sentence, thus:—The Emperor appointed Shahistekhan, his own maternal uncle and the nephew of Nurjahan, Viceroy of the Deccan, with orders to chastise Shivaji and carry the war into the Maratha Dominions.

Example 4. १. शिंगें असलेल्या पाळीं व गुरांचे दोन वर्ग आहेत. २. पैकीं एक हिंदुस्थानांत आणि आफ्रिका खंडांत सांपडतो. ३. व दुसरा युरोपांत आणि पृथ्वीच्या दुसऱ्या भागांत आढळतो. ४. पहिल्या वर्गातील

जनावरांच्या पाठीवर वशिड किंवा कोळें असतें. ५. दुसऱ्या वर्गातील जनावरांच्या पाठीवर तें नसतें. ६. त्यांच्या पाठी सरळ असतात.

Here are six sentences in Marathi, which in English are united into one simple statement, thus:—Domestic horned-cattle are divided into two groups—the humped cattle of India and Africa and the straight-backed cattle of Europe and other parts of the world.

4. Statements expressing joy, grief, astonishment etc., or statements which state consequences should be converted into adverbial phrases:—

Marathi sentence	English translation	
	Literal	Condensed
मुलगा मरण पावला, तेणें करून आईवापास फार दुःख झालें.	The son died, and on that account the parents were grieved.	The son died to the great grief of the parents
क्लाइव्हसाहेवानें खोल्या कागदावर सही केली ही गोष्ट त्याच्या दुष्की-र्तीस कारण झाली.	Clive signed the forged bond and it was the cause of his disgrace.	Clive signed the forged bond to his disgrace.

5. It is not often that we can effect this transformation of several sentences into one, nor is it desirable to do so. But where it can be made without sacrificing unity, we ought to resort to it. In Marathi, sentences are often diffuse and are thus open to compression. For example, the sentence आपली सत्कीर्ति व्हावी आणि ती चिरकाल आपल्यामार्गे रहावी अशी जी इच्छा माणसास असते तिला महत्त्वाकांक्षा असें म्हणतात (बालबोध), is equivalent to महत्त्वाकांक्षा म्हणजे चिरस्थायी कीर्तीची इच्छा—Ambition is thirst for everlasting glory. Of course, we are not to discuss here the correctness of the definition, but simply to

observe that the one short sentence is perhaps as expressive as the four in the original. When, therefore, we have translated a sentence literally, we should see whether it is open to condensation. In Marathi we are often apt to be diffuse, using such expressions as, या वाईनें जे श्रम केले ते, त्याला जें मरण आलें तें, which mean briefly *the lady's exertions* and *his death*, respectively. Even in Marathi writings, condensation is always possible, though few writers of Marathi seem ever to pay attention to this subject.

6. Besides the methods of condensation, explained in the last lesson, there are others used by good writers ; but as they are highly rhetorical, they might be passed over in a treatise like this, intended specially, as it is, for High School pupils. There is, however, one idiomatic use of the active present participle, which should be noticed. A participial phrase is often employed to state particulars or details of an action, when the action itself is expressed by a general term. For instance, in the sentence—कुत्रा आपल्या धन्याच्या फार कामीं पडतो, तो त्याचें घर राखतो, त्याच्या गुरांदोरांचें संरक्षण करतो व त्याला सोबत करतो—the last three actions are explanatory of the first, कामीं पडतो, particularising and simplifying the idea it expresses. It may be translated thus:—The dog helps his master in many ways—guarding his house, protecting his cattle, and acting always as his companion. Again, शहाचा अधिकार फार मोठा आहे ; त्यास जो मनुष्य भयंकर वाटेल, त्याचा जीव घेण्याचा त्यास अधिकार आहे. Here, the second sentence is explanatory of the first and may be expressed by a participial phrase thus:—The power of the Shaha is absolute, allowing him to put to death any person whom he thinks to be dangerous.

Also observe the following examples in English :—(1) The language of poetry is brief, suggesting more than what is expressed ; (2) Shortly after this, it rained heavily

almost day and night, the lightening flashing incessantly and the roar of thunder awful beyond expression. The two circumstances, stated last in (2), are accompaniments of heavy rain and are given in participial phrases. The construction used is what is called *absolute*, it being very frequently employed for this as well as for stating the reason for an action. It sometimes serves both the purposes. Notice the following instance:—The scenery around Hyderabad is very picturesque, the country being undulating, hilly and dotted with numerous granite peaks and isolated rocks.

7. Sometimes a condition may be expressed by a participial phrase; as—येथून पाहिलें असतां हैदराबाद समुद्राच्या सौम्य लाटांप्रमाणें विपम मैदानाचे मध्यभागीं वसलें आहे असें वाटतें—Viewed from here, Hyderabad appears to occupy the middle of a gently undulating plain; पश्चिमेकडून या शहरांत प्रवेश करूं लागलें तर फारच चित्तवेधक देखावा दृष्टीस पडतो.—Approached from the west, the city presents a most striking appearance.

8. The participial phrase may also stand for a clause of concession; as, Lying in ruins, the town is still interesting.

9. The infinitive phrase is also very idiomatically used in English. *To conclude*, *To return to our subject*, *To do her justice*, *He rose to fall*, *He went away never to return*, are instances of its idiomatic use.

10. But though synthesis is a very valuable exercise, the student must be on his guard against the violation of *unity* in composing his sentences. Unity is the subservience of every part to one principal affirmation; and even in compound sentences the co-ordinated assertions must be closely connected in thought. Sentences, between which there is very little or no connection as regards their thought, should not be linked together, nor should the

subject be changed in such a way as to crowd the sentence with heterogeneous things. The following example shows the disagreeable effect of uniting, by a co-ordinate relative, two sentences not at all united in thought:—'Archbishop Tillotson who died in this year was exceedingly beloved both by King William and Queen Mary, who nominated Dr. Tennison, Bishop of Lincoln, to succeed him.' The effect would not have been disagreeable, and unity would have been preserved, if the relative clause had stated some circumstances showing the Queen's regard for the deceased Archbishop.

Note also the extremely unpleasant effect of the change of the subject and the frequent repetition of the pronoun *who* in the following instance:—The Gujarati song *My Doli* rendered by the infants brought down the audience, *who* loudly applauded the efforts of the children, *who*, in the song, described the daily life of a Parsee child, *who* was advised to take training in the Empress School before marriage.

Our sentences should be compact, bound together as it were in an organic whole. The crowding of co-ordinate clauses should be avoided. Parenthetical assertions should not be used. The caution is deemed necessary, lest the methods of compression explained in this lesson should tempt the student to combine affirmations simply because he can do so, though there be no connection between them.

Translate the following, using Complex Sentences for each (Remember, a Complex Sentence contains only one principal clause):—

- (a) १. मिस्र देशांतल्या प्राचीन राजांनी त्या देशांत मोठमोठ्या इमारती बांधून ठेविल्या आहेत. त्या इमारतींस इंग्रजी भाषेत पिरामिड्स म्हणतात. २. ह्या इमारती बांधून किती वर्षे झाली आहेत ह्याचा

बरोबर शोध हल्ली लागत नाही, तथापि निदानपक्षी त्यांस तीन साडेतीन हजार वर्षे तरी झालीं असावीं हें नाचित. ३. तसेंच आपल्या ह्या देशांत पुष्कळ ठिकाणीं डोंगरांत खडक खोदून कामें केलीं आहेत, त्यांस लेणी किंवा पांडवकृत्यें म्हणतात. ४. सुसलमान चादशहान्या कारकीर्दीत कांहीं फार उत्तम इमारती झाल्या आहेत, पण त्या सर्वांत ताजमहालनारखी इमारत झाली नाही (as it is, it is a compound sentence). ५. त्या ताजमहालाचें वेधें थोडें वर्णन करितों. हें वर्णन मी इंग्रजी ग्रंथांच्या आधारानें करितों. ६. ही इमारत संगमरवरी चौथऱ्यावर आहे. त्याचें क्षेत्र सुमारे औरसचौरस तीनशें पचास फूट आहे व त्याची उंची वीस फुटांपेक्षां अधिक आहे. ७. ह्या चौथऱ्याच्या चारी कोपऱ्यांवर चार मनोरे आहेत. ह्या मनोऱ्यांच्या बैठकी अष्टकोनी आहेत व त्यांचा घेर ऐशीं फूट आहे. ८. चौथऱ्या-खाली साऱ्या दगडांची चिरेवंदी आहे, तिचें एकंदर क्षेत्र सुमारे औरस-चौरस नऊशें फूट असेल असें वाटतें. ९. या चिरेवंदीच्या चोहों-वाजूस चार मशिदी आहेत व चार कोपऱ्यांस चार अष्टकोनी छानदार बुज्ज आहेत. १०. युरोपखंडांत इटली म्हणून एक देश आहे. तेथील जिनीआ नामक शहरीं एक गृहस्थ राहत होता. त्याला एक मुलगा होता. त्याचें नांव कोलंबस. हा मुलगा फार बुद्धिमान असे.

- (b) १. ताजमहालाभोंवतालीं विस्तृत बाग आहे. तींत नाना प्रकारच्या उत्तम झाडांचे ताटवेच्या ताटवे लागून गेले आहेत. त्या झाडावर चित्रविचित्र अनेक रंगांचीं फुलें विकसलीं म्हणजे फारच मौज दिसते. २. थोरल्या दरवाजाचें कामही फार छानदार आहे व त्यावरही नाना तऱ्हेची वेलवुष्टी काढली आहे. ह्या दरवाज्यावर खुमट आहेत, त्यांत उभें राहून बागेकडे पाहिलें असतां देखावा अत्यंत रमणीय दिसतो. ३. ज्या वेळेस ही इमारत बांधली त्या वेळेस एका ग्रंथकारानें एक लेख लिहून ठेविला आहे. तो असा आहे कीं, इमारत बांधण्याच्या कामाकडे वीस हजार मनुष्ये बावीस वर्षे खपत होती. ही व हिच्या भोंवतालच्या इमारती मिळून सर्वास एकंदरीत तीन कोट, सतरा लक्ष, अठ्ठाळीस हजार रुपये खर्च लागला. ४. ह्या कामाचे नकाशे वगैरे करणारा

मुख्य शिल्पी आस्तीस म्हणून कोणी एक फ्रान्स देशाचा चतुर मनुष्य होता. त्यास शहाजहान बादशहाने आपले पदरी वाळगिले होते; व तो त्यावर फार विश्वास ठेवी व लोभ करी, असे म्हणतात. ५. हिंदुस्थानच्या अनेक भागी व विशेषतः दक्षिणेंत पुष्कळ ठिकाणी डोंगरांत खडक कोरून मोठमोठी देवळे तयार केलेली हल्ली आढळतात. ही अप्रसिद्ध ठिकाणी व निवाऱ्याच्या जागी असल्यामुळे त्यांस हिंदुधर्मद्वेषे, क्रूर, अज्ञानी अशा कित्येक मुसलमान अंमलदारांपासून व वारा, ऊन, पाऊस ह्यांपासून फारसा उपद्रव झाला नाही. ६. ही देवळे कधी व कोणी बांधली याचा अद्याप शोध लागलेला नाही. ह्यांस लेणी असे म्हणतात. ७. दक्षिणेंत पूर्वी देवगड म्हणून मोठे नामांकित नगर होते; त्यास हल्ली दौलताबाद असे म्हणतात. या शहराच्या जवळ वेरूळ म्हणून एक लहान खेडेगांव आहे. तेथील लेणी सर्वोत्कृष्ट आहेत. ८. ह्या कोरीव देवळांपैकी कांहीं देवळे ब्राह्मणांच्या देवांची आहेत व कांहीं जैनांच्या व बौद्धांच्या देवांची आहेत. ह्यावरून तीं बहुतकरून भिन्न लोकांनी भिन्न काळी बांधली असावी असे सिद्ध होते.

- (c) १. एका सुंदर दरींत एका श्रीमान गृहस्थाने एक छानदार शेत विकत घेतले होते. या शेताच्या जवळ एक ओढा होता, त्याचे पाणी झुळझुळ वाहत असे व त्यावर एक चक्की चालत असे. या ठिकाणी हा गृहस्थ ऐपआरामांत राहत असे व संपत्तीचे योगाने जी म्हणून सुख प्राप्त होण्यासारखी आहेत, तीं सर्व त्यास अनुकूल होती. २. मला पत्र आले. दुसरे दिवशीं मी आपले खोलीत बसलों होतो, तो, एक शब्द ऐकून माझे चित्त व्यग्र झाले. प्रथम मला वाटले हा शब्द माझ्या घड्याळाचा आहे. पुनः स्मरण झाले की, घड्याळ तर निजावयाच्या खोलीत आहे. नंतर मला आढळून आले की, हा शब्द एका किड्याचा आहे. ह्या किड्याला डेथवाच असे म्हणतात. ३. अशा प्रकारे हें वर्तमान आम्हास कळले. हें वर्तमान येण्यापूर्वी एक आठवडा आम्ही समुद्रकिनाऱ्यावर फिरत होतो. आमचे चित्त उद्विग्न होते व लढाईचे काय होते या विचारांत ते गढले होते. इतक्यांत वंदरांत एक गलबत दृष्टीस पडले. ज्याच्याकडे आम्ही इतके डोळे लावून बसलों होतो तेच

गलब्रत, असें प्रथम आम्हास वाटलें; पण मागून हें नसावें असें आम्हांस स्मरलें. कारण तें इतक्या लवकर पोहोंचणें शक्य नव्हतें.

Translate the following using Simple Sentences for each :—

(a) १. गालिलिओस मंडळींत वसणें उठणें फार आवडत नसे आणि त्याची वर्तणूक सौम्य असे, व तो लोकांशीं गोडीगुलावीनें वागत असे, त्यामुळें तो सर्वास आवडत असे. २. त्याच्यापाशीं पुस्तकें थोडींच होती, पण तीं चांगलीं निवडक होती. ३. त्याचे जे स्नेही असत ते नेहमीं आपल्या जवळच असावेत कसें त्याला वाटत असे. ४. यमनी लक्ष देऊन जो इतका उद्योग करीत असे त्याचें फळ तिला लवकरच मिळालें. ५. एक वर्षभर तिनें झटून उद्योग केला, तेवढ्यापासून तिच्या साडीचोळीचा खर्च भागून तिजपाशीं चौदा रुपये शिल्लक राहिले. ६. यमनी जो खर्च करी तो फार हात राखून करीत असे. ७. वास्तविक प्रतिष्ठा म्हणजे माणसांच्या गुणावर आहे. ८. ही मोहर पाहिली म्हणजे यमनीला समाधान वाटे. ९. अंगणांतील फरसावर पावसाचे कांहीं मोठमोठले थेंब पडले हें पाहून हरि दचकला. १०. पाऊण शेर पीठ आणि पावशेर डाळ असली म्हणजे मनुष्याचें पोट तेवढ्यांवर चांगलें भरतें. ११. ज्यांच्या पदरीं लहान लेंकरें फार व ज्यांचे घरीं दारिद्र्य अठरा विश्वे आहे, असे लोक आपल्या गांवांत बहुत आहेत. १२. सर्व लोकांचे कल्याणाकरितां केलेला हा ग्रंथ घेऊन गालिलिओ रोम शहरास गेला, तेव्हां त्याचें वय सासष्ट वर्षांचें होतें. १३. रोम शहरांत पाखंडी लोकांची चौकशी करण्याकरितां इन्क्विझिशन या नांवाची सभा नेमली होती, तिनें गालिलिओस बोलावून आणिलें.

(b) १. मोत्यें ज्या शिंपांत असतात त्यांना मोत्यांच्या शिंपा असें म्हणतात. २. ईश्वरानें ह्या प्राण्याला एक शक्ति दिली आहे; तिच्या योगानें त्याला आपल्या अंगांतून एक प्रकारचा गुळगुळीत व चकचकीत रस काढतां येतो. ३. अहमदनें मला तें वक्षिस नको म्हणून सांगितलें, परंतु मोठ्या आदरानें सांगितलें, उद्धटपणानें

सांगितलें नाहीं. ४. मी कृतज्ञ आहे ह्याविषयीं तुमची खात्री होईल. ५. तो गृहस्थ दुष्ट आहे हें सर्वास माहित आहे. ६. तुमचे जे मनोरथ होते ते पूर्ण झाले. ७. शिवाजी शूर होता ह्याविषयीं कोणास शंका नाहीं. ८. पृथ्वी गोल आहे ही गोष्ट आतां सर्वत्र कबूल करतात. ९. तो फार धार्मिक होता, अशी सर्व लोक तारीफ करतात. १०. ह्या कामांत त्या व्यापाऱ्यास किती नफा झाला हें अद्याप कळलें नाहीं. ११. इंद्रजलोक पराकाष्ठेचे उद्योगी आहेत हें आपणांस कबूल केलें पाहिजे. १२. तुम्ही परत कां गेलां हें मला कळलें नाहीं. १३. मी आजपासून कायद्याला सोडून चालणार नाहीं, असें वादशहानें प्रजेला स्पष्ट सांगितलें. १४. चंद्राला ग्रहण कां लागतें याचें कारण सांगा. १५. मी परीक्षेत कसा नापास झालों हें मला आतां पुरतें समजलें. १६. तो कोठें व केव्हां येणार याचा अद्याप निश्चय झाला नाहीं. १७. लग्न कोठें व केव्हां होणार हें आम्हांस मेहरवानी करून कळवा. १८. माझा भाऊ नापास झाला याचें मला मुळींच नवल वाटत नाहीं. १९. आई आतां येते मग येते म्हणून यमनी दारशीं वाट पाहत बसली. २०. गाय फार उपयोगी जनावर आहे, या गोष्टीविषयीं कोणासही तिळप्राय संदेह नाहीं.

- (c) १. आम्ही ज्या घरांत राहतों तें घर जुनें आहे. २. त्यानें जें भाषण केलें तें मुद्देसूद नव्हतें. ३. त्याला या कामांत जसें यश आलें तसें पूर्वी कोणासच आलें नाहीं. ४. तुम्हीं काल जी आम्हांस मौज दाखविली तशी आम्हीं कधींच पाहिली नव्हती. ५. पुत्र झाल्याची वार्ता ऐकून वादशहास जो आनंद झाला तो कांहीं विचारुं नका. ६. कालचें नाटक इतकें चांगलें झालें कीं सांगायची सोय नाहीं. ७. जी लढाई झाली त्यांत कोणाचा जय ना पराजय. ८. काल आमची जी त्रेधा उडाली तिची तुम्हांस कल्पनासुद्धा होणार नाहीं. ९. त्याच्या मरणाची वार्ता आली तेव्हां सर्व लोक फार हळहळले. १०. काल रोजीं आम्हांपैकीं एक पुढारी मनुष्य मरण

पावला, हें कळविण्यास आम्हांस फार दुःख वाटतें. ११. ह्या नामांकित गृहस्थांस हायकोर्टाचे जज्ज नेमिलें हें कळविण्यास आम्हांस पराकाष्ठेचा आनंद वाटतो. १२. त्या गृहस्थांची उत्तरोत्तर भरभराट होत चालली हें त्यांच्या शत्रूंस पाहवेलें नाहीं. १३. अन्य देशांत प्रवास करण्यांत आमच्या काय अडचणी आहेत त्या आम्ही जाणून आहों. १४. कापडावर कर वसवावा किंवा नाहीं, या गोष्टीसंबंधानें आज कौन्सिलांत वादविवाद होणार आहे. १५. तुम्ही त्या वेळेस हजर नव्हतां ही गोष्ट कोणाचेच लक्षांत आली नाहीं. १६. जो जो मनुष्य त्या ठिकाणीं आला त्याची पत्रकी खात्री झाली कीं, आतां या इमारतीचा आगीपासून बचाव होणें असंभाव्य आहे. १७. केलेला वेत सोडून द्यावा ही गोष्ट प्रत्येकास इष्ट वाटली. १८. व्यायाम करणें भगत्याचें आहे, हें आतां सुशिक्षित गृहस्थांस पुरतेपणीं कळलें आहे.

- (d) १. जेव्हां अजितसिंगानें अमीरखानास जाऊन कळविलें कीं, तुमचा वेत सिद्धीस गेला, तेव्हां खान पापाणहृदयाचा असतांही त्यास वाईट वाटलें. २. हें जें घोर कर्म अजितसिंगानें केलें त्याचें फळ देवानें ह्या लोकीं देखील त्यास लवकरच दिलें; कारण एक महिन्याचे आंत त्याची बायको व दोन पुत्र मरण पावले. ३. असें सांगतात कीं, राणा भीमसिंग यास पंचाणव मुलें होतीं; त्यांतून एक पुत्र व एक कन्या मात्र राहिली, बाकीचीं सारीं त्याच्या देखत मरण पावलीं. ४. मंचावाईला सती जाऊं नको म्हणून अहिल्याबाईनें पुष्कळ आग्रह केला, परंतु ती कांहींएक ऐकेना. ५. शेवटीं तिनें पतीशीं सहगमन केलें, तेणेंकडून अहिल्याबाईस अतिशय दुःख झालें. ६. अहिल्याबाई मरण पावली तेव्हां तिचें वय साठ वर्षांचें होतें. ७. अहिल्याबाईची जितकी स्तुति करावी तितकी थोडीच आहे. ८. तीं मुलें एकमेकांच्या अंगावर गुलाल उधळूं लागलीं, हें पाहून सर्व लोकांस मौज वाटली. ९. अकबर बादशहानें दक्षिणेंत स्वारी केली तेव्हांपासून अहमदनगरचें राज्यास उतरती कळा लागली होती. १०. शहाजी मोंगलांकडेस गेला, तेव्हां त्या बादशहानें त्यास कांहीं इनाम दिलें होतें, तें फतेखान नामक सरदारानें कपटेंकरून त्याजकडून काढून घेतलें. ११. शहाजीस

एका मजवूत चिरेवंदी कोठडींत कोंडून ठेविलें, तिला हवा आंत जाण्यास एक लहानसें छिद्र मात्र होतें.

- (९) १. सेनापतीनें एप्रिलचे पंचविसावे तारखेस शत्रूंवर चाल केली: यापूर्वी त्याचे सैन्याची व शत्रूंची थोडीशी चक्रमक उडाली होती; त्यानें शत्रूंचा फडशा उडविला व मोठी कत्तल केली; ही कत्तल अशी विलक्षण होती कीं, ती पाहून लोकांच्या अंगावर रोमांच उभे राहिले. २. इंग्रज लोकांची फौज फ्रेंच लोकांचे फौजेपेक्षां फार कमी होती, तथापि इंग्रजांनीं फ्रेंचांचा पराभव केला. ही लढाई फारच निकराची व फार वेळ झाली. असें म्हणतात कीं, अशी निकराची लढाई पूर्वी झालीच नव्हती. ३. मी फाटकाशीं टेंकून उभा होतो, समय अस्तमानाचा होता, इतक्यांत एक गाडी येत असलेली माझ्या दृष्टीस पडली. या गाडींत एक सन्य गृहस्थ बसला होता. त्याचें वय पस्तीस-चाळीस वर्षांचें असावें. ४. मक्का शहरां एक विहिरी आहे. त्या विहिरीचें नांव झम्झम्; यात्रेकरू लोकांनीं या विहिरीचें पाणी पिऊन पारणें सोडावें असें येथील लोकांचें त्यांस सांगणें असतें. याच पाण्यानें नेत्रस्पर्श करावा असेंही ते सांगतात. याचें कारण असें कीं, त्या योगानें दृष्टि तरतरीत होते. ह्याच पाण्याचे एकदोन घोट मरतेवेळीं घ्यावेत असें लोकांस त्यांचें सांगणें असतें. याचें कारण ते असें सांगतात कीं, तसें केल्यानें आत्म्यास स्वर्गायात्रा सुलभ घडते.

LESSON XXXVI

BREVITY OR TERSENESS

1. How is the student of Translation concerned with brevity or terseness of style? His first and foremost business is to be true to the original. He must not add anything of his own to the piece that he has to translate; much less, should he take away anything from it. Every one who has anything to say, has or ought to have a way of saying

it; and, in fairness to him, if not for any other reason, he should be allowed to try it in his own way. All this amounts to saying that the translator should not, ordinarily, cut down anything from the original. If and when he wants to do it, he can do it only on one condition, *viz.*, that he will render more effectively, at least less ineffectively, what the original piece wants to say; and on no other condition.

2. Such brevity can be secured in two ways: (a) by contraction, which we have already studied; and, (b) by cutting down any unnecessary repetitions that there may be in the original. The following hints and illustrations will enable the learners to understand some of the devices that can be used for the purpose:—

(a) Take for example, the following Marathi sentences:

मालकम नवंबर महिन्याचे सत्रावे तारखेस कलकत्त्यास यावयास निघाला; ही लढाई कोरेगांव मुक्कामी झाली; तो मुलगा वीस वर्षांचा होता. रामा घोड्यावर वसून आला; रोग्याला डोलीत घालून नेले; मेहनत करून च काटकसरीने खर्च करून त्याने पुष्कळ द्रव्यसंग केला; अशा पुष्कळ गोष्टी आहेत की, त्या तोंडाने सांगतां येत नाहीत.

In all these sentences, the underlined words may be safely omitted in English; and we should simply say, 'On the seventeenth of November Malcolm started for Calcutta'; 'This battle was fought at Koregaon'; 'The boy was twenty'; 'Rama came on horseback'; 'The patient was carried in a *Dolee*'; 'He amassed a fortune by his thrift and industry'; 'There are many things which we cannot explain orally.'

(b) Of condensation we have already given sufficient examples; we will add only two more.

(१) वर जीं अच्ययांचीं उदाहरणें दिलीं आहेत, तीं दादोवांच्या ग्रंथांत जेवढीं आढळलीं तेवढीं मुख्यत्वेकरून दिलीं आहेत.

Translated literally the sentence would stand thus—The examples of prepositions which are given above are those which are to be found chiefly in the works of Dadoba.

If condensed the sentence would stand thus—The above examples of prepositions are those chiefly found in Dadoba.

The first employs twenty-one words, while the condensed version uses only eleven, without the least sacrifice of sense or force, and has moreover the advantage of compactness. Again,

(२) हे ईश्वरा, तुझ्या चरणीं लीन होऊन नम्रभावानें मी तुला विनंति करतें कीं, तूं माझ्यावर पूर्ण कृपा कर व माझ्या हातून जीं जीं असंख्य पापें वद्दून आलीं असतील त्यांची क्षमा कर.

The student should translate it literally for himself. We shall give him the condensed version.

‘O God, suppliant, I, humbly implore Thy mercy and Thy forgiveness for my innumerable sins.’

The Marathi passage has got no fewer than thirty words, whilst the English version uses exactly half the number. It may be stated that the two Marathi passages are not framed merely for the sake of illustration, but the first is taken from a work on मराठी भाषेची लेखनपद्धति, and the second from विविधज्ञानविस्तार.

3. On the omission of simple words and parts of phrases and clauses the student should remember the following hints and rules:—

(a) *Idiomatic omission of words.* Names of colours such as *white*, *green*, etc., are both nouns and adjectives in English; hence the word *colour* may often be omitted in translation; e.g., वधूनें गुलाबी रंगाचा पोषाख केला होता—The bride was dressed in *pink*; पांढऱ्या व पिवळ्या रंगाचें मिश्रण—A mixture of *white* and *yellow*.

(b) In Marathi generic names are, as a rule, added to specific names of things, especially in naming sciences, arts, trees, flowers, fruits; as रसायनशास्त्र, चित्रकला, आंब्याचें झाड, गुलाबाच फूल, etc.; in English we should simply say, *Chemistry, painting, a mango, a rose.* etc.; similarly, for बाल्यावस्था, तारुण्यावस्था, वार्धक्यदशा, we should say, *childhood, youth, age,* etc.

(c) With the different parts of the day, the word *day* should be omitted in English; as, एके दिवशीं संध्याकाळीं—one evening; एके दिवशीं रात्रीं—one night; आज रात्रीं—this night, to-night. Similarly the words *season, time, year, month,* etc., should be omitted in English, when specific seasons, times, years and months are mentioned: thus वसंतऋतूंत—in spring; शरदऋतूंत—in autumn; जेवते वेळीं—at dinner; डिसेंबर महिन्यांत in December; चालू महिन्याच्या सातव्या तारखेस on the 7th instant.

4. We now proceed to the grammatical omission of nouns and parts of subordinate clauses:—

(a) *Ellipsis of nouns.* The noun after the possessive, when it denotes *place*, may be omitted; as, मी गोविंदाच्या घरीं गेलों—I went to Govind's; उत्तम औषधी द्रव्यांच्या दुकानीं मिळतील—The best drugs can be had at Treacher's.

N. B.—The rule does not apply when the possessives are pronouns and not nouns. To say 'I went to *hers*,' 'I called at *theirs*', is totally wrong.

A relative pronoun (restrictive) in the objective case may be omitted; e. g., मीं आजपर्यंत वाचलेल्या पुस्तकांत जें उत्तम आहे तें हें—This is the best book I ever read (*that* I ever read); हें पाहा तुम्हांला हवें तें घर—Here is the house you inquire for (*which* you inquire for).

N. B.—Other pronouns in the objective case *must* be expressed in English, though in Marathi we often leave them understood; as, तुम्हांला चांगलें सोईचें घर पाहिजे तर स्वतः

चाँचा—If you want a nice, convenient house. build *one* yourself; सोनें विपुल आहे पण मिळविण्यास यत्न केला पाहिजे—Gold is abundant, but we must toil to have *it*.

Remember that in no case should a noun or pronoun in the nominative case be omitted in English as we often do in Marathi except in the solitary cases of *thank you* and *pray*, and in the imperative mood. The student should take care to see that every finite verb has its nominative expressed, unless its omission is permitted by idiom in the cases to be presently noticed.

(b) *Ellipsis of verbal auxiliaries*. In the subjunctive mood the auxiliaries *may* and *should* may be omitted—ईश्वर तुमचें कल्याण करो—God bless you (*May* God, etc.). 'God grant', 'God forbid', 'Long live the Queen', are instances of the same kind; तें कसेंही असो—Be that as it may; खबरदार, तें पोर पडेल हो—Take care lest the child fall (*should* fall); मी अशी सूचना करितों कीं वासुदेवरावांनीं अध्यक्षस्थान स्वीकारावें—I propose Wasudev Rao take the chair (*may* or *should* take).

In adverbial subordinate clauses beginning with *if*, *though*, *when*, *than*, *as soon as*, the nominative and the auxiliary or copulative verb *to be* may be omitted and the sentence abridged. The nominative in those clauses is generally the same as that of the principal clause on which they are dependent: e. g.,

(i) ह्या दुःखःमय जगांत सुख आढळलेंच तरी निखालस सुख मिळत नाही—In such a thorny world as this, *happiness* is not found unalloyed, *if found at all* (if it—happiness—be found at all).

(ii) शरीर अशक्त असलें तरी तें व्यायामानें सुदृढ होतें—The *body* may be strengthened by exercise, *though weak* (though it—the body—be weak).

(iii) जेव्हां गरज पडेल तेव्हां आपली सल्लामसलत घेतली जाईल—Your *advice* will be sought *when needed* (when it—advice—is needed).

(iv) तोंडांतून निघण्याचा अवकाश की काम झालेंच—It was no sooner said than *done* (it was done); वर्णन करण्यापेक्षा वाचकास याची कल्पना सुलभ आहे—This can be more easily conceived by the reader than *described* (than it—this—can be described).

N. B.—In constructions like the following it will be seen that the nominative in the subordinate clauses is not the same as that in the principal clause :—

(1) जरूर असेल तर मी येईन—I shall come if (it is) necessary.

(2) छापल्याबरोबर मला एक प्रत पाठवा—Send (you) me a copy as soon as printed (it—the copy—is printed).

(c) *Omission of prepositions.* Nouns denoting space, time, weight, measure, *etc.*, are used without any preposition, *e. g.*, लंडन शहरापासून कांहीं मैलांवर एका गांवीं—at a village some miles from London; या वाजून या—Come *this way*; उद्या दिवशीं मी आलों त्याच दिवशीं भालचंद्र गेला—Bhalchandra left *the very day* I came; त्यानें जन्मभर मालकाची इमानें इतवारें नोकरी वजावली—He served his master faithfully *all his life*; राजा मरण पावल्यावर दोन वर्षांनीं—*two years* after the death of the king; आज रात्रीं *this night*; गतवर्षीं *last year*; प्रत्येक रविवारीं *every Sunday*; मणीं पांच रुपये दरानें at the rate of five rupees *a maund*; प्रत्येक माणसास तीन आणेप्रमाणें at three annas *each*.

Translate the following, with special attention to brevity ;—

१. आपली तीक्ष्ण बुद्धि दाखवून एकनाथानें जनार्दनपंतांचा लोभ संपादन केला. २. आम्हीं आजपर्यंत घोड्याचे गाडीत बसून कोठें प्रवास केला नाही. ३. अद्याप असेही लोक आहेत कीं, ज्यांनीं आगगाडी पाहिली नाही. ४. त्याच्या मरणाची वार्ता ऐकून सर्व लोक हळहळले. ५. हा तह पुणें मुक्कामी सन १८०२ सालीं नवेंबर महिन्याचे दुसरे तारखेस झाला. ६. मी हिरे देऊन कांहीं माल खरेदी केला. ७. कलाइव्हनें कारकुनी सोडून शिपाईगिरी पत्करली. ८. कांहीं लोक दूध पिऊन राहतात. ९. वेळेस पैसा खर्चून देखील मनुष्य मिळत नाही. १०. गणितशास्त्राच्या अभ्यासानें बुद्धि तीव्र

होते व मनुष्यास मुद्देसूद विचार करण्याची संवय लागते. ११. वर्षाकृतूंत सूर्य दक्षिणायनांत असतो. १२. छापण्याची कला चौदावे शतकाचे शेवटी निघाली व तिजपासून विद्यावृद्धीवर जसे परिणाम झाले तसे कोणत्याच कलेनें झाले नाहीत. १३. तादृग्यावस्थेंत मनुष्यास फार उमेदी असतात. १४. वाल्यावस्था फार सुखाची असते खरी, पण त्या सुखाचे स्मरण मनुष्यास राहत नाही. १५. अनुभवावरून असे सिद्ध झालें आहे कीं, म्हातारपणापेक्षां तरुणपणीं, रात्रीपेक्षां दिवसा, हिवाळ्यापेक्षां ऊण काळांत, न कापल्यापेक्षां कापल्यास, व कधींविधीं कापल्यापेक्षां वरचेवर कापले असतां केस जलद वाढतात. १६. तो गृहस्थ दिसण्यांत जरी उग्र आहे, तरी अंतःकरणाचा कोमल आहे. १७. दूध व साखर घालून घेतला तर चहाच्या पेल्यांत वराच पौष्टिकांश असतो. १८. राजा शिकारीस गेला असतां, शिकारीच्या नादांत सेवकजन सोडून दूर भटकला. १९. झेनोफेन हा यज्ञांत गुंतला असतां त्यास वडील मुलगा लडाईत पडल्याची खबर पोहोंचली. २०. एक शेतकरी मरणोग्मुख झाला, तेव्हां त्यानें आपल्या मुलांस जवळ बोलाविलें. २१. पितृहत्याबद्दल तुम्हीं कांहींच शिक्षा नेमली नाहीं हें कसें? असें जेव्हां सोलनास विचारलें तेव्हां तो म्हणाला, तें कृप कोणी करील असें मला वाटत नाही. २२. असें कर्णें शक्य असेल तर तें मी आनंदांनें करीन. २३. गरज असेल तर माझी सही मी देईन. २४. गेल्या सालीं पाऊस थोडा पडला, पण पिकांना फार चांगला हितकर झाला. २५. कास कितीही विकट असो, मी तें फत्ते केल्यावाचून राहणार नाहीं.

LESSON XXXVII

FIGURATIVE LANGUAGE

1. The most common figures we meet with in Marathi are उपमा and रूपक, corresponding to *Simile* and *Metaphor* in English. It may be observed that many other figures, both in Marathi and in English, are based on these two and, consequently, familiarity with the modes of translating the two principal ones will enable the student to translate any others that he may meet with in translating a passage.

2. Of the two figures named above, उरमा offers little or no difficulty in translation, since the idea conveyed can be literally rendered without injuring the idiom of English: as, मुलाचे मन कोंबळ्या झाडासारखे असते—A child's mind is like a tender plant; तो कोळशासारखा काळा आहे—He is as black as coal; बादशहाची फौज एखाद्या वादळाप्रमाणे दिसत होती—The Emperor's army appeared like a tempest; तो मला कुऱ्याप्रमाणे चावला—He bit me like a dog; तो चवताळलेल्या वाघाप्रमाणे माझ्या अंगावर धावून आला—He ran (rushed) at me like a furious tiger.

3. It is not, however, possible to translate figurative language literally in all instances; sometimes, a change has to be made to suit the idiom of the language into which the translation is to be made. For instance, in the sentence त्याचे शब्द अमृताप्रमाणे गोड होते, the idea of अमृत, not being as common in English as it is in Marathi, cannot be literally rendered. The standard of sweetness in English is *honey*, and not *nectar*. Hence, it would be more idiomatic to say, His words were as sweet as honey, than to say, His words were as sweet as nectar. Similarly, पिठाप्रमाणे शुभ्र is, As white as snow, because the standard of whiteness in English is *snow*.

4. The following is a list of such comparisons as occur in English :—

(a) *Where the standard of comparison is the same.*

English Similes	Corresponding Marathi Phrases
Bright as silver	रुप्यासारखे चकचकीत
Clear as crystal	स्फटिकासारखे स्वच्छ
Brittle as glass	कांचेसारखा ठिसूळ
Fleet as a stag	हरणासारखा चपळ
Green as grass	हिरवाचार-चारीसारखा हिरवा
Light as a feather	पिसासारखा हलका
Hard as a stone or flint	दगडासारखा कठीण
Cunning as a fox	कोव्हासारखा लूच्चा
Fierce as a tiger	वाघासारखा क्रूर

English Similes

Corresponding Marathi Phrases

Quick as lightning

विजेसारखा चपळ

Soft as down

लोकरीसारखा मऊ

Smooth as velvet

मखमल-रेशमा-सारखा मऊ

Sweet as sugar or honey

साखरे-मधा-सारखा गोड

Straight as an arrow

तिरासारखा सरळ

Black as coal

कोळशासारखा काळा

(a) *Where the standards differ.*

English Similes

Corresponding Marathi Phrases

White as snow

पिठासारखें शुभ्र

Yellow as a guinea

सोन्यासारखा पिवळा

Red as a cherry

लालबुंद, बुंदासारखा लाल

Cold as ice

कालासारखा गार

Dumb as a statue

खांबासारखा स्तब्ध

Fat as a pig

हत्तीसारखा लठ्ठ-स्थूल

Gentle as a lamb

गाईसारखा गरीब

Busy as a bee

मुंगीप्रमाणें कष्टाळू

Firm as a rock

ध्रुवासारखा अढळ

Light as air

फुलासारखा हलका

Innocent as a dove

गाईसारखा गरीब-निरुपद्रवी

Fast as a hare

सशा-हरिणा-सारखा चपळ

Plump as a partridge

वोक्यासारखा गुठगुटीत

Quick as thought

विजेसारखा चपळ

Round as an apple

चेंडूसारखा वाटोळा

The list is by no means complete : in fact, no list can ever be. The student must make his own list in the course of his own reading.

5. The translation of a रूपक is a more difficult exercise for students, as the modes of its expression in the two languages differ considerably. In English, the figure is more frequently suggested than expressed. 'The ship *ploughs* the deep' : 'One ought to *bridle* one's anger' ; The moon *sails* through the sky', are examples of the metaphor,

the figure being suggested by the use of the terms *plough*, *bridle*, and *sail*. In translating, therefore, a Marathi figure into English, care must be taken to avoid the use of unnecessary words, when the selection of an appropriate verb would serve our purpose. For instance, लोकपक्षाचा क्रोधाग्नि प्रज्वलित झाला is a figurative expression involving a metaphor which, when literally translated, would be—The *fire* of the anger of the popular party was *kindled*. But we might drop the term *fire* without injuring the sense and translate the sentence idiomatically thus :—The anger of the popular party was *kindled* (or *inflamed*), the term *kindle* or *inflame* being sufficiently suggestive of the figure. In Marathi we not infrequently adopt the same mode, as in the expressions तो आनंदांत दुलू लागला, तो दुःखांत बुडाला, प्रेमानें आपण बांधले आहोंत, though आनंदसागर, दुःखसमुद्र, प्रेमरज्जु, might be occasionally substituted for the simple terms आनंद, दुःख and प्रेम. In translating into English, the words सागर, समुद्र, and रज्जु may be dropped, it being enough to say, He was *plunged* in joy, sorrow, etc., We are *bound* by love, though, *The ties* of love, perhaps conveys our meaning more forcefully; या वाग्दणनीं त्याचे हृदयास घेरे पाडलीं—These words *pierced* his heart; this is sufficiently expressive of the figure in the original but to bring out more fully the sense in the original we might add *like arrows*. This suggests another mode of translating a metaphor which may be occasionally resorted to with advantage. A metaphot is a condensed simile; or a simile is an expanded metaphor. When we bear this in mind, we can, in almost every case, substitute a metaphor for a simile or a simile for a metaphor: thus, परवशता तिखट सुरी आहे or परवशता तिखट सुरी-सारखी आहे are expressions identical in meaning though they are different in form. Similarly, in English we might say, Slavery is a *dagger* or is painful *like a dagger*.

6. Sometimes a sentence in Marathi is highly figurative; for instance, मन्मतिदर्शित न गिरे कोपमनंगज, विवेकइरि

जागे; literally translated into English, it would not be quite intelligible. To bring out the sense clearly, it should be translated in some such way as this:—Passion is like a wild elephant that cannot venture into my breasts, my power of self-control guarding its entrance like a lion.

7. Besides the above-mentioned figures, which are common to the two languages, there are others which are peculiar to English. Examples of these may be found in Marathi, though it does not recognize them as distinct figures of speech. They are *Synecdoche*, *Metonymy*, and *Transferred Epithet*. The first two are to be frequently met with in English prose as well as poetry, the last more commonly in English poetry.

8. *Synecdoche* consists in—

(a) putting the species for the Genus; as, *bread* for *food* or *livelihood*, e.g., to earn one's *bread*; *gold* for *money*, e. g., Luck will hold against the power of *gold*. This substitution of the Species occasionally takes the form of putting an Individual for the Kind; as, He is a *Solomon* (तो बृहस्पति आहे). He is a *Croesus* (तो कुबेर अथवा बाजिराव आहे), *Croesus* being a king of *Lydia* known for his immense riches.

(b) putting the Genus for the Species; as, *silver* and *copper* for the coins of these metals, a *good figure* for a *handsome person*, and *action* for *battle*.

(c) putting the Concrete for the Abstract; as, He kept the *fool* within, meaning, He restrained his *folly*; I admire the *man*, but despise the *statesman*; She scorned the *champion*, but the *man* she loved. This is a form of the figure peculiar to English; but it is not so frequently used as its opposite, namely:—

(d) putting the Abstract for the Concrete; as, *youth* for *young men*, *age* for *old men*, *wisdom* for the *wise*, *avarice* for

the avaricious and so on; e. g., Let not *ambition* mock their useful toil; Blessed be the abode where *want* and *pain* repair.

This is a very common form in English poetry, but students should be cautious in the use of it, it being necessary that the whole style should be in keeping with it.

(e) putting the part for the whole; as, *Almighty* or *Providence* is used for *God*, where the might and wisdom of *God* are to be brought into prominence; *a sail* for *a ship*; *hands* for *labourers* or *writers*; as, There are fifty *hands* in the office, or Eight hundred *hands* are working in the mills; *foot* for *infantry*; *horse* for *cavalry*; *roof* for *house*; as, The King found shelter under the *roof* of a peasant, that is, in the house of a peasant; *seventy winters* for *seventy years*; *hour or moment* for *time*; as, *विपत्तिसमयीं*—in the hour of difficulty; *संकटसमयीं*—in the moment of danger. *Arrivals* and *departures* for persons arriving and departing may be classed under the same head.

(f) The name of the material is put for the thing made; thus, *silks* (रेशमी कापड), *linens* (तागाचें कापड), *woollens* (लोंकरीचें कापड) are put for the garments made of the materials; similarly, *steel* is put for *sword* as in, foemen worthy of their *steel*.

9. *Metonymy* consists in naming a thing by some prominent accompaniment or adjunct belonging to it; as *the crown*, *the sceptre*, *the throne*, for *king*, *queen* or *their office*, e. g., speech from the *throne* (राजाचें भाषण); The *crown* passed to his nephew—त्याचे पुतण्यास राज्य मिळाले; The whole land was brought under one *sceptre*—राज्य एकछत्री झाले. Similarly, the *hearth* represents *the comforts of home*; *pulpit* for *the clergy* or *the preacher*; the *bench* is put for *judges*; the *bar* for *barristers*; *counsel* for *a pleader*; *chair* for its occupant.

The figure has the following varieties:—

(a) The sign or symbol is put for the thing or the

person, as in the above instances; *frowns* for *anger*, *smiles* for *favour*, *grey hair* for *old age*, are instances of the same variety.

(b) The instrument is put for the agent; as, A smooth tongue wins favour. Similarly, the *pen* is put for a *writer* or *author*, the *pencil* for the *draughtsman*, the *brush* for the *painter*, the *chisel* for the *sculptor*, the *eye* for the *person who sees*, *voice* for the *person who speaks*, etc.

(c) The container for the thing contained; as, *city* for *its inhabitants*, *country* for *its people*, *purse* for *money*, *bottle* for *intoxicating drink*. the *Assembly* for the *members of the Legislative Assembly*, *Whitchall* for the *members of the State Secretary's office*. Similarly, the *gallery*, the *pit*, are put for their occupants in a theatre. From the *cradle* to the *grave* is an expression much more impressive than, from birth to death.

(d) Effect for the cause; as, Milton is above all the *pride* of his country; The boy was the *delight* of his parents; God is our *strength* and *refuge*; A son is the *stay* of old age.

(e) Cause for the effect; or maker for his works; as, *Euclid* for *Geometry*; *Davy* for the lamp he invented, etc.

10. *Transferred Epithet* is seldom used in English prose, except when the diction is more or less poetical. It consists in transferring an epithet from its appropriate subject to some other word closely connected with it; for example in the phrases '*restless pillow*', '*husbandry of many thrifty years*', the epithets *restless*, *thrifty*, are transferred from the persons to whom they apply to different subjects allied with them. In Marathi such transfer is not allowed and the figure does not exist; nor is it advisable to use it in simple English, such as the student has occasion to write or speak. This makes its consideration superfluous in this place.

11. As for other figures such as *Personification*, *Hyperbole*, *Epigram*, as they may be used both in English and in Marathi exactly in the same way, they call for no remarks. Figures such as श्लेष (a play on words) are of course not open to translation.

(a) Translate the following, using *Synecdoche* or *Metonymy* as the case may be :—

१. तरुणांचे खेळ म्हातान्यांस आवडत नाहीत. २. सन्मार्गानें चालणारा सर्वदा सुखच पावतो असा नियम नाही. ३. गांवांतील झडून सारे लोक मौज पाहण्यास आले होते. ४. उद्योगाचे घरीं ऋद्धिसिद्धि पाणी भरतात. ५. ह्या शहरां विद्वान् व गुणवान् लोकांस आश्रय मिलेल. ६. गरजू व दुःखी मनुष्य पाहिला कीं तो त्यास मदत करित असे. ७. पैसेवाल्यास सर्व गोष्टी अनुकूल असतात. ८. तुकोजीनें दहा हजार घोडेस्वार व वीस हजार पायदळ घेऊन उत्तरेस स्वारी केली. ९. इंग्लंडांतील वडे लोक चांगले शिकलेले असतात. १०. तेथील शेतकरी इकडल्या शेतकऱ्यांप्रमाणें गरीब आहेत. ११. एल्फिन्स्टन कॉलेजांतील संस्कृत अध्यापकाची जागा खाली झाली. १२. राववहादुरांनीं अध्यक्षस्थान स्वीकारलें. १३. जगन्निघंट्यानें सर्व प्राण्यांची तरतूद केली आहे. १४. आणखी एका कारकुनाची या कचेरीत गरज आहे. १५. कांहीं छातीचे मनुष्यांनीं शिड्या लाविल्या. १६. तेथे एक देखील मनुष्य नव्हतें. १७. वेकनसारख्या बुद्धिमानाच्याच ह्या गोष्टी लक्षांत येतात. १८. आज सांथीनें किती लोक मेले हें समजलें नाही. १९. विद्यार्थी-जनांस या पुस्तकाचा बराच उपयोग होईल. २०. ईश्वरा, तूं अनाथांचा वाली व जगाचा पालनकर्ता आहेस. २१. छी ही पुरुषाच्या मार्गात धोंड आहे असें कोणास वाटतें, तर कोणी म्हणतात कीं ती उत्क्रा आहे.

(b) Translate idiomatically the following Figurative sentences :—

१. वाजिराव ऐश्वर्यगिरीच्या शिखरावर जाऊन बसला. २. प्रारब्ध-समुद्राची भरतीओहोटी कशी आहे हें वरील उदाहरणावरून स्पष्ट होईल. ३. त्याच्या हृदयांत संतापामि भडकला. ४. इतिहास, वखरी व चरित्रे हीं

मनुष्यांच्या अनुभवरत्नांचीं भांडारें आहेत. ५. महाराजांचा यशोदुंदुभि अद्याप दिगंतरीं दुमदुमत आहे. ६. जगदीशाचे कृपानदीचा ओघ जिकडे वळेल तिकडे धनदौलत आपण होऊन चालत जाते. ७. निराशास्पी अंधःकारांत आशास्पी प्रकाशाचा एक जरी अंधुक किरण येऊन पोहोचला तरी मनुष्यांस धीर धरतां येतो. ८. तिच्या मुखचंद्रावर उदासीनतेचीं अभ्रें येऊं लागलीं. ९. आतां तुझ्या सुखाचा सूर्य मध्यान्हीं आला आहे खरा, पण केव्हां तरी सांज होईल. १०. जोंपर्यंत आमच्या पायांत राजसेवेची वेडी होती, तोंपर्यंत राववहादुरांच्या ग्रंथगहनांत अनिरुद्ध संचार करण्यास व त्यावर यथास्थित कुठारप्रयोग करण्यास वरीच अडचण होती.

LESSON XXXVIII

SPECIMEN TRANSLATIONS

In this lesson we translate a few select passages of a narrative, descriptive, and reflective character to exemplify the principles and rules of composition to which the student's attention has been drawn in the foregoing pages:—

(I) १. अशा प्रकारें दरवार भरला असतां त्यांत ते पकडलेले फितुरी लोक आणून उभे केले. २. पादशहानें त्यांचा इन्साफ करून जे अपराधी ठरतील त्यांस शिक्षा देण्याचा हुकुम केला. ३. त्याप्रमाणें अदालतीचा मुख्य न्यायाधीश मलेक फक्रुद्दीन कुची याच्यासमोर त्यांस नेण्यांत आले. ४. त्यानें त्या वेळीं सगळ्यांकडून हजीरजामीन घेऊन त्या सर्वांस सोडून दिलें, आणि दुसऱ्या दिवशीं त्यांस हजीर होण्याचा हुकुम दिला. ५. नेमलेल्या वेळीं सर्व कैदी हजीर झाले. ६. त्यांच्याजवळून विचारपूस करून दंगा होण्याचें कारण व त्याच्यासंबंधीं सर्व हकीकत फक्रुद्दीन यानें समजून घेतली.

We shall suppose that the sentences have been analysed as shown in Lessons XXXI and XXXII; almost all the statements are simple. Let us at first translate them as they are:—

1. When the court had thus assembled, the arrested rebels were produced before it. 2. The Emperor commanded that after their due trial, those, who would be found guilty, be punished. 3. Accordingly, they were taken into the presence of Malik Fakruddin Kuchi, the chief officer of justice. 4. He, at that time admitting all of them to bail, released them, and ordered them to present themselves the following day. 5. At the appointed hour, all the prisoners appeared. 6. Fakruddin, examining them, acquainted himself with the cause of the disturbance and all the particulars connected with it.

We shall now see whether we can combine any of these statements, too many simple sentences having a somewhat disagreeable effect in English. It will be seen that the first sentence occupies a subordinate place, showing as it does, the time of the principal action in the second. Those two statements may, therefore, be put together thus:—

When the court had thus assembled and the arrested rebels were produced before it, the Emperor commanded that, etc.

The third and fourth sentences being closely connected in thought may also go together, thus:—

Accordingly, they were taken into the presence of Malik Fakruddin Kuchi, the chief officer of justice, who, at that time admitting them to bail, etc.

The fifth cannot evidently stand apart, since it states only a minor fact, the principal fact (on which it depends) following it in the next sentence. The two should, therefore, be combined, as:—

When all the prisoners appeared at the appointed hour, Fakruddin, examining them, acquainted himself, etc.

The passage admits of no further changes, unless we choose to turn the phrase—admitting them to bail—into an

adverbial adjunct *on bail*, qualifying *released*, which is certainly a better construction. The participle—examining—in the sixth sentence may also be transformed into a finite verb, as the action seems to be co-ordinate with that indicated by the principal verb. The whole passage, after the changes indicated have been made, would stand thus:—

When the court had thus assembled and the arrested rebels were produced before it, the Emperor commanded that, after due trial, those, who should be found guilty, be punished. Accordingly, they were taken into the presence of Malik Fakruddin Kuchi, the chief officer of justice, who released all of them on bail and ordered them to present themselves the following day. When the prisoners appeared the next day at the appointed hour, Fakruddin examined them and acquainted himself with the cause of the disturbance, together with all the particulars connected with it.

(II) १. प्राचीन काळीं आशिया खंडांत एक नगर होतें २. त्या नगरांतील एका मोठ्या राजमार्गांतून एके दिवशीं एक नवखा गृहस्थ भोंवतालच्या पदार्थाकडे चमत्कारपूर्वक पहात व हळूहळू पावलें दाकीत चालला होता. ३. त्याचा वेश व सुद्धा अलौकिक दिसत होती. ४. तेणेंकरून पुष्कळ लोक त्याच्या सभोंवतालीं जमा होऊन आपण कोणत्या देशाहून आलां व कोणत्या कामाकरितां आलां, असें त्यास विसरूं लागले. ५. परंतु त्यांस लागलीच दिसून आलें कीं, त्याला आपली भाषा कळत नाहीं. ६. तसेंच त्याच्या कृतीवरून असें समजलें कीं, त्यास लौकिकांतील अत्यंत साधारण-सुद्धां रिवाज कळत नाहींत. ७. तथापि त्याच्या चालचर्येवरून तो कोणी थोर व हुशार पुरुष असाचा असें दिसत होतें.

1. A stranger was one day walking slowly along a high road in an ancient city in Asia, looking with wonder at the surrounding objects. 2. His appearance and costume, which were extraordinary, drew around him a large crowd of people, who inquired of him his native place and his business in that city. 3. But they soon perceived that he was ignorant of their language and likewise concluded from his deportment that he was not acquainted with the

simplest forms of social etiquette. 4. From his air and bearing, however, it was evident that he was a high-born and intelligent person.

The student will notice the following changes in the translation :—

- (a) The first sentence is converted into a prepositional phrase of the second, since it simply states the situation of the city, which is only a subordinate fact.
- (b) The third sentence in Marathi is made subordinate to the fourth by the aid of a co-ordinating *which*.
- (c) The noun sentences आपण कोणत्या देशाहून आलां, etc. are converted into nouns for brevity.
- (d) The fifth and sixth are simply put together, as the connection between them is very close.
- (e) The seventh stands independent, though it may be taken with the preceding one thus:—.....though from his air and bearing it was evident that he was a high-born and intelligent person.

(III) लग्न न करण्याविषयीं नारोबाचा इतका निग्रह होता तरी राणूबाईच्या मनांतून ती गोष्ट जाईना. श्रेष्ठांनीं मातोश्रीस सांगितलें कीं, नारायणाच्या लग्नाविषयीं आग्रह धरूं नये. तो हातचा जाऊन आपणांस दुःखास कारण होईल. परंतु तिची समजूत होईना. हिंदु विचाराप्रमाणें तीस वाटे कीं, लग्न केल्याशिवाय मुलाचें व संसाराचें सार्थक होणार नाहीं. तिनें एके दिवशीं नारोबास एकांतीं बोलावून 'माझे वचन तुला मान्य आहे कीं नाहीं?' असा प्रश्न केला. अर्थात् 'मातेचें वचन कालत्रयीं अमान्य होणार नाहीं', असें नारोबानें उत्तर दिलें. तें ऐकतांच राणूबाईनें लग्नाविषयीं बोलणें चालविलें.

Notwithstanding Naroba's firm resolution not to marry, Ranubai could not dismiss the idea from her mind. Shreshtha expostulated with his mother against insisting on Narayan's marriage, saying that Naroba would leave them and thus prove a cause of their grief. But she was not to be satisfied. Holding as she did the notions of a Hindu on the subject, she believed that, unless she got

him married, he would not be happy, nor would her own life's purpose be fulfilled. Accordingly, one day she called Naroba in private and asked him if he would not obey her. 'Never shall my mother's word be disregarded', said he. Whereupon Ranubai broke to him her proposal about his marriage.

The passage needs little or no change as far as the arrangement of sentences is concerned. The only changes made are:—The first sentence, which is an adverbial clause of concession, is converted into a phrase, and the third is tacked on to the second, being closely connected with it.

(IV) याप्रमाणें बारा वर्षे क्रम चालविल्यानंतर शके १५५४ फाल्गुन शुद्धपक्षां स्वामी भरतखंडांत संचार करण्यास निघाले ते प्रथम काशीक्षेत्रीं गेले. तेथून पुढें अयोध्येस गेले. गोकुळ-मथुरा-वृंदावनादि तीर्थे आटपून द्वारकेस गेले. तेथें श्रीरामचंद्राच्या मूर्ति स्थापन केल्या. पिंगाक-प्रभासादि क्षेत्रे फिरले. प्रभासास शिष्यसंप्रदाय पुष्कळ झाला. तेथें मठाची स्थापना केली. नंतर श्रीनगरास गेले. केदार, बद्रीनारायण वगैरे हिमालयांतील तीर्थांचें दर्शन घेऊन पूर्वेकडील तीर्थे करीत करीत ते जगन्नाथतीर्थां गेले. तेथें मठ स्थापून पद्मनाभनामें ब्राह्मण होता त्यास आधिपत्य दिलें.

The passage is made up of very simple sentences in Marathi. It would be inelegant in English to preserve them as they are. Some of them may, therefore, be made complex and the passage translated thus:—

After spending twelve years in this way, the Swami started in the bright half of Falguna 1554 (Shak) on his tour of India. He first visited Benares, whence he proceeded to Ayodhya. Having done Gokul, Mathura, Vrindavan and other holy places in the North, he came down to Dwarka where he built a temple to Ramchandra. After this he visited holy places such as Pindark and Prabhas, gaining a number of followers at the latter place, where he also established a monastery. Thence he proceeded to Shrinagar, and after a visit to Kedar, Badrinarayan and other shrines in the Himalayas, he went to Jagannath, visiting

on his way the holy places in the East. At Jagannath he founded a monastery and appointed a Brahman called Padmanabha to be its head.

We shall now add a few more passages, varying in nature and difficulty, for the benefit of the student, who can easily notice for himself the changes made in the construction of the original to suit the English idiom as well as the propriety of the words used.

(V) बाजिराव फार देखणा पुरुष होता. तो सहा फूट उंच होता. या उंचीच्या मानाने असावे त्यापेक्षा त्याचे हात जरा लांब होते. शिवाजी राजाही असाच आजान्वाहु होता, असे लिहिले आहे. त्याचा अंगलोट कसलेला, मांसल व पीळदार होता. धैर्य आणि साहस यांचे वसतिस्थान जी छाती ती विशाल होती. पाहतांच मनुष्याने मोहित व्हावे असा प्रफुलित व पाणीदार चेहऱा असून त्याजवर राजतेज झळकत असे. त्याचे बोलणे ऐतदार असून अंगी शिपाईगिरीची दब होती.

Bajirao was very handsome, full six feet high, with arms somewhat too long for his height like those of Shivaji, which are also said to have reached his knees. He had a muscular, stout, athletic frame with a broad chest, the seat of intrepid courage. His smiling, lively, fascinating face beamed with majestic splendour. To those personal charms, he added a graceful address and a manly soldierlike deportment.

(VI) मधुर भाषण हा एक आणखी त्याचा स्वाभाविक गुण होता. तो सभाधीट असून प्रसंगोपात भर दरवारांत राजापुढे अस्खलित भाषण करी. त्याचे रसाळ चुटके कोठे कोठे पुढे मासल्यास दिले आहेत त्यावरून त्याचे बोलणे किती गोड व मोहक असे, ते ऐकून राजा खूप होऊन त्याच्या अंगी कसे स्फुरण चढे, आणि रसवंती वाणीच्या रज्जूने तो सर्व मराठ्यांचे चित्त आपल्याकडे कसे ओढून घेई, हे समजेल. तो बोलू लागला म्हणजे वीररस हटकून उभा करी, आणि त्या वेळेस पागोट्याचे झोंकदार पळे सोडून वीरासन ठोकून बसलेल्या वीरांच्या अंगी वीरश्रीचे वारे शिरून ते अस्तन्या सारू लागत आणि म्हणत की, 'बाजिरावसाहेब हा आमचा जीवात्मा आणि आम्ही त्याच अवयव आहोत.'

Power of sweet (eloquent) speech was another of his gifts. Bold in council, he occasionally made fluent speeches in the king's presence in full *darbar*. Lively extracts from these, which are given as specimens here and there in the following pages, will show how his sweet and powerful addresses charmed and stirred the king, and how his melodious and animated utterances won the hearts of the Marathas. Whenever he addressed the assembly, he never failed to rouse their warlike spirit; seated in a soldierlike posture, with the ends of their pugrees gracefully hanging down, the valiant chieftains threw back their sleeves, and fired with enthusiasm, exclaimed with one voice, ' Bajirao is our life and soul, while we are his limbs. '

(VII) तो वैशाख मास होता. आसमंतात वसंत ऋतूची छाया पसरली होती. आकाश निरभ्र होतें. झाडांस चैत्रपालवी फुटली होती. तिच्या योगानें ढोंगर, किल्ला व रानें सुशोभित दिसत होतीं. सातारच्या पश्चिमेस श्रीयवतेश्वरांचा ढोंगर आहे. त्याजवरचीं झाडेंझुडपें व वनस्पती हीं मोहरां-फुलांनीं गच्च फुललेलीं होतीं. त्यांवरून सुशीतल वायु शहराकडे झुळझुळ चाहत होता. त्याच्या सुगंधानें लोकांचे अंतरात्मे थंडगार होऊन विश्रांति पावत. ब्राह्मणआळीत नित्याप्रमाणें घरोघर सडासंमार्जन होऊन त्यावर उपवर मुलींनीं चित्रविचित्र रांगोळ्या घातल्या होत्या. माहुलीस वैशाखस्नान करून पुरुष व स्त्रिया कृष्णोदकाचे गडवे हातांत घेऊन घाईघाईनें घरीं चालल्या होत्या. शहरांत त्या दिवशीं जिकडे तिकडे आनंदमुद्रा चमकत होती.

It was the month of Vaishakh (May), and everything around was clothed with vernal glory; the sky was cloudless and the trees with their new tender foliage made the hill, the fort and the woods look gay and beautiful. The trees, shrubs and plants on the hill of Yavateshwar to the west of Satara were clad in the luxuriance of leaves and blossoms, and the cool fragrant breeze which blew over them to the town, was delightfully refreshing. In the Brahmin quarters, houses were swept clean as usual, and their floors were decorated with a variety of designs laid out in white powder by young girls. Men and women, jugs of the Krishna water in hand,

hastened home after a bath at Mahuli in the holy waters of the Krishna, and on that day the whole city appeared lit up with joy.

(VIII) महमदशहा बादशहा सर्वकाळ ऐपआरामांत धुंद असे. सगळा राज्यकारभार अग्रतिष्ठित, चैनी, व्यसनी, हलके व पाजी अशा मनुष्यांच्या हातीं असे. त्यांचा अवघा वेळ खुपमस्फूर्तीत जाई. कोणाची कांहींतरी कुचेष्टा करावी आणि बादशहास रमवावें, हेंच आपलें कर्तव्यकर्म असें ते समजत. दरवारी लोक हुक्का, चिलीम, नेचे, गुडाखू, याकुती, माजूम वगैरे सर्व प्रकारच्या व्यसनांत व नाच, रंग, तमाशे, मोतियाचे गजरे व आलेकमू सलाम यांत गर्क झालेले ! एका रमणीनें बादशहास इतकें ग्रासलें होतें कीं दरवारचा शिक्कामोर्तव तिच्या स्वाधीन असून ती मन मानेल त्यास भराभर सनदा करून देई. लष्कराचा बंदोबस्त विवडून गेला. कामगिरी नसून जहागिरीच्या सनदा आणि अपराध नसून फांशीच्या शिक्षा होऊं लागल्या.

The Emperor Mahumad Shaha abandoned himself completely to sensual pleasures, leaving the administration of his government entirely in the hands of worthless, luxurious, dissolute, mean, unscrupulous persons who wasted their time in coarse buffooneries, considering it their sole business to amuse the Emperor with idle railleries, at the expense of one of their body. The courtiers were plunged in vices of every description, freely indulging themselves with the use of tobacco, opium, ganja and all other intoxicating drugs. Dance and singing parties, idle luxuries and exchange of imposing civilities were the order of the day. One courtesan had gained such ascendancy over the Emperor that she possessed herself of the seals of the state, and conferred Sanads on whomsoever she pleased. The army was most badly organised ; Jagirs were bestowed without service and punishments of execution inflicted without offence.

(IX) हल्लीं सुधारणा या नांवाखालीं येणाऱ्या ज्या कांहीं गोष्टी आहेत, त्यांत सामाजिक आणि धार्मिक यांची प्रमुखत्वानें गणना होते ; व मतभेदांमुळे माजणारे जंगी वादविवाद हे अशा गोष्टींसंबंधानें विशेषकरून होतात.

वादविवादाशिवाय कोणत्याही गोष्टींचा बरेवाईटपणा चांगला निदर्शनास येत नाहीं हें खरें आहे; परंतु असा हितपरिणामी वादाचा शेवट होण्यास वाद करणारांनीं केवळ सत्यनिरीक्षणावांचून त्यांत दुसरा कांहीं हेतु ठेवतां कामा नये. सध्यां जे वादविवाद चालतात त्यांत हें तत्त्व कितीसं संभाळलें जातें याची ज्याची त्यानें आपले मनाशीं खात्री करून घ्यावी ! असो. खालील विचार प्रदर्शित करतांना हें वादविवादाचें तत्त्व पूर्णपणें डोक्यांपुढें ठेविलें आहे ; व यावर वादविवाद करूं इच्छिणारांनींही तसेंच करावें अशी सूचना आहे.

Foremost in what is called the reform-movement of the present day, stand social and religious reforms. It is particularly these which give rise to those fierce controversies that spring from difference of opinion. It is true, nothing tests the truth or fallacy of any principle so well as its discussion, but in order that a controversy should be productive of this beneficial result, it is necessary that those who are engaged in it, ought to have no other aim beyond an honest search after truth. One may satisfy oneself how far this precaution is observed in the controversies carried on at present. But be that as it may, in giving expression to the following views, this principle is strictly borne in mind ; and those who choose to enter into the controversy are advised to do so likewise.

LESSON XXXIX

SYNONYMS: PHYSICAL PHENOMENA

Introductory Remarks. We have so far treated the problem of translation from the point of view of a comparative study of the grammars of the two languages concerned, Marathi and English. We must now approach it from yet another point of view, that of the choice of appropriate

words ; for, even after all the necessary attention has been paid to grammar, the rendering of a piece from Marathi into English or *vice versa* will be a poor thing if apt words are not selected to convey the sense. Style is the skin which must cover the bones and muscles of thought, and the skin should be closely woven, firm, and soft so that it not only holds the bones together, but does so decently and gracefully. The choice of the apt word is a part of style ; hence the importance of the study of synonyms.

The real difficulty with Marathi is the comparative poverty of its vocabulary. The larger stock of words in English has resulted in a kind of specialisation, *i. e.*, every word has, in the course of time, acquired in addition to its general meaning, a shade which distinguishes it from other synonymous words. On the other hand, in Marathi we have often to content ourselves with a generic term, where a specific word would be more effective. Thus, घर may mean *the external structure* of brick and mud or mortar in which we live ; or, it may mean only a *temporary hired lodging* ; or it may imply all those associations and ties which make family life worth living. For the three different aspects, English has specific words ; but Marathi has no apt word which brings out all that the English *home* implies.

1. वस्तु, पदार्थ—*thing, body, substance, object, article.*

Thing is the most generic term and may be used for whatever we see, hear, perceive, or feel.

Body (a scientific term) is a portion of matter ; as, *Bodies* lighter than water float on it—पाण्यापेक्षा हलके पदार्थ त्यावर तरंगतात ; *Heavy bodies* sink—जड पदार्थ बुडतात.

Substance is a thing considered with regard to its inherent properties. *Object* is a thing presented to the mind by sensation or by imagination.

We weigh *bodies*, examine the properties of *substances*, and look at *objects*.

Article is a material thing as one of a class ; thus, we speak of बाडविछायतीच्या वस्तू—*articles* of furniture ; खाण्याचे पदार्थ—*articles* of food ; मातीचे पदार्थ—*articles* of clay.

Examples :

Marathi sentence	English translation
इंद्रधनुष्य ही फार सुंदर वस्तु आहे पृथ्वीच्या मध्याकडे - पदार्थांचे आकर्षण होतें.	A rainbow is a lovely <i>thing</i> . <i>Bodies</i> are attracted to the centre of the earth.
चित्रे हीं श्रीमंत माणसाच्या घरांतील शोभेचे पदार्थ आहेत.	Pictures are <i>articles</i> of decoration in a rich man's house.
धुक्यांतून पाहिलें तर पदार्थ आहेत त्यापेक्षां मोठे दिसतात.	When <i>objects</i> are seen through fog, they appear bigger than they are.

2. हवा—*air, atmosphere, climate, weather.*

Both *air* and *atmosphere* are general terms meaning the invisible fluid we breathe ; of these *atmosphere* is a technical term used in scientific writings.

Climate is the permanent state of air in any country or place, considered as affecting the life of plants and animals ; as, इंग्लंडची हवा हिंदुस्थानच्या हवेपेक्षां थंड आहे—The *climate* of England is cooler than that of India ; कोंकणची हवा—The *climate* of Konkan : पुण्याची हवा—The *climate* of Poona.

Weather is the state of the atmosphere with respect to cold, heat, wet or dryness ; the state of air at any particular

time and place: as, आज हवा थंड असून आकाश स्वच्छ आहे; म्हणून पाऊस पडेल असें वाटत नाही—*Weather is cool and clear today and no rain is expected.*

इरावती बोट आज रंगूनहून आली. तिचा कप्तान सांगतो की मला अरबी समुद्रांत उघाडीची हवा लागली—*The Captain of the Iravati which arrived from Rangoon today reported that he met with clear weather in the Arabian Sea.*

Examples :

Marathi sentence	English translation
टेकड्यांवर जी हवा आपणास मिळते ती शुद्ध व ताजी असते.	<i>The air we breathe on hills is pure and fresh.</i>
वातावरणांत चार मूलपदार्थ आहेत.	<i>The atmosphere contains four elements.</i>
बिजापूरची हवा कोरडी आहे.	<i>The climate of Bijapur is dry.</i>
आज वादळाची हवा असल्यामुळे बोटी बंदराबाहेर जाणार नाहीत.	<i>As the weather is stormy today, boats will not leave the harbour.</i>

3. जमीन—*land, soil, ground, floor.*

Land is both a general term and a specific one. When generic, it means the solid surface of the earth as distinct from water (the liquid surface). In its restricted meaning *land* is any portion of the solid surface: as, तीन एकर जमीन—three acres of *land*, etc.

Soil is the top layer of land, *i. e.*, land considered with respect to its productive capacity: as, सुपीक जमीन—fertile *soil*; माळरान—barren *soil*; काळी जमीन—black *soil*; कापसाची जमीन—cotton *soil*.

Ground is the surface of land considered as support (आधार) for things in general ; as, खेळतांना रामा पाय घसरून जमिनीवर पडला—Rama's foot slipped while playing and he fell to the *ground*. Metaphorically, it means *foundation* (आधार) for any statement, argument, etc.

Floor is (1) that part of the house or room on which one treads ; *floor* also means (2) मजला—a storey. तळ मजला—ground floor, दुसरा मजला—first floor, and so on.

Examples :

Marathi sentence	English translation
“जमीन ! जमीन !” असें कोलंबसाचे खलाशी ओरडले.	“ <i>Land ! Land !</i> ”, shouted the sailors of Columbus.
हॉलंड देशांतील जमीन समुद्राच्या सपाटीच्या खाली आहे.	The <i>land</i> in Holland is below the sea level.
जमिनीवरील कर ही हिंदुस्थानांत सरकारी उत्पन्नाची एक मुख्य बाब आहे.	<i>Land-tax</i> is a main source of revenue in India.
यमुनेच्या कांठच्या जमिनींत ऊंस पिकतो.	The <i>soil</i> on the banks of the Jamna grows sugar-cane.
किल्ला खडकाळ जमिनीवर बांधिलला आहे.	The fort stands on rocky <i>ground</i> .
गोविंदा अप्रामाणिक आहे असें म्हणाव- याला तुझ्यापाशीं काय आधार आहे ?	What <i>grounds</i> have you to say that Govinda is dishonest ?
घराच्या खालच्या मजल्यावर दिवाण- खाना आहे.	On the <i>ground-floor</i> of the house there is the drawing-room.

4. जागा, ठिकाण—*space, place, site, spot, situation, room, ground, accommodation.*

Space is the most general term, and means continuous, unbounded extension in all directions ; it is आकाश, अवकाश, अंतरिक्ष, पोकळी.

Place is a special spot or locality, and may be used in various senses to mean घर, विन्हाड, गांव, देश, etc., as, मुंबई शहर हें राहणीला फारसें स्वस्ताईचें नाहीं—Bombay is not a cheap *place* to live in ; माझें जन्मस्थान कोंकणांत आहे—My native *place* is in Konkan.

Site is local position considered with respect to building purposes ; *situation* is the position considered with respect to its surroundings ; as नवरोसजी वाडिया कॉलेजची जागा मोठी असून पुणें स्टेशनापासून पांच मिनिटांच्या वाटेवर आहे—The *site* for the Nowrosjee Wadia College is very spacious and is within five minutes' walk of the Poona Railway Station ; जुन्या दिल्ली शहराची जागा—The *site* of old Delhi.

Spot is an exact place ; as, ऐवज ज्या जागेवर पुरला होता ती जागा (तें ठिकाण) चोरानें शिपायास दाखविली—The thief showed to the police the *spot* where he had buried the treasure.

Room is unoccupied space—मोकळी जागा. आमच्या वर्गाकरितां या इमारतींत पुष्कळ जागा (रिकामी जागा) आहे—There is ample *room* in this building for our classes.

Examples :

Marathi sentence	English translation
सर्व ग्रह अंतरिक्षांत अमण करितात.	All planets revolve through <i>space</i> .
माझ्या विन्हाडीं (घरीं) या.	Come to my <i>place</i> .
पारिस शहर हें चैनीचें ठिकाण आहे.	Paris is the <i>place</i> for gaiety.
शाळेला जागा भरपूर असून मध्य वस्तींत असावी.	A school should have a spacious <i>site</i> and should be centrally <i>situated</i> .
कपाटांत आणखी वीस पुस्तकें मावतील इतकी जागा आहे का ?	Is there <i>room</i> (<i>space</i>) for twenty more books in the book-case ?

Translate the following using specific and appropriate terms for the words printed in bold type :—

(a) १. पाण्यांत विरणारे **पदार्थ** पुष्कळ आहेत, पण न विरणारे कांहीं सांगा. २. **पदार्थ** फार अंतरावरून पाहिले असता फार लहान दिसतात, परंतु आपण जसजसे जवळ जातो तसतसे मोठे दिसतात. ३. कोणताही **पदार्थ** पाहिला म्हणजे तिकडे लक्ष देत जा. ४. जितके **पदार्थ** आपण विकत घेतो तितक्यांचे असेच आहे. ५. धान्य व दुसरे **पदार्थ** ह्यांस किंमत पडते, ह्यांचे कारण काय? ६. तो अंमळसा पुढे गेला तेव्हां एकाएकी त्याच्या दृष्टीस कांहीं **पदार्थ** पडून तो एकदम दचकला. ७. गालिलिओने **पदार्थांच्या** गतीवर प्रश्नोत्तररूप ग्रंथ लिहिला आहे.

(b) १. पृथ्वीवर हवेचा थर असतो तो पृथ्वीचे जवळ दाट असतो व वर उत्तरोत्तर पातळ होत जातो. २. हवा ही अन्नाप्रमाणे जीवनास उपयोगी आहे. ३. हरी वाळू, आज हवा फार चाईट पडली आहे; आज तुं बाहेर जाऊ नको. ४. हिंदुस्थानची हवा समशीतोष्ण आहे. ५. तेथील हवा ऊष्ण होती, ह्यामुळे तेथे द्राक्षे, अंजीर व नारळ पुष्कळ होते.

(c) १. जमिनीजवळ तोंड करून कोणी ओणव्याने जाऊ लागले असता त्यास धूर लागत नाही २. ज्या जमिनीवर एका माणसाचा वारसा नाही, तिची लागवड करण्याचे कोणीच मनांत आणीत नाही. ३. जमिनीत, धान्य भाजीपाला वगैरे उत्पन्न करून ते विकून त्याच्या नफ्यावर आपला संसार चालवावा, ह्या हेतूने शेतकरी जमीन घेण्याची इच्छा करतो. ४. अमेरिका खंडांतील जमीन खाशी व सुपीक आहे. ५. जमीन ! जमीन ! म्हणून गलबतांतील लोक मोठ्याने ओरडले. ६. तो मोठा प्रचंड राक्षस हातपाय लांबवून जमिनीवर येथून तेथवर पसरला होता. ७. एक टिटवी पंख मोडलासे करून जमिनीवर पडत पडत उडू लागली.

(d) १ फिरस्ता म्हणाला मी आज फार लांबून आलों आहे; आतां रात्रीची रात्र रहाण्यास कोठे जागा मिळेल कोण जाणे ! २. हणमंतराव

म्हणाला, माझ्या घरांत जर जागा असती तर मी खुपीने दिली असती, परंतु माझ्या कुटुंबांतील माणसांसच ही जागा पुरत नाही. ३. डाकवाल्यास एका जागेहून दुसऱ्या जागीं एक पत्र नेणें व शंभर पत्रें नेणें यांत श्रम बहुतेक सारखेच पडतात. ४. याच्या सभोंवतीं मुख्य चार दिशांस चार चौकोनी जागा, चार कोपऱ्यांत चार अष्टकोनी जागा, अशा आठ जागा आहेत, व या सर्व जागा फार मनोहर आहेत. ५. एवढें विश्व असून माझ्या शरीरानें जेवढी जागा भरली जाते, तेवढी खेरीज करून बाकी सर्व विश्वास मी मुकलों. ६. असे सांगितल्यावर त्यास बोलण्यास जागा राहिली नाही. ७ तुला ह्या बांकावर जागा नाही. ८. आगगाडींत पुरेशी जागा नसल्यामुळे उतारू लोकांची फार गैरसोय होते. ९. ज्या जागीं दुखत असेल त्या जागीं हें मलम चोळवें. १० कॉलेज ज्या जागीं बांधलें आहे, ती जागा फारच मनोहर आहे. ११. तुमच्या कचेरींत कांहीं जागा भरावयाच्या आहेत असें मी ऐकलों. १२. या घराच्या जागेलाच दोन हजार रुपये मला पडले. १३. मुंबई शहरांत घर बांधण्यास आतां जागीं मिळत नाही. १४. मला तेथें जाऊन प्रथम जाग्याची व खाण्यापिण्याची सोय केली पाहिजे. १५. मोठ्या शहरांत प्रवाशास उत्तरण्याकरितां जाग्याची पंचाईत पडते.

LESSON XL

SYNONYMS : PHYSICAL PHENOMENA—(Contd.)

5. रान, झाडी, जंगल, अरण्य—wood, forest.

Wood means a thick collection of trees, but not of such magnitude as a forest, which contains large and tall trees, is of much greater extent, and is generally inhabited by wild beasts, such as the tiger, wild elephant, etc., which are not to be found in a wood. A village or a town may be

surrounded by a wood which forms at the best a covert, but is not trackless. *Forests* are trackless and often a way has to be made through them by cutting down trees—Crabbe.

Marathi sentence	English translation
पर्वतीजवळच्या झाडींत (रानांत) चोर लपले होते.	The thieves were hidden in the <i>wood</i> near the Parvati hill.
गिरनार पर्वताच्या जंगलांतून अजूनही सिंह सांपडतात.	Lions are found even now in the <i>forest</i> of the Girnar hills.
कारवारच्या अरण्यांत (जंगलांत) इमारती लांकूड पुष्कळ सांपडतें.	Timber is found in plenty in the Karwar <i>forest</i> .

6. लांकूड, सरपण, इमारती लांकूड—*wood, fuel, timber*.

Wood (लांकूड) is the generic term.

Fuel (सरपण) is wood for burning.

Timber (इमारती लांकूड) is wood used for building purposes.

Marathi sentence	English translation
लांकडाच्या सरपणापासून धूर जास्त होऊन कोळशापेक्षां कमी ऊष्णता मिळते.	<i>Wood-fuel</i> gives less heat but more smoke than coal- <i>fuel</i> .
साग व शिसवा हीं दोन इमारती लांकूडे हिंदुस्थानांत सर्वत्र आहेत.	The teak and the sisum are common <i>timber</i> trees in India.

7. शेेत—*farm, field*—मळा, शेेत, मैदान, जागा.

A *field* is a piece of land enclosed for tillage or pasture: or a *field* is open country; the site of an event.

Farm is a portion of land in cultivation with the buildings. etc., appertaining to it; a piece taken on lease (खंडानें घेतलेली जागा, वाडी, मळा).

Some allied words, पीक—*crop*; पेंढी-पेंढ्या—*sheaf-sheaves*; पेरणें—*sowing*; कापणें—*reaping*; (झाड) लावणें—*planting*; सुगी-हंगाम—*harvest*; पीक कापून गोळा करणें *to harvest*; गहू—*corn*, is not used in the plural—where the plural is required use *grain*; as, गव्हांचे थोडेसे दाणे—a few grains of *at*; जोंधळा—*millet, jowar*; मका—*maize*; हरभरा—*gram*; डा. *pulse*; दाणागोटा—*provisions*; हिरवा चारा—*grass* वाळलेलें गवत—*straw*; कडवा, गुरांचें खाणें—*fodder*; पेंढा; *straw*; गवताची गंजी, भरा—*stack* फळवाग फुलवाग—*garden*; फळवाग—*orchard*; आंवराई, पोन — *park*; कुणवी — *a peasant*.

आतां

Marathi sentence

English translation

१. निरा नदीवर पांच एकरांचा आमचा उंसाचा मळा आहे; त्याच्या जवळच एक दहा एकर कुरण आहे.	1. On the banks of the Nira we have a sugar-cane <i>farm</i> of five-acres; adjoining it we have a ten-acre grass- <i>field</i> .
२. इंग्रज व मराठे यांमध्ये शेवटची लढाई सडकीनजीकच्या मैदानांत झाली.	2. The last battle between the English and the Mahrattas was fought in the <i>fields</i> near Kirkee.
३. क्रीडांगण ओलें असल्यामुळें सामना पुढें ढकलवा लागला.	3. The <i>field</i> being too wet, the match had to be postponed.

considered as imparting coolness and shelter; as, ते झाडाच्या थंड सावलीत बसले—They sat under the cool *shade* of the trees; उन्हात—in the sun; सावलीत—in the shade.

Shadow is the representation or image of a thing on a plane; प्रतिबिंब is *shadow*; as The dog saw its *shadow* in the stream—कुत्र्याला प्रवाहात आपलें प्रतिबिंब दिसलें.

Marathi sentence	English translation
उष्णतामान उन्हातल्यापेक्षा सावलीत (छायेत) कमी असतें.	Temperature in the <i>shade</i> is lower than it is in the sun.
दुपारपेक्षा संध्याकाळी (पदार्थाच्या) सावल्या लांब पडतात.	<i>Shadows</i> are longer in the evening than at noon.

10. कांठ, किनारा, तीर, कड, आंचळी—*bank, margin, coast, shore, brim, verge, skirts, brink*.

We speak of the *bank* of a stream or river; the *margin* of a lake; the *coast* of a country; the *brim* of a cup; the *rim* (कड) of a vessel; the *verge* of a precipice; the *skirts* of a garment; the *brink* of a chasm. Most of these words—*verge, brink* and others—are also used metaphorically.

11. प्राणी, पशु *animal, beast, brute*.

Animal is the generic term including in its wider sense प्राणी both men and beasts, but the term is generally applied to lower animals. *Beast* and *brute* are specific terms. We should speak of the lower animals as *beasts* (जनावरे) when we refer to their instincts, appetites and uses; and *brutes* when we want to refer to their ferocity, cruelty, etc. All domestic animals are *beasts*; all wild animals are called *brutes*.

A *man* may be figuratively called a *beast* when he indulges in his appetites and animal passions; a *brute* with reference to his cruelty.

Marathi sentence	English translation
मांजरें व कुत्रां हे पाळीव प्राणी (जनावरें) आहेत.	Cats and dogs are domestic animals.
गेंड व खेंचर या जनावरांचा उपयोग ओझीं वाहण्याला करितात.	The camel and the mule are beasts of burden.

Translate into English :—

१. आमच्या खेड्याजवळ थोडेंसे रान आहे. त्यांत केव्हां केव्हां ससे दिसतात. २. तेथून दहा मैलांवर मोठे अरण्य लागतें. त्यांत पुष्कळ कामगार वाघाच्या शिकारीस जातात. ३. ब्रह्मदेशांतून पुष्कळ इमारती लांकूड टुकडे येतें. ४. मला लोखंडी खुर्च्यापेक्षां लांकडी खुर्च्या पसंत आहेत, कारण त्या तापत नाहीत. ५. तुम्ही कसले सरपण वापरतां? ६. आम्ही लांकडे वापरतो, पण त्यांचा धूर होतो. ७. कोळसा वापरा म्हणजे धूर होणार नाही. ८. लांकडांपेक्षां कोळशाला जागा कमी पुरते. ९. मी आज मळ्यावरच राहणार आहे व विठूला लिंबाचीं झाडे कशी लावायचीं हें दाखविणार आहे. १०. यंदां आमच्या शेतांत थोडासा मका करावा असें म्हणतो. ११. काल जोराचा वारा सुटला होता. त्यामुळे पुष्कळ धूळ उडून आकाश लाल दिसत होतें. १२. चिंचेच्या सावलींत वसणें चांगलें नाही असें वैद्य लोक म्हणतात. १३. तुम्ही उन्हांत कां हिंडतां? १४. चंद्रग्रहणांत पृथ्वीची सावली चंद्रावर पडते. १५. नदीच्या काठावर पुष्कळ मुलें जमलीं होती. १६. समुद्रकिनार्यावरून पुष्कळ जहाजे दिसतात. १७. पेला दुधानें कांठोकांठ भरला आहे. १८. सर्वच जनावरें ओझें वाहणारीं नसतात. १९. उंट व गाढव हीं ओझें वाहण्यासाठीं प्रसिद्ध आहेत. २०. कुत्रा हा प्रामाणिक प्राणी आहे. २१. त्यानें त्या विद्याच्या मुलीचा दागिन्यांसाठीं खून केला. २२. त्या यशूला फांशीची शिक्षा झाली ती अगदीं योग्य. २३. असे पशू दुर्दैवानें समाजांत असतात.

LESSON XLI

SYNONYMS : PHYSICAL PHENOMENA—(Contd.)

12. अंग, शरीर—*body, person, frame.*

Body is the generic term.

Frame is body spoken of with reference to its material parts; *person* (अंग) is the exterior of the body as seen by the eye.

१. मनुष्याच्या शरीरांत शेंकडों हाडें आहेत.	There are hundreds of bones in the human <i>body</i> .
२. दुखण्यानें त्याचें शरीर झिजलें.	Disease wasted his <i>frame</i> .
३. अंगावर जवाहीर घालण्याची इलिझाबेथ राणीला फार हौस असे.	Elizabeth was very fond of wearing jewels on her <i>person</i> .

Some allied words. पंजा—*hand*; वाहु—*arm*; मनगट—*wrist*; बोट (हाताचें)—*finger*; आंगठा—*thumb*; पायाचीं बोटे—*toes*; मांडी—*knee*; ओंचा—*lap*; मांडीवर घेणें—*to take on the knee*.

रूप is *person, form, figure*; वांघा is *stature, figure*; नाकडोळे—*features*; चेहरा, चर्या—*countenance*.

Countenance is face considered with regard to its power of expressing our feelings; as, त्याचा चेहरा आनंदानें प्रफुल्लित झाला—His *countenance* beamed with joy; त्याची चर्या उतरली, त्याचा चेहरा उतरला—His *countenance* fell.

पाय, पाऊल—*foot, step, pace.*

Foot is the physical part of the body—पाय.

Step, pace is the पाऊल, i.e., (a) the mode of movement as slow or fast, light or heavy, etc., or (b) the distance covered; as, तो घरांतून दहा पावलें गेला नाहीं तोंच—He had not gone ten *paces* from his house when.....; माझ्या घरापासून थोड्याशा पावलांच्या अंतरावर—A few *steps* from my door.

13. शक्ति—*power, strength, energy, might, vigour.*

Of these *power* is generic, meaning ability to act, and is used of all things. *strength* (बल, ताकद) is power generally manifested in exerting force. *Energy* (जोर, पराक्रम, तक्का, सामर्थ्य) is power forcibly exerted or the capability of exerting it forcibly. *Vigour* (शक्ति) is that power which results from a sound, healthy state. *Might* is very great strength or power, and *mighty* means most powerful; as, *Mighty kings*—बलाढ्य राजे, *i. e.*, possessing powerful means such as money, army, etc.; *Might* is right—बळी तो कान पिळी.

All these terms, like many others, are used with mind as well as body.

Power also means moral strength derived from the possession of certain things as knowledge, office, wealth, etc. It also means authority derived from a legitimate source; as, the *powers* (अधिकार) of a Magistrate, Collector, etc.

14. घर—*house, home, lodging.*

House is the sheltered place in which we dwell.

Home means our own house and the centre of domestic ties and affections.

Home (as an adverb) means *to one's home or country*. *Home* also means मातृभूमि, मूलस्थान.

Lodging is a house or part of a house, a room that we rent or in which we live temporarily. It is बिन्हाड.

घरांतलें काम—*indoor work*; बाहेरचे (मैदानांतले) खेळ—*out-door games*; बाहेरचें काम—*outdoor work*.

Articles in a house such as chairs, tables, etc., collectively called *furniture*—सामान (used collectively in the singular); when the plural is to be used, say *articles* of furniture.

पलंगपोस—*bed-sheet*; रजई—*a quilt*; पडदा—*a blind*; पडदे—*curtains*; कपाट—*a case*; कोच—*a sofa*; सतरंजी—*a carpet*; गालिचा—*a woollen carpet*; तक्क्या, गिरदी—*a cushion*; गादी—*a mattress*; ठशी—*a pillow*; तबक—*a tray*; ताट—*a plate*; चमचा—*a*

spoon; वशी—a saucer; पेलावशी—a cup and saucer; चिनई मांतीची भांडीं—China (Collective noun); मलमल—muslin; रेशमी कापड—silk, satin; किनखाव—brocade; मखमल—velvet; वनात—broad cloth.

Translate into English :—

(a) १. जर आपण पाण्यांत पडलों आणि आपणांस पोहतां येत नस्यो तर आपण अगदीं हातपाय हालवूं नयेत. २. आपलें अंग पाण्यापेक्षां हलकें आहे; म्हणून चळवळ केली नाही तर आपण पाण्यावर तरल्याशिवाय राहणार नाही. ३. इतक्यांत माझ्या पावलांची चाहूल त्याला लागतांच तो भिळून उडाला. ४. तो असें भाषण करित असतां वोवडी वळून त्याची जीभ अडखळू लागली, सर्वांगास कांपरें सुटलें व तोंड काळें ठिक्कर पडलें. ५. माडीवरून पडून त्याचा पाय मोडला व हात दुखावला. ६. दहा कोस चालण्याजोगी माझ्या पायांत शक्ति नाही. ७. लांब चालून आल्यामुळें माझे पाय दुखत आहेत. ८. घरांतून दहा पावलें गेलों नाहीं तोंच तुमचा मनुष्य मला भेटला. ९. धाड धाड पावलें आपटीत तो खोर्लीत शिरला. १०. तिनें आपले हात माझ्या गळ्यांत घातले.

(b) १. गालिलिओ मोठ्या दुःखानें असें म्हणत असे कीं, काय कंहीं, माझ्या बुद्धीच्या योगानें जे वेत माझे मन करितें, ते तडीस नेण्याचें सामर्थ्य माझ्या शरीराला राहिलें नाही. २. दिवसेंदिवस त्याची शक्ति क्षीण झाली. ३. कांहीं लोकांस असें वाटत असतें कीं, आपले द्रव्याचा भोग घेण्याची शक्ति जोपर्यंत आपल्या अंगी आहे, तोपर्यंत आपण तें द्रव्य क्रोणास देऊं नये. ४. थोडे दिवस ह्या ठिकाणीं काम केल्यावर त्याची प्रकृति विघडत चालली आणि काम करण्यास जितकी कुवत पाहिजे तितकी त्याच्या अंगीं उरली नाही. ५. प्राण्याच्या अंगीं बल म्हणून जें आहे तें स्नायूंवर आहे. ६. हत्तीची शक्ति इतकी आहे कीं, तीन चार हजार पोंडांचें ओझे तो सहज पाठीवर वाहून नेतो. ७. तो नुक्ताच तापांतून उठला आहे, त्याला अभ्यास करण्याची ताकद नाही. ८. बलाढ्य राष्ट्रांनीं आपल्या बलाचा दुरुपयोग करून छोट्या राष्ट्रांचें स्वातंत्र्य हरण करण्याचा प्रयत्न करूं नये. ९. गुन्हेगारास वीस रुपये पर्यंत दंड करण्याचा या कोर्टाला अधिकार आहे.

(c) १. तो घरीं गेला आहे. २. त्याचें विन्हाड येथून दहा पावलांवर येईल. ३. चीन देश हा चहाचें मूलस्थान होय असें म्हणतात. ४. आम्ही स्त्रियांना गृहस्वामिनी समजतो. ५. आमच्या घरांत पुष्कळ सामान आहे. ६. गादीखालीं नवी सतरंजी घाल, आणि वर माझा जुना पलंगपोस घाल. ७. वाळ कोचावर निजला आहे, त्याला उठवू का ? ८. आतां उन्हाळा सुरू झाला, मलमलीचे सत्रे केले पाहिजेत. ९. गुलाबाचीं फुलें तवकांत ठेविलीं आहेत असें आजीला सांग.

LESSON XLII

SYNONYMS: SOME ADJECTIVES

15. कढत, ऊष्ण, गरम—*hot, warm, tepid.*

Hot is कढत, the degree of heat being unpleasant. *Warm* is ऊष्ण, which is pleasant or agreeable to the touch. For instance, we make tea with *hot* water, but use *warm* water for bathing. *Tepid* and *lukewarm* mean कोमट or सोमळ.

Note the following usages :

A *hot*-water bag—कढत पाण्याची पिशवी.

Warm—clothing—ऊबदार कपडे.

The words—*warm* and *hot*—may be figuratively used to indicate feelings of friendliness and hatred respectively: as,

Marathi sentence	English translation
माझ्या मित्रानें आपल्या येथें माझें अगत्यानें स्वागत केलें.	My friend <i>warmly</i> received me at his place.
त्या प्रतिसधर्मीनीं सभेंत रागाचीं भाषणें केलीं.	The opponents exchanged <i>hot</i> words at the meeting.

16. थंड, गार—*cold, cool, chill.*

Cold is the opposite of *hot*; *cool* is the opposite of *warm*. *Cold* is disagreeable; *coolness* is agreeable. *Chill* is a sudden, disagreeable state of cold, such as we experience on a wet day.

A few phrases :

a *cool* breeze—थंड, शीतल झुलुक ;

cool shade—थंडगार छाया ;

shivering with *cold*—थंडीनें, गारठयानें कांकडणें ;

cool weather—थंड हवा ;

cold food—शिकें, थंडगार अन्न ;

chill weather—गारठयाची हवा.

Like their opposites these words may be used in a figurative sense : as,

When you are in difficulty, try to keep your head *cool*—संकटांत असाल त्या वेळीं आपलें डोकें शांत ठेवण्याचा प्रयत्न करा.

17. मोठा—*big, large, great, high, enormous, prodigious, vast.*

Big implies size or bulk, sometimes a certain amount of burdensomeness ; as, a *big* box मोठी पेटी ; a *big* chair—मोठी खुर्ची. *Large* denotes extent or capacity, and is also applied to number and quantity ; as, a *large* garden—मोठी, विस्तीर्ण बाग ; a *large* audience—मोठा श्रोतृसमुदाय.

Great and *high* have reference to ideas rather than to things ; as, a *great* undertaking—मोठें कार्य ; *high* ambition—मोठी महत्त्वाकांक्षा. *Great* also means of remarkable ability, genius, integrity of character.

Huge, enormous—very big ; *prodigious*—so big as to cause wonder ; as, The Pyramids are *huge* structures of masonry. *Huge*—प्रचंड, जंगी, धिप्पाड.

Vast—very large, very extensive ; A *vast* plain which has been the scene of many a fateful battle in Indian History lies to the north of Delhi.

18. थोडा—small little.

Small is the opposite of *big* and *large*, being generally applied to size, bulk, extent and capacity. *Little* is applied as a rule to quantity and is the opposite of *much*, as *few* is the opposite of *many*. *Little* is sometimes used as the opposite of *big*; as, a *little* child—लहान मूल; a *little* book—लहान पुस्तक. *Tiny* means *very small*—चिमुकलें.

Few, little, slight, slender, short.

Few refers to number and *little* to quantity; *few*, therefore, qualifies a noun in the plural, while *little* qualifies a noun in the singular. *Slight* is unimportant, wanting in force; as, a *slight* cause—थोडकेंसे कारण; a *slight* injury—थोडीशी इजा; a *slight* pretext—थोडीशी सबब; a *slight* difference—थोडासा फरक; a *slight* decrease—थोडासा उतार. *Slender* refers to small size; *short* is used with time and place; *slender* hope—थोडी आशा; *slender* means—थोडा पैसा; a man of *slender* means—गरीब, थोड्या ऐपतीचा माणूस; a *short* distance—थोडे अंतर.

19. उंच—high, tall, lofty.

High is applied to vertical distance measured from below. It is a relative term signifying 'greatly raised above any object, base, or surface,' in comparison with what is usual, or with some standard. Thus, a table is *high* if it exceeds thirty inches; a hill is not *high* at a hundred feet. That is *tall* whose height is greatly in excess of its breadth, and whose actual height is great for an object of its kind; a *tall* man; a *tall* tree; *tall* grass. That is *lofty* which is imposing and majestic in height. That is *elevated* which is raised somewhat above its surroundings; that is *eminent* which is far above them; a platform is *elevated*; a peak is *eminent*.

All these words are also used figuratively; as a *high* ambition; *lofty*, *elevated* thoughts; a *towering* personality; etc.

20. सुंदर, सुरेख—beautiful, handsome, fine, pretty, comely, graceful, elegant, nice.

Beautiful denotes something pleasing to the eye; that which makes vivid impression on the mind by its symmetry, proportion, colour, etc., is *beautiful*. *Beautiful* is thus applied to all objects and ideas that please, and especially to women; when applied to men, it denotes a certain degree of effeminacy, weakness.

Handsome combines with beauty the idea of strength, and is applied to men rather than to women. As applied to things, it is used with works of art only, and not with things made by nature; as, a *handsome* table—सुंदर मेज; a *handsome* picture—सुंदर चित्र; but a *beautiful* flower, a *pretty* flower—सुंदर फूल.

Fine combines the idea of robustness—घट्टेकट्टेपणा—with that of symmetry of form, etc.; thus a *fine* soldier.

Pretty implies delicacy, sweetness, and is applied to objects of small size, to children, etc. *Comely* is pleasing to the eye.

Graceful and *elegant* are used with figure, and especially with manner and carriage, attitude and gesture. They mean सुबक, सुरेख, ढवदार. *Grace* and *elegance* may be natural or they may be acquired. *Graceful*, *elegant* mean ऐदबाज, ढवदार, झोंकदार, सुबक, सुरेख, गोजीरवाणा. *Nice* is colloquially used to denote elegance and beauty in articles of art and manufacture. It means छानदार, दुमदार.

Translate into English :—

(a) आंधोलीस कढत पाणी चांगलें नाहीं. खरें पाहतां गार पाण्यानें आंधोळ करणें उत्तम. अशक्त माणसांनीं मात्र आंधोलीस गरम अगर कोमट पाणी घ्यावें.

(b) १. नादीरशहा हा एक प्रचंड पुरुष होता. २. न्यायमूर्ति रानडे व तयवजी हे मोठे न्यायाधीश होते. ३. मोठ्या श्रोतृसमुदायासमोर त्या थोर गृहस्थानें एक मोठें भाषण केलें.

(c) १. मला थोडी थंडी झाली असून अंगांत थोडा ज्वरही आहे. २. तुम्ही रोज थोडा व्यायाम करीत चला म्हणजे तुमच्या अंगांत शक्ति येईल. ३. थोडीशी देखील नैसर्गिक त्याला खपत नाही. ४. थोड्या दिवसांत तुम्हाला या औषधाचा गुण कळून येईल. ५. या गोष्टीचा थोडाबहुत अनुभव प्रत्येकास आहे. ६. थोडा वेळ थांबाल तर तुमचा भाऊ तुम्हाला भेटेल. ७. तो पुन्हा परत येईल अशी मला एवढी देखील आशा नाही. ८. या गोष्टीची माहिती मला फार थोडी आहे.

(d) १. तो पक्षी कांहीं अंतरावर कांहीं झाडें होती, त्यांतील एका उंच झाडावर जाऊन बसला. २. बगळे आपलीं घरांतीं उंच उंच झाडांवर करीत असतात. ३. अहिल्याबाई फार उंच नव्हती व फार ठेंगणी नव्हती. ४. पर्वतांचीं उच्च शिखरें मेघमंडळास भेदून गेलीं आहेत असें दिसतें. ५. एखाद्या उंच टेकडीवर उभें राहिलें असतां भोंवतालच्या प्रदेशाची शोभा कांहीं विलक्षण दिसते. ६. सर्व पर्वतांत हिमालय पर्वत उंच आहे.

(e) १. जानूचें घर मोठें द्रुमदार, सोईचें दिसूं लागलें. २. त्या मनोऱ्याची बांधणी फार सुंदर व नाजूक आहे. ३. औरंगाबादेस मुकबर म्हणून मोठी व शोभायमान मशीद आहे. ४. अहिल्याबाई म्हणण्यासारखी सुंदर नव्हती, तरी तिची मुखचर्चा फार तेजःपुंज दिसे. ५. भीमसिंगाला पुष्कळ मुलें होती; पण त्यांत एक कन्या फारच सुंदर, रूपवती, केवळ लावण्याची खाण अशी होती. ६. जसें तिचें मुख सुरेख तसा तिचा बांधाही सुरेख होता, व तिच्या बोलण्याचालण्याची ढव फारच मनोहर होती. ७. बाजिराव हा फार देखणा पुरुष होता. ८. ज्याचें आचरण सुरेख त्यालाच खरोखर सुरेख म्हणावें. ९. ह्या भांड्याचा घाट फार सुबक आहे. १०. त्याचे आईपाशीं बेलबुट्टी वगैरे काढलेलें असें एक छानदार पुस्तक होतें. ११. माझ्यापाशीं एक छानदार बाहुली आहे, ती मी तुला देईन. १२. मामानें त्याला दोन सुंदर व लहानशीं मातीचीं चित्रें दिलीं. १३. तो गृहस्थ शरीरानें उमदा व भव्य दिसत होता. १४. बकरीचीं पोरें मोठीं गोजिरवाणीं असतात. १५. मोराचा पिसारा फार सुरेख असतो, व मानें पेटदार असते व पाऊल डौलदार पडतें.

LESSON XLIII

SYNONYMS: MENTAL PHENOMENA

21. बुद्धि—*mind, reason, intellect, understanding, judgment, capacity, genius, talent, intelligence, instinct.*

मन—*mind* is a generic term and includes all the others.

Reason is that mental faculty in man which enables him to deduce inferences from facts, and to distinguish between right and wrong. It is opposed to passions, distinguishes man from brute and should be used when such distinction is implied.

Intellect denotes the power of the mind to observe, to judge, to conceive. It is active ; it does something, works, invents, discovers. *Understanding* is a passive faculty which merely admits or perceives the truth. *Understanding* is the faculty by which all who are not idiots perceive evident truths. Children have *understanding*, men have *intellect*.

Judgment is the power to judge, to distinguish between truth from falsehood, right from wrong. विनाशकाले विपरीत
A man's *judgment* plays him false in an evil hour.

Capacity is the power of receiving and retaining knowledge with facility. It is आकलनशक्ति, धारणा.

Genius (प्रतिभा) is the innate bent of mind to some occupation in which the imagination is chiefly employed. *Genius* originates ideas, creates new forms, new expressions. Poets, painters, artists of all kinds possess genius. *Talent* is employed in reducing to order the ideas of others ; it imitates faithfully, copies correctly, but originates nothing. *Talent* is the power of doing with skill and grace ; it is eminent ability. Great historians, mathematicians, etc., can be said to be talented. In *genius*, the imagination is prominently exercised, in *talent* the memory.

Intelligence is the power of easily and quickly understanding things and exercising the mind; it is opposed to dullness, stupidity. *Instinct* (उपजतबुद्धि) is the natural impulse in animals.

Some further idiomatic uses : बुद्धि, अक्कल, मति.

Marathi sentence	English translation
माझी बुद्धि गणितांत चालते, काव्यांत चालत नाही.	I have an <i>aptitude</i> for Mathematics, but not for poetry.
माझी अक्कल गुंग होते (मति कुठित होते).	I am at my <i>wits'</i> end.
या विकट प्रश्नाने मोठमोठ्यांची मति कुठित केली आहे (अक्कल गुंग केली आहे).	This knotty question has puzzled the greatest <i>intellects/minds</i> .
लोकांची थोडी बुद्धि ऐकावी.	You should listen to the <i>counsel</i> of others.
मला अशी घातुक बुद्धि कशी झाली कोणास ठाऊक !	I do not know how that <i>fatal idea</i> entered my head !
बुद्धि: कर्मानुसारिणी !	The <i>will</i> is controlled by fate.

22. (a) विचार, कल्पना—*idea, thought, faculty of thinking, modes of thought, view, opinion, consideration, advice, anxiety, perplexity, dilemma, regard.*

Idea (कल्पना) is the most generic term; it is anything conceived by the mind. *Thought*, an act of thinking or result of thinking.

विचार occasionally means the *power of thinking, the faculty of thinking*; विचार is also *modes of thought*; as in हिंदूंचे आचारविचार—the customs and *modes of thought* among the Hindus. विचार, मत—*view, opinion.*

Consideration is the state of mind before a decision is taken. विचार—*advice, counsel.*

विचार, काळजी—*anxiety, perplexity, dilemma.*

(b) विचार—*idea, notion.*

An *idea* is an impression made on the mind by something external; a *notion* is whatever we know about a thing.

Marathi sentence	English translation
हिंदुस्थानांत नवीन राज्य स्थापन करण्याची कल्पना डुप्लेच्या मनांत आली.	Dupleix conceived the <i>idea</i> of founding an empire in India.
आपण कैदेत जाणार या विचारानें तो कांपूं लागला.	He trembled at the <i>thought</i> of confinement.
मनुष्याला विचार करण्याची शक्ति दिलेली आहे.	Man is endowed with the <i>faculty of thinking.</i>
तुमचा या कामीं काय विचार आहे ?	What is your <i>opinion</i> in this matter ?
या योजनेचा अद्याप विचार चालू आहे.	This project is still under <i>consideration.</i>
मला बंधूचा विचार घेतला पाहिजे.	I must take the <i>advice</i> of my brother.
आतां पुढें आपलें कसें होईल हा त्या बाईस विचार पडला.	Her uncertain future was the cause of great <i>anxiety</i> to the lady.
पद्मिनी द्यावी न द्यावी असा चित्तूरचे लोकांस विचार पडला.	The people of Chitore were thrown into great <i>perplexity</i> as to whether they should or should not give over Padmini.
मनुष्यानें काटकसरीचा विचार ठेवला पाहिजे.	A man should exercise a due <i>regard</i> for economy.

Translate into English with particular attention to the words printed in bold type:—

(a) १. एखाद्या कामांत कित्येक मनुष्यांची **बुद्धि** चांगली चालते आणि कित्येकांची मध्यम चालते. २. कांहीं जातींच्या कामांत तयार होण्यास खर्च लागतो व **बुद्धि** लागते, यामुळे त्यांत फार लोक तयार होत नाहीत. ३. न्यूतनची **बुद्धि** एवढी मोठी व त्यानें इतकें ज्ञान संपादिलें असें असून तो इतका निरभिमानी होता कीं, आपल्या **गुणांचें** त्याला कांहीं वाटत नव्हतें. ४. पूर्वीं अमेरिकेंत बेंजामिन फ्रॉंकलिन म्हणून एक मोठा **बुद्धिमान्** व विद्वान् पुरुष होऊन गेला. ५. अमुक गोष्ट खरी किंवा खोटी हें पाहण्याजोगी बहुतेकांस **बुद्धि** नसते. ६. त्याला अगदीं दिसत नव्हतें, व नीट ऐकूं येत नव्हतें तरी मरणकाळपर्यंत त्याची **बुद्धि** जशीची तशीच राहिली. ७. ज्यांचा धंदा हातच्या कसवाचा नव्हे पण **बुद्धिकौशल्याचा** असतो, अशा योग्यतेचे लोक मात्र गृहस्थवर्गांत गणिले जातात. ८. हस्तपादादि अवयव व नेत्रकर्णादि इंद्रियें हीं जशीं अभ्यासानें सुट्ट व चपल होतात, त्याचप्रमाणें अभ्यासानें **बुद्धिही** सुट्ट व चपल होते. ९. हावर्दसाहेवास ह्याप्रमाणें **बुद्धि** होऊन तो लोकांचें कल्याण करण्यास तयार झाला. १०. ईश्वराची **बुद्धि** अस्खलित आहे, म्हणून तो जें योजील तें ठीकच योजील. ११. प्रथम ज्यांचें कांहीं विशेष अगत्य नाही, असल्या पदार्थाकडे तिची **बुद्धि** गेली. १२. केवळ मनुष्यासच देवानें इंद्रियें दिलीं आहेत असें नाही, पश्चादिकांसही दिलीं आहेत; तरी **बुद्धि** हा पदार्थ मनुष्यासच दिला आहे. १३. आल्फ्रेड आपल्या **बुद्धिसामर्थ्यानें** सर्व संकटांतून पार पडला. १४. मोठ्या **बुद्धिमत्तेशीं** छुद्र दुराग्रहाचें संमेलन हा जॉन्सनच्या **बुद्धिचा** विशेष गुण होता. १५. मनुष्याची **बुद्धि** केवळ ग्रंथावलो-कनानें प्रशस्त होते असें त्याचें मत असे. १६. एकाच तऱ्हेच्या लोकांशीं संसर्ग व निरंतर एकाच स्थळीं वास या गोष्टींनीं जी **बुद्धीस** संकुचितता प्राप्त होते, ती दूरदेशचा प्रवास व इतिहासाचें परिशीलन नाहीशीं करतात. १७. नैसर्गिक **बुद्धिमत्तेत** जर स्त्री व पुरुष यांत विशेष अंतर नाही, तर कित्येक स्त्रियांच्या **बुद्धिमत्तेचा** विनियोग छुल्लक गोष्टींकडे व्हावा हें शोचनीय आहे.

(b) १. आपण कोण, कोडून आलों व कोठें जाणार आहों, इत्यादि विचार मनांत आले म्हणजे **चित्त** व्यग्र होऊन जातें. २. देशादेशांच्या

आचारविचारांत पुष्कळ फरक असतो. ३. उर्बा विपप्राशन करून आपला देहांत होणार, असा विचार मनांत येऊन साक्रेतीस गडबडला नाही. ४. काटकसरीनें खर्च करण्याचा विचार प्रत्येक कुटुंबातलं मनुष्यानें ठेविला पाहिजे. ५. विधवाविवाहासंबंधानें माझे विचार काय आहेत ते मी आतां सांगतां. ६. ज्याला विचार नाही तो मनुष्य म्हणावा काय ? ७. शंकराचार्यादिकांच्या काळाविषयीं पुष्कळ शोध करून आपले विचार तेलंगसाहेबांनीं प्रकट केले आहेत. ८. तुमचा यंदां मुलीचें लग्न करण्याचा विचार आहे काय ? ९. तुम्ही फार विचारांत पडलेले दिसतां. १०. भावास पत्र लिहिलें न लिहिलें असा सदुपग्रास मोठा विचार पडला. ११. कोणतेंही जोखमाचें काम हातीं घेण्यापूर्वीं मनुष्यानें पूर्ण विचार केलें पाहिजे. १२. ही गोष्ट आतां विचारावर राहूं द्यावी हें वरें. १३. विचार करून करून माझे डोकें फिरावयास लागलें. १४. लोकांस मान्य होईल अशी आपली कृति लोकांपुढें मांडण्यास दूरवर विचार केला पाहिजे. १५. तुम्ही कोणत्या विचारांत पडलां आहां ? होय कीं नाही तें मला चटकन् सांगा. १६. मला या वेळीं कांहींच सुचत नाही.

LESSON XLIV

SYNONYMS: EMOTIONAL PHENOMENA

23. सुख—*happiness, felicity, bliss, pleasure.*

Pleasure is derived through the senses ; it is a transitory feeling ; we feel pleasure from what we eat, drink, see, hear or smell. *Happiness* (समाधान) is the sum total of pleasurable sensations, the state of being contented ; it is an inward feeling, the state of mental satisfaction. *Felicity* and *bliss* show intensity of happiness, and may be rendered by निर्वैद्य सुख, अक्षय्य सुख, respectively. शरीरसुख, आराम is *comfort* such as is to be had from a good house, warm clothes, cushioned chairs, or seats, etc. आराम—*comfort* such as, a good house, warm clothes, or soft seats afford.

संसारसुख—*domestic happiness.*

स्वर्गसुख—*bliss (purely spiritual happiness)*

24. आनंद—*pleasure, joy, delight, exultation.*

Pleasure is very wide in its meaning ; it embraces one grand class of our feelings, and is opposed to *pain* which denotes another grand class of feelings.

In its particular application *pleasure* denotes the gratification produced by objects of the senses ; it is a pleasure to see, to walk to run, to smell, etc. The Marathi equivalent for it is आनंद; it is in a moderate degree. *Joy* and *delight* are the modifications of *pleasure*, and denote a higher degree of feeling. The success of others may give us *pleasure*, but our own success or that of our nearest and dearest ones gives us *joy*; a mother is not *pleased* only but she *rejoices* to see her long lost child We are *pleased* to visit a place of interest, but we *rejoice* to meet an old friend. *Joy* is हर्ष. *Delight* is a still higher feeling, and is derived from the exercise both of the affections and the understanding or the intellect. The *delight* of study—विद्यानंद.

Exultation is joy of the most demonstrative kind—हर्षभर.

N. B.—*Pleasure* may be had by reflection on the past as by anticipation of the future, while *joy* and *delight* are produced by what is present.

25. दुःख—*pain, suffering, distress, misery, sorrow, affliction, grief.*

Pain is a generic term meaning physical or mental suffering. It may result from a bodily wound, a bruise, or a harsh word. Thus, कानाचें दुःख *pain* in the ear ; डोळ्याचें दुःख—*pain* in the eye.

Suffering (वेदना) is severe pain. The prick of a needle causes pain, but it can scarcely be called suffering. खस्ता, अपेष्टा are equivalent to *suffering*.

Trouble is साडेसाती, संकट, पेंच, त्रास ; anything that takes from the pleasure of living—any untoward circumstance such as loss of wealth, etc.

Distress (विपत्ति) is a continuous or prolonged trouble of mind. *Misery* is दुर्दशा ; it is the opposite to happiness—the state of being unhappy. Continued suffering causes misery.

Sorrow, grief, affliction can be rendered by शोक, उद्वेग. *Sorrow* is mental unhappiness or uneasiness caused by loss, disappointment, etc. *Grief* is loud and violent sorrow ; it is the opposite to joy. It is transient and soon subsides. *Affliction* is intense grief. It lies deep in the mind, not discovering itself by any striking mark in the exterior ; it continues long, and does not cease when its cause ceases.

Affliction is said to be allayed ; *grief* is said to subside ; and *sorrow* is soothed.

Regret is sorrow expressed for another's misfortune or for one's own fault. Its Marathi equivalent is चाईट चाटणे.

26. राग, क्रोध—*displeasure, anger, passion, rage, fury, resentment, indignation, wrath.*

Displeasure is the general term. It is a passive, mild state of mind, and may be rendered by नाखुशी, इतराजी, रोष. *Anger* is a positive sentiment. It is sudden, violent and brief ; it is राग. *Passion* is violent anger (क्रोध).

Fury and *rage* are higher degrees of anger which always betray themselves by outward symptoms. *Rage* drives one beyond the bounds of prudence or discretion ; it is संताप ; *fury* is still stronger, and sweeps one into uncontrollable violence ; *fury* may be rendered by त्वेष.

Resentment (आढी), is not violent anger. But it is a deep-seated, continued feeling arising from injury or injustice to ourselves, and is satisfied or diminished by the infliction of pain in return.

Indignation (सात्त्विक संताप) is anger awakened by the unworthy, unjust conduct of others. It flows from a high sense of honour and virtue, and is generally unselfish.

Wrath (कोप) is violent and just anger felt by a superior towards an inferior: देवाचा कोप—the *urath* of God रागावणें—to be cross, to be angry; to lose one's temper, to resent (trans. verb); संताप होणें—to fly into a rage; रागीट—ill-tempered; संतापी—passionate; मिजासखोर—squeamish; चिरचिच्या, कटकट्या—petulant, fretful, peevish.

27. प्रीति, लोभ—love, affection, attachment, passion, devotion.

Love is a generic term and denotes a strong liking for a thing or person united with a desire for possession.

Attachment is not a natural feeling, but an artificial one; something which grows out of long familiarity, which binds a person by ties of heart to another person; *affection* is warmer and more natural, like a mother's affection for her child, a brother's for a sister, etc.

Devotion is strong affection like that of a servant for his master or a pet animal for the master. *Passion* is love or attachment in excess.

काव्याचा, गाण्याचा पोक—*Love* of poetry and music.

28. दया, कृपा—pity, compassion, mercy, kindness, grace.

Sympathy—feeling with others—is between equals; also mental participation in another's trouble—सहानुभूति; *pity* is aroused by the misfortune or weakness of others, especially of those who are inferior to ourselves.

Compassion combines with the tenderness of pity, the dignity of sympathy.

29. वैर, शत्रुत्व—hatred, enmity, ill-will, rancour, grudge, spite, malice.

Enmity is the state of being an enemy, and is demonstrated in overt acts. *Hatred* is deeper; it is intense

and continued aversion, usually with disposition to injure *anger* is sudden and brief; *hatred* is lingering and enduring. *Malice* is active intention to injure. It is direct and pressing towards a result; *malignity* is deep, lingering, venomous. *Grudge*, *spite*, *resentment* are all retaliatory. आकस—*spite*; अदी—*rancour*, deep-rooted enmity; द्वेष करने—*bear ill-will*, *malice*, *hatred*, etc.

30 मत्सर—*jealousy*, *envy*.

A jealous person is one who is afraid to lose what he has; an envious person covets what belongs to another. Subjects are *jealous* of their rights; women are *envious* of superior beauty.

31. भय—*fear*, *dread*, *alarm*, *terror*, *fright*, *consternation*, *panic*, *danger*, *apprehension*.

These words imply a feeling of pain at the prospect of evil or the knowledge of danger. *Apprehension* is felt for things that are possible, *fear* for things that are probable, *dread* for things which are supposed to be present.

Fear is a salutary sentiment; we *fear* God—our master. *Dread* is altogether a very unpleasant and irksome feeling; we *dread* the tiger. Children *fear* their master when he is strict, but not unkind. They *dread* him when he is cruel. *Alarm* springs from any sudden signal that announces the approach of danger. *Terror* is stronger and springs from anything that may serve as a sign of some grave danger or catastrophe. *Fright* is a sudden vivid emotion and arises from the actual appearance of danger. It is more personal than either *alarm* or *terror*. *Consternation* is stronger than *terror* or *fright*. *Panic* is general. It is a feeling of terror shared by many. One is *filled* with *alarm*, *seized* with *terror* or *panic*, and *overwhelmed* with *fright* or *consternation*. A man is *alarmed* by what he apprehends, *terrified* by what he imagines and *frightened* by what he sees actually.

Danger is the cause of fear, alarm, etc. *Apprehension* is fear at the prospect of future evil.

घाबरणे—to be nervous, to be agitated; ती घाबरल्या घाबरल्या भरांत आली—She entered the house much agitated; तो बोलतांना फार घाबरला—He became very nervous while speaking.

32. गर्व—pride, vanity, conceit, arrogance, presumption.

Pride is an absorbing sense of one's own greatness.

It is generally founded upon something that one is, or has, or has done. *Vanity* is eager for admiration and praise, is elated if they are rendered, and pained if they are withheld, and seeks them. *Vanity* is founded upon something; *conceit*, on the other hand, is founded upon nothing. *Conceit* is then what we call पोकळ गर्व and *self-conceited* is घमेंडानंदन, घमेंड्या. गर्व होणें—to be elated or puffed up with (victory, success, etc.); गर्व असणें—to think too highly; त्याला आपल्या विद्वत्तेचा गर्व आहे—He thinks too highly of his learning; शेखी मिरवणें—to boast; उद्धटपणा—impudence—shown by inferiors towards their superiors. *Presumption* claims place or privileges above one's rights; *arrogance* claims much for itself and concedes little to others.

Translate into English :—

(a) १. बडे लोक व संपन्न गृहस्थ यांचीं सुखें दोन प्रकारचीं

असतात; एक विषोयभोगापासून सुख आणि एक परस्परसंगतीपासून सुख.

२. गरीबगुरिवांवर उपकार करणारे असे थोडेच घरचे सुखी गृहस्थ सांपडतील.

३. ज्यांनीं सत्कर्म केलीं असतील त्यांस ईश्वर सुखाचें जीवन देईल.

४. त्यांस असें कळत नाहीं कीं, व्यसनापासून होणाऱ्या यत्किंचित् सुखासाठीं

त्यांना आपले अतोनात नुकसान करून घ्यावें लागतें. ५. पण जेथें आशेचें

द्वार बंद झालें तेथें सुखाचें भांडार कोठून खुलें राहणार? ६. कारण राजां

शंकळदेवीची मागणी नाकारल्यापासून देवलदेवीच्या सुखाचा सूर्य अस्त

पावला. ७. मजजवळ एक मोहोर असतां जर मी इतकी सुखी आहे तर

कितीएक लोकांप्रमाणें मजजवळ हजारों मोहोरा असल्यावर मी किती सुखी

झोईन वरें? ८. मजपाशीं दहा हजार मोहोरा असल्यावर अर्थातच मला

भातांच्यापेक्षां दहा हजारपट जास्त **सुख** होईल. ९. त्या झोंपड्यांतून जे लोक राहिले त्यांस फार **सुख** झालें. १०. हावर्दसाहेवानें केलेल्या झोंपड्या फार **सुखावह** होत्या.

(b) १. तो म्हणाला, आपणाकडे होढी येत आहे असें पाहून मला जो **आनंद** झाला तो सांगतां पुरवत नाहीं. २. आपणांस आज मोठी नफ्याची युक्ति सांपडली म्हणून तो जो **हर्ष** मानीत होता त्याविषयी त्यास संशय वाटूं लागला. ३. ते रुपये तिनें ओटीत घेऊन व त्यांत हात घाळून मोठ्या **आनंदानें** ती खुळखुळ खुळखुळ वाजवूं लागली. ४. ज्यांपासून मनास **आनंद** होऊन शरीरास किंवा बुद्धीस फायदा होतो ते करमणुकीचे प्रकार इतरापेक्षां उत्तम होत. ५. त्याच्या मनांत वडील भावास ऐश्वर्य प्राप्त झाल्याबद्दल तिळमात्रही वैमनस्य न येतां उलट त्यास **संतोषच** होत असे. ६. तो मुलगा जवळ येऊन वसला व गोत्र बोलला म्हणजे अहंमदास **आनंद** होई. ७. ह्याप्रमाणें आशा नसतां एकाएकीं सुटका झाली तेव्हां अहंमदास जो **आनंद** झाला तो सांगतां येतच नाहीं. ८. आपल्या प्रिय बायकोस परमार्थाची आस्था आहे हें पाहून हावर्दसाहेवास फार **आनंद** होत असे. ९. दुसऱ्यास सुख देण्यापासून ज्या लोकांस **आनंद** होतो ते धन्य. १०. चांदणें किती तरी **आनंददायक** पडलें आहे ! ११. उन्हाळ्यांत संध्याकाळचा वेळ फारच **मौजेचा** असतो. १२. ग्रंथावलोकनापासून हृदयास जो **आल्लाह** होतो, तसा **आल्लाह** फारच थोड्या गोष्टींनीं प्राप्त होतो. १३. शास्त्राभ्यास ज्ञानदायक आहे इतकेंच नाहीं तर **आनंददायक** आहे. १४. संसारांत जशा अनेक गोष्टी **आनंदाच्या** घडून येतात, तशा **शोकाच्याही** घडतात, एवंच सुखदुःख समान आहे. १५. मीं तुमचें म्हणणें मोठ्या **आनंदानें** कबूल केलें असतें, परंतु माझी स्थिति तसें करण्यासारखी नाही. १६. त्यावेळे-
पासून त्याची वृत्ति **आनंददायक** झाली. १७. राजपुत्र विजयी होऊन आला तेव्हां **आनंदीआनंद** लोटला.

(c) १. ह्याप्रमाणें अहंमदाचें **दुःख** अनेक वेळां दृष्टीस पडल्यामुळें त्या मुलास फार वाईट वाटलें. २. मुलगा म्हणाला, बावा, अहंमदाचे **दुःखाचा** परिहार करून त्यास सुखी कराल तर गरिबावर मोठे उपकार होतील. ३. ईश्वरा, तूं ह्या बाळाचें सर्वपरी कल्याण कर व जीं **दुःखें** मी भोगीत आहे, तीं त्याजवर

तू कधी येऊं देऊं नकोस. ४. माझा मुलगा सांगतो कीं, तू नेहमीं दुःखानें व शोकानें व्यापलेला असतोस, तें दुःख कोणतें तें सांग वरें ? ५. मनुष्यास जें जें दुःख व जें जें भय प्राप्त होऊं शकतें तें तें सोसण्यास मी राजी आहे. ६. बंदीवानाचें दुःख पाहून हावर्दसाहेबांस नेहमीं कळवळा येई. ७. त्याला स्वतः आपल्या वायकोच्या मरणानें इतकें दुःख झालें होतें तरी लोकांच्या कल्याणाकडे त्याचें फार लक्ष होतें. ८. तेथें जाण्यांत हावर्दसाहेबांचा हेतु हा होता कीं लोकांचें दुःख निवारण करावें. ९. आपणा स्वतःस वायको मेल्याचें दुःख झालें होतें तरी ज्यांचें दुःख आपल्या दुःखापेक्षां अधिक आहे, त्यांजकडे पाहून तो आपलें शांतवन करी. १०. आपल्या आवडत्या बहिणीवर असा प्रसंग गुदरलेला पाहून हेलनेस फार दुःख झालें. ११. अहिल्या-वाईवर एकामागून एक असे, दुःखाचे पर्वत कोसळले. १२. बाकीच्या लोकांची हवाल काय सांगावी ? वायका होत्या त्या दुःखाच्या व निराशेच्या किंकाळ्या फोडीत.

(d) १. त्यानें तेथल्या बहुतेक सर्व लोकांचीं संकटें दूर केलीं. २. फ्रेंच लोकांच्या गलबतावरील लोकांनीं त्यांचे फार हाल केले. ३. त्या तुरुंगांतील हवा फार अपकारक होती, ह्यामुळें हावर्दचे फार हाल झाले. ४. त्या प्रकारचे हाल निवारण्याकरितां पुष्कळ झटण्याची त्याला ईश्वररूपेनें बुद्धि झाली. ५. सज्जन लोकांवर संकटें आणण्यांत दैवी उद्देश असा दिसतो कीं, इतरांवर तसलीं संकटें ओढवलीं असतां त्यांची त्यांस दया यावी. ६. जुलूम, हेटाळणी व हयगय ह्यांचें दुःख भोगून बंदीवान फार हाल काढीत असत. ७. फक्त बंदीवानांचीं संकटें दूर करण्याकरितां तो एकंदर पंचवीस-तीस हजार कोस फिरला. ८. त्याला असें वाटत असे कीं, प्राण गेला तरी जावो, पण लोकांच्या दुःखांचें व संकटांचें निवारण आपल्या हातानें होईल तितकें करावें. ९. तुळापुरी संभाजीचे फार हालहाल करून त्यास ठार मारण्यांत आलें. १०. कांहीं रोगापासून जे मनुष्याचे हाल होतात ते नुसते पाहिले तरी पाहणारास रडें येतें.

(e) १. हें ऐकून त्या सुशील कन्येनें उत्तर केलें, बाबा, रागावू नका; मीं सर्व विचार केला आहे. २. तेव्हां तो पुन्हां म्हाणाला कीं, तू असा हट्ट करशील तर मला राग येईल. ३. मनुष्यास गैरसमजुतीनें राग पुष्कळ वेळां येत असतो. ४. किती चांगल्या मनुष्यांच्या हातून क्रोधामुळें दुष्कृत्ये घडलीं

आहेत याचा विचार करीत जा. ५. ज्या मनुष्यास योग्य कालीं क्रोध येत नाही त्याच्याने खरा न्याय देखील होणे नाही. ६. ज्यांस क्रोध नाही ते मनुष्य तुणवत् होत. ७. राग आला असतां तो एकदम थांबवून धरतां येण्याची संवय केली पाहिजे. ८. रागानें मनुष्याचा हलकेपणा बाहेर पडतो. ९. त्या गृहस्थाच्या तोंडांतून हे शब्द येतांच अहंमदास फार संताप येऊन त्याचे नेत्र कावरेबावरे झाले आणि संतापाच्या आवेशामुळे कांहीं वेळपर्यंत त्यास बोलवेनासे झाले. १०. आतां माझ्या बोलण्यापासून तुला राग आला त्याबद्दल तूं मला क्षमा कर. ११. त्याच्या मुलाचा स्वभाव फार रागीट होता, ह्यामुळे त्याला वेड लागले. १२. हें पाहून त्याच्या अंगांत त्वेष मावनेनासा झाला. १३. तो संतापला म्हणजे तीं चुकले गुंजेप्रमाणें लालबुंद होतात. १४. इतकें करण्याने पादशहाचा कोप शांत झाला नाही.

(f) १. माझ्या मुलाची ज्यावर प्रीति जडली आहे तो अहंमद या नांवाचा मनुष्य तूंच का? २. प्रथम माझे मन तुझ्याकडे लागले तें मुलावरच्या ममतेमुळे लागले. ३. ज्याच्या निष्काम प्रीतीने आपणांस स्वातंत्र्य मिळाले, अशा आपल्या लहान मित्राचा वियोग अहंमदास सोसवेना. ४. त्यास प्रेमाचा उमाळा येऊन सद्गदित होऊन त्याने आपल्या मित्रास आलिंगिलें. २. पुढें त्या मुलाची अहंमदावर इतकी प्रीति जडली कीं, दिवसांतून पुष्कळ वेळां तो त्याजकडे जात असे. ६. ती मायाळू दाई त्या मुलाचा लोभ सोडून मोठ्या दुःखानें आपल्या गांवास निघून गेली. ७. अशा रीतीनें राज्यकर्ते व प्रजा यांच्यामध्ये प्रीति वाढण्याचा संभव फारच थोडा आहे. ८. आमची सदाचाराबद्दल निरपेक्ष पूज्यबुद्धि व प्रीति असली पाहिजे. ९. त्या दिवसापासून माझा जीव तुजवर किती वसला आहे, हें तुला समजतच असेल. १०. येणेंकडून मदत करणाऱ्यांची व मिळविणाऱ्यांची प्रीति उत्तरोत्तर वाढत जाते.

(g) १. इतक्या काळामध्ये माझे हाल पाहून दया आली असा तोच एक मनुष्य आहे. २. तुझा मूर्खपणा पाहून मला काँव येते. ३. ईश्वराच्या दयेनें सर्व गोष्टी यथास्थित घडून येतील. ४. महाराज, मी मोठा अपराधी आहे, तरी मज गरिबावर दया करून मला जीवदान द्या. ५. या सेवकावर

आपण इतकी दया करतां याबद्दल मी आपले जितके आभार मानावे तितके थोडे. ६. हें तिचें हृदयद्रावक भाषण ऐकून पापाणास सुद्धा दया आली असती, मग मी तर माणूसच. ७. वंदिवानाचें दुःख पाहून हावर्दसाहेबांस नेहमी कलवळा येई. ८. ज्या दयाळू परमेश्वरानें आजपर्यंत माझे संरक्षण केले आहे, त्याजवर माझा पूर्ण भरंवसा आहे. ९. ईश्वराचें वचन व दया हीं सर्व काळ टिकणारी आहेत. १०. माझ्या दयाळू व सन्यप्रतिज्ञे देवाची शंका मीं कां धरावी? ११. याचा उद्देश जसा दयेंनें परिपूर्ण होता तसा बुद्धि-वैभवानेंही परिपूर्ण होता. १२ हा पादशहा मोठा चतुर व दयाळू असे.

(h) १. मी ज्या दिवशीं त्यास हे शब्द बोललों त्या दिवसापासून त्याचे मनांत माझ्याविषयी चांकुडपणा आला आहे. २. त्या दोघां सरदारांमध्ये पुढें फारच चांकडे आले. ३. तुम्हीं हा जो आळ माझ्यावर आणला, हा केवळ द्वेषबुद्धीनें आणला. ४. मॅजिस्ट्रेटनें केवळ आकसानें त्या अपराध्यास शिक्षा दिली. ५. हिंदु व मुसलमान यांमध्ये कोठें कोठें जी अढी पडली आहे ती मोडून त्यांच्यांत स्नेहभाव वाढविणें हें उभयपक्षां हितकर आहे. ६. वर्तमानपत्रकर्त्यांनीं वेडेवांकडे लेख लिहून राजा व प्रजा यांमध्ये द्वेष उत्पन्न करणें चांगलें नाहीं. ७. दाभाडे सेनापति यानें बाजिरावाचा इतका द्वेष केला तरी त्याच्या पाठीमागे बाजिरावानें त्याची गादी कायम राखिली. ८. गालिलिओ पुढें आपली ज्योतिषशास्त्रांतील मतें स्थापू लागला, त्या वेळेस लोक त्याचा द्वेष करूं लागले. ९. हा विचार त्याचे मनांत वारंवार येऊन शेवटीं तो त्या विचाऱ्या टोपलीविक्याचा द्वेष करूं लागला. १०. आंग्रे आणि शिंदी यांचा वैमनस्याशि भडकत चालला.

(i) १. मनुष्यास जें जें दुःख व जे जें भय प्राप्त होऊं शकतें तें तें सोसण्यास मी राजी आहे. २. अखेरीस कांहीं गडीमाणसांच्या दृष्टीस ती आग पडून ती घाबरली. ३. वेनिसच्या गलबतावरील बहुतेक लोक तुर्क लोकांचें गलबत जवळ येण्यापूर्वीच अगदीं गर्भगळित होऊन गेले. ४. त्या गलबतांवरील निशाणें आपल्या शत्रूंचीं आहेत असें वेनिसच्या लोकांनीं पाहिलें तेव्हां सर्व लोक भिऊन गेले. ५. तो जगतो का मरतो अशी सर्वास भीति पडली. ६. कसलेंही भय उत्पन्न झालें तरी तो परोपकाराचें कृत्य करण्याविषयीं मागे पाहत नसे. ७. तो मोठा शूर असे व त्याच्या पदरीं पुष्कळ

लढाऊ व हुशार फौज असे, यामुळे शेजारचे सर्व राजेरजवाडे त्यास भिऊन थरथरां कांपत असत. ८. आपण तिला दिसलो हें पाहून त्यास फार भय वाटलें. ९. असल्या गोष्टी तूं वारंवार पाहिल्यास तर तुझी चरोच भीति नाहीशी होईल. १०. त्या वेटावर गलबतें फुटण्याचें भय आहे. ११. गलबत फुटण्याच्या सुमारास वरील कांहीं लोक गलबताच्या नाळीकडील भागावर भय कमी होईल म्हणून तेथें जाऊन बसले. १२. मग तेथें गेल्यावर त्यास एक दुसरें भय पडलें; तें कोणतें तर त्या खडकाच्या तीक्ष्ण कडांवर आपली होडी आपटून तिचा चुराडा होईल. १३. तें ऐकतांच त्या दाईच्या मनाला भयाचा धक्का बसला. १४. शिंपांस फुटावयाचें भय असतें; कापडास फाटावयाचें भय असतें व मिठास विरघळावयाचें भय असतें; तसें सोन्यारुप्याचे नाण्यांस भय नसतें. १५. ईश्वराचें भय नसल्यामुळे लोक अनेक अनाचार करण्यास प्रवृत्त होतात. १६. जवळचे घरांत झालेली आरडाबोरड ऐकून आम्ही भ्यालो.

(j) १. नारायण श्रीमंत लोकांच्या मुलांबरोबर शिकला असल्यामुळे त्यास असा गर्व झाला होता कीं, विद्याभ्यासांत माझीं मामेभावडें माझी वरोवरी करणार नाहीत. २. नारायण गर्वानें म्हणाला कीं, असले पोरखेळ मला आवडत नाहीत. ३. ह्या प्रश्नाचें आपणांस उत्तर देतां येत नाही असें वाटून मला सर्व गोष्टी ठाऊक आहेत अशी आपण शेखी मिरवीत होतो ह्याची नारायणास लाज वाटूं लागली. ४. गर्व कसा तो वाजिरावास शिवलाच नाही. ५. त्रिविक जरा स्तुतीनें फुगून म्हणाला, होय आतां मी चांगला शहाणा होण्याविपर्यीं निश्चय केला आहे. ६. बोलतां येतें म्हणून कोणाला गर्व झाला आहे काय? ७. याप्रमाणें माझे गर्वाचें भाषण ऐकून त्या राक्षसास क्रोध आला. ८. एकाएकी गर्वाचें भाषण ऐकून बाळाजीपंत गंभीर मुद्रें त्याजकडे पाहूं लागला. ९. जो गुर्मीनें बोलतो त्याच्या वाऱ्यासही कोणी उभा राहत नाही. १०. विद्या शिकविल्यानें स्त्रिया फार चढतील असें म्हणतात. ११. दोन हात किंवा दोन पाय असल्याचा कोणी गर्व वाहत नाही. १२. अहंता व गर्व हीं यावश्चंद्रदिवाकरौ स्त्रीपुरुषांत असावयाचींच. १३. इल्लिझाबेथ राणीला सौंदर्याचा गर्व असे. १४. कांहीं विद्यार्थ्यांना पोकळ गर्व असतो व ते आपल्या वरोवरीच्या विद्यार्थ्यांचा तिरस्कार करतात. १५. गर्वाचें पारडें खालीं व्हावयाचेंच.

LESSON XLV

SYNONYMS : MENTAL PHENOMENA—(Contd.)

33. स्वभाव—one's *nature* (जन्मस्वभाव) includes all the original endowments or propensities ; *character* includes both natural and acquired traits. *Character* is the sum total of qualities and habits formed by climate, education, special training etc. *Character* is शील as a whole. *Disposition* (स्वभाव, वृत्ति, गुण) is any single moral quality, natural or acquired ; kindness, modesty, etc., are *disposition* ; a gentle *disposition*—गरीब स्वभाव ; malignant *disposition*—दुष्ट स्वभाव ; generous *disposition*—उदार स्वभाव ; cruel *disposition*—क्रूर स्वभाव.

Temper is the disposition of the mind considered with regard to its passion and affections ; *temper* belongs to the permanent character of the individual, and exercises an influence for good or evil on his life ; *humour* (वृत्ति, छंद) is temporary. रागीट स्वभाव—a passionate *temper* ; आनंदी स्वभाव—a cheerful *temper* ; हूड स्वभाव—a turbulent *temper* ; अविचारी स्वभाव—a rash *temper*.

Sometimes स्वभाव may be translated by *spirit* or *habits* ; as, उद्योगी स्वभाव—industrious *habits* ; मला तुझा उद्धट स्वभाव आवडत नाही—I do not like your impudent *spirit*.

वर्तन *conduct, behaviour, demeanour, manners.*

Behaviour is our manner of acting on particular occasions or in individual cases ; *conduct* refers to the general tenor of our actions. *Behaviour* is our action in the presence of others ; *conduct* includes that also which is known to ourselves and our Maker.

Bearing and *demeanour* have reference to the bodily expression of feelings and convictions. *Manners* (चालरीत)

are a man's habitual style of behaviour towards or before others, especially in matters of politeness.

Deportment is behaviour as related to a set of rules.

34. गुण—*quality, endowment, gift, acquisition, attainment, talent, accomplishment,*

Quality is the generic term. It denotes what a thing really is in some respect. A *property* (विशेष स्वभाव) is what belongs especially to one thing as its own peculiar possession. A *quality* is inherent; a *property* may be transient.

Endowments and *gifts* are natural qualities; on the other hand, acquired qualities are called *acquisitions* or *attainments* or *accomplishments* if they are in the intellectual sphere or the sphere of arts respectively.

35. सद्गुण—*virtue, habit, merit, excellence, power, spirit.*

Good moral qualities are called *virtues*; *habits*, good or bad, are the result of long and continued practice. *Merit* and *excellence* are terms applied to the qualities of works of art, etc.

गुण—is also *property*, or *virtue*, or *power*, or *spirit*, according to context. गुण—*benefit*. या औषधाचा मला गुण आला नाही—I have derived no *benefit* from this medicine; गुणी, गुणवान्—a man of *talents*. गुण—*spirit*. साहस हा गुण तुम्हांत कमी आहे—You are wanting in the *spirit* of enterprise; स्वावलंबनाचा गुण विद्यार्थ्यांचे अंगी यावा अशा प्रकारचे शिक्षण शाळांतून झाले पाहिजे—Instruction in schools should be so directed as to create a *spirit* of self-help in the scholars.

36. दोष—*defect, failing, weakness, shortcoming, foible, flaw.*

A *defect* (न्यून, वैगुण्य) is the want or lack of something; *fault*, primarily a *failing*, is something that fails of an apparent intent or disappoints a natural expectation.

Failing, shortcoming, weakness are negative in meaning and indicate the want or lack of something; *blemish* is what mars the beauty or completeness of an object; it may be original or the result of an accident; squinting eyes and the pits of small-pox are *blemishes*. A *blemish* is superficial, a *flaw* or *foible* or *taint* are faults in structure and substance. A *fault* is what fails to satisfy a natural expectation.

37. अपराध, गुन्हा, पाप—*fault, offence, crime, guilt*.

Fault, offence, crime, differ in degree. *Crime* is flagrant violation of right, but, in the technical sense, it more particularly denotes the violation of human law. *Guilt* is desert of and exposure to punishment because of sin.

38. धैर्य—*courage, fortitude, patience, resolution, endurance, coolness, confidence*.

Courage is active, *fortitude* is passive. *Courage* actively opposes dangers, *fortitude* endures pain and adversity with patience and determination. *Fortitude* may be called "still courage". *Endurance* is mainly physical, *resolution* is chiefly of the mind; it requires *resolution* to resist temptation, *endurance* to resist hunger and cold.

Patience is the quality of mind shown in bearing passively and uncomplainingly any pain, evil or hardship that may fall to one's lot. *Patience* is also active, and denotes uncomplaining steadiness in doing, as in tilling the soil.

धैर्य also means धिटाई, प्रसंगावधान (presence of mind, self-possession, coolness). चार मंडळींत नेहमीं बोलण्याचा प्रसंग आला म्हणजे अंगी धैर्य येते—Frequent opportunities of speaking in public give *confidence*. It is opposed to *nervousness*.

39. खरें—*true, real, genuine, sincere, truthful*.

Real signifies having existence, not merely in thought, but in fact; *real* is opposed to *imaginary, feigned* or

artificial ; *actual* has reference to a thing accomplished by doing. *Genuine* is that which is really what it appears to be ; it is opposed to *counterfeit* ; as, a *genuine* rupee. *Sincere* means pure and unmixed ; the word is applied to affections and feelings ; it is opposed to what is pretended or feigned. *Sincerity* is opposed to *affectation*. *True* refers to words and statements. Thus, a proposition is *true*, a statement is *true*, an assertion is *true*. The opposite of *truth* is *error* or *falsehood*. As applied to persons *खरा* means *honest* or *truthful*.

40. खरेपणा, प्रामाणिकपणा—*honesty, uprightness, probity, integrity*. खराखुरा *real*, काल्पनिक—*imaginary, fictitious*.

Honesty is generic, the rest are specific. *Honesty* abstains from fraud, guilt or duplicity. *Uprightness* is a higher virtue and is combined with dignity of character. A labourer is *honest*, a judge is *upright*. A person is *honest* by habit, but he is *upright* from principle.

Probity and *integrity* are still higher virtues. Fidelity to law, to morals, to conscience, constitutes *probity*. *Integrity* particularly excludes that injustice which would favour oneself, sacrificing every personal consideration to the strict maintenance of what is right.

Translate into English :—

(a) १. मनुष्यस्वभावास काय म्हणावें ? त्यांनी त्यांचे आभार मानिले नाहीत. २. औरंगजेबाचा स्वभाव फार कपटी असे. ३. ती मुलगी मोठी भिडस्त व संकोचवृत्तीची होती. ४. तेव्हां माझ्या मनाची खात्री झाली की, साहस व अविचार हा बायकांचा स्वभावच आहे. ५. वाजिरावाचा स्वभाव दयाशील असल्यामुळे निजामासारखे प्रबल शत्रू कैक वेळां हस्तगत झाले असून त्याने त्यांस सोडून दिले. ६. यामुळे ह्याचा स्वभाव गर्विष्ठ, मगूर व लहरी झाला. ७. हरीचा स्वभाव असला पोकळ डोल मिरविण्याचा नव्हता. ८. हळूच वेतावाताने तानमान पाहून दोघेही

त्याचा स्वभाव पालटण्यास झटू. ९. बाळाजीपंताची पत्नी राधावाई ही स्वभावाने उदार, सुशील, पातिव्रत्यधर्मपरायण, पण जरा रागीट अशी असे. १०. शंकररावजीचे वडील नारायणराव हे स्वभावाने फार हुषार, परंतु फार भाविक असत. ११. वेणूचे वडील आनंदराव यांना तोंडपुजेपणाचा स्वभाव अंगदीं खपत नसे. १२. शिक्षकास प्रत्येक मुलाचा स्वभाव माहित असला पाहिजे. १३. आनंदी वृत्ति असणे हे आरोग्यदायक आहे. १४. चक्रपाणीची स्त्री फारच सुशील व सद्गुणी होती. १५. कुल, शील व विद्या या तीन गोष्टींचा विचार वधूच्या वापाने वर योजतेवेळीं केला पाहिजे. १६. अविचारी स्वभावाच्या माणसांना शेवटीं पश्चात्तापाची पाळी यावयाचीच.

(b) १. दया व शौर्य ह्या तिच्या गुणांवद्दल आपण किती कृतज्ञ आहों हे दाखविण्याकरितां लोकांनीं पट्टी करून तिला बहुत पैसा पोंचविला. २. मग जसजशी शिक्षकांच्या गुणांची कीर्ति असेल, तसतसे बडे लोक आपआपलीं मुले शाळांमध्ये ठेवून त्यांच्या विद्याभ्यासाकरितां पदरचा पैसा देतात. ३. कोणत्याही स्थितीतील व पदवीतील मनुष्यास चांगली विद्या व त्या कामास पाहिजेत ते गुण असले म्हणजे धर्माध्यक्षाची पदवी घेण्यास मोकळीक आहे. ४. उद्योग, न्याय, धर्मपरायणता, एकी इत्यादि गुणांनीं कोणतीं राष्ट्रे उदयास आलीं, ह्या गोष्टी समजून घेण्यास वाचनासारखे दुसरें साधन नाही. ५. सरकारी नोकऱ्या देणें त्या केवळ मनुष्याचे गुण मात्र पाहून द्यावयाच्या असें ठरविलें आहे. ६. जे लोक आपली प्रतिष्ठा व्हावी असें चाहतात, ते लोकांच्या गुणांविषयीं मत्सरबुद्धि बाळगतात आणि आपणांहून जास्त गुणवान् लोकांचे दोष बाहेर काढण्यास तत्पर असतात. ७. पोक्त विचार, प्रसंगीं धैर्य, सर्वांशीं ममतेनें वागणें हे गुण ज्यामध्ये आहेत तोच मनुष्य श्रेष्ठ होय. ८. वडिलांचीं नांवलौकिक सांभाळण्यासारखा ह्या पोरांत एकही गुण नाही, ही मोठ्या दुःखाची गोष्ट होय. ९. थोरामोठ्यांच्या मुलांच्या अंगीं जे गुण असावे ते सर्व त्यांच्या अंगीं आहेत. १०. साधूंच्या अंगीं जे गुण असावे ते सर्व त्यांच्यांत मूर्तिमंत वसत होते. ११. मधुर भाषण हा एक त्याचा स्वाभाविक गुण होता. १२. स्वदेशावर व स्वतंत्रतेवर प्रीति, वागणुकींत साधेपणा, औदार्यात सढळता, मनमिळाऊपणा व समाधान, कवितांची अभिरुचि, परमेश्वरावर निष्ठा इत्यादि विनमोल गुण उदार लुईच्या अंगीं होते. १३. लज्जा व भिडस्तपणा हे जे

स्त्रीचे स्वाभाविक गुण ते तिचे कायम राहिले. १४ शंकराबांच्या अंगी अनेक सद्गुण होते खरे, परंतु उद्योगशीलता हा गुण तर केवळ लोकोत्तर होता. १५. शहाजादीच्या अंगी जी अक्कल व जे चानुर्य होते तसे गुण पुरुषांचेही ठायी सांपडणे कठीण. १६. या सर्व गुणांत विशेष गुण हा होता की, ती आचरणाने फारच पवित्र व सुशील असे.

(c) १. अनीति, भित्रेपणा, यादवी इत्यादि दोषांनी कोणतीं राष्ट्रे लयास गेलीं नाहींत? २. इतर बहुतेक दोषांप्रमाणे अभिमान हा दोष एकटाच नसतो, तर त्याबरोबर आणखी दुसरे पुष्कळ दोष येतात. ३. मत्सरी लोक आपणांहून जास्त गुणवान् लोकांचे क्षुल्लक दोष बाहेर काढण्यांत तत्पर असतात. ४. आतां नशिवाला दोष लावून काय होते! ५. आपण चार शब्द खोटे बोललों, तर आवडत्या बहिर्णाचा जीव वांचतो खरा, पण तेवढ्या चार शब्दांनीं खोटे बोलण्याचा दोष पदरीं येऊन सत्याचा नाश होणार असें हेलनेस वाटलें. ६. येथे आपण एखाद्या विशिष्ट कृत्याला अथवा एखाद्या व्यक्तीला दोष देण्यासाठीं जमलों नाहीं. ७. दुसरी वाजू म्हणजे अर्थात् दोषस्थले, तीं दाखविलेलीं ग्रंथकारास फारशीं आवडत नाहींत. ८. तोच प्रमाद आपल्यासारख्या संस्कृत शिक्षकाच्या हातून व्हावा ही केवढी सखेदाश्चर्याची गोष्ट आहे! ९. तूं मला ढकललेस म्हणून माझा पाय आरशावर पडला; यांत माझा दोष कोणता? १०. आत्महत्येच्या दोषांतून न्यायाधीशानें त्यास मुक्त केलें. ११. भित्रेपणाचा दोष सुधारकांस दिला जातो तो अगदींच निष्कारण नाहीं. १२. कुमित्राच्या संगतीप्रमाणें दूष्य पुस्तकांच्या वाचनापासून दुर्गुण जडतात १३. ह्याप्रमाणें बाळाजीपंताच्या शिक्षणानें व हरीच्या संगतानें त्रिवकाचे लहानपणाचे सर्व दुर्गुण नाहींसे झाले.

(d) १. न्यूटन म्हणे कीं, माझ्या अंगीं धैर्य आहे म्हणूनच हें सर्व प्राप्त झालें. २. जेव्हां तो धैर्य धरून एकसारखा टक लावून बसला आहे असें लोकांच्या दृष्टीस पडे, तेव्हां तो आपणांस वांचवील अशी त्यांस आशा वाटून ते आनंदानें ओरडत असत. ३. आम्हांमध्ये शौर्य, धैर्य, इत्यादि गुण आहेत हें सर्व जगास त्यानें दाखविलें. ४. अशा समुद्रांत होडी हांकण्याचें धैर्य दार्लिंग यास होईना. ५. या व अशा प्रकारच्या धर्मातर्गत अनेक विचारांनीं

मनास धैर्य येऊन दुःखाला उतार पडतो. ६. लांडग्यांशीं नेहमीं झोवी करावी लागे, त्यामुळे त्या कुत्र्यास इतकें धैर्य आलें होतें कीं, केवढाही प्रबल शत्रु आला तरी तो मागें हटत नसे. ७. त्या वेळेस मी त्या राक्षसास मोठ्या धिटार्डनें असें उत्तर केलें कीं, मी तुझें म्हणणें अगदीं ऐकत नाहीं. ८. जिवावर बेतली म्हणजे भागूबाईला देखील धैर्य येतें. ९. आंद्रोविलस धैर्यानें त्या सिंहाजवळ गेला आणि त्याचा दुसरा पाय हातांत धरून सुजीकडे लक्ष लावून पाहूं लागला. १०. ती धीट वाई पोळ्याकडे पाठ न करतां कांहीं पावलें मागें सरली. ११. बयाः—पण अशा धीट वायका फार थोड्या, असें वाटतें. सदाशिवः—होय, इतक्या धर्याची वायको विरळा. १२. बाघ जवळ येऊन उडी मारणार इतक्यांत त्या माणसांपैकीं एका धीट वाईनें जवळ पडलेली छत्री उचलून व बाघाच्या अंगावर धांवून जाऊन ती एकदम त्याच्या तोंडापुढें उघडली. १३. वायकांचें धैर्य पाहणें तें संसारकृत्यांत जीं संकटें येतात तीं त्या कशीं दूर करितात ह्यावरून पाहिलें पाहिजे. १४. कुंटुंबांतील कोणी दुखण्यानें पडलें, कोणी मरूं लागलें, म्हणजे वायकांनीं जवळ असावयाचें, तेव्हां त्या वेळेस मोठेमोठे प्रसंग जरी त्यांच्यावर आले तरी त्यांनीं धैर्य सोडून भिजं नये. १५. मोठा धाडसाचा का पुरुष असेना, पण त्याचीही तसल्या प्रसंगां त्रेधा उडून त्याला कांहीं सुचेनासें होईल.

(८) १. पृथ्वी सूर्याभोंवतीं फिरते या गोष्टीचा खरेपणा प्रमाणांनीं सिद्ध करून दाखवितां येतो. २. मनुष्याचा खरेपणा त्याच्या चर्येवरून दिसून येतो. ३. खगोलांतील रेखा खऱ्या नाहींत, काल्पनिक आहेत. ४. मी तुला अंतर देणार नाहीं, असें तुम्हीं म्हणतां, पण तुमच्या खरेपणाचें काय प्रमाण ? ५. ज्यास आपण कथील म्हणतो तें खरें कथील नव्हे. ६. राम—रावण इत्यादि पुरुष खोटे आहेत असें कित्येक पाश्चिमात्य पंडित म्हणतात. ७. खोटो मोठें खऱ्या मोठ्यांच्या तोंडांत मारतात. ८. तो गृहस्थ फार रास्त व्यवहार करणारा आहे. ७. खोटें नाणें चालविणारांस मोठी शिक्षा आहे. १०. निलोभ व निःपक्षपात हे गुण अधिकाऱ्याचे अंगी असणें अत्यवश्य आहे. ११. खऱ्या रोजगाराला वरकत असते, खोट्या धंद्याला वरकत नाही. १२. आपलेंच मत खरें व दुसऱ्याचें खोटें असें म्हणणें दुराग्रह नव्हे काय ? १३. गालिलिओनें प्रत्यक्ष प्रयोगांनें

अरिस्तातलास खोटे ठरविण्याचा प्रयत्न आरंभिला. १४. अरिस्तातलाचे सिद्धांत सर्वस्वी खोटे अशी त्याने आपली खात्री करून घेतली. १५. कोपर्निकसचीच मते खरी कां मानावीत व टालमीची खोटी कां हे कोणाही सुज्ञ मनुष्यास सिद्ध करून दाखविण्यास तो नेहमी तयार असे. १६. माथ्यु हेलांने न्यायाचे काम फारच रास्त रीतीने व इमानाने वजावले. १७. सगळा खटला ऐकून दोन्ही पक्षकारांचे बोलणे ऐकल्याशिवाय न्यायाधिशाने कोणत्याच पक्षाविषयी खोटेपणाचा किंवा खरेपणाचा ग्रह धरू नये.

LESSON XLVI

SYNONYMS : VERBS

41. करणे—to do, make, perform, execute, commit.

To do is to move or exert oneself for a certain end; work is *done*; an act is *done*; a deed is *done*; business is *done*.

To make means to produce, to manufacture, to create. You *make* a box—*make* a noise. You *make* clothes and in producing these things you *do* work or exert yourself. Thus, we cannot *make* without *doing*; but we can *do* without *making* or producing anything.

To perform is applied to acts of a more important nature; as, *to perform* a deed of bravery, courage, heroism etc.

To execute is applied to a work of art or engineering; as, *to execute* a statue, a picture, a drawing, etc.

To commit is used with offences; murders, thefts, dacoities, faults, sins, are said to be *committed*.

As has been already remarked in the lesson on *Verbs*, the verb करणे is used in Marathi in combination with various nouns and adjectives such as, उपकार करणे, अपकार करणे, उपाय करणे, बंदोबस्त करणे, etc. These compound verbs are, in a few

cases, open to literal rendering in English. Subjoined is a list of some of these compound verbs that are commonly used :—

अडथळा करणें	To offer resistance.
अंदाज करणें	To form an estimate.
अप्रतिष्ठा करणें	To offer an insult.
आदर करणें	To receive kindly, to treat kindly or respectfully.
अपकार करणें	To do an injury to, inflict injury on, do one wrong.
उपकार करणें	To do good, to confer an obligation / benefit / favour upon.
उपोषण करणें	To observe a fast.
उपाय करणें	To use / apply a remedy.
उत्सव करणें	To celebrate a festival.
कट करणें	To form a plot / conspiracy.
करार करणें	To enter into agreement.
कारभार करणें	To administer / manage the affairs of.
कर्तव्य करणें	To do / discharge one's duty.
कल्पना करणें	To form an idea.
जयजयकार करणें	To receive one with acclamation / applause.
तह करणें	To conclude a treaty.
दया करणें	To show kindness to ; to take pity on.
दंगा करणें	To make a noise (गोंगाट); to make riot, to create a disturbance (बंडाळी).
धंदा करणें	To follow / pursue a trade/occupation.
पहारा करणें	To keep watch / guard.
पाठ करणें	To learn by heart, to commit to memory.
फिर्याद करणें	To make / prefer a complaint (against somebody) to a magistrate.
बंड करणें	To rise in revolt, to raise revolt / an insurrection.
बंदोबस्त करणें	To take steps, to make provision against or for.

युक्ति करणें	To have recourse to, to resort to an expedient / plan.
वकिली, वैद्यकी करणें	To practise as a pleader / doctor.
वर्णन करणें	To give a description.
विचार करणें	To give thought to, to bestow thought on (a subject).
व्यापार करणें	To carry on trade.
सत्कार करणें	To entertain hospitably.
साहाय्य करणें	To render assistance / help / succour to
स्वागत करणें	To offer a welcome.
सहल करणें	To take a walk.
हिशोब करणें	To cast accounts, to settle one's accounts.

42. म्हणणें, बोलणें, सांगणें—to *speak, talk, converse, discourse, lecture, say, tell, state.*

Communication of ideas by verbal signs is the idea common to all these terms. *Speak* is the general term. *To speak* is to give utterance even to a single word. *Speaking* is in ordinary intonation.

Talk, as opposed to *speaking*, is connected speech, which may be done by one or more people. *Conversation* is संभाषण, i. e., it is the act of two or more persons. *Talking* may be one-sided; *conversation* implies two or more persons. *To discourse* and *to lecture* are used in speaking of public addresses.

बोलणें, सांगणें—to *speak, say, tell, state.*

To speak is the generic term, and denotes the mere act of utterance of articulate sounds. *To say* and *to tell* have necessarily a reference to what is said and to whom it is said. *Speak* may be used intransitively; *say* and *tell* are always used transitively.

Notes :

(1) *To speak*, being a term of generic meaning should not be used where म्हणणें has a specific meaning in Marathi.

as, तो मला म्हणाला, “जा.” Here, म्हणाला has a specific meaning, and may denote a command, a request, a desire etc., hence the proper translation will have to employ some specific word (and not the general term *speak*)., He *told / commanded / requested* me to go, etc.

But, in the sentence, मी तुमच्याबद्दल गुरूजींस बोलेन, बोलेन signifies nothing specific; hence, I shall *speak* to the master about you, will be correct. If, however, what is to be said is specifically indicated, then use another verb; as, तुम्ही आपला धडा केला असं मी गुरूजींस सांगेन, बोलेन—I shall *tell* the master that you have done your lesson. पुराण सांगणें—to *hold* a moral or religious discourse.

Some uses:

Further, the words म्हणणें, बोलणें, सांगणें are used indiscriminately in the sense of request, command, proposal, or advice; thus, तो म्हणाला मला जाऊं दे परंतु मीं त्याचें म्हणणें कबूल केलें नाहीं. is, He *begged* me to let him go, but I did not comply with his request or proposal; तुमचें म्हणणें मला कबूल करतां येत नाहीं. याची मला फार दिलगिरी वाटते—I regret I am unable to comply with (or accede to) your *request*; बापाचें म्हणणें / सांगणें मुलास रुचलें नाहीं—The son did not like the *advice* or *admonition* of his father; त्या मुलांपैकीं एक म्हणाला ‘आपण तळ्यांत धोंडे टाकूं या, परंतु पुष्कळांस त्याचें म्हणणें पसंत पडलें नाहीं—One of the boys *proposed* that they should throw stones into the tank, but many did not like the *proposal*; मुलास आईनें सांगितलें कीं तूं शाळेंत जा, मुलानें आईचें बोलणें ऐकलें नाहीं—The mother *told* the boy to go to school, but the boy disregarded his mother's *words*. म्हणणें is also a *statement*; as, साक्षीदाराचें वकिलाचें म्हणणें—The *statement* of a witness or a pleader; या विषयासंबंधानें मला चार शब्द बोलावयाचे आहेत—I should like to offer a few *remarks* on the subject or to make a few *observations*.

From the foregoing instances it will be seen how the words म्हणणें, बोलणें, सांगणें are indiscriminately used for

request, proposal, advice, command, order, recommendation, offer, etc. The student cannot, therefore, be too careful in selecting the appropriate English word in translating *म्हणें* and its equivalents. *Speech, saying* are not the words to be used on such occasions as they often are.

(2) When we come to the nouns *बोलणें, भाषण, संभाषण, etc.*, we should observe the same rule.

43. *पाहणें*—*to see, look, behold, gaze, glance, stare, scan, inspect, view, survey, watch.*

To see is the most generic term, and means to become aware of an object to vision; *to look* is to make a conscious and direct endeavour *to see*. We may *look* without *seeing*, as in pitch darkness, and we may *see*, without *looking*, as in the case of a flash of lightning. We *look* voluntarily; but, we do not always exercise our will when we *see*.

We should say, *look here* (and not, *see here*), *इकडे पहा* because, we want to call attention to an object.

The other terms are specific, not general.

To behold is to fix eyes upon, to observe with care: we *behold* that which excites our admiration, pity, love or wonder or any other sentiment. For instance, we *behold* the Sun, the Moon, the starry sky at night, etc. *To gaze* (*दृष्टि लावणें*) is to look steadily and for a long time with pleasure or wonder; we *gaze* on the face of a handsome person—*देखण्या माणसाकडे आपली दृष्टि वेधते*.

To glance (*नजर टाकणें*) is to look casually or momentarily. *To stare* (*दृष्टि खिळणें*) is to look with a fixed look as with fear or wonder or rudeness. *To scan* (*निरीक्षण करणें*) is to look minutely, to note every visible feature. *To inspect* (*परीक्षा करणें*) is to go below the surface and to study a thing item by item. *To view and survey* (*सर्व बाजूंनी पहाणें*) are comprehensive and indicate the studying of a thing from

various points of view. *To watch* (राखणें, नजर ठेवणें) is to be awake or to keep guard; *watching* brings in an element of time and often of wariness. We *watch* for an element of change, a signal, the approach of an enemy, etc. *To notice* is to see or mark carefully what may escape our attention if we are not properly attentive. It means राखणें, ध्यानांत आणणें.

44. पाहणें—*to perceive, descry, discern, discover, ascertain, find, find out, detect.*

To perceive is the generic term and signifies the obtaining of knowledge by the senses. The other terms are specific.

To detect is used, almost without exception, in a bad sense as, A man was *detected* in a fraud; *discover* may be used in either a good or a bad sense, oftener in a good one as, Real mefit is sure to be *discovered*.

To discover is to find out what has existed but has not been known to us; we *invent* combinations or arrangements not before in use; Columbus *discovered* America; Morse *invented* the electric telegraph. *To find* is the most general word for every means of coming to know what was not before certainly known.

To discern is to see apart from all other objects; *to descry* is to discover something that is difficult to find out.

Translate into English, with particular attention to words printed in bold type:—

(a) १. त्यानें असें परोपकाराचें काम केलें. २. गोकक येथें पेरु, केळीं, आंबे वगैरे लांकडी सामान करतात. ३. हें अधोर कृत्य केल्यावर ते राजद्रोही लोक देश सोडून चालते झाले. ४. त्यांनीं काय काय पराक्रम केले आहेत ते तुला सदर्जतील. ५. कानपूर येथें कातडी सामान करण्याचा मोठा कारखाना आहे. ६. कागद चिंध्यांचे करतात. ७. आम्ही ज्या ज्या गोष्टी करतो त्या देव पाहतो. ८. आज कोणता खेळ करणार

आहेत ? ९. कोणी कांहीं बोलो, मला योग्य दिसेल तें करण्यास मी कधी चुकणार नाही. १०. तो गृहस्थ इतका घाबरून गेला की, त्याला बोलण्याची देखील पंचाईत पडली. ११. खरें बोलार्हे, खोटें बोलणें मोठें पाप आहे. १२. लोक काय बोलतात याकडे लक्ष द्यावें. १३. माझ्या आज्ञाची हकीगत सांगून नंतर वापाची हकीगत सांगतो. १४. वाफेच्या यंत्रापासून मनुष्यास अनेक लाभ झाले आहेत, त्यांपैकी कांहीं येथें सांगतो. १५. हिंदु-स्थानांतील प्रसिद्ध प्रसिद्ध क्षेत्रें सांगा. १६. सन १८५७ सालचे वंडाची कारणें सांगा व त्यासंबंधानें विशेष गोष्टी ध्यानांत ठेवण्याजोग्या घडून आल्या असतील त्या संक्षेपतः वर्णन करा. १७. गीतेंत क्षत्रियधर्म सांगितले आहेत. १८. मी सांगतो तें लक्ष देऊन ऐका. १९. पुराण सांगण्यास तुमचे घरी पुराणीकबुवा आले म्हणजे मला सांगा, असें त्यानें मला सांगितलें होतें. २०. नांवागांव सांगितल्यावांचून मला तुमची ओळख पटणार नाही.

(b) १. माझे सांगणें तुम्हांस रुचेल असें वाटत नाही. २. उद्योग करा असें फ्रांक्लिनचें सर्वास सांगणें असे. ३. बोलणें व करणें यांत मेळ असावा. ४. बोलून कोणाचें मन दुखवूं नये. ५. शिष्याचें म्हणणें गुरुजींनीं मान्य केलें. ६. मुलाचें भाषण ऐकून अहंमदास मोठे आश्चर्य वाटलें. ७. असें कुत्सित भाषण पुनः माझेसमोर करशील तर तें मला सहन होणार नाही. ८. मला या विषयावर थोडें बोलवयाचें आहे; परवानगी असल्यास बोलतो. ९. भक्तांच्या संबंधानें मागे जे चमत्कार सांगितले, असे चमत्कार आणखी अनेक भक्तांच्या संबंधानें आहेत. १०. त्या-विषयी आणखी कांहीं हकीकत सांगवयास लागलें असतां ती फार कंटाळवाणी होईल. ११. ईश्वरप्राप्तीचा जो मार्ग साधु लोकांस पसंत वाटला, तो ते लोकांस सांगत आले. १२. त्या त्या कालाला त्यांच्या समजुतीप्रमाणें जें योग्य वाटलें तें त्यांनीं शुद्ध भावानें सांगितलें. २३. नाना सांगतील त्याप्रमाणें वागण्याचें श्रीमंतांच्या मनाला लागलेलें वळण एकदां का बदललें, म्हणजे आमचें काम झालें. १४. आमच्या भाविक लोकांचें वर्तन कांहीं चमत्कारिक आहे; त्यांच्या बोलण्यांत व करण्यांत तादृश मेळ नाही. १५. नाना तुम्हांला बोलतात, हा अपमान तुमच्यासारख्या थोरांना मरणा-द्धनही वाईट. १६. बाबासाहेबांचें काय म्हणणें आहे तें खुशाल मोकळेपणीं

सांगा. १७. मी बोलतो तें महाराजांनी विसरून जावें. १८. खरें वाटतें तेंच तुम्ही बोलला याचा मला राग नाही.

(c) १. ज्या कारखान्यांत नवीन एकादी गोष्ट पाहण्यासारखी असे, त्या कारखान्यांत जाऊन ती पाहण्याची त्याची उत्कंठा कमी झाली नव्हती. २. तेथें हिंवतापाची सांथ आली तेव्हां कोणत्या तरी रीतीने जितकें होईल तितकें करून तिचें निवारण करावें, म्हणून तेथील गरीब लोकांच्या राहण्याच्या सर्व झोपड्या त्याने पाहिल्या. ३. त्या गोष्टीपैकी कांहीं गोष्टी मी पाहिल्या परंतु त्यांकडे मी लक्ष दिलें नाहीं. ४. तेथें पाण्यावर तळपतांना मी एक पांखरूं पाहिलें. ५. मी दुसरी एक गोष्ट पाहिली; ती अशी कीं तेथें भिंतीसारखी एक उंच दरड होती, तीस पुष्कळ भोंकें होती; त्यांत कांहीं पक्षी शिरत व कांहीं बाहेर येत. ६. तो काय करतो हें पाहण्याकरितां तो ज्या दरडीजवळ होता त्या दरडीच्या मार्गे मी हळूच जाऊन उभा राहिलों. ७. मुलें काय करतात हें बाप खिडकींत उभा राहून पाहत होता. ८. जेव्हां मी त्याच्या तोंडाकडे पाहिलें तेव्हां तो मला उदासीनसा दिसला (त्याला मी उदासीनसा पाहिलें). ९. इस्पितळ पाहण्याकरितां कलेक्टरसाहेबांची स्वारी ज्यां येणार आहे. १०. जॉर्ज स्टीफन्सन यंत्र उलगडून प्रत्येक भाग लक्ष लावून पाहत असे. ११. माझ्या असें पाहण्यांत आहे कीं, नापास होणारीं बहुतेक मुलें आवडी असून ती परीक्षांस व्यर्थ दोष देतात. १२. मनुष्यास धारीप्रमाणें दूरचे पदार्थ पाहण्याची शक्ति दिली नाहीं. १३. मुलांची विलक्षण बुद्धि आहे, हें बापास लहानपणींच दिसून आलें (बापानें पाहिलें). १४. कोलंबसाचे लोकांनीं जेव्हां जमीन पाहिली तेव्हां ' जमीन ' ' जमीन ' म्हणून त्यांनीं टाळ्या पिटल्या. १५. कॅ. स्कॉट यानें दक्षिण ध्रुवाचा शोध लाविला. १६. क्ष किरणांचा (X. Rays) कोणी शोध लावला हें तुम्हांला माहित आहे का? १७. एडिसननें पुष्कळ शोध लाविले आहेत; ग्रामोफोन हा त्याचाच शोध होय. १८. आपण जी विहीर खणणार आहां तिला किती खर्च येईल याचा अंदाज केला आहे काय? १९. जे कोणी आपलें वाईट करतात त्यांजवर आपण उपकारच करावे असें सत्पुरुष म्हणतात. २०. आमचेकडे आज गोकुळअष्टमीचा उत्सव आहे, या दिवशीं आम्हीं उपास करतो. २१. आम्हांस लागणारे पत्रे कांहीं अटीवर खरेदी

करण्याचा टाटा कंपनीशीं आम्हीं करार केला आहे. २२. सरकारी नोकर आपलें कर्तव्य करीत असतां त्याला अडथळा करणें हा गुन्हा होय. २३. आमचा विजयी आठ्यापाठ्या-संघ आगगाडीतून उतरतांच सर्व मुलांनीं त्याचा जयजयकार केला. २४. पुष्कळसे लोक सामान्यतः आपल्या वडिलांचाच धंदा चालवतात, असें आपणास आढळून येतें. २५. कै. ना. गोखले हे नामांकित वक्त्यांचीं भाषणें पाठ करीत असत. २६. माझा एक मुलगा अकोल्यास वकिली करतो व दुसरा मुंबईस वैद्यकी करतो. २७. अस्पृश्यता निवारण व ग्रामोद्धार या विषयांचा सर्व पुढाऱ्यांनीं विचार केला पाहिजे. २८. गेल्या कालच्याच्या सांथीत स्थनिक वैद्यांनीं गरीब लोकांस पुष्कळ मदत केली. २९. रस्त्यांत वाहतुकीस अडथळा केल्याबद्दल पोलिसनें चार लोकांवर मॅजिस्ट्रेटकडे फिर्याद केली आहे.

LESSON XLVII

SYNONYMS: VERBS—(Continued)

45. जाणें—*to go, walk, ride, drive, run, pass, leave, visit, journey, travel.*

To go is the generic term expressing motion; *to walk, ride and drive* are specific. *To walk* is चालणें; *to ride* is to go on horse back or in a carriage, etc.; *to drive* is to travel in a carriage.

Study the following sentences very carefully:—

1. आम्हीं पायीं गेलों	<i>We went on foot—We walked.</i>
2. मी घोड्यावरून जाईन	<i>I shall go on horseback—
I shall ride.</i>
3. तो गाडीतून गेला	<i>He went in a carriage—He
drove.</i>

(*We walked, I shall ride, He drove*, are more idiomatic)

4. आगगाडीनें मनुष्य दररोज शंभर कोस जातो.	<i>A person can travel a hundred Kos a day by rail.</i>

5. ना. शिक्षणमंत्री कोल्हापुरास जाणार आहेत. The Hon'ble Minister for Education is going to visit Kolhapur.

जाणें often means *leaving* a station.

6. ना. गृहमंत्री आज सकाळीं वार्धास गेले. The Hon'ble Home Member left for Wardha this morning.

7. एक गाडी माझ्याजवळून गेली. A carriage passed by me,
Some specific words:—

ठुमकत चालणें—to strut, to swagger; लंगडत चालणें—to limp, to hop; लगवग चालणें—to trip; उड्या मारीत चालणें—to jump, to scamper; दुडुदुडु चालणें—to trot; रखडत चालणें—to trudge, to jog; मुंगीच्या पायानें चालणें—to move at a snail's pace.

46. फिरणें—to ramble, rove, wander, roam, stroll, range, saunter, travel, tour.

The idea of going in a free and irregular manner is common to all these words. To roam and to rove are often aimless and imply the traversing of considerable distances. To ramble (सहल करणें) is a word of pleasant suggestion; to saunter implies idleness; to stray implies irregularity.

Travelling and touring imply fixed object and direction. कमिशनरसाहेब आपल्या प्रांतांत फिरत आहेत—The Commissioner is touring or is on tour in his division; मी आज दोन महिने सारखा फिरत आहे—I have been travelling these two months.

47. नेणें—to carry, lead.

To carry is वाहून नेणें—to bear away. You carry a bag or load on your back; you carry a stick in your hand. To lead is to conduct, to direct; as you lead a blind man. To lead the way is—वाट दाखविणें, पुढें जाणें.

48. ठेवणें—to put, place, lay, set.

To put is the generic term, the rest are specific.

To place (जागेवर ठेवणे) is to put in a particular place and position; as, a book is *placed* on the shelf. *To lay* (आडवें ठेवणे) is used of things that can be made to lie down; a plate is *laid* on the table. *To set* (उभें ठेवणे) is to make sit, and is applied to things that can be made to stand; as, a lamp is *set* on the table, (नोकर) ठेवणे—to *engage/employ*; (पैसा मार्गे) ठेवणे—to *leave, bequeath*; (संवय) ठेवणे—to *cultivate a habit*; (राखून) ठेवणे—to *reserve*.

49. धरणे—to *hold, catch, seize, arrest*.

To hold is generic, the rest are specific terms.

To catch is to lay hold of what is trying to escape, and implies some effort; you *catch* a bird, a thief, etc.; *to seize* implies force and violence; The wolf *seized* the lamb—लांडग्याने कोंकराला धरिले. William *seized* the crown—विल्यमने गादी बळकाविली. *To arrest* is to seize by authority; पोलिसांनी चोराला धरले. The Police *arrested* the thief; त्याने बैलाचीं शिंगे धरलीं—He *held* the bull by the horns.

50. सोडणे, त्याग करणे—to *leave, leave off, give up, abandon, forsake, desert, resign, forego, renounce, quit*.

To leave, leave off, give up, are generic terms; the rest are specific, the idea of separating ourselves from persons or things common to all.

To abandon is to give up something which we have held or controlled with a sense of responsibility. But even a bad thing may be abandoned. Thus, a garrison *abandons* a fort that it is defending, a thief *abandons* his project, etc. *To forsake* is to give up that to which one is bound by ties of love, affection, etc.

To forsake and *to abandon* may be used either in a favourable or in an unfavourable sense; *to desert*, on the other hand, involves a breach of duty; as, a soldier *deserts* his post of duty. One *resigns* an office; *surrenders* to a

demand, claim ; *relinquishes* titles and rights ; and *renounces* a cherished idea or opinion. You *forego* things such as comforts, pleasures. *To renounce* is used of the world and religion (संसार-त्याग, धर्म त्याग). *To quit* is used of place only ; as, He *quitted* the country, the house. *To quit* implies the idea of suddenness and is used of place, in the main.

51. सोडविणें, वांचविणें, मुक्त करणें—to *free*, *rescue*, *deliver*, *save*, *liberate*, *release*, *relieve*.

To free is the generic term, the rest are specific.

To rescue and *to deliver* refer to freedom from present and actual danger, *to save* to that from present or from impending peril. *To rescue*, *deliver* and *save* are progressively more intense in meaning. *To liberate* and *to release* refer to the removal of restraint; prisoners are *released*. *To relieve* is to free from want or distress.

52. फेंकणें—to *throw*, *cast*, *hurl*, *toss*, *fling*.

Of these words *to cast* implies the least force or effort ; A man *casts* away his old clothes—मनुष्य जुने कपडे टाकून देतो ; *to throw* implies greater force; *to throw* a shuttle, a ball, etc.

To toss denotes a sudden and rapid throw of a comparatively light body; you *toss* a rupee ; a shuttle is *tossed* to and fro धोंटा मार्गे पुढें फेंकला जातो.

To fling implies a certain violence. *To hurl* does the same.

53. मारणें—to *beat*, *strike*, *hit*, *thrash*.

To beat is to inflict repeated blows (बडविणें), with a stick, cane, etc. *To strike* is to give one blow, though it may be repeated at short intervals ; as, The clock *struck* nine—घड्याळांत नवांचे ठोके पडले. *To hit* is to strike with a certain aim; you *hit* a ball. *To stroke* means थोपटणें, अंगावरून हात फिरवणें.

54. हल्ला करणें—to *attack*, *assail*, *assault*.

To attack is generic, the rest are specific, *To attack* is to

approach with a view to do violence. *To assault* is to attack violently and do actual violence or injury.

To assail is to attack with missiles like arrows, stones, etc.

To assault is always a violent action upon person only. Attacks are made both on person as well as on property.

Figuratively, men *attack* with censures, *assail* with abuse. A fever *attacks*; horrid cries *assail* our ears.

55. सहाय्य करणें—*to help, assist, succour, relieve.*

To help is the generic term; the rest are specific.

Aid is the passive help we get from inanimate things. A map is an *aid* to the study of geography.

To assist is to help actively in the performance a duty.

To succour is timely and speedy help in a condition of distress and trouble. *To relieve* is to lighten the burden, want, poverty, burden, etc., are *relieved*.

56. संरक्षण करणें—*to defend, protect, guard, preserve.*

To protect is to provide with shelter from actual or possible danger; *to defend* is to ward off by actual effort a present danger. Kings *protect* their subjects; an army *defends* a besieged town or fort. One *defends* what is actually attacked; one *protects* what is weak.

To guard is to keep a watch over a thing or person to prevent the chance of danger. The king's person is *guarded*, a fort is *guarded* by its garrison.

To preserve is to save from death or destruction. प्राण-रक्षण—*preservation of life*; आरोग्यरक्षण—*preservation of health*.

57. शोधणें—*to seek, search.*

You *seek* a thing, while you *search* a place for a thing. *Seek* implies eagerness of desire; as *to seek* honour, *to seek*

employment, to seek wealth. Search implies care and is directed to things concealed from view.

To investigate refers to the process of inquiring observing, experimenting.

58. सोसणे—to suffer, endure, bear, tolerate.

Suffer means to be in pain ; you suffer hardships.

To bear and to endure (सहन कर्णे) is to suffer without complaining. What is endured is borne for a long time.

To tolerate is to bear with, i. e., to allow a thing to happen though you may not like it.

Translate into English, with particular attention to words printed in bold type :—

- (a) १. एक दिवस सुट्टी होती, त्या दिवशीं रामा व गोविंदा मौजेनें **फिरावयास** गेले होते. २. अभ्यास झाल्यावर तो वागेतून इकडे तिकडे **फिरत** असे. ३. राजा अरण्यांत **फिरून फिरून** शेवटीं थकून गेला. ४. वाघ वगैरे हिंस्र पशू पक्ष्यांच्या शोधाकरितां अरण्यांत रात्रीं **फिरतात**. ५. मुलकी खात्याचे अधिकार्यांस आपल्या तालुक्यांतून हमेशा **फिरावे लागते**. ६. पाहुणा व त्याचा मित्र सरदार हे दोघे एके दिवशीं शिलोप्याचे वेळीं शहरांतून **फिरत चालले**. ७. जन्मठेपीच्या कैद्यांस अंदमान वेटांत **नेऊन ठेवितात**. ८. महंमद गजनवीनें हिंदुस्थानांतून अपार द्रव्य **नेले**. ९. मी आज तुला नाटक पाहावयास **नेईन**. १०. अल्लाउद्दिनानें मुलांस अंधारकोठडींत **नेले**. ११. हें वस्त्राचें टोंक तुम्ही मजवूत **धरा**. १२. तो द्राड मुलगा माशा **धरून** मारी व असें करण्यांत त्यास मौज वाटे. १३. कुत्रा तोंडांत **तुकडा धरून** पळत होता तें मुलानें पाहिलें. १४. मी पाय घसरून पडत होतो, पण गोविंदानें माझ्या अंगरख्याचें टोंक **धरून** ओढलें त्यामुळे मी वांचलों. १५. तुम्ही जी वस्तु हातांत **धरली** असेल तिचें नांव मनकवडा तुम्हाला सांगूं शकतो. १६. घोड्याचा लगाम बळकट **धर**, नाही तर पडशील. १७. वासुदेव बळवंतास निजामसरकारच्या पोलिसानें आपल्या राज्यांत **धरले** व इंग्रज सरकारचे हवाली केले. १८. जेथें सांपडेल तेथें त्यास **धरावे** असा हुकुम झाला आहे.

१९. वॉरंटावांचून कोणत्याही गुन्हेगारास धरतां येत नाही. २०. गालिलियो म्हणाला :—आतां हीं मते मी सोडून देतो, इतःपर धर्माधिकारी सांगतोल तें मी मान्य करीन व त्यावर विश्वास ठेवीन. २१. जगांत जें निंद्य आहे तें सर्व सोडून द्यावें. २२. मनुष्य निर्धन झाला म्हणजे त्याचे परमस्नेही म्हणविणारे त्यास सोडून जातात. २३. घरदार सोडून तीं रानांत फिरत असतील. २४. कृष्णाकुमारीच्या दुःखानें तिच्या आईनें अन्नपाणी सोडलें व ती लवकरच मरण पावली. २५. तूं आपला हेका सोड; नाहीपेक्षां तुला फार नुकसान सोसावें लागेल. २६. त्याला एकामागून एक रोग जडत चालले व अखेरीस सर्व ऐहिक दुःखांतून मृत्यूनें त्याची सुटका केली. २७. मी तुमच्या स्वाधीन झालों आहे, तुम्ही सांगाल तें मी कबूल करतो अशी जेव्हां त्याजकडून शपथ घेवविली, तेव्हां त्याची कैदेतून सुटका झाली. २८. तेरावा दिवस आला, तेव्हां केशरचंदानें बापाच्या मरणाचें दुःख सोडून दिलें. २९. ईश्वरा, आम्हांला या संसारांतून मुक्त कर. ३०. गरिबांस संकटांतून सोडवावें व त्यांस साहाय्य करावें अशी सर्व धर्माची आज्ञा आहे. ३१. या सासूसासऱ्यांच्या जाचांतून मला कोणी सोडवील काय, असें म्हणणाऱ्या सुना घरोघर दृष्टीस पडत नसल्या, तथापि त्यांची संख्या तिकडे अगदीं दुर्लक्ष करण्या- इतकी तरी अद्याप कमी झालेली नाही हें खास. ३२. तीं दोन पुस्तकें माझेकडे फेंक. ३३. जुनीं वस्त्रें फेंकून नवीं वस्त्रें जशीं आपण परिधान करतो तसा आत्मा जीर्ण शरीर सोडून नवीन शरीरांत प्रवेश करतो. ३४. मुलानें आपलीं खेळणीं रागानें लांव झुगारून दिलीं. ३५. स्पार्टन लोक अशक्त मुलांस पर्वतावरून खालीं फेंकीत व मारीत. ३६. पाण्याच्या जोरानें होडी इकडून तिकडे व तिकडून इकडे हेलकावे खात होती. ३७. गारुड्यानें मुलास चेंडूसारखा वर फेंकून नेमकें खांद्यावर घेतलें. ३८. कांहीं पंतोजी मुलांस फार झोडपून काढतात त्यामुळे मुलें दशहत्त घेतात व शाळेंतून पळून जातात. ३९. शिपायानें चोराच्या डोक्यांत काठी मारली. ४०. त्यानें चेंडूला इतक्या जोरानें टोला मारला कीं, तो वाडीच्या बाहेर वीस-याई जाऊन पडला. ४१. तुम्ही या उनाड मुलाला चांगला मार द्या म्हणजे तो आतां ताळ्यावर येईल.

- (b) १. या कामांत तुम्हांस लागेल ती मदत करण्याला मी तयार आहे. २. दुष्काळफंडास मदत द्यावयाची म्हणून ती रक्कम मी तशीच ठेविली आहे. ३. अनाथांचे साहाय्य ईश्वर करतो. ४. वऱ्हाणपुरी अग्निप्रलय झाला, तेव्हा शेट अदमजींनी गरिवांचे चांगले साहाय्य केले. ५. कांकू करण्याची ही वेळ नाही; या वेळेस स्वाभिभक्ति संभाळली पाहिजे. ६. आईवाप अथवा घरांतील दुसरे आप्त यांनी लहान असतां मुलांस संभाळले पाहिजे. ७. लहान मुलांच्या भिवयांपासून त्यांच्या डोळ्यांचे व्हावे तसे संरक्षण होत नाही. ८. जुने लेख संभाळून ठेविले पाहिजेत. ९. शहराच्या संरक्षणासाठी वाविलोन शहराभोंवतीं जगी तट बांधला होता. १०. आपल्यावर येऊन पडलेल्या या दुःखापासून ईश्वरावांचून आपले कोण संरक्षण करणार? ११. नाना, माझ्यामागे माझ्या मुलांचे संरक्षण करणारा तूच आहेस. १२. शत्रु चाल करून आला असतां आपल्या देशाचे संरक्षण करणे प्रत्येक मनुष्याचे कर्तव्य आहे. १३. ज्यावर ईश्वर कोपला त्याला कोण वांचविणार? १४. महाराज, माझा प्राण वांचवाल तर बारा मनुष्यांचे प्राण वांचविल्यासारखे होईल; कारण माझ्या पदरीं बारा माणसे आहेत. १५. यमनीने अंगुस्तानाकरितां त्रिखंड शोधले, पण ते कांहीं सांपडले नाही. १६. तुम्ही कशाच्या शोधांत आहां? १७. पोलिसचा शोध सुरू आहे, पण अद्याप चोरांचा पत्ता लागला नाही. १८. वेडनें तुरुंगांत फार हाल सोसले. १९. मी जी दुःखे सोसली आहेत त्यांचा शंभरावा हिस्साही तुम्ही सोसला नाही. २०. एवढीदेखील इजा त्याच्याने सोसवणार नाही. २१. ह्या असह्य दुःखाचे सांत्वन दुरापास्त आहे. २२. तुम्ही असे दुष्ट आचरण पुनः कराल तर मला खपणार नाही.

LESSON XLVIII

SYNONYMS: VERBS—(Continued)

59. देणें—to give, bestow, cede, confer, deliver, grant, impart, present, supply,

To give is the generic term and means to transfer to another's possession without reward or price; to transfer possession by any means and on any terms whatsoever. We speak of giving answers, of giving information, giving medicine, giving blows, giving rewards and punishments, etc. *To give* thus becomes like *to get*, a term of general import, synonymous with a wide variety of words. The other terms are specific.

To bestow is to give that of which the receiver stands in special need; we *bestow* alms, favours, rewards, gifts, clothes, etc., on the poor and needy. The term is also used in a moral sense with the same idea; as, *to bestow* care, pain, attention, thought, etc. *To grant* is to give in a formal way, or by an authoritative act; it presupposes authority or superiority on the part of the giver; subsidies, concessions, privileges, etc., are *granted*. *To confer* has the same meaning. *To confer* is to give something, not of any substantial value, but to give a thing with graciousness and condescension. Honours, distinctions, privileges, are *conferred*. *To impart* is to give of that which one still, to a greater or lesser degree, retains; the teacher *imparts* instruction. बक्षीस देणें is *to present*. *To yield* is to give in return for money and labour spent; as, The cow *yields* milk—गाय दूध देते; the tree *yields* fruit and shade—वृक्ष फलें व सावली देतो.

Some specific words and phrases:

To present—बक्षीस देणें; *to lend*—उमनें देणें; *to pay*—मोवदला देणें; *to allow* (give in a measure)—तनखा, नेमणूक देणें, *to endow*—बक्षीस, दान देणें.

Sentences illustrating different senses of देणें (*to lend, pay, allow, yield, endow*).

Marathi sentence	English translation
सासऱ्यानें मला घड्याळ दिलें.	My father-in-law <i>presented</i> me with a watch.
लोकांनीं पंतप्रधानास मानपत्र दिलें.	People <i>presented</i> an address to the Prime Minister.
तुम्ही आपलें पेन मला घ्याल काय ?	Will you <i>lend</i> me your pen ?
तुम्ही चिटणिसाच्या पत्राची नकल मला घ्याल काय ?	Will you <i>favour</i> me with a copy of the secretary's letter ?
त्यानें मला पंचवीस रुपये दिले.	He <i>paid</i> me twenty-five rupees (no gift is meant).
वृक्ष फळे देतात.	Trees <i>yield</i> fruit (natural property).
परीक्षकाने पांच प्रश्नांस तीन तास दिले.	The examiner <i>allowed</i> three hours for five questions.
सरकार शिपायांस एक मैलास तीन आणे भत्ता देतें.	Government <i>allows</i> three annas per mile to peons.
माणसास विचारशक्ति दिलेली आहे.	Man is <i>endowed</i> with reason.

60. , घेणें—*to take, receive, accept.*

To take is generic. *To receive* is specific. We *take* a thing, which is given or not given, we *receive* what is given to us. *To receive* often conveys the idea of मिळवणें or पावणें; as,

तुमचें पत्र मला पावलें—I received your letter; रक्कम पावली—received the amount; त्याला बक्षिस मिळालें—He received a prize; त्याने मार खाह्या—He received a beating; त्याला शिक्षा मिळाली—He received a punishment. etc. You accept what is offered. It is the equivalent of स्वीकारणे; घेणे is also used commonly in the sense of borrowing or purchasing, and should be so rendered where necessary.

61. मिळविणे, संपादणे—to get, acquire, attain, achieve, earn, gain, procure, receive, secure, win.

To get is the most comprehensive word. A person gets whatever he comes to possess, whether with or without endeavour, expectation or desire.

To acquire is to get by continuous and sustained efforts on one's part, in the course of time; as, knowledge is *acquired*, language is *acquired*, a good or bad habit is *acquired*, fortune is *acquired*.

To gain has little reference to the means used, implying only that the result is valuable. It implies the element of chance, sometimes; a victory is *gained*; profit is *gained* in trade; favours, prizes, etc., are *gained*.

A *gain* is always desirable; what a man *acquires* is looked at as slowly and gradually resulting. *To earn* is to deserve or merit something as a just recompense for one's labour or service. What a man has *earned* he does not necessarily get; on the other hand, he often gets what he has not *earned*. When he gets the object of his desire, one is said to *obtain* it, whether one has *gained* or *earned* it or not. We may *obtain* things by our own or other people's efforts, as, Gold can be *obtained* from mines—सोनें खाणींतून काढतां येतें. We *obtained* possession of that piece through a court decree—कोर्टाच्या हुकुमावरून आम्हांस त्या जमिनीचा ताबा मिळाला.

To win denotes contest, with the suggestion of chance or hazard; as, *to win* a cricket match, *to win* a race, etc. *To*

procure is to get something by careful search, and by knowing exactly where to look for the thing; to get a thing by somebody else's efforts.

To secure is to get what seems uncertain or elusive; *to receive* is to get in a passive manner.

To attain is a lofty word pointing to some high or desirable end. Ordinarily, it implies efforts, a slow process, and a desirable result; a man *attains* great proficiency in music, painting, etc., or a young man *attains* his majority. *to attain* majority—*व्याप्त येनें*.

To achieve is to get something which is really worth getting by one's efforts; as *to achieve* success in an undertaking.

Some uses :

The word *get* is most generic as well as more extensive in its application. It may be used for all the remaining terms and in a variety of other senses in which the other words cannot be used. It can be used as a synonym for *नेणे, येणे, आणणे, जाणे, येणे, चढणे, उतरणे*, etc. You *get into* a room, you *get* an article *off* the table; you *get upon* the horse, *on* the top of a carriage, etc. The student should have already noticed the wide use of the term in the course of his reading. It must be remembered, however, that this use is rather colloquial, and in writing or speaking, a specific term should be used, if one can be obtained.

62. *कमी करणे, होणे*—*to abate, lessen, weaken, diminish, reduce, decrease, impair, mitigate, relax, abridge, curtail lower, decline*.

To abate respects the vigour or force of an action or thing (*जोर/जोम कमी करणे/होणे*). It is used with the physical phenomena, such as rain, storm, etc. It is also used with passions; thus, anger, zeal, enthusiasm, fury, are said *to abate* or are *abated*.

To lessen or *to diminish* is applied to size, quantity, or number, the former in a familiar sense, the latter in the higher and figurative acceptation, being derived from Latin.

Thus, one's power, authority, influence, interest, etc., are said *to diminish* or *to be diminished* or *lessened*, because we treat these terms as quantities. But the word *weaken* is more appropriate to power, influence, authority, than either *lessen* or *diminish*. *To reduce* (to bring to a lower state) is used almost synonymously with *to diminish*, but only transitively; e. g., a number *diminishes*, and it is *reduced*; expenses, price, size, value, are *reduced*.

To decrease implies a gradual diminution; thus, the Moon's phases *decrease*; the number of pupils in a school *decreases*. The verb has its equivalent in the words *fall off* where number or quantity is concerned. The word is generally used intransitively. The royal authority may be *diminished* by a specific revolution; it may *decrease* (diminish gradually) from a variety of causes.

To impair is to diminish by injury; as, health, powers of body and mind, are said to be *impaired* by age. It denotes a progressive mode of injuring the action, utility or efficiency of things.

To mitigate is used of pain, suffering, distress, sorrow and evils generally. It means to relieve partially.

To relax is used of severity and rigour; thus, the severity or rigour of a law or measure is said to be *relaxed*. Efforts, industry, etc., are *slackened*.

To abridge and *to curtail* mean to shorten, used figuratively in a way synonymous with *reduce* but generally used of expenses, size and quantity.

To lower—rank or position is said to be *lowered*; prices and charges are also *lowered* (reduced).

The word *decline* (कमी होने) is used of health and strength as the result of old age or disease, and figuratively of virtue, religion, etc. It is also used of the Sun, a day, and figuratively of the life of a man or community.

63. वाढणें, वाढविणें—to *increase, grow, rise, develop, enlarge, expand, extend, enhance, raise, advance, progress, promote, further, cultivate.*

Of the above words, *rise* and *progress* are intransitive; *increase, grow, expand* and *develop* are both transitive and intransitive; the rest are transitive.

To increase (वाढणें, वाढविणें) is the generic word and includes all the rest which are specific. *Growth* is gradual increase such as that of an animal or a tree. The term is also used metaphorically for the increase of any thing. Thus, you may speak of the *growth* of power, wealth, etc.

To rise means to be higher or to go up to a higher level; as, Water (of the sea) *rises* at the tide. *Rise* is temporary, *Growth* is permanent; prices of things *rise* and fall.

To develop is the same as *to grow*, the latter is more colloquial, the former is not so commonly used. We speak of the *development* of the body, the mind, trade, when we speak of these things rather scientifically.

To enlarge refers to increase of dimension, size, capacity, etc.; as, *to enlarge* a room, *to enlarge* a picture, etc. Figuratively, you may speak of *enlarging* the mind or the understanding, so as to enable it to grasp more things than it can naturally do; as, Education *enlarges* the mind—विद्येनें मन प्रशस्त होतें, बुद्धि विशाल होते / वाढते.

To expand is almost synonymous with *to enlarge*, but less common: it means lateral increase of space, territory, etc.

To extend refers generally to linear increase, literally stretching out; as, *extension* of a railway, *extension* of a bar

of iron ; also *extension* of the term of office. of leave, etc.
(रजा वाढविणें).

To enhance and *to raise* refer to value, rates, measures and standard.

वाढविणें, वृद्धि करणें in a moral sense means *to advance, promote, further* (keeping in motion towards a desired end), *cultivate*.

You *advance* religion, learning, knowledge; you *promote* sciences, arts, happiness, interests; you *cultivate* your mind, understanding, memory; also *cultivate* or *further* sciences, arts.

वृद्धि, वाढ is *progress* or *advance*; as आमचें ज्ञान वाढत आहे (पुढें पाऊल टाकीत आहे)—Our knowledge is *progressing*; स्त्रीशिक्षणाचें पाऊल हिंदुस्थानांत झपाट्यानें पुढें पडत आहे—Women's education is rapidly *progressing* in India; कलाकौशल्य वाढत आहे—Arts and industries are *progressing*; या वृद्धीनें मनुष्याचे सुखांत भर पडत आहे—This general *progress* is promoting human happiness.

Translate into English with particular attention to words printed in bold type :—

- (a) १. पुष्कळ श्रीमंत व बडे लोकांनीं ग्रेस दार्लिंगला वक्षिसें दिलीं.
२. मनुष्यास हत्तीसारखें बळ दिलें नाहीं, हरणाप्रमाणें चपलता दिली नाहीं, घारीप्रमाणें दूरचे पदार्थ पाहण्याही शक्ति दिली नाहीं, पण त्यास एक जबर साधन दिलें आहे; तें बुद्धिमत्ता होय. ३. हिंदू राजांचे अमलांत राजे लोक विद्वानांस वर्षासनें देत. ४. त्या थोर साहेबांनीं बजाविलेल्या कामगिरीबद्दल राणीसाहेबांनीं त्यांस के. सी. आय्. ई. हा किताब दिला. ५. वृक्ष, पुष्पे व फळें देतात. ६. बादशहानें भीमसिंगाचा सत्कार करून त्यास साडेतीन हजार स्वारांची मनसब दिली आणि त्याच्या खर्चाबद्दल बावन गांवांचा सरंजाम दिला.
७. भीमसिंग म्हणाला, आपण धाकट्या भावास गादीचा अधिकार देण्याची जी योजना केली आहे, तीप्रमाणें त्यास खुशाल अधिकार द्यावा. ८. प्रजेनें सरकारास कर दिला पाहिजे. ९. मीं आपली फी कालच भरून टाकली. १०. मेहेरबानी करून तुमची माडी दोन दिवस घाल तर फार उपकार

होतील. ११. परीक्षेत पास झालेल्या लोकांस पदव्या देण्याचा समारंभ नुकताच मुंबईस झाला. १२. चिमणीला मिठाई आवडे, पण मिठाईला देण्यापुरता पैसा कोठे तिला मिळत असे? १३. गालिलिओने आपली पहिली दुर्बीण वेनीस येथील लोकसभेस दिली. १४. पहिल्या चार्ल्सने माथ्यु हेलास न्यायाधीशाचे काम दिले.

(b) १. रोजगार मिळवण्याकरितां फ्रांक्लिन फिलाडेल्फिया येथें गेला. २. जीं मनुष्ये पराक्रम करून आपणास नीच अवस्थेंतून काढून प्रतिष्ठा मिळवितात, त्यांस बहुतकरून मोठा गर्व होऊन तीं लोकांस नुच्छ मानूं लागतात. ३. फ्रांक्लिननें संपत्ति मिळविण्याकरितां जे प्रयत्न केले ते सर्व उत्तम प्रकारें सिद्धीस गेले. ४. वास्तविक पाहतां ह्या जगांत मोठेपणा मिळविण्याची इच्छा करण्याचा मुख्य हेतु आपणांस लोककल्याण करतां यावें हा असावा. ५. फ्रांक्लिनसारखे नव्या गोष्टींचा शोध करून कीर्ति मिळविणारे असे थोडेच निघतील. ६. ह्या वागांचा उपयोग हाच कीं त्यांतून मालकाला वटाटे वगैरे मिळावे. ७. त्याला जो पैसा मिळत असे त्यांतला अर्धा शिल्लक राहूं लागला. ८. जुनीं नाणीं मिळवावीं, जुने लेख मिळवावे, असा कांहीं त्यांचा हेतु नव्हता. ९. मॅक्लीनसारख्या गृहस्थांकडून तेलंगांनीं उत्तम अभिप्राय मिळवावा म्हणजे तेलंगांची योग्यता, वक्तृत्वशक्ति, भाषालालित्य, प्रौढ व कोटिक्रम हीं सर्व लोकोत्तर असलीं पाहिजेत. १०. त्यांच्या पूर्वजांनीं लढायांत सर्व ठिकाणीं जय मिळविले कीं नाहीं, याची साक्ष इतिहासावरून पटणारी आहे.

(c) १. हावर्डसाहेबानें आपलें पुढलें आयुष्य आजारी बंदिवांनांचे हाल कमी करण्यांत घालविलें. २. अर्थां रात्रीचा अंमलही कमी होत चालला होता. ३. अरुणाचा उदय झाला आणि दिव्याचें तेज कमी झालें. ४. फ्रांक्लिनची ज्ञानसंपादनाची हौस शेवटपर्यंत कमी झाली नाहीं. ५. कारखान्यांत जाऊन चमत्कारिक गोष्टी पाहण्याची पीटरची उत्कंठा कमी झाली नव्हती. ६. जसजसा मनुष्य वयातीत होतो तसतसा त्याचा द्रव्यलोभ कमी न होतां वाढतच जातो. ७. अलीकडे लोकांची धर्मावरीळ श्रद्धा पुष्कळ

कमी झालेली दृष्टीस पडते. ८. वियोगानें परस्पर-प्रेम कमी होत नाही; उलट वाढतें म्हटलें तरी चालेल. ९. अन्नछत्राकडील खर्च कमी करण्याकडे अलीकडे महाराजांची प्रवृत्ति दिसते. १०. तलावांतील पाणी यंदां कमी झाल्यामुळे त्यावर जोपणाच्या पिकास बराच धक्का पोहोंचेल असा अदमास आहे. ११. मानवी दुःख कमी करून सुखांत भर घालणें हा सुधारणेचा मुख्य उद्देश आहे. १२. रेल्वेच्या अधिकाऱ्यांनीं तिसऱ्या वर्गाचें भाडें कमी करावें. १३. राजाचें प्रस्थ कमी होऊन लोकसत्ता उत्तरोत्तर बळावत जाईल. १४. जपानांत कापड तयार होऊन हिंदुस्थानांत पुष्कळ येऊं लागल्यामुळे हिंदुस्थानांत कापड करण्याचा धंदा कमी होईल अशी भीति वाटते. १५. एकाच डोळ्यानें पाहण्याची संवय असली, म्हणजे दुसऱ्या डोळ्यानें दिसणें कमी होतें. १६. सत्पुरुषांविषयीं लोकांची पूज्य बुद्धि कमी करण्याचा आमचा मुळीच उद्देश नाही. १७. शंकराचार्यांचे काळीं कर्ममार्गाचा जोर जो फार व्हावयास लागला, तो कमी करण्यासाठीं (weaken) त्यांनीं अश्रांत श्रम करून लोकांवर अनेक उपकार करून ठेवले आहेत हें आम्ही जाणून आहों. १८. त्या वेळेस वाऱ्याचा जोर थोडासा कमी झाला होता म्हणून वरें, नाहीं तर सर्वांचे जीव धोक्यांत पडण्याची वेळ आली होती.

(d) १. मनुष्यें जन्मतात, वाढतात व मृत्युमुखीं पडतात, यांत नवल तें काय ? २. देशांत शांतता असल्यानें व्यापारउदीमही वाढतात व देशाची संपत्ति वाढते. ३. नारळीचें झाड आठ दहा वर्षांत पुरें उंच वाढतें. ४. दुसऱ्या कोणत्याही गोष्टीकडे लक्ष न देतां होईल तितकें करून आपली बुद्धि वाढवून ज्ञानाचें संपादन करावें, हा बेंजामिन फ्रॉक्लिनचा मुख्य उद्देश होता. ५. ठिकठिकाणीं शाळा घालून लोकांस शहाणें करणें हाच देशाचें ज्ञान वाढविण्याचा उपाय होय. ६. हिंदुस्थानची लोकसंख्या दरवर्षी वाढत्या प्रमाणावर आहे. ७. पुष्कळ पाठ केल्यानें स्मरणशक्ति वाढते. ८. तुमचा पगार अलीकडे कांहीं वाढला आहे, कीं आहे तितकाच आहे ? ९. छापण्याची कला ज्ञानवर्धनास व त्याचे पसारास जितकी कारण झाली, तितकी

कोणतीही दुसरी गोष्ट झाली नाही. १०. आपल्या देशी गृहस्थांमध्ये आणि इंग्लिश लोकांमध्ये प्रेम वाढावे अशी इच्छा धरणाऱ्यांच्या अंगी तेलंगांसारखे गुण पाहिजेत. ११. त्यांनी विद्यावृद्धिसंबंधाने येथील विश्वविद्यालयामध्ये फार परिश्रम केले. १२. मानवी सौख्याची वृद्धि होण्यास शास्त्रांच्या ज्ञानाचा प्रसार अवश्य आहे. १३. धर्म बुडत चालला आहे, पाप वाढत चालले आहे व भ्रष्टाकार होऊ लागला आहे, म्हणून जे लोक ओरड करीत आहेत, त्याच लोकांनी धर्माचे मातेरें केलें व तेच लोक हल्लींही तें करीत आहेत. १४. एतद्देशीय लोक व राज्यकर्ते यांच्यामध्ये परस्पर दळणवळण वाढण्यास एतद्देशीयांनी आपल्या लौकिक चालीरीतींत पुष्कळ सुधारणा केली पाहिजे. १५. आमचें जें हल्लींचें राज्य आहे तें वाढविण्याची (extend) आम्हांस अगदी इच्छा नाही. १६. कापसाचें कापड तयार करण्याचा व्यापार इंग्लंडांत वाढत वाढत इतका वाढला होता कीं, एकदां पृथ्वीवरील सर्व लोकांकरितां इंग्लंडांत कापड बनतें असें म्हणतां येत होतें.

LESSON XLIX

SYNONYMS : VERBS—(Continued.)

64. वाटणें—to think, expect, fear, fancy, believe.

To think is generic, the rest are specific. *To expect* means to look out for something as likely to happen ; as, तो आज येईलसें मला वाटलें होतें—I *expected* him to-day ; तो मरेलसें वाटलेंच होतें—His death was *expected*. *To expect* includes both fear and hope of some future event, good or evil. *To fear* implies the expectation of some evil events ; as, मला वाटतें तुम्हीं नापास व्हाल—I *fear* you will fail. *To fancy* is to suppose or believe without proof ; as मला वाटलें कोणी मला ढकलीत आहे—I *fancied* someone was pushing me. *To believe* is to think with some positive proof for your thought ; as, मला वाटतें त्याचें म्हणणें बरोबर आहे—I *believe* he is right.

65. विचार करणें—to think, reflect, consider, meditate, contemplate, ponder, muse, deliberate, speculate.

To think is the generic term ; the rest are specific.

To reflect means to think over past acts or state : as, मीं केलेल्या कृत्याचा विचार जेव्हां माझ्या मनांत येई, तेव्हां मला कंप सुटे—I trembled when I reflected on my deed. *To consider* is mentally to view facts or things with a view to deciding one way or the other (*consider* is a transitive verb) ; as, तूं या गोष्टीचा चांगला विचार कर—Please consider the matter carefully. *To meditate* is to consider deeply and seriously ; as, स्वामी अध्यात्म विचारांत मग्न होते—The sage was absorbed in meditation. *To contemplate* is to view on all sides, and with continued attention and study. An individual *reflects*, *considers*, *meditates*, *ponders*, *contemplates* by himself ; he *deliberates* with others. *Musing* implies absence of mind ; *speculation* is about abstract matters. विचार असणें is *to purpose* or *to propose* ; as, माझा उद्यां जाण्याचा विचार आहे—I propose to go tomorrow.

66. विश्वास ठेवणें—to believe, trust, confide.

To trust means to place your faith in a person or thing on account of his or her reliability, strength, honesty, etc. ; *to confide* is to trust implicitly. *To believe* a man is to believe what he says, i.e., his statements ; as, मला त्याचें बोलणें खरें वाटत नाही—I do not believe him.

To trust means भरंवसा धरणें, भरंवशाचा मनुष्य—a trust-worthy person ; ईश्वरावर भरंवसा ठेवणें—Put your trust in God.

67. कबूल करणें, मान्य करणें—to admit, grant, allow, confess, acknowledge, avow, own, agree, accept, approve, consent, assent, comply with, promise.

The first three are used in regard to matters of reasoning or argument ; the first is more positive than the other two ; as, पृथ्वी फिरते ही गोष्ट तुम्हांला मान्य केली पाहिजे—You must admit that the earth moves. You confess sins and

crimes or grave errors; *to acknowledge* is to admit that you have knowledge of a fact; as, पांच रुपये मला पोंचले हें मला कबूल आहे—I *acknowledge* to have received five rupees. We *acknowledge* faults, obligations, facts, etc.

To avow is to declare openly and fearlessly, believing that you are in the right; *to own* is to admit what others know already.

To agree to, to accept, to approve of is (सूचना मान्य करणे, अनुमति देणे) to take what is offered. We *agree* to proposals, conditions or terms.

To consent to, assent to, mean संमति देणे; you *consent to* a fact or a truth perceived by the intellect; as, सूचना मान्य करणे—to *assent to* a proposal.

To comply with requests, orders, demands, etc.

कबूल करणे—is something equal to वचन देणे—to *promise*.

68. नाकारणे—to *deny, refuse, decline*,

To deny is the opposite of *acknowledge*, and means to say no. *To refuse* is the opposite of giving; you *refuse* what you do not give, offer, promise or comply with. We *deny* a statement, but *refuse* a thing. *To decline* is to refuse in a courteous manner.

69. मसलत देणे, उपदेश करणे—to *advise, counsel, exhort, admonish*.

Advice is given by equals, superiors, and even inferiors. Those who have better knowledge are entitled to give advice, like lawyers and doctors. *To counsel* implies superior wisdom and authority; as A father gives *counsel* to his son. *To exhort* and *to admonish* combine advice with reproof. उपदेश, शिकवण also means *teaching* or *instruction*; as, रामदासांचा उपदेश—The *teaching* of Ramadasa.

70. वादविवाद करणे—to *discuss, debate, dispute, contend, argue, reason*.

To reason is neutral and means to examine by means of the reasoning faculty; *to argue, debate, discuss*, etc., naturally imply contest. *To discuss* implies calmness and reflection, *to debate* implies warmth; neither of the two terms implies any enmity. A discussion or debate may be carried on by persons who are most friendly with one another. *To dispute* is always antagonistic. It means to argue against some opinion held by another. Disputes may be private or public. *To contend* is the opposite of *to dispute*, and means to argue in support of an opinion held by ourselves. *To argue* is to say what can be said against or in favour of a proposition; a lawyer *argues* his client's case.

Controversy is a battle of words (चाग्युद्ध) about an abstract question of morals, politics, etc. A certain amount of warmth or bitterness appears to accompany a controversy.

71. मानणें, मान देणें—*to esteem, respect, honour, revere, worship, adore.*

To esteem when used of persons, denotes a union of respect and kindly feelings. The word may be used also of things in a similar sense. *To respect* is to honour what is lofty, worthy and honourable, whether in quality or in rank. *Regard* is higher than *respect*; *respect* may be one-sided; *regard* is often mutual.

To honour is गौरव करणें, to show one's respect by some outward mark.

To revere and *to reverence* combine the idea of awe with that of respect. *To revere* is पूज्य मानणें. *To venerate, to worship, to adore* are stronger than *to revere*, and show very high or profound respect.

72. क्षमा करणें, माफ करणें—*to excuse, pardon, forgive.*

You *excuse* or overlook a slight offence, error, or breach of rule or etiquette. *To pardon* is to let pass, as a fault or

sin, without resentment or blame or punishment. *To forgive* has reference to feelings: *to pardon*, to consequences. The judge may *pardon* an offender, but he has nothing to do with *forgiving*. *Pardoning* is the act of a superior, implying the right to punish; but, even the humblest man may *forgive* a wrong done to him. *To condone* is to put aside a recognised offence by some act which restores the offender to the right he has lost; as, *to condone* a failure in examination.

73. दोष देणें—*to blame, censure, condemn, denounce, decry, reprove, rebuke, reproach, chide, scold.*

All these terms express disapproval, more or less strong, of both persons and actions.

To blame is to pass censure upon. You *blame* a person, his acts or faults; you may even *blame* yourself. *Blame* is for trivial acts which may proceed from carelessness or negligence. *To censure* is stronger than *blame*; it is a more open expression of one's disapproval, and presupposes some authority on the part of one who *censures*. *To condemn* is to pass judicial sentence against the person to be censured; it must be an open and formal act. *To denounce* and *to decry* are even stronger than *to condemn*.

To reprove is to censure authoritatively, and in the presence of the person reproved; *to rebuke* is stronger than *to reprove*. A *rebuke* is generally administered on the spur of the moment, while *reproach* is generally dictated by cool reason.

Reproach is quite different from all the above, in so far as it is an act of an aggrieved person. *To reproach* is to bring home a wrong or injustice to a wrong-doer; *reproach* knows no distinction of rank or character; a subject may *reproach* the king, a son may *reproach* the father; a man

may feel *reproach* himself, may feel repentance or remorse.
To reproach is नांवान हांका मारणें, बोल लावणें.

To remonstrate is stronger than *to reproach*.

To chide and *to scold* (खरडपट्टी काढणें) imply a sharp and rough rebuke; *chiding* is louder and more voluble than *scolding*.

Translate into English :—

(a) १. इतक्या अल्पकाळांत या गृहस्थास इहलोक सोडून जावें लागेल असें वाटलें नव्हतें. २. कोणी मनुष्य समोरून येत आहे असें मला वाटलें. ३. मी तुम्हांला वारंवार बोलतो, याचें तुम्हांला वाईट वाटूं देऊं नका. ४. आपल्याजवळ अजून एकही मोहोर नाही, हें मनांत येऊन यमनीला वारंवार वाईट वाटे. ५. तुमची गाडी चुकेल असें मला वाटलेंच होतें. ६. कालच्यापेक्षां मला आज जरा बरें वाटत आहे.

(b) १. तेलंगांचें स्मारक काय करावें, या गोष्टीच्या विचाराकरितां उद्यां सभा भरणार आहे. २. पूर्वस्थितीचा विचार केला म्हणजे सध्यां आहे ही स्थिति बरी, असें तुम्हांस वाटेल. ३. ती हातावर गाल टेंकून उगीच विचार करीत बसली. ४. तूं मोठ्या गहन विचारांत निमग्न आहेस असें मला वाटतें. ५. ह्या अवाढव्य विश्वाचा विचार केला म्हणजे त्याचा कर्ता कोणी तरी असला पाहिजे अशी खात्री होते. ६. कोणत्याही विषयाचें पूर्ण मनन करून बोलवें हें बरें. ७. शहाण्या मनुष्यानें थोडासा विचार करून पाहिला म्हणजे कोपर्निकसाचें मत ग्राह्य आहे असा त्या ग्रंथाचा भाव दिसून येईल. ८. अरिस्तातलाच्याच वाक्यावर विश्वास ठेवून लोक हा सिद्धांत खरा असें मानित आले. ९. जो कोणी जें काहीं सांगेल तें खरें वाटणें याला भोळसरपणा म्हणतात; म्हणून साधकबाधक प्रमाणांचा विचार करून एकादी गोष्ट खरी किंवा खोटी मानावी. १०. नानास कोणाचा विश्वास नव्हता. ११. परीक्षा पाहिल्यावांचून कोणावर विश्वासू नये. १२. बादशहा गुलामावर पूर्ण विश्वास ठेवून त्यास आपलें हितगुज सांगत असे. १३. संपत्तीचा भरंवसा धरतो, तो मूर्ख समजावा.

(c) १. एक युरोपियन शिपाई नेद यासं बोलला कीं, तुला वाचावयास शिकविण्याचें माझे मनांत आहे; परंतु तूं एका दुसऱ्या मनुष्यास शिकविण्याचें कवूल करशील तर तुला शिकवीन; नेद यांनें ती गोष्ट कवूल केली. २. सर्वच मनुष्ये सारखी बुद्धिवान् नसतात, ही गोष्ट मी कवूल करतो. ३. ही माझी चूक मला कवूल आहे. ४. आरोपीनें आपण होऊन आपला अपराध कवूल केला. ५. माझी विनंति मान्य करून माझ्याशीं लग्न लाव, असें ती म्हणाली; व वावरानें ती गोष्ट कवूल केली. ६. तुम्हीं सांगितलेल्या अटी आम्हांला कवूल नाहींत. ७. तो गृहस्थ येथें येण्याचें कवूल करीत नाहीं. ८. मी इतक्या दूर चालत येण्याचें नाकवूल केलें. ९. तो गृहस्थ ह्या गोष्टीला नाकवूल जाईल असें मला वाटलें नव्हतें. १०. खोटे बोलून नाकवूल करणें म्हणजे दुष्प्रत अपराध करणें होय. ११. अवदुल रहिमान यास इंग्लंडास या म्हणून आमंत्रण दिलें होतें, परंतु त्यांनीं जाण्याचें नाकारिलें. १२. मला आज सभेस आमंत्रण आले होतें, पण मी नाकवूल केलें.

(d) १. मूर्खाला उपदेश करणे म्हणजे पालथ्या घागरीवर पाणी ओतणें आहे. २. तूं या धंद्यांत पडूं नको म्हणून मी त्यास पुष्कळ उपदेश केला पण व्यर्थ. ३. शिष्यास सन्मार्गानें चालण्याचा उपदेश करणें हें शिक्षकाचें काम आहे. ४. परोपकार हा धर्म व परपीडा हा अधर्म, हाच उपदेश सर्व धर्मांत केला आहे, व सर्व साधु करीत आले आहेत. ५. उपदेश चांगला असेल तर तो मुलांपासून सुद्धा घेण्यास हरकत नाहीं. ६. जुनें तें सर्व चांगलें व नवें तें सर्व वाईट असें म्हणणारांशीं वादविवाद करण्यांत कांहीं हंशील नाहीं. ७. नुसत्या वादाचा लोकांस वाटतो त्यापेक्षां अधिक उपयोग आहे; कारण वादापासूनच खरें तत्त्व बाहेर पडतें. ८. त्या दोघां भावांचा वारा वर्षे घरा-विपरीती वाद चालला आहे. ९. हिंदुस्थानच्या लष्करी खर्चासंबंधानें पार्लमेंटांत परवां चांगला वादविवाद झाला. १०. कोटिक्रम करून साक्रेतीस वादविवादांत प्रतिपक्षास हटवी. ११. वादविवादानें बुद्धि तीव्र होते. १२. सामाजिक परिषद कोठे भरावी, यासंबंधानें पुण्याचे पत्रांतून आज बरेच दिवस वादविवाद चालला होता; त्याचा आज शेवटीं निकाल झाला.

(e) १. त्या वेळच्या कोणत्याही विद्वानाची प्राक्लिप्त्यापेक्षा अधिक प्रतिष्ठा झाली नाही. २. अधिकाऱ्यास मान देणे लोकांचे कर्तव्य आहे. ३. न्यूतनची जाडी विद्वत्ता पाहून त्याला सर्व युरोपातील लोक मान देत. ४. लोकांत मान्यता होण्यास अंगी कांहीं विलक्षण गुण लागतात; उगीच प्रतिष्ठा होत नाही. ५. दादाभाई हिंदुस्थानांत आले तेव्हा सर्व हिंदुस्थानांत त्यास मोठा मान मिळाला. ६. खऱ्या मनुष्यास लोक मानतात व त्यावर विश्वास ठेवितात. ७. वास्तविक प्रतिष्ठा म्हणजे माणसाच्या गुणांवरच असते. ८. श्रीमंत गुणहीन असला तरी लोक त्यास मान देतात; पण गरिबांस तो गुणी असूनही मान मिळत नाही. ९. तुकारामादि साधुवंदास महाराष्ट्रांतील लोक फार मानतात. १०. उत्तर हिंदुस्थानांत तुळसीदासासारखा मान कोणाही अन्य साधूस नाही. ११. वैद्य व वकील यांस अलीकडे चांगला मान मिळतो. १२. मान्यता व प्रतिष्ठा यांचा मार्ग सर्वांस खुला आहे. १३. सिकंदरास लोक देवाप्रमाणे मानीत. १४. ज्याने महाराष्ट्रांतील लोकांचे नांव गाजवले व त्यांच्यामध्ये शौर्य, धैर्य इत्यादि गुण आहेत हे सर्व जगास दाखविले, त्याजविषयी आमचे ठायीं पूज्यभाव उत्पन्न होतो, यात काय नवल ? १५. शिवाजीचे बोलणे देवभोळ्या भावार्थी लोकांस खरे वाटले आणि तेणेकरून ते त्यास भजू लागले. १६. जावजी दादाजी यांची सरकारांत मानमान्यता चांगली असे. १७. त्यास 'जस्टिस ऑफ दि पीस' ही मानाची पदवी अलीकडे मिळाली होती. १८. इतके असूनही प्रतिपादनाच्या भारांत विशेष व्यक्तींस लागण्यासारखे शब्द लेखणीतून पडले असल्यास त्यांनीं आम्हांला क्षमा करावी. १९. जे पुन्हा योग्य रीतीनें वर्तन करूं इच्छितात त्यांच्या अपराधाची क्षमा करावी असें आमचे मत आहे. २०. आपणास श्रम देतो याची क्षमा असावी. २१. आपला कोणी अपराध केल्यास आपण त्यास क्षमा करावी हे सज्जनपणाचे लक्षण होय. २२. या मामलेदारांच्या नावाने पुष्कळ लोक खडे फोडीत आहेत. २३. कांहीं वर्तमानपत्रकले सरकारच्या राजनीतीला दोष लावतात. २४. कांहीं प्रसंगी आईवापांनी मुलांस रागे भरले पाहिजे. २५. किड्यास निरुपयोगी म्हणजे म्हणजे ईश्वराच्या करणीस दोष देणे आहे. २६. तुम्हीं गेला नाही याबद्दल दोष कोणास द्यावा ?

LESSON L

SYNONYMS : MISCELLANEOUS WORDS

74. काम—*thing, work, business, undertaking, enterprise, affair, concern, duty, occupation, calling, trade, service, post, employment, act, deed, cause.*

Thing is the most generic term and should be used only when no specific word can be aptly employed ; as, मला आज पुष्कळ कामे आहेत—I have a great many *things* to do to-day.

Work is physical or mental effort directed to some end; the result of such effort. It is never used in the plural in this general sense ; as, मला आज वरेंचसें काम आहे—I have *much work* to do to-day. Here, we cannot say *many works*.

N.B.—एक काम—a *piece* of work, a *job* ; कारागिरीचीं कामे—works of art (*works*—results of work).

Business (धंदा, उद्योग) is work or employment that one follows regularly ; it is ordinarily for profit. *Business* also means the condition of being busy ; as मला आज फार निकडीचें काम आहे—I have very urgent *business* to-day.

मी फार कामांत आहे }
माझी तारांबळ आहे . } I am very *busy*.

Occupation is what a man happens at any time to be engaged in ; *business* is comparatively permanent. *Business* is ordinarily for profit, *occupation* may be a matter of learning, philanthropy, religion.

A *calling* or a *vocation* is work to which one is called by some special fitness or sense of duty ; thus, we may speak of the *calling* of a missionary—मिशनरी वृत्ति (पेशा)

A *trade* (व्यापार, उद्दीम) is an occupation involving manual training and skilled labour ; *profession* is an occupation of a higher nature.

Affair (प्रकरण, भानगड) is a particular transaction in which one may be interested at the moment ; it is a single action. *Transaction* (सौदा) is also a single action, but is more important than *affair*.

A *job* is a piece of work viewed as a single undertaking and ordinarily paid for as such.

Undertaking (अंगीकृत कार्य,) is any important work that one undertakes to do ; it is more complex and arduous than ordinary work. धर्मार्थ रुग्णालय चालवणे हे एक मोठे काम होय—To conduct a charitable hospital is a great *undertaking* (*undertaking*—important work of public interest). *Enterprise* (साहस) is an undertaking which involves a risk. *Affair* and *concern* (भानगड) are something in which we may be interested at the time. *Duty* is work that we are bound to do by religion, law or morality ; as पहारा करण्याचें माझे काम नाही—It is not my *duty* to keep watch ; कारकुनाचें काम—the *duties* of a clerk ; न्यायाधीशाचें काम—the *duties* of a judge. रोजगार (means of livelihood) is *employment*, नोकरी is *service*.

काम—कार्य may be rendered by *cause* as स्त्रीशिक्षणाचें कार्य—The *cause* of woman's education.

The word काम is often used superfluously in Marathi and should be omitted in translation व्यापाराच्या कामांत (व्यापारांत) तो फार चतुर आहे—He is a great expert in *trade*. *Service*—काम. त्यानें सरकारचीं मोठमोठीं कामे केलीं आहेत—He has rendered great *services* to Government.

Employment जानूला काम, रोजगार नव्हता—Janu. had no *employment* or Janu was out of *employment* ; मी कांहीं रोजगार पाहत आहे—I am seeking some *employment*.

75. गोष्ट—*story, narrative, narration, tale, anecdote, incident, accident, event.*

The word गोष्ट is used in two senses, the primary and the secondary. The primary meaning is कथा—a story. Its synonyms are given above.

(a) *Story and narrative* are the relation of past events; *narration* is either such a relation or description, or it may be used to signify the style or manner of telling the story. *Tale* is what is told, especially an oral recital. An *anecdote* is an interesting and instructive incident in the life of a man, especially a great man. An *incident* or an *event* is an occurrence of some importance or significance in the life of a man; marriage, foreign travel, are *events* or *incidents*; an *accident* (अपघात, आकस्मिक गोष्ट) is what happens unexpectedly, especially an unfortunate thing which so happens.

(b) गोष्ट—*fact, principle, point, feature, circumstance.*

गोष्ट in its secondary sense means what we speak about, the subject of talk, discussion etc. It may be rendered by *fact*, if the subject of talk is a fact; as, लांकूड पाण्यापेक्षां हलकें आहे ही गोष्ट आम्हांला कळली—We understand the *fact* that wood is lighter than water. If the *fact* is of a general nature, a universal truth, it may be rendered by *principle* or *law*; as, Newton proved the *law* that bodies are attracted to the centre of the earth. *Point* is something (fact or otherwise) to which we wish to draw the attention of others in our talk or speech; as, स्त्रीशिक्षणाच्या बाबतीत दुसऱ्या एका गोष्टीकडे मला आपलें लक्ष वेध्यावयाचें आहे—I have to draw your attention to another *point* about women's education. *Feature* is any prominent fact in connection with something under consideration; as, धर्मशिक्षणाची सोय ही या शाळेंत एक विशेष गोष्ट आहे—A remarkable *feature* of this school is the provision it makes for religious instruction. *Circumstances* are things which stand around another thing and are connected with it; *circumstances* can be rendered by परिस्थिति, आनुपंगिक स्थिति, तपशील.

Some idiomatic renderings ;

अनर्थाच्या गोष्टी—*evils* ; सुखदुःखाच्या गोष्टी—*joys and sorrows* ;
फायद्याच्या गोष्टी—*advantages, benefits*.

76. करमणूक, मौज, विश्रांति—*amusement, entertainment, diversion, sport, recreation, pastime*.

Amusement is the general term ; the rest are specific ; the idea of pleasure is common to all.

Entertainment and *recreation* imply thought and mental occupation, though in an agreeable and refreshing way ; *recreation* is creating anew, refreshment after toil, and, therefore, combines the mental with the physical ; *entertainment* is used of somewhat mirthful mental delight. *Pastime* is amusement of a light kind, literally, something to pass time by. *Sports* are almost wholly on the physical plane though involving some mental action.

Fun and *frolic* are apt to be boisterous ; *merriment* combines liveliness and laughter.

77. उत्तर—*answer, reply, rejoinder, report*.

A *reply* is an unfolding, and ordinarily implies thought and intelligence. When we seek to do more than to inform, to bring others to the conviction that the opinions they have expressed are mistaken or unjust, we *reply* to their arguments. But we *answer* a question. The purpose of an *answer* is to satisfy an inquiry ; the purpose of a *reply* is to meet an argument. *Rejoinders* and *retorts* are replies to replies (प्रत्युत्तरें).

78. कार्य, कृत्य—*act, deed, action*.

An *act* is the simple exertion of a physical or mental power. An *action* is a continued exertion of the faculties. An *action* takes up more time than an *act*. Many *acts* make up an *action*. Thus, to move the hand is a physical *act*, to reconcile friends who have quarrelled is a commendable

action. In a *deed* we have in mind the result more than the doer, in *act* the latter. *Deeds* are individual; *acts* may be individual or general.

79. यत्न, प्रयत्न—*effort, attempt, endeavour, trial*.

Effort is a specific exertion of strength, whether physical or mental, in performing an act. An *effort* is the voluntary putting forth of power which reaches towards a definite end. *Attempt* is more experimental than *effort*; *endeavour* less strenuous but more continuous. In *exertion* there is no special reference to the purpose. देशकल्याणार्थ आम्हीं नेहमी यत्न केला पाहिजे—It should be our *endeavour* to promote the welfare of our country; ज्ञान संपादन करण्यास झटा—*Endeavour* to acquire knowledge.

Trial is a test; परीक्षा; as, a *trial* of strength—बलाची परीक्षा.

80. फायदा, नफा, लाभ—*good, gain, benefit, profit, advantage, interest*.

Good is the generic term: the rest are specific. *Advantage*, is that which gives one some vantage-ground in competition or in coping with difficulties; as the *advantage* of good education. *Gain* is what one secures beyond what one previously possessed; *benefit* is anything that does one good. It is a moral gain; as, The *benefits* of education. The opposite of *benefit* is *evil, harm or injury*. बालविवाहाचे दुष्परिणाम—*evils* of early marriage. *Interest*—हित refers to the whole welfare of man. ऐहिक हित—temporal *interest*. पारलौकिक हित—spiritual *interest*. सार्वजनिक हिताच्या गोष्टी—matters of public *interest*. *Profit* is pecuniary gain, the excess of receipts over expenditure.

80. कपडे—*clothes, dress, clothing, attire, apparel, costume, garments*.

Clothes are put on simply to cover the body and protect it from cold, heat, etc. It is a generic term.

Dress implies care and arrangement; it is the outer clothing, which is meant to be elegant, complete, and appropriate to some social or public occasion. *Clothing*—वस्त्र-प्रावरण, चिरगूटपांचरूण denotes the entire covering of the body, taken as a whole; *clothes* and *garments* view it as composed of separate parts. *Attire* and *apparel*—उंची वस्त्रें mean complete and elegant outer clothing.

Costume is chiefly used for that which befits an assumed character; as, a theatrical *costume*—नाटकी पोपाख; we sometimes speak of a national *costume*—राष्ट्रीय पोपाख; *garb* denotes the clothing of some class, profession, and the like.

82. हत्यार—*arms, weapons, instruments, tools, implements, apparatus.*

Arms are for offensive purposes; they are implements of attack. *Weapons* may be both defensive and offensive.

The other words are specific.

Tools are for peaceful and industrial purposes: *implements* are for agriculture; *instruments* are tools used for scientific and artistic ends.

83. कारागीर—*artist, artisan, mechanic.*

Artist is a practitioner of fine arts; a painter, a sculptor, an actor are *artists*; an *artisan* is one who practises arts which are rather useful than beautiful; a carpenter, a smith are *artisans*. A *mechanic* is one who works at arts that are purely mechanical.

84. मंडली—*assembly, gathering, association, society, company.*

Assembly has two meanings: (a) a temporary gathering, and (b) a more or less permanent grouping of persons to carry out a particular object or particular objects. When it is temporary, it can be rendered by

assembly or *gathering*. *Association* is generic and means the meeting together of some men for a common object.

Associations are political, religious, literary, commercial. A *company* is an association for trade. A *partnership* (भागीदारी) is the association of a few for the same purpose. A *society* is an association for a specific purpose.

Some special uses :

A *band* of thieves—चोरांची टोळी ; a *body* of troops—सैन्याची टोळी ; a *gang* of workers—मजुरांची टोळी.

85. म्हण—*aphorism, saying, adage, proverb.*

A given sentiment conveyed in a specific and striking sentence, is the idea common to all.

Aphorism is a truth, set apart for its pointedness and excellence. 'Man proposes and God disposes' is an *aphorism*. *Saying* is a pointed, moral sentiment, pronounced by an individual, and adopted by others ; 'A used key is always bright', is a *saying*. *Adage* and *proverb* are generally vulgar or popular sayings ; the former among the ancients, the latter among the moderns. 'What hurts us instructs us' is a Greek *adage*. 'Old birds are not to be caught with chaff' is a *proverb*.

86. रंग—*colour, hue, tint, dye, wash.*

Colour is the generic term, *hue* and *tint* are modes of colour ; *hue* is a faint and blended colour ; as, the *hues* of the sky ; while *tint* is merely a shade of colour ; as, the very faint colour of some note-papers, which, for that purpose, are called *tinted*. *Dye* is an artificial colour that covers the surface of things and can be taken away. Clothes are *dyed*, hair is *dyled*. The paint of walls is called a *wash* ; as, a yellow *wash*, a white *wash*, etc.

Translate into English with particular attention to words printed in bold type :—

(a) १. निकडीचीं कामें आलीं तर. फ्रांक्लिनचा धनी त्यासच तीं सांगत असे. २. ह्या वर्षापासून तो गांवकीच्या कामाकडे विशेष लक्ष लावूं लागला. ३. संकटांत खरा मित्र जसा कामीं येतो, तसा कोणी येत नाही. ४. हातीं धरलेलें काम पार पडलें, यामुलें त्याच्या अंतःकरणास मोठा आनंद झाला होता. ५. अनेक सार्वजनिक कामें आपण आपल्या अंगावर घेतलीं पाहिजेत. ६. ज्या मुलांचे डोळे अधू असतात, त्यांस सोनाराचें काम, खोदीव काम, घड्यालें नीट करण्याचें काम, अशीं कामें करण्यास लावूं नये. ७. मनुष्याच्या पाठीमागें कांहीं तरी कामधंदा पाहिजे. ८. त्या गृहस्थाच्या पाठीमागें सतरा कामें आहेत. ९. आपलें काम वजावलें म्हणजे धन्याचें बोलून घ्यावयास नको. १०. कागद करण्याच्या कार्मीं चिंध्यांचा उपयोग करतात. ११. कांहीं कामधंदा लागेल तर पाहावा, याकरितां मी येथें आलों आहे. १२. कामधंद्यांत यश येण्याचें मुख्य साधन निश्चयाचें बळ होय. १३. आपल्या वरिष्ठांचा संतोष कसा राखावा आणि आपल्या हाताखालच्यांस खूप कसे ठेवावे, हें चांगलें कळत्याशिवाय माणसास कामधंद्यांत कधीही यश येणार नाही. १४. मनुष्याची कर्तव्यगारी त्याच्या स्वतःच्या कामावरून कळत नाही, तर लोकांकडून काम करून घेण्यावरून ती कळते. १५. असें क्रूर कर्म करून वनवीर निघून गेला. १६. हा करीमखान पैशाच्या लोभानें कोणतेंही दुष्ट कर्म करण्यास मागेपुढें पाहत नसे. १७. हें दुष्ट व घोर कर्म अजितसिंगानें केलें, त्याचें फळ देवानें ह्या लोकीं देखील त्यास लवकरच दिलें. १८. ग्रेस दार्लिंग हिनें जें कृत्य केलें, तें लागलेंच चोहोंकडे प्रसिद्ध झालें. १९. मुलगा बापास भीड घाली ती अशीच एकादी परोपकाराची गोष्ट करण्याकरितां घाली, भलत्यासलत्या गोष्टी करण्याकरितां घालीत नसे. २०. तुला व्हाईट वाटण्यासारखी गोष्ट मी बोललों याचा मला खेद वाटतो. २१. फ्रांक्लिनची गोष्ट कोणीं पूर्वापार वाचली, तर त्याची अशी खात्री होईल कीं, विद्याभ्यासाचा दृढनिश्चय हेंच विद्या प्राप्त करून घेण्याचें मुख्य साधन होय. २२. इंग्रज लोकांची गोष्ट यादून अगदीं निराळी आहे. २३. ह्या वेळची आणखी एक ह्या राजाची गोष्ट पुस्तकांतून लिहिलेली आहे. २४. शेंपूट तुटलेल्या कोल्ह्याची गोष्ट तुम्हांस ठाऊक असेल. २५. कोणास तरी वन्याची गोष्ट सांगावी. २६. कल्पित गोष्टी वाचल्यापासून मनोरंजनाव्यतिरिक्त दुसरा विशेष लाभ नाही; म्हणून ऐतिहासिक गोष्टी

वाचाव्या. २७. ते दोघे गृहस्थ मध्यरात्रपर्यंत इकडल्या तिकडल्या गोष्टी वोलत बसले होते. २८. ह्या नाटकाची गोष्ट काय, ती मला सांगाल काय ?

(b) १. शूरांच्या कृत्यांची स्तुति करावयाची ती त्यांच्या मुळाशीं सदुद्देश असेल तरच योग्य होय. २. हें तुमचें कृत्य शहाणपणाचें आहे असें कोणी विचारी मनुष्य तरी खास म्हणणार नाही. ३. मनुष्यानें आपली कृति व बोल यांत मेळ राखण्याविषयी झटलें पाहिजे. ४. ईश्वरप्राप्तीकरितां प्रयत्न करावयाचे ते शरीर नीट चालत आहे अशा वेळींच करीत राहिलें पाहिजे; प्राणोक्तमणाचे वेळीं ते करूं पहाणें हें अगदीं असमंजसपणाचें कृत्य होय. ५. या कामांत सिद्धि मिळण्यास आपण फार कसोशीनें व नेटानें प्रयत्न केले पाहिजेत. ६. यत्न करून पहावा, मग त्यांत अपयश आलें तरी हरकत नाही. ७. व्यापारांत जो फायदा होतो त्याचा थोडासा हिस्सा व्यापारी लोक धर्मार्थ काढून ठेवतात. ८. इंग्रजी शिकण्यापासून अनेक फायदे आहेत. ९. जी प्रजेच्या फायद्याची गोष्ट तीच राजाच्या फायद्याची होय. १०. वाफेच्या यंत्रांपासून मनुष्यजातीस केवढे लाभ झाले आहेत ! ११. देवी पुनः काढल्यानें तोटा होणार नाही, नफाच होईल. १२. मनुष्यानें नेंहमीं आपल्याच नफ्याकडे लक्ष देलं नये. १३. एकाचा नफा तो दुसऱ्याचें नुकसान. १४. करमणुकीखातर म्हणून ज्या गोष्टी करावयाच्या त्या करतांनाही उपयोगाकडे नजर ठेवावी हें वरें. १५. आपला आतांशा अगदीं वेळ जात नाही, कांहींतरी करमणूक काढा. १६. मासे धरण्यापासून तुमची करमणूक होत असेल, पण त्यांचा जीव जातो याची वाट काय ? १७. ज्याला मुळीं अन्नवस्त्राची ददात, त्यानें भपकेदार पोषाखाची हांव धरणें अविचाराचें आहे. १८. जेथें लोकांस हत्यारें वापरण्याची मनाई आहे, असे देश थोडेच सांपडतील. १९. भिऱ्याचें हत्यार लबाडी हेंच असावयाचें. २०. हिंदुस्थानांत कारागीर नाहीत असें नाही; पण त्यांना उत्तेजन देणाऱ्यांची संख्या फारच कमी. २१. काल जी इतकी मंडळी जमली होती ती कशाकरितां ? २२. ही नवीन मंडळी फार दिवस चालेलसें लक्षण दिसत नाही. २३. प्रयत्नांतीं परमेश्वर या म्हणीचा दाखला पदोपदीं येतो. २४. घरांत घाण ठेवून बाहेरच्या भागास रंग देण्यांत अर्थ काय ? २५. वस्त्रांना रंग देण्याची कला अद्याप आमचे लोकांस साधली नाही.

LESSON LI

SYNONYMS : MISCELLANEOUS WORDS—(Contd.)

87. जात—*community, caste, family.*

Community consists of persons who have common rights, interests, privileges ; thus, the Hindus, the Parsees, the Muslims, the Christians are *communities*.

Caste means the hereditary, artificial division of the Hindu community into its sub-divisions ; as, Brahmans, Shudras, etc., are *castes*.

Family is a small community related by ties of blood. Its Marathi equivalents are कुल, वारणें, गोत्र, जात. Animals are often spoken of as belonging to certain families ; as, वाघ हा मांजराच्या जातीचा प्राणी आहे—The tiger belongs to the cat family. Similarly, plants are divided into several families which are generally called *orders, species. or varieties.*

88. किंमत, महत्त्व—*value, cost, price.*

Value is the estimated worth of a thing, *Value* is founded on the use of a thing, and not on its scarcity or the expense of procuring it. The *cost* of a thing is what we spend in making it. The *price* is what a thing will fetch in the market ; the market value of a thing is its *price*.

89. संस्कृति, सुधारणा—*culture, civilization, refinement, improvement, reform, amendment, regeneration.*

Civilization applies to communities, nations, etc. It denotes the sum of those civil, social, political and economic attainments by which a community is removed from barbarism.

Culture is the bettering of one's mind by cultivating proper tastes, dispositions, virtues and habits. *Culture* is the

degree of refinement which results from continued cultivation through successive generations.

Refinement is the purity of tastes, mind, morals. It may be individual or collective. The removing of what is crude and coarse is refinement.

Improvement (दुरुस्ती) is the bettering of defective parts. It may be used with both material and moral things. You *improve* your knowledge, your house, your handwriting. *Improvement* is progress or advance in a thing which is in itself good.

Progress (प्रगति) is steady and constant forward movement. It is a moving onward or forward, whether in space or in the mental or moral realm, and may be either mechanical, individual, or social.

Reform (पुनर्घटना) is shaping or forming again what is wrong or defective ; accordingly it is seldom used with men but frequently with things. We should speak of the *reform* of men, manners, institutions etc., when they require a thorough change ; of *improvement* or *amendment* when a partial change is necessary to make them better.

90. चाल, रीत—*habit, custom, practice, usage, fashion manners.*

Habit is a tendency towards an action or condition, which by repetition has become easy, spontaneous or even unconscious. *Custom* is the uniform doing of the same act in the same circumstances for a definite reason. *Habit* is personal, *custom* is collective. We speak of the *habits* of individuals ; of the *customs* of society. *Custom* is रूढी.

Practice is the active doing of something in a systematic way. *Practice* is परिपाठ, प्रघात ; the term is used with individuals and rarely with communities ; माझा लवकर उठण्याचा परिपाठ आहे—It is my *practice* to rise early.

Fashion is the generally recognised custom in smaller matters of life ; as, a fashion in dress, etc. पूर्वी सोढें पागोटें घालण्याची चाल होती—Formerly it was the prevailing *fashion* to wear a big pagree : जोडे घालण्याची चाल आतां मोडत चालली आहे—Shoes are going out of *fashion*.

Use and *usage* denote the manner of using something ; we speak of one person's *use* of language, but the *usage* of many.

Manners (चालरीत) are modes of living and behaving ; such as, bowing, rising to receive a respectable gentleman, saluting, etc.

91. बेत, घाट—*design, plan, scheme, project.*

Design is the adaptation of means to an end, the co-ordination of parts or of separate acts, to produce a result. *Plan* relates to details of form, structure, and action, in themselves ; *design* considers these same details as a means to an end.

Scheme and *project* (योजना) are designs conceived : or formed for some important object, for state or public interest ; as the *scheme* for the irrigation of the Bijapur District.

Plot is कट, implying an evil purpose.

92. इच्छा—*desire, wish, ambition, aspiration, will.*

Desire is urgent, and demands gratification ; *wish* is less vehement. We *desire* that which is near at hand ; we *wish* for that which is remote and vaguely thought of. Also *desire* is physical, *wish* is moral. *Ambition* and *aspiration* are desire for something high. With God we must use the word *will* ; परमेश्वरी इच्छा—God's *will*.

93. आजार, दुखणें, रोग, व्याधि—*complaint, disorder, disease, affection, malady, distemper.*

Complaint and *disorder* are ordinary ailments of the body ; cold, headache, etc., are *disorders* or *complaints* ; as, What is your *complaint* ?—तुम्हाला काय होतें ? is the habitual question which the doctor puts to a patient.

Disease and *affection* are rather scientific terms, and are used of more serious and permanent disorders.

Malady refers more to the suffering than to the state of the body ; as, वहिरेपणा ही म्हातारपणाची एक व्याधि आहे—Deafness is a *malady* of old age.

We speak of trifling *ailments*, a slight *indisposition*, a serious or a deadly *disease*, a slight or severe *illness* ; *complaint* is a popular term, which may be applied to any degree of ill health, slight or severe.

94. शिक्षण, विद्या—*education, instruction.*

Education is the systematic development and cultivation of the mind and other natural powers. *Instruction* is the impartation of knowledge by others ; it is a very small part of the whole education, at the best.

विद्या (art) sometimes means proficiency in some branch of knowledge ; as, गाण्याची विद्या—the *art* of singing. त्याने या विद्येत चांगली निपुणता संपादिली—He attained proficiency in this branch of knowledge.

Translate into English with particular attention to words printed in bold type :—

१. त्या गृहस्थाचे मरणामुळे सर्व जातींचे लोक व्यथित झाले.
२. सर्व जाती एकोप्याने वागतील असें होणे अशक्य आहे. ३. जात्यभिमान जसा इंग्लिश लोकांमध्ये आहे, तसा आम्हांमध्ये नाही. ४. कुत्र्याच्या अनेक जाती आहेत. ५. जशी जशी सुधारणा होत चालली तसतसा शरीराचा नाश केल्याने किती तोटा होतो, हे लोकांस कळू लागले. ६. आमच्या चलीरीतीची सुधारणा करणे फारच अगत्याचे आहे. ७. या संस्थेची स्थिति बरीच सुधारली आहे असें दिसते. ८. लॉर्ड डलहौसीने

न्यायाच्या कोर्टात अनेक सुधारणा केल्या. ९. गेल्या पंचवीस वर्षांत रयतेची स्थिति बरीच सुधारली आहे. १०. सुधारलेले हिंदू लोक परदेशगमनास कांहीं प्रत्यवाय नाही असे म्हणतात. ११. कोणती एखादी गोष्ट करून ती पक्की अंगावर आली म्हणजे त्या वेळेस मनाला पश्चात्ताप होऊन अशा प्रकारची गोष्ट पुनः आपण करणार नाही, असा वळकट निश्चय करावा अशी बहुतेक मनुष्यांची चाल आहे. १२. निग्रो लोकांमध्ये कांहीं चाली फार विलक्षण आहेत. १३. आपल्या ज्या वेडगळ चालीरीति आहेत त्यांचा त्याग करून चांगल्या चालीरीतींचा अंगिकार करावा व लोकांकडून तो करवावा, हे प्रत्येक सुशिक्षित मनुष्याचे काम आहे. १४. पीतरची बहीण व तिचे मंत्री ही फार वाईट चालीची होती. १५. मुलाला चांगली चालरीत लागेल असा यत्न बापाने केला पाहिजे. १६. लहान मुलास मुद्दाम दिव्याजवळ बसवून खेळविण्याची चाल वाईट आहे. १७. लहान लहान टोप्या डोकीस घालण्याची चाल एक वेळ होती. १८. राजेरजवाड्यांची तशीच आमच्या रयतेची आवादाना व बढती असावी, अशी आमची मनापासून इच्छा आहे. १९. मनोरथ सिद्धीस गेल्यास कोणास आनंद होत नाही? २०. ईश्वरेच्छेप्रमाणे सर्व गोष्टी घडून येतात. २१. आपणांस मरण यावे अशी कोण इच्छा करतो? २२. माझी अशी इच्छा आहे की, ह्याप्रमाणे ही रक्कम पुष्कळांचे हार्ती जावी. २३. पीतर राजाचे चरित्र पाहिले असतां विद्या संपादन करण्यास ज्या अडचणी येतात, त्या सर्व दूर करून त्याने विद्या संपादन केली याची मोठी मौज वाटते. २४. कोणत्याही प्रशस्त विद्येचा कोणी आला तर त्याचा पीतर राजा चांगला सत्कार करीत असे. २५. ह्या वेळेस गालिलिओस गणित विद्या येत नव्हती; पण पुढे तो त्या विद्येत फार प्रवीण झाला, तेव्हां विद्या शिकविण्याचे कामावर त्याची नेमणूक झाली. २६. ज्याला विद्या नाही तो पशूच समजावयाचा. २७. शिक्षणाचा मुख्य हेतु मनुष्याची पारख करता येणे हा आहे. २८. ज्यांच्या मनांत कामधंदा करून पैसा मिळवावयाचा आहे, त्यांना फार वरिष्ठ शिक्षण उपयोगी नाही.

LESSON LII

SYNONYMS: MISCELLANEOUS WORDS—(Contd.)

95. राज्य—*state, kingdom, empire, dominion.*

State is a generic term, and means the whole body of people united under one government or civil power. There is no reference to the form of government; as, हिंदी संस्थानें—the Indian States; अमेरिकेंतील संयुक्त संस्थानें—the United States of America; स्वित्झर्लंड हें लोकसत्ताक राज्य आहे—Switzerland is a republican State.

Kingdom, empire, dominion are the species of the genus state; *kingdom* is a state or territory ruled over by a king; *empire* (सार्वभौम राज्य, साम्राज्य) is a vast state, composed of many nations, subject to the rule of one, with smaller kingdoms or states dependent on it; as, ब्रिटिश साम्राज्य—the British Empire. *Dominion* is a self-governing country in an empire; as, कानडाचें संस्थान—the Dominion of Canada; ऑस्ट्रेलियाचें संस्थान—the Dominion of Australia.

सत्ता, अंमल—*government, rule, reign, sovereignty.*

Both *rule* and *government* (सत्ता, अंमल) refer to power as well as exercise of authority, and not to territory or people. A person is said to live under a rule or government, and in a kingdom or state. *Government* also means the act, or the mode, of governing or exercising power; as, इंग्लंड देशाचा कारभार राजप्रजासत्ताक आहे—The government of England is a limited monarchy; फ्रान्सचा कारभार प्रजासत्ताक आहे—The government of France is republican.

Reign is कारकीर्द, i.e., the rule or the period of rule, of one person, one individual; as, अकबराची कारकीर्द—the reign-

of Akbar ; ब्रिटिश रानीच्या कारकीर्दीत—in the reign of Queen Victoria.

Sovereignty means सार्वभौमत्व, supreme and absolute power.

96. प्रसिद्धि, कीर्ति—*fame, reputation, repute, celebrity, renown.*

Fame is what others say about a person, the good or evil that they speak of his character, deeds, or abilities. A famous person is one who is generally talked about, whose name is on every lip. *Bad fame* is *notoriety*.

Reputation and *repute* are more limited than *fame*, in so far as they are founded on a man's deserts. *i. e.* on some solid, substantial qualities (good or bad), or deeds. A physician enjoys a *reputation* for his skill; a statesman, for his integrity. A good *reputation* is within the reach of all; it is the result of social virtues.

Celebrity is intellectual eminence. *Celebrity* is local; *fame* is universal. *Renown* is very high fame worthily won. We speak of a conqueror's *fame* and patriot's *renown*. *Eminence* and *distinction* may result from rank, station or character. *Honour* and *glory* are good fame; *glory* is more exalted than *honour*.

97. प्रवास—*travel, journey, voyage, tour.*

Journey literally is something accomplished in one day and hence, it means a day's travel, going from one place to another for business. *Travel* is a long journey, especially, journey to distant or foreign places.

Journeys are made for business, private or public; *travels* (प्रवास) are undertaken for amusement or education, in distant parts of a country, or distant part of the world. *Travel* is generally used in the plural as मंगो पार्क याचे प्रवास—The *Travels* of Mango Park.

Voyage is a journey or travel by sea.

Tour (फिरती, दौरा) ; travelling in a limited manner for pleasure or on duty is called *touring*. *Trip*, *excursion*, (सहल) is a short journey undertaken for pleasure.

98. खूण, चिन्ह, लक्षण—*mark, sign, symptom, token, trace, vestige, badge*.

The idea of an external object which serves as a guide to an observer is common to all.

A *mark* (खूण, निशाणी) is simple ; anything may serve as a *mark* ; such as, a stroke, a dot, a line, etc. A *sign* is more complex, such as a figure, a representation. *Marks* are arbitrary signs, and have no connection with the things they point to ; as, *trade marks*, *land marks*, etc. *Mark* is evidence, a visible sign which shows the cause by the effect ; *sign*, on the other hand, shows the consequent or future event by its antecedents ; a person bears the *marks* of violence, showing that violence has been committed ; a cloudy sky is a *sign* of rain, showing that rain will fall.

Symptom (लक्षण) is a mark that denotes the cause of some disorder or complaint in the body ; as जिभेवर बुरा असणें व नाडी जलद चालणें हीं तापाचीं लक्षणे आहेत—A furred tongue and a quick pulse are *symptoms* of fever ; झोंप न येणें हे एखाद्या भयंकर रोगाचें चिन्ह आहे—Sleeplessness is a *symptom* of some serious disorder.

Token is a mark in the moral sense ; as, a gift made to a friend is a *token* of one's regard for him.

Traces (अवशेष, खाणाखुणा) are marks broken by time ; interrupted marks of what has passed.

Badge is a mark of distinction to denote the occupation, allegiance, association, of the person, by whom it is displayed.

99. लग्न—*matrimony, marriage, wedding, nuptials.*

Matrimony and marriage (वैवाहिक अवस्था, वैवाहिक जीवन-क्रम) denote the state of being married.

Wedding and nuptials (विवाह-समारंभ) denote the ceremony of marriage.

100. हालचाल, गति—*motion, movement.*

Motion is abstract; *movement* is concrete, considered with reference to the thing that moves; as, गतीचे नियम—laws of *motion*: सैन्याची हालचाल—the *movement* of an army.

101. खेळ—*play, game, sport, performance.*

Play is any exercise or occupation for amusement. Children, simply running after one another, may be said to be *playing*; but there is no *game*. *Sport* is chiefly physical, though involving a certain grade of mental action; outdoor recreations such as, hunting, shooting, etc., are called *sports*. *Game* has more of the intellectual; we can speak of the *game* of chess. *Performance* is entertainment—खेळ, प्रयोग, तमाशा, etc.

102. संपत्ति, दौलत—*riches, wealth, opulence, affluence fortune.*

Riches denote literally a considerable share of this world's goods without reference to any possessor. *Wealth, opulence, affluence*, all denote the prosperous condition of the possessor in an increasing degree. *Wealth* and *opulence* may be individual or social; *affluence* is individual only. *Fortune* is very great *wealth*—दौलत.

103. ओझे—*weight, burden, load.*

Weight refers to the pressure caused by gravity. A man sinks under the *weight* that rests on him; a table may break down under the *weight* upon it. *Burden* is that which is

borne or carried ; it may be mental as well as physical. *Load* is physical ; it is the physical burden that a man, beast, cart, ship or train carries.

104. स्थिति, अवस्था—*state, conditon, situation, plight.*

State is more or less permanent. *Condition* (अवस्था) is more or less temporary. *Situation* (परिस्थिति) is condition with respect to one's surroundings or circumstances ; it is more physical and accidental than either state or condition. *Plight* is bad condition (संकट, संकटावस्था).

105. परिणाम—*effect, consequence, result, event, end, issue, upshot, outcome.*

Effect is the strongest of these words ; it is that which is directly produced by the action of an efficient cause. In regard to human actions, *effect* is intentional ; a *consequence* is that which follows from an act naturally, but less directly than the effect. *Result* is even more remote than consequence, being the sum total of the working of several or all the forces that may be working. Many circumstances enter into the calculation of the result *consequences* are invariable and more immediate ; they arise out of the very nature of things. The *event* is what comes out, an outcome ; but in use it is more nearly equivalent to *upshot*, signifying the sum and substance of all effects, consequences and results of a course of action.

106. व्यापार—*trade, commerce, traffic.*

Trade is exchange, or buying, or selling of goods, especially in the same country ; *commerce* is trade carried on on an extensive scale, chiefly with foreign countries or territories. *Traffic* (देवघेव) is local trade ; it may also mean trade of an undesirable character ; as, गुलामांचा व्यापार—*traffic in slaves* : मादक पदार्थांचा व्यापार—*traffic in drugs*.

The word व्यापार sometimes means a single *transaction*; as, या व्यापारांत त्याला मोठी खोट बसली—He sustained a heavy loss in this *transaction* or business.

Traffic is also रहदारी; as, या रस्त्यावर मोठी रहदारी असते—The *traffic* on this road is very big. *Trade* is also धंदा; as, घिसाड्याचा धंदा—the *trade* of a smith; तो जातीने / धंद्याने लोहार आहे—He is a goldsmith by *trade*.

107. वक्षीस—prize, reward, present.

Reward is something given as a return for good or evil received. But, without any limiting word or phrase, it is now commonly understood in the favourable sense of some desirable return for service rendered; as, when a *reward* is offered for the return of lost property or the capture of a criminal.

A *prize* is a reward gained in a competition or lottery.

A *present* (नजर, नजराणा) is a gift of friendship or conciliation, and given to an equal or superior; no one's pride is hurt by accepting what is viewed strictly as a *present*.

108. युद्ध, लढाई—war, battle.

War is a state of hostility between two or more nations or parties; it involves a period of time.

A *battle* is an actual engagement of forces in fighting, and is brought to a close by the victory or defeat of one or the other party. *War* is युद्ध, संग्राम; *battle* is लढाई, चकमक.

109. नशीब, दैव—fortune, fate.

Both mean a cause over which we have no control. *Fortune* is used both in a favourable and an unfavourable sense; but we ascribe our misfortunes, sorrows, troubles to *fate*.

Marathi sentence	English translation
उद्योगी लोकांना दैव हात देतें.	<i>Fortune favours the industrious.</i>
नशिवांनें त्याला हात दिला. तो मुलगा आपलें दैव काढील.	<i>Fortune smiled on him. That boy will make his fortune.</i>
नशिवांत असेल तें चुकत नाहीं.	<i>We cannot escape fate.</i>

Translate into English with particular attention to words printed in bold type :—

(a) १. या माहितगाराचा उपयोग पीतरनें **राज्याची** सुधारणा करण्याचे कामांत केला. २. ह्या कंपनीनें मोठा अफाट उदीम चालविला, व एकामागून एक देश जिंकून **राज्य** मिळविलें. ३. कंपनीनें हिंदुस्थानवर जें **राज्य** केलें, तें स्वसत्तेनें केलें नाहीं. ४. इ. स. १८५८ त पार्लमेंटच्या विचारास असें आलें कीं, ह्यापुढें हिंदुस्थानवरील **राज्य** कंपनीच्या हातीं ठेवूं नये. ५. हिंदुस्थानांत लहान लहान तीनशेंवरे **राज्ये** आहेत. ६. आमचें जें हल्लीचें **राज्य** आहे, तें वाढविण्याची आम्हांस अगदीं इच्छा नाहीं. ७. प्रजेचा संतोष हीच आमच्या **राज्याची** मजबुती. ८. हा मोठा विद्वान म्हणून फ्रांकलिनची **कीर्ति** झाली, तशी स्वदेशाभिमानी व स्वदेशकल्याणकर्ता अशीही त्याची **कीर्ति** झाली. ९. शाळेंत त्यानें अभ्यास करून जसें नांव मिळविलें, तसेंच कॉलेजांतही मिळविलें. १०. ग्रंथकाराची **प्रसिद्धि** त्याच्या गुणांवरच नेहमीं अवलंबून असते असें नाहीं. ११. पृथ्वीराजाची **कीर्ति** फार पसरली होती. १२. शत्रुक्रियेंत हे फार चांगले आहेत, अशी या वैद्याची **कीर्ति** आहे. १३. आजपर्यंत जे मोठमोठे राजे होऊन गेले आणि ज्यांच्या मोठ्या कृत्यांची **कीर्ति** सर्व पृथ्वीवर पसरली आहे, त्यांच्याशीं पीतर धी ग्रेट ह्याची तुलना करून पाहा. १४. परवांच्या वैलगाडीच्या **प्रवासापेक्षां** कालचा आगगाडीचा **प्रवास** अधिक सुखकर नव्हता असें का तुमचें म्हणणें? १५. अलेक्झांडर याची **खूण** म्हटली म्हणजे अलेक्झांड्रिया शहरच काय तें आहे. १६. यंदा दुष्काळ पडण्याचीं **चिन्हे** दिसत आहेत. १७. थंडी.

चाजून ताप भरणें हें देवीच्या रोगाचें पूर्वचिन्ह होय. १८. आपल्या अंगी सामर्थ्य नाही, तर अशा कामांत हात न घालणें हें शहाणपणाचें लक्षण आहे. १९. गतिविरहित असा मुळीं पदार्थच सांपडावयाचा नाही. २०. तुझ्या जाण्यायेण्यावर आतांशीं जी पोलिसांची वारीक नजर आहे ती कां? २१. पत्त्याचे खेळ सुद्धा शारीरिक खेळांकडे आमची आतां कोठें प्रगति होऊं लागली आहे. २२. त्या नव्या कंपनीचे खेळ बंद झाले. २३. चहाचा व्यापार करून त्यानें अतोनात द्रव्य मिळविलें. २४. देशाची संपत्ति तेथील लोकांच्या उद्योगावर अवलंबून असते. २५. ज्याच्याजवळ दौलत तोच सुखी असा कांहीं नियम नाही. २६. शेवटीं धर्मच कामास येणार, धनदौलत कामास येणार नाही. २७. कार्नेजी ह्यांच्या मनानें घेतलें होतें कीं, संपत्ति मिळविणें फार सोपें आहे, पण तिचा सद्व्यय करणें फार कठीण आहे. २८. पृथ्वीवरच्या सर्व लोकांस आपणांस पैसा कसा मिलेल ही चिंता असते आणि आंडू कार्नेजी ह्यांस ही चिंता पडली होती कीं ह्या साठ कोट रुपयांचें मी आतां काय करूं? २९. तुझ्या ओझ्यानें घोडे वांकेल. ३०. एक गाडीचें ओझें दहा माणसांच्यानें कसें नेववेल? ३१. ह्या लढाईच्या खर्चाचें ओझें हिंदुस्थानवर फार जबर पडणार आहे. ३२. या आंच्याला चव नाही म्हणा, किंवा माझ्या तोंडाचीच चव गेली आहे म्हणा.

(b) १. हिंदुस्थानची प्रस्तुत स्थिति व ५० वर्षांमागील स्थिति पाहिली असतां त्यांत जमीन-अस्मानाचा फरक झाला आहे. २. दोनशें वर्षांपूर्वी इंग्लंडची स्थिति मेकॅल्लेसाहेबांनीं आपल्या इतिहासाचे आरंभीं वर्णिली आहे. ३. चोहोंकडून काहूर उठल्यामुळें आमच्या संस्थेची स्थिति फार विलक्षण झाली आहे. ४. या गृहस्थांची पूर्वी फार भरभराट होती, पण आतां त्यांची स्थिति फार खालावली आहे. ५. गरीब स्थितीतील मुलें जसा झटून अभ्यास करितात, तशीं श्रीमंतांचीं मुलें बहुधा करीत नाहीत. ६. आमच्या समाजाची स्थिति दिवसेंदिवस वाईट होत चालली आहे. ७. ग्रंथकर्त्याची स्थिति व भीक मागणारांची स्थिति सध्यां सारखीच आहे. ८. या औषधाचा तात्काळ गुण ओकारी आणण्याचा आहे, पण पुढें त्याचा परिणाम फार हितावह आहे. ९. हा कायदा तूर्त बरा आहे, पण पुढें त्याचे काय परिणाम होतील हें कोणी सांगवें? १०. उमेदवाराची तयारी चांगली

नसेल, तर नापास होणें हा परिणाम ठरलेलाच आहे. ११. लहानपणीं मुलांचे लाड करण्यापासून काय परिणाम होतात हें येथें सांगणें नको. १२. तात्काळ संकोचन हा शीताचा परिणाम आहे व प्रसरण हें उष्णाचें कार्य होय. १३. नानकशाचा बाप दाण्याचा व्यापार करीत असे. १४. हिंदु-स्थानांत राज्य स्थापन करण्यापूर्वी कित्येक वर्षे ईस्ट इंडिया कंपनी हिंदुस्थानशीं व्यापार करीत होती. १५. मला या व्यापारांत पांचशें रुपये फायदा राहिला. १६. जे लोक व्यापारांत पैसा घालतात, त्यांस कधीं कधीं ठोकरही लागते. १७. एलिझाबेथ राणीनें व्यापारास चांगलें उत्तेजन दिलें; तेव्हां-पासून इंग्लंडचे व्यापाराची सारखी वृद्धि चालली आहे. १८. सचोटी ही कोणत्याही व्यापाराच्या वरकतीची गुरुकिल्ली आहे. १९. रेल्वे कंपन्यांचा त्या सालीं व्यापार फार चालून त्यांस अतोनात नफा झाला. २०. तुमच्यावर बसलेला कर भारी आहे, तो कमी व्हावा म्हणून तुम्ही सरकारास अर्ज कां करीत नाहीं? २१. तीन महिन्यांच्या रजेकरितां मीं अर्ज केला आहे. २२. आहेत हे व्हाइसरॉय आणखी पांच वर्षे असावेत, असा हिंदुस्थानच्या लोकांनीं वादशहांस अर्ज करावा. २३. पोलिसांनीं जुलूम केला तर सरकारास अर्ज करावा, म्हणजे तेव्हांच दाद लागते. २४. अर्जदार लोकांनीं बारा वाजतां आपले अर्ज कलेक्टरांकडे द्यावेत. २५. संस्कृतांत पहिला येईल त्यास दोनशें रुपयांचें वक्षिस मिळतें. २६. या गृहस्थांनीं कॉलेजांत पुष्कळ वक्षिसें मिळविलीं आहेत. २७. त्याच्या बापानें मला एक घड्याळ वक्षिस दिलें, तें मीं जपून ठेविलें आहे. २८. हरि रामोशास धरून देण्याबद्दल सरकारनें मोठें वक्षिस लावलें होतें. २९. माझ्या एवढ्या श्रमाचें हेंच का मला वक्षिस? ३०. ह्या लढाया कित्येक वर्षे चालल्या होत्या. ३१. थोडे वर्षांपूर्वीं टर्की व ग्रीस यांमध्ये जी लढाई झाली तींत टर्कीस जय आला. ३२. आसई येथें मराठे व इंग्रज यांमध्ये मोठी निकराची लढाई होऊन इंग्रजांस जय आला. ३३. नशिवानें त्याला हात दिला. ३४. नेहमीं दुःखच भोगणें माझ्या नशिवां आहे काय कोण जाणे! ३५. हे देवा, तूं कसें हात धुऊन माझ्या पाठीं लागलें आहेस! ३६. ज्या दिवशीं हिंदुस्थानचा साक्ष का मोक्ष होणार होता, तो दिवस उगवला.

APPENDIX I

PREPOSITIONAL VERBS

1. *Verbs followed by particular prepositions.* There is in English a large number of verbs which are followed by particular prepositions. This forms an important point of difference in the idiom of the two languages; a point which the student will do well to note very carefully in the course of his reading. Some of these verbs are given below.

2. The following Marathi verbs, whether simple or compound (e. g., कारण सांगणे is regarded here a compound verb), are, like their English equivalents, intransitive; but they differ in the use of the prepositions connected with them:—

एखाद्या गोष्टीचें कारण सांगणें—account for something.

एखाद्या माणसाचा सल्ला घेणें—advise or consult with a person.

एखाद्या गोष्टीचा उल्लेख करणें—advert, allude, or refer to a thing.

एखाद्या माणसाची माफी मागणें—apologise to a person.

एखाद्या माणसाच्या सेवेस हजर असणें—attend upon a person.

एखाद्या माणसापासून or जागपासून आरंभ करणें—begin with a person or place.

एखाद्या गोष्टीवर / माणसावर विश्वास ठेवणें—believe, trust, or confide in.

एखाद्या माणसाची / गोष्टीची लाज वाटणें—blush for a person; at a thing, a person.

एखाद्या माणसाची / गोष्टीची पर्वा करणें/वाळगणें—care for a person or thing.

एखाद्या गोष्टीचा / माणसाचा उपहास करणें, नांव ठेवणें—carp, cavil, laugh or scoff at (but trifle with) something, or a person.

एखाद्यावर / वट्टल धुसफुसणें—chafe at or under something.

एखाद्याची खात्रीने आशा करणें—count or reckon on a thing.

- एखाद्या वर / ची हांव धरणें—*crave for or after; aspire to or after.*
- एखाद्याची जरूर नसणें—*dispense with something.*
- एखाद्या वस्तूचे भाग होणें—*divide (करणें divide a thing) into parts.*
- हक्क वगैरेंची पायमल्ली करणें, आंत शिरकणें—*encroach, entrench, infringe, trench, or trespass on something.*
- एखाद्याची कानउघडणी करणें—*expostulate or remonstrate with.*
- एखाद्या गोष्टीचा / बद्दल आनंद मानणें—*exult or glory in something.*
- एखाद्या गोष्टीचा / माणसाबद्दल शोक करणें—*grieve in a thing / for a person.*
- एखाद्याबद्दल सावध असणें—*guard against; beware of.*
- एखाद्याबद्दलची आशा करणें—*hope for a thing.*
- एखाद्याबद्दलचा आग्रह करणें—*insist on something.*
- एखाद्याजवळ मध्यस्थी करणें—*intercede with a person for another.*
- एखाद्याच्या कामांत हात घालणें—*interfere with one in something (but, meddle with another's affair).*
- कशाला तरी टेंकणें—*lean against something.*
- कशावर तरी उपजीविका करणें—*live by or on something.*
- एखाद्या गोष्टीचें आश्चर्य वाटणें—*marvel or wonder at a thing.*
- एखाद्यापासून उत्पन्न होणें / निघणें—*originate with a person.*
- एखाद्यापासून वेगळें होणें—*part with or from a person.*
- एखाद्या गोष्टीचें प्रायश्चित्त भोगणें—*pay for one's person.*
- एखाद्या गोष्टीचा पिच्छा पुरविणें—*persist or persevere in a thing.*
- एखाद्या गोष्टीशीं संबंध असणें—*pertain or belong to something.*
- एखाद्या गोष्टीला तोंड देणें—*prepare against something.*
- एखाद्या सभेचा अध्यक्ष होणें—*preside at or over a meeting.*
- एखाद्याचें मन वळविणें—*prevail upon or with a person.*
- एखाद्यावर सरशी करणें—*prevail against or over a person.*
- एखाद्यावर खटला करणें—*proceed against a person.*
- एखाद्या गोष्टीपासून फायदा करून घेणें—*profit by a thing.*

एखाद्या अडचणीकरितां आगाऊ तरतूद करणें—provide *against* famine, etc. (but provide *for* the education of one's children, etc.).

कशाला तरी चिकटून राहणें, न सोडणें—stand *by* something.

एखाद्याबद्दल हळहळ वाटणें—sympathize *with* one in his troubles.

एखाद्या गोष्टीचा भरंवसा धरणें—trust *to* something.

एखाद्याची बरोबरी करणें—vie *with* a person.

3. The following Marathi verbs and their English equivalents are both transitive, but they differ in the use of the prepositions:—

आरोप वगैरेपासून मुक्त करणें—acquit *of* a charge etc.

एखाद्याला कांहीं तरी देणें—bestow or confer a thing *on* a person (but favour or present one *with* something).

कशाची तरी उपमा देणें—compare a thing *to* something (but.

दोन वस्तूंची तुलना करणें—compare one thing *with* another).

कशाची तरी शिक्षा देणें—condemn or sentence one *to* imprisonment, etc.

एखाद्याच्या हवालीं करणें / ला विश्वासानें सांगणें—confide a thing *to* a person.

कशाचें तरी श्रेय देणें—credit one *with* something.

लादणें, भोगायला लावणें—inflict pain, injury, etc., *on* a person.

कशाची तरी दीक्षा देणें—initiate one *into* something.

कशाची तरी भीति घालणें—menace or threaten one *with* something.

एक वस्तु दुसरीपेक्षां पसंत करणें—prefer one thing *to* another.

कशाचा तरी पुरवठा करणें—provide or supply one *with* something (also supply a thing *to* one).

4. The following are some of the Marathi transitive verbs which are changed into intransitive ones in English owing to the prepositions following them:—

वचन पाळणें—abide *by* (but, act *up to*) a promise.

सूचना मान्य करणें—*accede, agree, assent, concede to; acquiesce, concur in*; close or comply *with* a proposal (also agree or concur *with* a person *in* an opinion; but ही हवा मला मानवत नाही *is*—This climate does not agree *with* me).

एखादी गोष्ट लक्ष देऊन ऐकणें—*attend or listen to* something.
घर फोडणें—*break into* a house (but, break *in* or open a door).

अपमान मनांत घोळणें—*brood over* an insult.

अडचण दर करणें—*bridge over* a difficulty.

कांहीं करण्याचें ठरविणें—*decide, determine or resolve upon* something.

एखादी गोष्ट करण्याचें सोडणें—*desist from* or give up something.

अन्नू खराब करणें—*detract from* one's reputation.

एखादी गोष्ट सूचविणें—*hint at* something.

गरज पुरविणें—*minister to* one's wants.

वाद्य वाजविणें—*play upon* an instrument (but, play *at* cricket).

काम पुढे चालविणें—*proceed with* a business (but, कामाला आरंभ करणें—*proceed to* a business).

एखादी गोष्ट बारकाईने तपासणें—*search into* something.

धाडसाचें काम अंगावर घेणें—*venture upon* an undertaking.

5. Notice the difference of idiom in the use of the following verbs. The object they govern is different from what they would govern in Marathi:—

त्याने आपल्या अंगावर घेतलेलें काम चोख रीतीने पार पाडलें—He acquitted himself well *in* the undertaking.

शहाण्या सरकारने देशावर फार कर बसवूं नयेत—A wise Government should not burden the country *with* taxes.

न्यायाधीशाने आरोपीच्या गुन्ह्याचा पुरावा त्याच्यापुढे आणून उभा केला—The judge confronted the accused *with* the proofs of his guilt.

न्यायाधीशान आरोपीवर गुन्हा जाहीत केला—Th judge convicted the accused of the crime.

मी त्याची ती खोड घालविली—I cured him of that defect.

चोरानें माझे कपडे हिरावून घेतले—The thief deprived (or despoiled, divested, robbed, stripped) me of my clothes.

तुम्हीं हा चुकीचा ग्रह मनांतून काढून टाकला पाहिजे—You must disabuse/divest/purge your mind of this wrong impression.

मूल्यवान वस्तू चाकराच्या हवालीं करूं नका—Do not entrust your servants with valuables (but, entrust valuables to servants).

कागदाचें टोंक हातांत धर—Hold the paper by the end.

त्याचे मजवर उपकार झाले आहेत—He had laid me under obligations.

पंतोजीनें मुलाची पाठ थोपटली—The master patted the pupil on the back.

मी आपल्यावरचें ओझे काढून टाकलें—I rid myself of the burden.

शिपायानें चोराची मान पकडली—The sepoy seized the thief by the neck.

तुमचें घर मला दाखवाल काय ?—Will you show me over your house ?

6. In the case of the following, in addition to the use of particular prepositions, the student will observe various other differences in point of idiom in the two languages.

या रानांत पारधीचीं जनावरें पुष्कळ आहेत—This forest abounds in game.

त्यानें माझ्या राहण्याची सोय केली—He accommodated me with lodgings.

माणसानें आपल्या स्थित्यनुरूप आपलें वर्तन ठेवावें—One should accommodate or adapt oneself to one's position or surroundings.

उद्योगाची संवय करा—Accustom yourselves to habits of industry.

त्याला वस्तुस्थिति कळविली पाहिजे—We must acquaint him *with* or, advise / apprise / inform him *of* the facts of the case.

याचा दुसरा अर्थ होणें शक्य नाही—This admits *of* no other interpretation.

मी त्याच्या साहाय्याचा उपयोग करून घेतला—I availed myself *of* his help.

त्यान आपल्या बापाच्या मृत्यूबद्दल राजाचा सूड घेतला—He avenged or revenged himself *on* the king *for* the death of his father ; त्यानें आपल्या बापाच्या मृत्यूबद्दल सूड घेतला—He avenged or revenged the death of his father.

त्यांनीं अरण्याचा आश्रय केला—They betook themselves *to* a forest.

या यशाबद्दल मी तुमचें अभिनंदन करितों—I congratulate you *on* your successs.

त्याच्या चुकीबद्दल मी त्याची खत्री केली—I convinced him *of* his error.

माझे मत तुमच्या मतासारखें नाही—I differ *from* or *with* you *in* the opinion.

उद्धटपणा आणि स्वाभिमान यांतील भेद ओळखण्यास शिका—Learn to distinguish rudeness *from* self-respect.

त्यानें आपली काठी देऊन माझी घेतली—He exchanged his stick *for* mine.

थंडीवान्यांत जाऊं नका—Do not expose yourself *to* cold.

मजवर त्यांची खप्पा मजीं झाली आहे—I have fallen *under* his displeasure.

माझी त्यांची ओळख करून द्या—Introduce me *to* him.

अजून त्यांचा तो खोटा ग्रह गेल्याचें दिसत नाही—He appears *to* be yet labouring *under* that misapprehension.

कलेक्टरसाहेबांनीं मला आपल्या पूर्वीच्या हुकुमाचा अहवाल दिला—The Collector referred me *to* his former order.

माझे शब्द त्याच्या मनाला झोबले—He is smarting *under* my rebuke.

7. *Phrase Verbs*. Besides the verbs followed by prepositions given above, there is in English a large number of verbs with a preposition or adverb joined to them, called *phrase verbs*. Unless the student tries to be thoroughly familiar with these, he cannot hope to write or speak English well. We notice a few of them below to show how they often idiomatically replace verbs of Latin origin :—

Back up (support) one's friends, claims, etc.—साहाय्य करणे.

Bear out (substantiate) a statement—खरें करणे, साक्ष पटविणे.

Block up (obstruct) a passage—बंद करणे, अडविणे.

Blow out or put out (extinguish) a lamp—मालवणे.

Break up (dissolve, disperse) a meeting/mob—बंद करणे, गर्दी मोडणे.

Bring forth (produce) fruit—उत्पन्न करणे.

Bring in (introduce) a new custom—प्रघात पाडणे.

Bring up (educate) a child—शिक्षित लावून वाढविणे.

Call back (revoke) a grant, licence, etc.—रद्द करणे.

Call forth (evoke) one's ingenuity—व्यक्त करणे, उपयोगांत आणणे.

Carry off (destroy) by plague, etc.—नाश करणे.

Call on (visit) a man—एखाद्याच्या घरी त्याला भेटावयास जाणे.

Call up (recollect) something.—ध्यानांत आणणे, स्मरणे.

Carry on (conduct) a business.—चालविणे.

Carry out (execute) a project—पार पाडणे, बजावणे.

Come or ooze out (transpire)—बाहेर पडणे, उघडकीस येणे.

Cry or run down (deprecate)—किंमत कमी करणे, अर्थ नाही म्हणणे.

Cry up (extol) one's goods, etc.—प्रशंसा करणे.

Cut down (reduce) one's expenditure,—कमी करणे, कापणे.

Do away with (abolish) a rule—बंद करणे, नाहीसा करणे.

Draw up (compile) a will, a statement, a memorial, etc.—तयार करणे.

Fall away (revolt, rebel)—चंड करणे.

- Fall off (deteriorate, decrease)—कमी होंगे, मागे जायें.
 Give in (yield, submit)—आग्रह सोडें.
 Give out (announce) something—जाहीर करें, स्हणून सांगें.
 Give oneself up (deliver up)—स्वाधीन होंगे.
 Glance over (peruse cursorily) ओझरती नजर टाकें.
 Go on (continue, prosper)—पुढें चालें, चांगलें चालें.
 Go over or through (peruse) लक्षपूर्वक वाचें.
 Go without (remain destitute of) शिवाय / वांचून रहायें.
 Hold out (endure, resist)—टिकाव धरें.
 Hold over or put off (postpone) a business—लांबणीवर टाकें.
 Hush up (suppress) a matter—बाहेर फुटूं न देणें, जागच्या-जार्गी जिरविणें.
 Keep back or set apart (reserve) a portion—राखून ठेवणें.
 Let off (release)—सोडून देणें.
 Let out (divulge) a secret—बाहेर फोडणें.
 Look down upon (despise) any one—तुच्छ मानणें.
 Look for (expect) anything—आशा करणें.
 Look into or over (examine) accounts—तपासून पाहणें.
 Look up to (respect) any one—बहुमान वाळणें.
 Make up or make up for (compensate)—भरून काढणें.
 Pick out or pitch upon (select) a site—पसंत करणें, निवड करणें.
 Put down (suppress) a rebellion—बंड मोडणें.
 Put on (assume) a grave air—धारण करणें.
 Put up with (endure) an insult—सहन करणें.
 Run out (expire, terminate)—संपणें.
 Send away or turn off (dismiss) a servant—कामावरून दूर करणें.
 Set down (record) in writing—लिहून ठेवणें.
 Set on (instigate, incite) somebody—चेतवणें.
 Set up (establish, erect) a school building, etc.—स्थापणें, उभारणें.
 Show up (expose) one's faults—उघडकीस आणणें.
 Shut out (exclúde) something—बाहेर ठेवणें, वगळणें.

Shut up (confine) a prisoner—कोंढून ठेवणें.

Throw out (reject) a proposition—अमान्य करणें.

Throw up (resign) an appointment—राजीनामा देणें.

Tell upon (affect, injure) one's health—विकार करणें.

Ward off (remove) a danger—दूर करणें.

8. The student should further notice that, as in Marathi, there are, also in English, many compound verbs composed of a verb and an adjective or a noun. The following are some of the examples :—

Bear in mind (remember).

Bring to light (reveal).

Bring or call to mind (recall).

Keep an eye on (watch).

Give vent to (express).

Give way (yield).

Have in view (purpose, intend).

Hold good or true (apply).

Lay bare or open (expose).

Lay waste (destroy).

Lay hands on (assault).

Lead to the altar (marry).

Make good or amends (compensate).

Put to the proof (test).

Set at defiance or at naught (defy).

Stand in need of (require).

Take into account (consider).

Take place (happen).

Take to wife (marry).

Throw cold water on (discourage).

EXERCISES ON PREPOSITIONAL VERBS

Standard V

(a) Translate the following making use of suitable verbs from Appendix I :—

१. असल्या नोकरावर कसा विश्वास ठेवावा ? २. ज्याची आपणास चांगली माहिती नाही त्यावर कधीही विश्वास ठेवू नये. ३. भिंतीला टेकू नका. ४. हे लोक भाजी विकून उपजीविका करतात. ५. वालवीर आपले वचन पाळतात. ६. आतां हे नियम पाळण्यास तुम्ही तयार आहां काय ? ७. आम्ही तो काय म्हणाला हें काळजीपूर्वक ऐकिलें- ८. तीन चोरांनीं हें घर फोडलें आणि ते सर्व दागिने घेऊन पळाले. ९. पोलिसांना त्याच्या खोलीचा दरवाजा फोडावा लागला. १०. कुसुम सतार चांगली वाजवते. ११. पळतोस काय ? धरतों तुझी मानगुटी. १२. हेडमास्तरसाहेबांनीं गव्हर्नरसाहेबांस आमची शाळा दाखविली. १३. गव्हर्नरसाहेबांनीं त्यांचे आभार मानिले व आमच्या क्रिकेटसंघाचा अखेरच्या सामन्यांत जय झाला त्याबद्दल त्यांनीं आमचें अभिनंदन केलें. १४. साक्षरताप्रसाराच्या कार्यात जनता तुम्हांस साहाय्य करील. १५. काल रस्त्यावर एक वडाचें झाड मोडून पडलें ; त्यानें तीन तास रस्ता बंद होता. १६. तूं दिवा कां मालवलास ? १७. आईवापांनीं आपलीं मुलें जर नीट वाढविली तर तीं समाजाचे चांगले घटक बनतील. १८. तुझ्या वडिलांना मी उद्यां भेटणार आहे, ते सकाळीं घरीं केव्हां असतात ? १९. प्लेग व दुष्काळ यांनीं हजारों माणसें पूर्वीं मृत्युमुखीं पडत. २०. तो आपल्या वडलांचा विम्याचा धंदा चालवीत आहे. २१. माझे वडील सेवानिवृत्त झाले आहेत, म्हणून आम्हांस खर्च कमी केला पाहिजे. २२. आजचा टाइम्सचा अग्रलेख मी लक्षपूर्वक वाचला. २३. तुम्ही काय म्हणतां तें मी नीट लक्षांत ठेवीन. या खटल्यामुळें पुष्कळ भयंकर प्रकार उजेडांत आले. २४. न्यायाधीशानें आरोपीचें वय लक्षांत घेऊन त्याला नुसती ताकीद देऊन सोडून दिलें. २५. कांहीं वर्षांपूर्वीं मुंबईस एक मोठा दंगा झाला, पण तो सरकारनें मोठ्या शिताफोनें मोडला.

Standard VI

(b) Translate the following using suitable verbs from Appendix I :—

१. मुख्य प्रधानांनीं आपल्या भाषणांत सुधारणांच्या कायद्याचा उल्लेख केला. २. त्या वर्तमानपत्राच्या बातमीदाराला खोटी बातमी प्रसिद्ध केल्याबद्दल

माझी माफी मागवी लगली. ३. मी त्याची माफी कां मागवी?
 ४. मला त्याची मुर्खीच पर्वा नाही. ५. त्याला कोर्टात खुशाल जाऊ दे.
 ६. त्याच्याबद्दल मी जी विधाने केली आहेत तीं सर्व खरी आहेत, असें मी
 सिद्ध करीन. ७. आपल्या दुष्कृत्याबद्दल त्याला खरोखर लाज वाटली
 पाहिजे. ८. सर्व लोक त्याचा उपहास करतात हैं त्याला माहित आहे.
 ९. तो माझा नातेवाईक म्हणून लोक मलाही नावें ठेवितात. १०. त्याच्या
 असल्या वर्तनामुळे विचाऱ्या त्याच्या आईला दुःख होत असतें. ११. मला
 पुष्कळदा वाटतें की त्याच्या भानगडीत आपण पडूं नये; १२. आजच्या
 सभेचे अध्यक्ष कोण होणार आहेत? १३. तात्यासाहेब अध्यक्ष होण्यास
 कबूल नाहीत म्हणून त्यांचें मन वळविण्यासाठीं अण्णासाहेब त्यांच्याकडे
 गेले होते. १४. त्या मुलाबद्दल प्रत्येकजण हळहळत आहे. १५. दादा-
 साहेबांनीं त्याच्या शिक्षणाची तरतूद करून ठेविली आहे हें खरें, पण
 त्यांच्यावर देखरेख करण्यास कोणी तरी पाहिजे. मुलें आईचें ऐकतील असें
 वाटत नाही. १६. चोरीच्या आरोपांतून त्याची सुटका झाली पण चोरीचा
 माल लपविल्याबद्दल न्यायाधीशानें त्याला तीन महिन्यांची शिक्षा दिली.
 १७. सरकारनें भाऊसाहेबांस त्यांच्या शिक्षणविषयक कामगिरीबद्दल राव-
 बहादूर ही पदवी दिली. १८. तुम्ही मुलांना सदरे पुरविले पाहिजेत.
 १९. मगनशेट आम्हांस धान्य पुरवितात. २०. कमिशनरसाहेबांनीं लोकल
 बोर्डाची विनंती मान्य केली. २१. मिरजेची हवा तुला मानवेल.
 २२. अशा रीतीनें ते अंडचणींतून पार पडले. २३. पेशव्यानें नानाला
 मुक्त करण्याचें ठरविलें. २४. पार बांधण्याचें काम चालू ठेवावें.
 २५. चिमाजीनें वसई घेण्याचें अंगावर घेतलें. २६. डॉक्टरनें माझा खोकला
 बरा केला. २७. चोरानें मुलाचे सर्व दागिने काढून घेतले. २८. शाहू
 महाराजांनीं सर्व राज्यकारभार पेशव्यांवर संपविला होता. २९. इंग्रजांचे
 राघोबावर पुष्कळ उपकार झाले होते. ३०. ह्या नदीत पुष्कळ मासे
 आहेत. ३१. आम्ही शेवटच्या सामन्यासाठीं पुण्यास जाणार आहों. तेव्हां
 कॉलेजचे प्रिन्सिपॉल आमची सर्वांची राहण्याची सोय करणार आहेत.

३२. ही माझी चूक झाल्याबद्दल त्यानें माझी खात्री करून दिली. ३३. या सहाच्या वावर्तीत मुंबईचे गव्हर्नर व हिंदुस्थानचे गव्हर्नर यांत मतभेद झाला. ३४. चाकू घेऊन फाउंटन पेन देण्यास तयार आहेस का? ३५. मजजबळ न्यूझीलंडची चार तिकिटें होती; त्यांपैकीं विठूला दोन देऊन त्याजपासून अफगाणिस्तानचें एक घेतलें. ३६. त्याला ९ वा नियम पाहण्यास सांगा.

(c) ३७. गेल्या सभेंत मंजूर झालेला ठराव तुम्हांस कसा रह करतां येईल? ३८. वाजिरावाचे सर्व गुप्त वेत सारखे वाहेर पडत होते. ३९. रशियन लोकांनीं गेल्या महायुद्धांत झारशाही नष्ट केली. ४०. सरकार-कडे पाठविण्याचा अर्ज तयार करण्यासाठीं एक कमिटी नेमावी. ४१. मुलें चापाविरूद्ध उठलीं त्यामुलें राज्यांत गोंधळ माजला. ४२. राजेसाहेब आपला निकाल लवकरच जाहीर करतील असें दिसतें. ४३. पोलिसानें मला पकडलें नाहीं. ४४. मीच त्यांच्या स्वाधीन झालों. ४५. मी चार दिवस ठिकाव धरला, पुढें अन्नपाण्यावांचून थकून गेलों. ४६. झाली गोष्ट फार वाईट झाली, आतां ती वाहेर न फोडणें वरें. ४७. तुझ्या शिक्षणा-साठीं मीं तीन हजार रुपये वेगळे काढून ठेविले होते, पण ते सख्ख्या लग्नासाठीं खर्च झाले. ४८. दुष्काळामुलें सरकारनें यंदां साऱ्याची सूट देण्याचें ठरविलें आहे. ४९. आज कित्येक वर्षे आपण अस्पृश्यांना तुच्छ समजत आलों आहों. ५०. हा सामाजिक अन्यायच नव्हे का? ५१. या वावर्तीत समाजाच्या वृत्तीत लवकरच पालट होईल अशी मी आशा करतो. ५२. पूर्वीच्या अन्यायाची भरपाई कशी करतां येईल हें आपण सांगाल काय? ५३. हा व्यापारी करार कधीं संपतो तुम्हांस माहित आहे का? ५४. तुम्हांस ज्या सूचना कराव्याशा वाटतात त्या लिहून ठेवा. ५५. आज दादासाहेब हजर असते तर त्यांनीं आमचे सर्व दोष वाहेर काढले असते. ५६. या योजनेंतून गिरणीकामगारांना वगळणें योग्य नाहीं. ५७. त्यांनाही या सवलतीचा फायदा दिला पाहिजे. ५८. ते लोक ही तुमची सूचना फेटाळून लावतील. ५९. आजोवांना जर ही गोष्ट कळवाल तर त्यांच्या प्रकृतीवर वाईट परिणाम होईल.

Standard VII

(d) Translate the following using suitable verbs from Appendix I:—

१. तो नापास कसा झाला हें सांगतां येत नाही. २. इतका खर्च कसा झाला याचें कारण आपणास द्यावें लागेल. ३. किती तरी स्वयंसेवक आमच्या सेवेस हजर होते. ४. आपल्या पराभवामुळे तो चिडून गेला आहे. ५. त्याच्या मदतीची आम्ही मुर्जीच आशा करीत नाही. ६. त्या नोकरीशिवाय माझे चालणार नाही. ७. मराठ्यांच्या पराभवामुळे अवदल्लीस आनंद मानण्यास मुर्जीच जागा नव्हती. ८. मी कायद्याचा अभ्यास करण्यास विलायतेस जावें असा काकांचा आग्रह पडला. ९. तुमच्या मुलासाठी मी कलेक्टरसाहेबांकडे रदवदली करण्यास मुर्जीच तयार नाही. १०. औद्योगिक प्रदर्शनाची कल्पना कै. नामजोशी यांनी काढिली. ११. सरकार त्या पत्रकर्त्यावर खटला करणार आहे. १२. गुदस्ता याच पत्रकर्त्याला दोन वर्षांची साधी कैद झाली होती. १३. या संस्थेच्या भरभराटीचें श्रेय तिच्या चालकांस दिलें पाहिजे. १४. दरोडेखोरांनी त्या दुकानदारास पुष्कळ जखमा केल्या. १५. आरोपीवर गुन्हा शावीत धरण्यास न्यायाधीशासमोर पुरेसा पुरावा नव्हता. १६. आपल्या स्थित्यनु रूप जर तुम्हांस वर्तन ठेवतां येत नसेल तर तुमचा निभाव लागणें कठीण. १७. घडलेली सर्व हकीकत पेशव्यानें शाहूमहाराजांस कळविली. १८. संभाजीमहाराजांच्या अमानुष खुनावदल वादशहाचा सूड घेण्याचें सरदारांनीं ठरविलें. १९. इलिझाबेथची रालेवर खप्पामर्जी झाली. २०. पांडवांनीं अरण्यावास पत्करिला. २१. स्वाभिमान व उर्मटपणा यांतील भेद तरुणांना लवकर कळत नाही, त्यामुळे त्यांचे हातून अनेक प्रमाद घडतात. २२. नानासंबंधीं वाजिरावाचा खोटा ग्रह अजून कायम होता. २३. मुलांकडे तूं दुर्लक्ष केलेंस त्याचा हा परिणाम असें मी तिला बजाविलें. हे माझे शब्द तिला फार झोंबले आहेत. २४. तुझी मुले अभ्यासांत मार्गें पडत चालली आहेत, हें तुला कसें कळत नाही? २५. तुम्ही.

आपल्या हितचिंतकांना धाव्यावर वसवीत आहां. २६. ज्यांनीं तुमचें वाटोळें करण्याचा कित्येक वर्षे प्रयत्न केला, त्यांस तुम्ही आपले मित्र समजतां.

(e) तुम्हीं माझ्या शिक्षणाचा कांहींएक फायदा करून घेतला नाही. २. हातीं घेतलेल्या कामाचा पिच्छा सोडूं नका. ३. माझा भुतां-खेतांवर बिलकुल विश्वास नाही. ४. राजाचा वजिरावर पूर्ण विश्वास असे. ५. ऐहिक वस्तूंचा कोण भरवसा धरील ? ६. बापानें बोलतां बोलतां मुलाचे गैरचालीचा उल्लेख केला. ७. दोन दासी सदोदित राजकन्येच्या शुश्रूषेस हजर असत. ८. त्याला आपल्या गैरहजिरीचें योग्य कारण सांगतां येईना. ९. या उद्धट वर्तनावद्दल तूं आपल्या शिक्षकांची माफी मागितली पाहिजे. १०. या कामीं तूं आपल्या वडिलांचा सल्ला कां घेतला नाहीस ? ११. नवऱ्याचें नांव काढतांच ती लाजली. १२. मला माझ्या अज्ञानाची लाज वाटते. १३. माझ्या देशवांधवांच्या अनेक दुर्गुणांचा मनांत विचार आला म्हणजे त्यांच्यावद्दल मला लाज वाटते. १४. लोकांनीं पवित्र मानलेल्या गोष्टींचा उपहास करीत सुटणें गैर आहे. १५. ज्याला त्याला नांवें ठेवण्याची तुला संवयच पडून गेली आहे. १६. त्याला तंबी मिळाली म्हणून तो धुसफूस करीत आहे. १७. त्याच्या साहाय्याची आपल्याला खात्रीनें आशा करतां येत नाही. १८. प्रसिद्धीची हांव धरणें मुलींच गैर नाही. १९. तो हंळूहळू माझ्या हद्दींत शिरकण्यास पाहत आहे. २०. तुम्ही कोणासही आपल्या हक्काची पायमल्ली करूं देऊं नका. २१. मी त्याची पुष्कळ कानउघडणो केली, पण व्यर्थ. २२. बापानें आपल्या मुलाच्या भरभुराटीवद्दल आनंद मानावा हें साहजिक आहे. २३. गेल्या वस्तूंचा शोक वृथा होय. २४. तुम्ही त्या माणसावद्दल सावधगिरी ठेवा. २५. तुम्ही भिंतीला टेंकूं नका. २६. तुमचा आग्रह असल्यास मी परीक्षेस बसतो, पण यशाची आशा नाही. २७. तुम्ही माझ्याकरितां कलेक्टरजवळ रद्दबदली कराल काय ? २८. दुसऱ्याच्या कामांत उगाच ढवळाढवळ करणें मला आवडत नाही. २९. ही कल्पना मूळ मजपासून निघाली, पण त्याचें श्रेय त्याला मिळालें. ३०. कांहीं किडे मातीवरच आपली उपजीविका करतात.

(f) १. त्याने आपल्या मुलांच्या शिक्षणाची चांगली तरतूद करून ठेविली आहे. २. वॉर्ड दिवस केव्हा येईल न कळे, करिता त्याबद्दल माणसाने आधीच व्यवस्था करून ठेवावी. ३. तुम्ही त्याच्यावर खटला कां करीत नाही ? ४. मजबरोबर येण्यास मी त्याचे मन वळविले. ५. आजच्या सभेचे अध्यक्ष कोण होणार ? ६. तो संकटकारीही मला सोडणार नाही अशी माझी खात्री आहे. ७. तुमच्यावर हा दुःखदायक प्रसंग आला याबद्दल मला हळहळ वाटते. ८. त्याला त्यांनी एक रुप्याचा पेल्ला नजर केला. ९. त्याने आपल्या हाताखालच्या सर्व लोकांस चांगल्या देणग्या दिल्या. १०. संस्कृत कवितेतून हात, पाय, डोळे, तोंड या सर्वांना कमळाची उपमा दिलेली आढळते. ११. त्याला न्यायाधीशाने काळेपाण्याची शिक्षा दिली. १२. मी आपली सर्व चीजवस्त त्याच्या हवाली केली आहे. १३. तुम्ही ते आपले लांबलचक चन्हाट श्रोत्यांवर न लादल तर फार मोठे उपकार होतील. १४. एकनाथाच्या गुरूने त्याला ब्रह्मज्ञानाची दीक्षा दिली. १५. त्याने मला कामावहन काढून टाकण्याची भीति घातली. १६. तुला सतार वाजवितां येते काय ? १७. तुम्ही वॉर्ड शब्द उच्चारण्याचे सोडाल तर ते तुमच्या हिताचे होईल. १८. झालेले नुकसान मनांत घोळवीत बसण्यापासून फायदा कोणता ? १९. नुसता निश्चय करून उपयोगी नाही, माणसाने तो पाळला पाहिजे. २०. कोंकणांत नारळीची झाडे मनस्वी आहेत. २१. त्याने माझी विनंति मान्य केली. २२. दोघांही पक्षकारांनी न्यायाधीशाचा फैसला मुकाट्याने कबूल केला. २३. न्यायाधीशाने आरोपीस दोषमुक्त केले. २४. या दोन पदार्थांची तुलना करून त्यांपैकी मोठा कोणता ते सांगा. २५. मेहेरबानी करून त्या हुकुमाची नक्कल मला घ्याल काय ?

APPENDIX II

IDIOMATIC PHRASES

Marathi seems to be especially rich in its idiomatic phraseology. The name of almost every part of the human body enters into a variety of idiomatic expressions, and this large stock is further augmented by our peculiar social institutions and religious beliefs. For all these phrases it is of course impossible to obtain English equivalents; but in translating, it is very desirable to find out an equally idiomatic expression in English, in order that we may convey the full force of our thought. We would therefore give in this lesson some commonly used Marathi phrases with their English equivalents, as far as it is practicable to do so.

अंग असणें (मसलतीत)—to have a hand in; to be concerned in.

अंग चोरणें (कामांत)—to spare oneself.

अंगाचा तिळपापड होणें—to burn with fury; to boil with rage.

अंगावर पडणें (माल वगैरे)—to be left on one's hands.

अंगावर कांटा उभा करणें—to shock, to curdle or chill one's blood. (हें ऐकून माझ्या अंगावर कांटा उभा राहिला—It curdled/chilled my blood to hear this.)

अंगीं तुटणें—to lose flesh.

अंगीं लावणें, पदरीं घालणें (अपराध, दोष इ.)—to bring home to a person.

अंधरुण धरणें—to keep one's bed; to be confined to one's bed.

अंधरुण पाहून पाय पसरणें—to cut your coat according to your cloth.

अन्नास लावणें—to put one into an independent way of livelihood.

अन्नांत माती कालवणें—to deprive one of one's bread.

अभावाचा भोपळा फुटणें—to be out of the bag (the cat).

अंवत वसणें—to cool one's heels.

गुण उधळणें—to show the cloven foot.

गोडी लागणें—to take kindly to (मुळाला शिकण्याची गोडी लागली—The boy took kindly to his lessons).

घर डोईवर वेंणें—to turn the house out of the window.

घरें पुजणें—to dance attendance from door to door.

चालत्या गाड्यास खील घालणें—to put a spoke in the wheel.

चिवडा करणें, वचवच करणें—to make a mess of (anything).

चुरमुरे खात वसणें—to sit moaning and fretting.

चुलींत जाणें, मसणांत जाणें—to go to the dogs.

जिरणीं पडणें—to stand on the stomach.

जिवांत जीव येणें—to revive (spirits).

जिव्ह्यांग्रीं असणें—to have at one's finger's ends.

जिव्ह्याळीं लागणें—to touch one to the quick ; to sting one.

जीव खाणें—to thrash one's life out.

जीव बेजार होणें, रडकुंडीस येणें—to be worried or tired to death.

ज्याच्या तंगड्या त्याच्या गळ्यांत घालणें—to turn the tables on a person ; to catch one in his own trap.

टिरी वडविणें—to clap one's sides.

डोळ्यांत धूळ घालणें—to throw dust into one's eyes.

डोळ्यांचें पारणें फेडणें—to feast one's eyes on.

डोळेफोड करणें—to strain one's eyes.

डोळ्यांत तेल घालून वसणें—to watch vigilantly.

डोळा टेवणें—to have an eye on.

डोळ्यांत सलणें—to be an eye-sore.

तलवार गाजवणें—to gain distinction / glory / honour ; to win one's spurs ; to distinguish oneself highly in war.

तळपायाची आग मस्तकांत जाणें—to boil / to fume / to foam with fury, rage, anger or indignation.

तळहाताचा फोड—the apple of one's eye.

तळिराम गार करणें—to feather one's nest.

तारांवर उडणें—to be very busy ; to have one's hands full.

तुळशींत भांग लावणें—to sow tares among wheat.

तोंड आटपणें—to hold one's tongue.

तोंड काळें करणें—to make oneself scarce ; to make off.

- तोंडघशीं पडणें—to fall on one's face.
 तोंडघशीं पाडणें—to throw on one's face ; (figuratively, to leave a man in the lurch).
 तोंड सोडणें—to bark at, to clamour at one.
 तोंडाची टफळी चालू ठवणें—to keep the tongue running ; to talk glibly.
 तोंडाला तोंड देणें—to be impudent/impertinent.
 तोंडाला पाणी सुटणें—to water (one's mouth).
 दांतओठ खाणें—to gnash one's teeth.
 दांत पाडणें—to knock one's teeth down one's throat.
 दैव उघडणें—to be propitious (fortune); to smile on (त्याचें).
 दैव उघडलें—fortune was propitious to him / smiled on him).
 दैव काढणें—to make one's fortune.
 दैव फिरणें—to be adverse (fortune); to frown on.
 नाक मुरडणें—to turn one's nose up at.
 नादीं लागणें—to take to (some vain pursuit).
 न्यून काढणें—to pick a hole in one's coat.
 पराचा कावळा करणें—to make a mountain of a mole-hill.
 पळ काढणें—to take to one's heels ; to take to flight.
 पालथ्या घागरीवर पाणी घालणें—to pour water into a sieve ; to beat the air.
 पुढाकार घेणें—to take the lead.
 पालेंमुलें खणून काढणें—to turn out root and branch.
 पैठणी आदर करणें—to pay a hollow/empty compliment.
 पैसा पायली विकणें—to be as cheap as dirt.
 पोटें पाठीस लागणें—to have a belly to fill.
 पोट भरणें—to earn one's bread.
 पोटांत ब्रह्मराक्षस उडणें—to have a wolf in one's belly.
 पोटास बिब्रे घालणें—to pinch the belly.
 बांगड्या भरणें—to put on the petticoat.
 बुद्धीशीं वैर करणें—to act against the dictates of one's mind.
 बोट शिरकावणें—to get a footing.
 बोटदार नाचवणें—to have a perfect command/control/. influence over.

- बोलण्यांत बोल नसणें—to blow hot and cold with the same breath.
- बोळ्यानें दूध न पिणें—to be no chicken.
- भीड खर्चणें—to urge one's influence.
- भीड घालणें—to urge importunately.
- भीड चेपणें—to overcome one's fear/nervousness.
- मध्ये घोंडें ढकलणें—to obtrude oneself on somebody.
- मन घालणें (कामांत)—to take an interest in.
- मन दुखविणें—to wound one's feelings.
- मन पाहणें—to sound one ; to feel one's pulse.
- मन मोडणें—to displease,
- मनांत मांडे खाणें—to build castles in the air ; to lay the flattering unction to one's soul.
- मनांत वेड भरणें—to be possessed with a notion, idea, hobby.
- मनांतल्या मनांत हंसणें—to laugh up the sleeve,
- मजी संपादणें—to gain favour ; to get into one's good graces.
- मजीतून उतरणें—to lose favour with.
- मरतमडे होणें—to be lean as death.
- मार्थी मारणें (दोष)—to lay at the door of.
- मान खालीं घालणें—to hang one's head.
- राशीस लगणें—to pursue one with implacable hatred ; to sit hard on one.
- लहान तोंडीं मोठा घांस घेणें—to be presumptuous.
- वड्याचें तेल वांग्यावर काढणें—to make one a scapegoat.
- वळणावर जाणें—to take after (मुलगा बापाच्या वळणावर गेला. The son took after his father).
- वाटाण्याची अक्षत लावणें—to refuse flatly.
- वाहत्या गंगेंत हात धुणें—to make hay while the sun shines ; to strike while the iron is hot.
- विडा उचलणें—to take up the gauntlet.
- विरजण घालणें—to throw cold water upon.
- वेडावून दाखविणें—to make mouths at.

शिकस्त करणें—to strain every nerve.

हंसतां हंसतां मुरकंडी वळणें—to be convulsed with laughter.

हाका मारणें (नांवानें)—to clamour against.

हातांत सांपडणें—to be at the mercy of.

हातावर तुरी देणें—to give one the slip.

हातावर पोट भरणें—to live from hand to mouth.

The list is by no means exhaustive. Other parallel idioms may be found. These the student is advised to note in the course of his English reading. He might thus enrich his own stock of idiomatic expressions and acquire a command over both English and Marathi.

APPENDIX III

SOME PROVERBS

बळी तो कान पिळी—Might is right.

नाचायला येईना अंगण वांकडे—A bad workman quarrels with his tools.

दाम करी काम—Money makes the mare go.

दसकी लडकी एकका बोजा—Many a little makes mickle; or, Many drops make a shower.

व्यक्ति तितक्या प्रकृति or पिण्डे पिण्डे मतिभिन्ना—Many men, many minds.

एक पंथ दो काज—To kill two birds with one stone.

दृष्टि आड सृष्टि आड—Out of sight, out of mind.

द्यावें तसें घ्यावें, करावें तसें भोगावें—As you sow, so must you reap; or, Reap as you sow; As you make your bed, so you lie on it.

वासरान्त लंगडी गाय शहाणी—A figure among ciphers.

वाण गाईची करणी कसाबाची—A wolf in sheep's clothing.

शहाण्याला मार शब्दाचा—etc. A nod for the wise, a rod for the fool.

उथळ पाण्याला खळखळाट फार—An empty vessel makes much noise.

दुरून डोंगर साजरे—Distance lends enchantment to the view.

गांव तेथे म्हारवडा—Every bean hath its black. Every flock has its black sheep. Every light hath its shadow.

समानशीले व्यसनेपु सख्ये—Birds of a feather flock together. Like will to like.

छडी वाजे छम् छम् विद्या येई घम् घम्—Spare the rod and spoil the child.

पुढच्यास ठेव मागचा शहाणा—Errors of predecessors are landmarks to posterity. One man's fault is another man's lesson.

गाढवाला गुलाची चव काय ?—What is a pound of butter amongst a pack of hounds ?

चढेल तो पढेल—Who never climbed never fell.

करणे थोडे मचमच फार—Great cry little wool.

वरातीशठीमागून घोडे—After death the doctor.

हपापाचा माल गपापा—Ill gotten, ill spent.

हजीर तो वजीर—First come, first served. Bones for the late comers.

शितें तंवर तीं भुतें भोंवतीं—When good cheer is lacking, the friends are packing.

दगडापेक्षा वीट मऊ—Half a loaf is better than no bread.

भुकेला कोंडा निजायला धोंडा—Hunger is the best sauce.

Hunger makes hard bones sweet beans.

घरोघरीं मातीच्या चुली—Every house has its skeleton.

जवतक सास तवतक आस—While there is life there is hope.

जाती तशी पुती, खाण तशी माती—Little mother, little daughter. Like father, like son.

व्याप तितका संताप—Much good, much care.

कोल्हा काकडीला राजी—Little things please little minds.

नवी विटी नवे राज्य—New lords, new laws.

असंतुष्टा द्विजा नष्टा—He that longs most wants most.

दिल चंगा तो काटवटमें गंगा—He that has a merry heart hath a continual feast.

जशास तसें—Tit for tat. To pay one in one's own coin.

लोकां सांगे ब्रह्मज्ञान आपण कोरडा पापाण—Physician, heal thyself.

मौनं सर्वार्थसाधनम्—Silence is golden.

चार दिवस सासूचे, चार दिवस सुनेचे—Every dog has his day.

पांचांमुखीं परमेश्वर—That is true which all men say. Vox populi, vox dei.

एक ना धड भाराभर चिंध्या—Jack of all trades and master of none.

कोळसा किती उगाळला तरी काळाच—There is no washing the black white. Who can wash a Blackamoor white ?

गतं न शोच्यम्—There is no use crying over spilt milk.

चोराच्या वाटा चोराला ठाऊक—Set a thief to catch a thief.

यथा राजा तथा प्रजा—Like master, like man, Like priest, like people.

न हि कस्तूरिकामोदः शपथेन प्रकाश्यते—Good wine needs no bush.

भटाला दिली ओसरी, भट हातपाय पसरी—Give him an inch and he will take an ell.

पचेल तें खावें—Grasp no more than thy hand will hold.

दोहीं घरचा पाहुणा उपाशी—Between two stools you come to the ground. (To fall between two stools.)

शितावरून भाताची परीक्षा—A straw shows which way the wind blows.

शुभस्य शीघ्रम्—The sooner, the better ; delay is a fetter.

अति सर्वत्र वर्जयेत्—Avoid extremes.

दुसऱ्याच्या डोळ्यांतील कुसळ दिसतें पण आपल्या डोळ्यांतील मुसळ दिसत नाही—We can see the mote in our brother's eyes, but cannot see the beam in our own.

सुंभ जळतें पण पीळ जळत नाही—What is bred in the bone cannot go out of the flesh.

SELECT PASSAGES FOR FURTHER EXERCISE IN TRANSLATION

For Standards V, VI and VII

I. *Notes.* तेव्हां आपण भावंडे झालों—We are, therefore, brothers ; भावाचा हिस्सा—a brother's share ; भिकारी म्हणाला हें हो काय, etc.—“ What ! ” said the beggar. “ Is this all that I can claim ? ” संतोष मानणें—to be content. जरी वांटीन—though I were to give.

श्रीमान् आणि भिकारी :—एक भिकारी एका श्रीमानाकडे जाऊन म्हणाला, “ महाराज, आपण दोघे ईश्वराचीं लेकरें आहों, तेव्हां आपण भावंडे झालों. तुम्ही श्रीमान् आहां, मी दरिद्री आहे, तेव्हां तुम्हीं मला भावाचा हिस्सा द्यावा. ” हें ऐकून श्रीमानाने भिकार्यास एक कवडी दिली. भिकारी म्हणाला, “ हें हो काय ! एवढाच माझा हिस्सा ? ” श्रीमान् म्हणाला, “ तेवढ्यांतच संतोष मान ; सगळ्या भावांना मी एक एक कवडी वांटीन म्हटलें, तरी देखील माझी संपत्ति पुरणार नाही. ”

2. *Notes.* समर्पक—smart, proper ; उन्हाचा—in the heat दुरून—at a distance ; सांगितलें—said ; तेव्हां—(Use ‘ when ’) ; शिकविल्याप्रमाणें—as instructed ; एवढ्या उन्हाचा बाहेर पडणारा—Use the infinitive phrase ; आपणच—(Use the emphatic ‘ it ’) ; हिंडणें—to walk about.

समर्पक उत्तर :—एक गृहस्थ दुसऱ्या एका गृहस्थास भेटण्याकरितां भर दुपारीं उन्हाचा त्याच्या घरीं गेला. त्या गृहस्थानें त्यास येतांना दुरून पाहतांच आपल्या नोकरांस सांगितलें कीं, तो गृहस्थ येत आहे त्याला सांग कीं, मी घरीं नाहीं. इतक्यांत तो गृहस्थ येऊन पोहोंचला ; तेव्हां नोकरानें धन्यानें शिकविल्याप्रमाणें त्यास उत्तर दिलें. तें ऐकून गृहस्थ म्हणतो, “ एवढ्या उन्हाचा बाहेर पडणारा तुझा धनी महामूर्ख असला पाहिजे ”. घराच्या धन्यानें खिडकीतून तोंड बाहेर काढून उत्तर केलें, “ अशा वेळीं बाहेर हिंडणारे आपणच शतमूर्ख आहांत, मी तर घरींच वसलों आहे ”.

3. *Notes.* प्रसिद्ध—illustrious, celebrated ; चकील—ambassador ; अतीच—very highly ; कोटी—an order of beings

दर्शनाचा लाभ मिळणें—to have the pleasure/good fortune to see them; ब्रह्मज्ञान्यास योग्य—worthy of philosopher; खुशाल—if they please; दोष—faults; शारीरिक पीडा—bodily ailments/infirmities.

वेकनचा विनयः—प्रसिद्ध लॉर्ड वेकन हा एकदां आजारी असतां त्यास फ्रान्सचा वकील भेटावयास गेला व त्यानें वेकनची अतिच प्रशंसा केली. तो म्हणाला, “ ‘ एन्जल ’ ‘ एन्जल ’ म्हणून एक कोटी आहे असें आम्ही ऐकतो व वाचतो; पण त्यांच्या दर्शनाचा लाभ आम्हांस कधीं मिळत नाही. तुम्ही त्या कोटीतले आहांत. ” वेकनचें उत्तर त्याच्यासारख्या ब्रह्मज्ञान्यास योग्य असें होतें. तो म्हणाला, “ लोक मला एन्जल म्हणतील तर खुशाल म्हणोत, पण माझे दोष व शारीरिक पीडा मला तूं मनुष्य आहेस असें भगदीं स्पष्टपणें सांगतात. ”

4. Notes. निंदक माणसें—detractors; निंदा करणें—to speak ill of, to run down; प्रतिबंध करणें—to stop short, to interrupt; गुण—merits; चिखल उडविणें—to splash mud; निंदक etc.—(take the next sentence with this); चांगले भाग—sound parts; व्रण—sores; महा योग्य पुरुष—men of great worth; शेलके—select; टोचे मारणें—to peck at.

निंदक माणसें :—जेव्हां एखादा मनुष्य पीतर धी ग्रेट याच्यापाशीं दुसऱ्याची निंदा करी, तेव्हां वादशहा लागलाच त्याला प्रतिबंध करून म्हणे, “ वरें, पण त्याचे अंगीं कांहीं गुण नाहीत काय ? सांगा, तुम्हीं त्यान्यांत कोणत. गुण पाहिला ? चिखल उडविणें सोपें आहे. निंदक हे माझ्यासारखे होता शरीराच्या चांगल्या भागावरून उडून जाऊन त्या नेमक्या व्रणावर जाऊन वसतात. वेकन म्हणतो, महा योग्य पुरुषांवर निंदक हल्ला करतात. वारण आपणांत असें आढळून येतें कीं, पक्षी शेलक्या फळालाच टोचे मारतात. ”

5. Notes. गरीब—gentle; गिलावा—plaster; मजबूत—वसणें—adhere firmly; सरस—glue; स्वच्छ धुणें—to wash clean.

गाय व मॅढरुं :—गाय हें फार गरीब जनावर आहे. हिच्या शरीराचा प्रत्येक भाग उपयोगी आहे. आपण तिचें दूध पितों व त्या दुधापासून दही, लोणी व तूप हीं तयार होतात. तिच्या शरीरावरील केंस भिंतीवर गिलावा

मजवूत वसावा म्हणून गिलाव्यांत घालतात. तिच्या चामड्याचे कमावून उत्तम जोडे करितात. तिच्या शिंगांच्या फण्या, बुदाम, वंगैरे वस्तू तयार करितात, आणि तिच्या खुरापासून सरस होतो. परंतु सर्व जनावरांत मेंढर हें फारच उपयोगी जनावर आहे. थंड हवेंत राहणाऱ्या लोकांचे कपडे बहुतेक मेंढराच्या लोंकरीचे केलेले असतात; आणि मेंढराचें मांस त्या देशांतील लोकांचें मुख्य खाद्य आहे. गाईच्या अंगावरील केंसांचा उपयोग फक्त ती भेल्यावरच होतो. परंतु मेंढरांवर प्रतिवर्षी नवी लोकर येते. हिवाळ्यांत मेंढरांची लोकर दाट व जाड होते, आणि जेव्हां ऊष्ण काळ येतो तेव्हां ही लोकर गळून त्या जागी नवी वारीक लोकर येते. उन्हाळ्याच्या आरंभीच मेंढराळ मेंढरें जमा करतात आणि वाहत्या पाण्याच्या ओढ्यांत त्यांस स्वच्छ धुतात. नंतर कापणारे त्यांची जाडी लोकर कापून काढतात. या लोंकरीला 'फ्लोस' असें म्हणतात.

6. Notes. काजी—Kazi (a Mahomedan Magistrate); काजीचें डोकें लहान, etc.—(make this subordinate to the next sentence); तो मनांत म्हणाला—he said to himself; पाहिली—searched for; तोड—means; हात ठेवणें—to take hold of; हात सोडणें—to let go the hold; प्रत्यंतर—proof.

तात्काळ पुरावा:—एके दिवशीं रात्री एका काजीच्या वाचण्यांत असें आलें कीं, ज्याची दाढी लांब व डोकें लहान तो मनुष्य महामूर्ख असतो. काजीचें डोकें लहान होतें व दाढी लांब होती. तो मनांत म्हणाला, डोक्याचा आकार तर मला वाढवितां येत नाही; पण दाढी आंखड करतां येईल. असा विचार करून तो काजी पाहूं लागला, तों तो कोठें सांपडेना; दुसरी कांहीं तोड नाही असें पाहून त्यानें अर्ध्या दाढीवर हात ठेवून अर्धी दाढी दिव्यावर धरली! अर्थात् केंस जळत जळत हातापर्यंत येऊन हात भाजू लागला, तेव्हां त्यानें दाढीवरचा हात सोडला. अशा रीतीनें त्याची सर्व दाढी जळून खाक झाली व काजी मनांत विरमला, कारण वाचलेल्या गोष्टीचें प्रत्यंतर काजीसाहेब स्वतःच झाले!

7. भूगोलाचा भ्रडा:—कृष्णा म्हणाला, "वावा, आज गुरुजींनीं व्याम्हांस सांगितलें कीं, ज्या पृथ्वीवर आपण राहतों ती नारिंगासारखी वाटोळी.

आहे, आणि तिचा कांहीं भाग जमीन असून कांहीं भाग पाणी आहे. पृथ्वीवर जमिनीपेक्षा पाणीच जास्त आहे.” वडील म्हणाले, “ वरोवर आहे; आणखी असे नाही का त्यांनी तुम्हांस सांगितले की, जमिनीवर माणसे व पशू राहतात आणि पाण्यात मासे राहतात ? ” मुलगा म्हणाला, “ हें काय सांगायला पाहिजे ? ही साधी गोष्ट आहे. आणखी असेही कांहीं प्राणी आहेत की ते केव्हां केव्हां जमिनीवरही राहतात आणि केव्हां केव्हां पाण्यात राहतात. ” “ आणखी काय गुरूजींनी तुम्हांस सांगितले ? ” असे वडिलांनी कृष्णास विचारले. कृष्णा म्हणाला, “ ते म्हणाले की कांहीं देश ऊष्ण असतात आणि कांहीं थंड असतात. ऊष्ण प्रदेशांतील लोक वर्णाने काळे असतात व तेथील वृक्ष वटकट असून खूप उंच वाढतात. ”

8. Notes. धोरणी—prudent, clever ; फाटकी—tattered ; प्रसन्न करणे—propitiate, please ; भक्त—devotee ; सर्वशक्तिमान्—all powerful, Almighty ; अंतर्धान पावणे—disappear ; वर—boon.

धोरणी भक्त :—एक आंधळा होता. त्याच्याजवळ एका फाटक्या घोंगडीखेरीज दुसरे कांहीं नव्हते. तो जिवाला कंटाळून गेला होता. अशा स्थितीत एके दिवशी तो एका देवळांत गेला आणि देवाला प्रसन्न करून घेण्यासाठी त्याने अन्नत्याग करून सर्व काळ देवाच्या भजनांत घालविण्यास सुरुवात केली. त्याच्या भक्तीने देव प्रसन्न झाला आणि त्याला म्हणाला, “ भक्ता, मी तुजवर संतुष्ट झालो आहे, तर वर माग. ” आंधळा त्याला म्हणाला, “ तूं कोण आहेस ? ” देव म्हणाला, “ मी सर्वशक्तिमान् परमेश्वर आहे. ” “ असशील, पण मला काय त्याचें ! मी आंधळा, डोळ्यांनी पाहिल्याशिवाय तुझे कसे दर्शन होणार ? ” असे आंधळा म्हणाला. देवाने त्याच्या डोळ्यांस स्पर्श केला आणि लगेच त्याला दृष्टि आली. देवाला मोठ्या प्रेमाने वंदन करून आंधळा म्हणाला, “ देवा, वर माग असे आपण म्हणालांत; मला हा वर द्या : माझा नातू राज्यावर बसलेला मला दिसावा. ” “ तथास्तु ” असे म्हणून देव अंतर्धान पावला. पहा, एका वरांत आंधळ्याने किती वर मिळविले ते !

9. Notes. खादाड—gluttonous (adj.), a glutton (n.) ; तलख—spirited ; रिकीव—stirrup ; मागील पायावर उभे रहाणे—to rear (intr.) ; हिऱ्या—courage ; दौड—gallop.

खादाड पण शूर :—एकदां हैद्रावादच्या निजामानें माधवराव पेशव्यांकडे एक घोडा पाठविला. तो घोडा उंच व फार तलख व वळकट असा होता. या घोड्यावर स्वार होण्याचा कोणालाही हिश्या होईना. तेव्हां “ठीक आहे, मीच या घोड्यावर बसतो” असें माधवराव म्हणाले. इतक्यांत जिवाजीपंत खाजगीवाले पुढें झाले आणि म्हणाले, “सरकार, अगोदर मला बसण्याची आपण परवानगी द्यावी.” जिवाजीपताची खादाड ब्रह्मण म्हणून प्रसिद्धि होती. त्यामुळें दरवारी लोक त्यांची चेष्टा करीत. श्रीमंतांना मात्र त्यांचें सामर्थ्य व शौर्य यांची कल्पना होती. ‘ठीक आहे तर, तुम्ही बसा, पण संभाळा!’ असें श्रीमंत बोलले. नेहमीप्रमाणें रिकीबीत पाय ठेवून न बसतां जिवाजीपंत पळत पळत आले आणि उडी मारून घोड्यावर स्वार झाले. तोंच घोडा मागील पायांवर उभा राहिला. इतक्यांत जिवाजीपंतांनीं घोड्याच्या तोंडावर हातानें जोगाचा फटकारा दिला;—त्याबरोबर घोडा नीट दौडूं लागला. जिवाजीनें घोड्याला इतकें दमवून सोडलें कीं जिवाजीराव खालीं उतरतांच घोडा जमिनीवर पडला आणि ताबडतोब मेलाले.

10 Notes. युक्तिवाज—clever; पिसू—flea; त्रासांतून सुटणें—get rid of.

युक्तिवाज कोल्हा :—एक कोल्हा होता, त्याला पिसवा फार त्रास देत. त्या त्याच्या पायांना एकसारख्या चावत. या पिसवांच्या त्रासांतून कसें सुटावें याचा तो विचार करूं लागला. इतक्यांत त्याला एक युक्ति सुचली. त्यानें एक काटकी तोंडांत धरली आणि तो एका तळ्यांत शिरला. तळ्यांत शिरतांच पायांवरच्या पिसवा उडी मारून त्याच्या अंगावर बसल्या; तेव्हां तो आणखी खोल पाण्यांत गेला. तेव्हां त्या त्याच्या डोक्यावर जाऊन बसल्या म्हणून त्यानें डोकें पाण्यांत बुडविलें. तेव्हां त्या काटकीवर जाऊन बसल्या. नंतर त्यानें हळूच ती काटकी पाण्यांत सोडून दिली आणखी आपण पळत तीरावर आला.

11. Notes. संतान—progeny, child; चिंता—anxiety; कुलगुरु—preceptor; यज्ञ—sacrifice; यज्ञीय—sacrificial; सूर्यवंश—Solar Race; सार्वभौमत्व—sovereignty.

राजाची चिंता :—अयोध्येचा वृद्ध राजा दशरथ ह्याला तीन राण्या होत्या पण मुलगा नव्हता. आपणाला संतान नाही म्हणून तो फार कष्टी होता.

आणि जसजसा तो वृद्ध होत चालला, तसतशी त्याची चिंताही वाढत चालली, अशा दुःखद स्थितीत त्याचा कुलगुरु वसिष्ठ याने त्यास अश्वमेध करण्याचा सहा दिला. याप्रमाणे यज्ञीय अश्व सोडण्यांत आला. अयोध्येच्या सूर्यवंशाचे सार्वभौमत्व नाकवूल करणारा असा कोणीही राजा निघाला नाही. वर्षाच्या अखेरीस त्या अश्वाला यज्ञाच्या जागी परत आणिले.

12. Notes. भटकणे—wander; कीव करणे—pity; प्रार्थना करणे—say/offer prayers; पिशाच—spirit; माझ्या हाताने—in my power.

काष्ठी राजपुत्र :—तो राजपुत्र वेढ्यासारखा तीन दिवस इकडे तिकडे भटकत राहिला. माझा राजवाडा कोठे आहे, माझ्या राजवाड्याचे काय झाले, असे तो त्याला विचारी. पण सर्वजण नुसते हंसत व त्याची किंव करीत. सरतेशेवटी तो आपल्या जिवाला कंटाळून गेला. नदीत उडी घ्यावी असे मनांत आणून तो नदीवर आला. उडी टाकण्यापूर्वी देवाची प्रार्थना करण्यासाठी तो तीरावर बसला, तो हातांत जादूची अंगठी होती ती खाली बसतांना घांसली गेली; त्यासरशी गुहंत जे त्याला पिशाच दिसले होते ते त्याच्यासमोर येऊन उभे राहिले. “राजपुत्रा, तुला काय पाहिजे ?” असे पिशाच्चाने त्यास विचारले. “माझा राजवाडा परत आणून दे व माझे प्राण वांचव,” अशी राजपुत्राने त्याची विनवणी केली. पिशाच्चाने उत्तर केलें, “ही गोष्ट माझ्या हातांत नाही. मी अंगठीचा नोकर आहे. दिव्याच्या पिशाच्चाला सांग म्हणजे तुला काय पाहिजे ते मिळेल.”

13. Notes. वार्धक्यामुळे वांकून गेले होते—was bent with age; काठी टेकीत—leaning on a staff; फुकट—for nothing.

वात्रट पोर :—एक शंभर वर्षे वयाचे वृद्ध गृहस्थ होते. वार्धक्यामुळे ते अगदी वांकून गेले होते. ते एके दिवशी काठी टेकीत चालले असतां एक वात्रट पोरगा, त्यांचे ते धनुष्यासारखे झालेले शरीर पाहून, त्यांची टा करण्याच्या हेतूने त्यांना म्हणाला, “आजोबा, हे सुंदर धनुष्य आपण केवढ्याला खरेदी केले ? कारण मलाही असले विकत घ्यावयाचे आहे म्हणून विचारतो.” त्या वृद्ध गृहस्थाने उत्तर दिले, “वाढा, थोडा धीर धर, उतावीळ होऊ नकोस बरीच वर्षे जगण्याचा प्रयत्न कर, म्हणजे तुला ते फुकट मिळेल.”

14. Notes. आरवणें—crow ; कोंबडा आरवला म्हणजे—at the crowing of the cock ; उठवणें—wake up ; साखरझोंप—sweet slumber ; (झोंप) मोडणें—disturb ; गाजावाजा न करितां—quietly.

साखरझोंप :—एक वाई होती. ती फार वृद्ध झाली होती. म्हातारपणामुळें तिला कामकाज करतां येईना. म्हणून तिनें तीन चार मोलकरणी ठेविल्या होत्या. कोंबडा आरवला कीं ही म्हातारी आपल्या मोलकरणींस उठवीत असे. ही वेळ म्हणजे अगदीं साखरझोंपेची, त्यामुळें मोलकरणीं नेहमीं चडफडत. “ वाय करावें, ही म्हातारी रोज आमची झोंप मोडते, कांहीं तरी युक्ति केली पाहिजे ” असें त्या नेहमीं म्हणत. एक दिवस एकीला युक्ति सुचली. ती म्हणाली, “ आपण ह्या म्हातारीच्या कोंबड्यालाच मारून टाकूं म्हणजे झालें. ” “ वा ! खाशी युक्ति काढलीस ! ” असें दुसरी म्हणाली. त्याच दिवशीं रात्री निजण्यापूर्वी त्यांनीं म्हातारीचा कोंबडा मारून दूर फेंकून दिला. आपला कोंबडा मेला हें म्हातारीस माहित नव्हतें. दुसऱ्या दिवशीं म्हातारीस उठायला उशीर झाला. मोलकरणींस फार आनंद झाला. मोलकरणींनींच कोंबडा मारला असावा अशी म्हातारीस शंका आली. तिनें त्यांना गाजावाजा न करतां कामावहन दूर केलें.

15. Notes. जमीनदार—landlord ; शंख—conch, conch-shell ; उभजणें—see through.

जमीनदार आणि शंख :—एकदां एक लबाड व्यापारी एका जमीनदाराकडे गेला आणि त्याला एक शंख दाखवून म्हणाला, “ महाराज, ज्यापाशीं हा शंख असेल त्याला कसलीही वाण भासणार नाही. आपण हा विकत घ्यावा अशा विनंती आहे. ” जमीनदारानें विचारलें, “ याची किंमत काय ? ” व्यापारी म्हणाला, “ याची किंमत सांगणें फार कठीण. पण मी फार अडचणींत आहे. तेव्हां आपण पांचशें रुपये द्यावे. ही किंमत फारच थोडी आहे. ” जमीनदारानें राममोहन रॉय यांचा सल्ला विचारला. ते हंसून म्हणाले, “ तुम्ही म्हणतां कीं तो व्यापारी पैशाच्या अडचणींत आहे. असें जर आहे, तर तो आपणासाठींच कां नाही ठेवून घेत तो शंख ? ” राममोहन रॉय यांचें हें भाषण ऐकून जमीनदार उभजला आणि त्यानें त्या लबाड व्यापाऱ्यास वाटेस लाविलें.

16. Notes. अविभ्रांत श्रम—incessant labour ; महाप्रयास—high endeavour ; वैभव—glory ; बक्षिस—reward, recompense ;

सर्वस्व वेंचणें—to stake everything ; हांव असणें, धरणें—to cover.

मी तुम्हांस फार मोठें बक्षिस देण्याचें कबूल करतो; पण, तुम्हीं तें अविश्रांत श्रम करून मिळविलें पाहिजे. ज्यांना आपण महत्कृत्यें म्हणतो, तीं महाप्रयासानेच सिद्धीस जातात. आळशी लोकांना तें वैभव कधीही प्राप्त होणार नाही. मनुष्यप्राण्याला कीर्ति हेंच खरें बक्षिस. या कामीं मी जे कष्ट सोशिले व माझे सर्वस्व वेंचण्यास तयार झालों तें केवळ कीर्तीसाठी. पण, तुमच्यापैकी कोणास संपत्तीचीच हांव असेल, तर मला तसें सांगा. आमच्या देशवांधवांनीं स्वप्नांतही पाहिली नसेल इतक्या संपत्तीचे तुम्हांस धनी करीन.

17. Notes, अशोकवन—Asoka Park; कष्टी—miserable; कृश—thin, emaciated ; सीतेला अत्यंत हर्ष झाला—Sita was overpowered with joy ; पाहत राहणें—to gaze ; सांगणें—to assure.

समुद्रसेतु ओलांडून लंकेंत गेल्यावर तेथें मास्तीला अशोकवनांत एक झाडाखाली बसलेली एक स्त्री दिसली. तिचा चेहरा उतरलेला होता व ती अगदीं निस्तेज, कृश आणि कष्टी दिसत होती. हीच श्रीरामचंद्राची पत्नी सीता असें समजून तो दळदळू तिच्यासमोर आला, आणि आपण रामाचे शत्रु नाहीं अशी तिची खात्री करण्यासाठीं त्यानें रामाची आंगठी तिच्यापुढें टाकली. ती आंगठी पाहून सीतेला अत्यंत हर्ष झाला, आणि ती मास्तीकडे बराच वेळ पाहत राहिली. तिच्या गालांवरून आनंदश्रूंचा प्रवाह सुरू झाला. आपण कसे व केव्हां आलों हें मास्तीनें तिला सांगितलें, आणि तुमची मुक्तता करण्यासाठीं श्रीरामचंद्र प्रचंड सैन्य घेऊन लवकरच येत आहेत असें सांगून तिचें समाधान केलें.

18. Notes. जशास तसें—tit for tat ; दारावर—at the door ; ताडणें—guess ; आज्ञेवरून—at the instance of ; चौकशी—inquiries ओरडून सांगणें—to cry out ; फाजील—impudent, impertinent ; आलों होतो—when I visited (your house) ; खरें मानणें, विश्वास पटणें—to believe.

जशास तसें :—एक गृहस्थ एका कवीचे घरीं भेटीस गेला असतां दारावर मोलकरीण होती, तिनें सांगितलें कीं, यजमान घरीं नाहीत. गृहस्थाने ताडलें कीं, यजमान घरीं असतां यजमानाच्या आज्ञेवरून ही मोलकरीण नाही

म्हणून सांगते. या गोष्टीस कांहीं दिवस लोटल्यावर एकदां खुद्द कवि त्या गृहस्थाचे भेटीस गेला व त्यानें दारावर चौकशी केली. तों गृहस्थानें आंतून ओरडून सांगितलें कीं, यजमान घरीं नाहीत. तें ऐकून कवि म्हणतो, “ हें काय हो ? तुमचा शब्द मला ओळखत नाहीं कीं काय ? ” त्यावर गृहस्थ उत्तर करतो, “ आपण फाजील आहांत. मी जेव्हां आपले घरीं आलों होतो, तेव्हां मोलकरणीनें मला आपण घरीं नाहीं म्हणून सांगितलें, तें मी खरें मानलें. आतां तर मीच खुद्द तुम्हांस सांगत आहे, यावर तुमचा विश्वास वसूं नये काय ? ”

19. Notes. खरी वागणूक—honesty, integrity ; मोठ्या हुद्याचीं कामे करणे—to hold high posts under the Government ; मोठी नजर—a handsome present ; घेणे—accept ; आग्रह करणे—insist upon ; तरतूद ठेवणे—to provide for ; वडिलांनीं संपादिलेल्या नांवलौकिकासारखें—in a manner befitting the high reputation and distinguished position of their father ; मीं आपल्या नांवाला बटा लावून—at my expense.

खरा प्रामाणिकपणा :—कोकिअन या अथेन्स येथील गृहस्थास त्याच्या खऱ्या वागणुकीवरून ‘ दि गुड ’ असें आडनांव पडलें होतें. ह्यानें मोठ्या मोठ्या हुद्याचीं कामे केलीं होती, म्हणून त्यास दौलत मिळविणें अशक्य नव्हतें ; तथापि हा दरिद्रीच राहिला. फिलिफ राजानें यास मोठी नजर पाठविली होती, ती यानें घेतली नाही. त्यावर नजर घेऊन येणाऱ्या वकिलांनीं त्यानें ती घ्यावी म्हणून त्याला आग्रह केला. ते म्हणाले, ‘ तुमचें कसे तरी तीर्वाचून निभेल, पण तुम्हांला आपल्या मुलांकरितां कांहीं तरी तरतूद करून ठेविली पाहिजे. कारण वडिलांनीं संपादिलेल्या नांवलौकिकासारखें आचरण ठेवणें गरीब स्थितीत त्यांस कठीण जाईल. ’ यावर त्यानें उत्तर दिलें कीं, जर तीं माझ्याप्रमाणें निघालीं, तर ज्यावर मी या पदवीस चढलों तें लहानसें शेत त्यांच्या निर्वाहास वसस होईल. पण तीं जर माझ्यासारखीं न निपजतील, तर मीं आपल्या नांवाला बटा लावून त्यांस उधळपट्टी करूं द्यावी हें मला पसंत नाही.

20. Notes. फार संतुष्ट होणे—to be highly gratified/pleased ; नगद पैसा—cash ; म्हणाला—promised ; दीड शहणा—a great idiot, a big fool.

कवि व श्रीमान् :—एक कवि एका श्रीमान् गृहस्थाकडे गेला, व त्याची त्याने फार प्रशंसा केली. ती ऐकून श्रीमान् संतुष्ट होऊन म्हणाला, माझ्यापाशी आज नगद पैसा नाही, पण धान्य विपुल आहे. तुम्ही उद्यां याल तर मी तुम्हांला कांहीं धान्य देईन. कवि घरी गेला व दुसरे दिवशी पुन्हा त्या श्रीमानाच्या घरी गेला. तेव्हां त्याने कवीस विचारलें, “तुम्ही कोणीकडे आलां ?” कवीने उत्तर दिलें, “काल तुम्ही मला धान्य देतो म्हणून म्हणालां, म्हणून मी आलों आहे.” श्रीमान् म्हणाला, “तुम्ही दीडशहाणे आहां, तुम्ही मला शब्दांनी खूप केलें व मीही तुम्हांला शब्दांनी खूप केलें ; आतां मी धान्य काय म्हणून द्यावे !” कवि विचारा लज्जित होऊन निघून गेला.

21. Notes. चमत्कार—a miracle ; गुरुस जादूचें ज्ञान होतें—(Make this subordinate to the next); कोंब—a young shoot ; त्या कोंबाचें etc.—(Make this a co-ordinating sentence to the preceding).

ईश्वराचें अस्तित्व सिद्ध केलें :—कांहीं चमत्कार करून ईश्वराचें अस्तित्व सिद्ध करून दाखवा म्हणून एका शिष्यानें गुरुस प्रश्न केला. गुरुस जादूचें थोडेंसे ज्ञान होतें. त्या योगें त्यानें शिष्याचें पुढें लिहिल्याप्रमाणें समाधान केलें. एक मातीनें भरलेला मोठा कुंडा आणून त्यानें त्यांत एक नारळ ठेविला व शिष्याला नीट लक्ष देण्यास सांगितलें. ज्या ठिकाणीं नारळ ठेविला होता, तेथें लवकरच एक हिरवा कोंब आला. त्या कोंबाचें झाड होऊन त्यास शाखा, पानें फुटून त्याचा विस्तार चोहोंकडे पसरला. पुढें त्या झाडाला कळ्या व सुंदर फुलें आलीं व फुलें झडून जाऊन सोन्यासरखीं पिवळीं फळें आलीं. अशा रीतीनें थोड्या वेळांत एका लहानशा वीचे ज.गीं पानें, फुलें व फळें यांनीं भरलेला एक भव्य सुंदर वृक्ष निर्माण झाला. शिष्य म्हणाला, “गुरुजी, ईश्वर आहे अशी आतां माझी खात्री झाली, कारण आतां मला त्याचें सामर्थ्य कळलें.” गुरुजी म्हणाले “वेड्या मुला, तुला आतां कळलें काय ईश्वर आहे म्हणून ? आतां जो चमत्कार तूं पाहिलास तो वर्षानुवर्ष कोट्यवधि गोष्टीत दिसून येत नाही काय ?”

22. Notes. तो किती सज्जन आहे—how righteous he is ! सुख या गुणांनीं प्राप्त होतें—happiness is secured by these virtues.

सुखी कोण ? :—एके दिवशीं कोणा एका गृहस्थानें साकेतिसास असा

प्रश्न केला कीं, इराणचा वादशहा अर्चिलास हा आजकाल सर्वांकडून महाभाग्य-
वान् समजला जातो; त्याला तुम्ही सुखी समजत नाही काय? साक्रेतिसानें
उत्तर दिलें, “ मला ठाऊक नाही; कारण मी त्याच्याशीं कधीं संभाषण केलें
नाहीं ” गृहस्थ म्हणाला, “ तर मग इराणच्या वादशहाला देखील तुम्ही सुखी
मानीत नाही काय? ” साक्रेतिसानें उत्तर केलें, “ जर मला तो किती सज्जन
आहे किंवा विद्वान् आहे हें माहित नाही, तर मी त्यास सुखी कसें
मानावे ? ” गृहस्थ म्हणाला, “ तर मग सुख या गुणांनीं प्राप्त होतें असें तुमचें
म्हणणें ? ” साक्रेतिसानें उत्तर केलें, “ होय. सज्जन सुखी व दर्जन दुःखी असें मी
समजतों. ” गृहस्थ म्हणाला, “ तर मग अर्चिलास दुःखी काय ? ” “ होय, जर तो
सात्त्विक नसेल तर तो दुःखीच समजला पाहिजे ”, असें साक्रेतिसानें उत्तर केलें.

23. Notes. फार चांगली—very retentive (Make हत्तींची
the nominative); अपाय—injuries; खोडी—mischief. injury;
टपून असणें—to watch for an opportunity; तिखट लावून (तिखट
लावलेला)—covered with chilly or pepper; लाड/प्यार करणें—to
fondle; पाण्याचा रेंदा—quantity of filthy water; नखशिखांत—
from head to foot, top to toe.

हत्तींची स्मरणशक्ति:—हत्तींची स्मरणशक्ति फार चांगली असते,
आणि त्यांस जे अपाय झाले असतील त्यांचें तर त्यास विशेष स्मरण राहतें.
ज्यांनीं त्यांची खोड केली असेल, त्यांचा सूड घेण्यास ते टपून असतात व
संधि सांपडल्यास सूड घेतल्याशिवाय राहत नाहीत आपल्या हत्तींची स्मरण-
शक्तीची परीक्षा पाहण्यासाठीं एकदां एका गृहस्थानें त्यास पुष्कळ तिखट लावून
कणकेचा गोळा खावयास दिला. पुढें सहा आठवडे तो गृहस्थ उगीच वसला
आणि ती मुदत संपल्यावर तो पुन्हां हत्तीजवळ गेला. त्यानें त्याचे नित्याप्रमाणें
लाड व प्यार केले व त्याच्याशीं खेळला. कांहीं वेळपर्यंत हत्तीनें कांहीं केलें
नाहीं. तेव्हां गृहस्थास वाटलें कीं तो तिकट लावलेला गोळा विसरला, पण
असें तो मनांत आणीत आहे तोंच हत्तीनें पाण्याचा रेंदा सोंडेंत भरून मालकास
नखशिखांत स्नान घातलें.

24. Notes. माझ्यासारखा मारच खावा लागला असता—you
would have received a severe beating or drubbing like
myself.

धनी आणि चाकर :—एक गृहस्थ आपल्या नोकरास म्हणाला, “सकाळीं दोन कावळे एके ठिकाणीं वसलेले जर त्यां पाहिले, तर मला कळीव ; कारण तो फार चांगला शकुन आहे, सर्व दिवस आनंदांत जाईल.” एके दिवशीं चाकरानें दोन कावळे एके जागीं वसले आहेत असें पाहून धन्याला खबर दिली ; पण धनी येऊन पाहतो तो एकच कावळा दिसला, कारण दुसरा उडून गेला होता. धनी फार रागावला व चाकराला मारूं लागला. इतक्यांत त्याच्या एका मित्राकडून उत्तम मेवामिठाईनें भरलेलें ताट त्यास नजर आलें. तें पाहून चाकर म्हणाला, “महाराज, तुम्हीं एकच कावळा पाहिला म्हणून तुम्हांस ही फळप्राप्ति झाली; दोन कावळे पाहतां तर माझ्यासारखा मारच खावा लागला असता !”

25. Notes. दारू पिऊन खुशींत आला असतां—while he was drunk and in good spirits/humour ; हुजूर—Your Majesty : जानिनकी घेणें—to take security.

बादशहा आणि सौदागर :—एकदां कांहीं अरब सौदागर इराणच्या बादशहाकडे गेले व विकावयास आणलेले कांहीं घोडे त्यांनीं त्यास दाखविले. बादशहाला ते आवडले व त्यानें ते विकत घेतले, आणि खरेदीच्या क्रिमतीवर सौदागरास आणखी दोन लक्ष रुपये देऊन तो त्यांस म्हणाला की, आणखी उमदे घोडे आपले देशांतून घेऊन या. तसा करार करून सौदागरांनीं निरोप घेतला. पण एके दिवशीं राजा दारू पिऊन खुशींत आला असतां वजिरास म्हणाला, “माझ्या राज्यांत जितके मूर्ख आहेत त्यांची एक यादी कर.” वजिरानें सांगितलें, “मी आधींच यादी करून ठेविली आहे, व हुजूरचें नांवच अगदीं शिरोभागीं घातलें आहे.” राजानें विचारलें, “तें कां ?” वजिरानें उत्तर दिलें, “कारण कीं हुजूरनीं दोन लाख रुपये घोडे घेऊन येणाऱ्या सौदागरांस दिले, पण त्यांची जामिनकी घेतली नाही, किंवा ते, अरबस्तानांत कोठें राहतात वगैरे कांहींच पत्ता विचारून घेतला नाही, तेव्हां यापेक्षां अधिक मूर्खपण तें कोणतें ?” बादशहा म्हणाला, “वरें, पण जर ते घोडे घेऊन येतील तर मग तूं काय करशील ?” वजीर म्हणाला “मग मी त्यांचीं नांवें मूर्खांच्या शिरोभागीं घालीन व हुजूरचें दुसऱ्या नंवरावर घालीन !”

26. Notes. Make गृहस्थ the nominative ; कसेंही करून—

for God's sake, for goodness' sake ; जरा करपलेली—slightly burned ; थट्टेची—for joking.

पोटदुखीचे औषध :—एका गृहस्थाच्या पोटांत मनस्वी दुखू लागले. तेव्हां तो वैद्याकडे गेला आणि म्हणाला, “वैद्यबुवा, कसेही करून मला औषध द्या, नाहीतर मी आज मरतो” वैद्याने त्यास पुसले, “आज तुम्ही काय खाळे? गृहस्थ म्हणाला, “कांहीं नाही, भाकरी खाल्ली ती जरा करपलेली होती.” हे ऐकून वैद्य म्हणाला, “तुझे डोळे मला पाहू दे.” असे म्हणून त्याने आपल्या नोकरास डोळ्यांचे औषध आणायला सांगितले. ते ऐकून गृहस्थ म्हणाला, “वैद्यबुवा, ही का थट्टेची वेळ आहे? मी पोटदुखीने मरत आहे आणि तुम्ही तर डोळ्यांचे औषध आणायला सांगतां, हें कसे? पोटदुखीचा आणि डोळ्यांचे औषधाचा काय संबंध?” वैद्य म्हणाला, “बावा, तुझे डोळे मला प्रथम बरे केले पाहिजेत. कारण काळें व पांढरें यांतला भेदच तुला कळत नाही; नाहीपेक्षां करपलेली भाकर तूं खाल्ली नसतीस!”

27. Notes. नोकरी बजावणें—to do one's duty ; मागें फिरा etc.—when he heard the trumpet sound a retreat.

आज्ञाधारकपणा :—एक कप्तान लढाई आटोपल्यावर आपल्या सरदारांशीं बोलत असतां त्यानें त्यांना विचारलें, “आज आपली नोकरी सर्वोत्कृष्ट कोणी बजावली?” कोणी म्हणाले, अमुक मनुष्य आज फार शौर्यानें लढला; कोणी दुसऱ्या कोणाची स्तुति केली. कप्तान म्हणाला, “नाहीं; तुम्हीं सर्व चुकतां. आजच्या प्रसंगी रणांगणांत ज्यानें शत्रूवर घाव घालण्याकरितां हात वर उचललेला अवून मागें फिरा, असा तुतारीचा शब्द ऐकतांच घाव न घालतां ज्यानें तो खालीं केला, तोच शिपाई श्रेष्ठ होय, व ही त्याची पूर्ण आणि तत्पर आज्ञाधारकता त्याच्या नोकरीची सर्वोत्कृष्ट बजावणी समजली पाहिजे.”

28. Notes. आपल्या जहाजांत जाऊन बसला—went on board his own ship ; सुकाणू धरणारा—the helmsman ; भयानें गर्भगळित झाला—was seized with terror ; झगा—mantle ; अंधःकारपटल—the mask of darkness.

पेरिक्लिस आणि ग्रहण :—पेरिक्लिस मोठें आरमार बरोबर घेऊन मोहिमेवर जाण्यास निघाला व आपल्या जहाजांत जाऊन बसला. त्याच संधीला

सूर्यग्रहण लागलें. आकाशांत अंधःकार पसरला व हें काय अरिष्ट आहे, असा सर्वास धाक पडला. आपल्या गलबतावरचा सुकाणू धरणारा भयानें अगदी गर्भगदित झाला आहे असें पाहून पेरिक्लिसने त्याच्या तोंडावर आपला झगा टाकला व त्यास पुसलें, “ यांत कांहीं भीतिप्रद आहे काय ? व कांहीं अरिष्ट तुझ्यावर येतें आहे असें तुला वाटतें काय ? ” तो म्हणाला “ नाही. ” पेरिक्लिस म्हणाला, “ मग यांत व त्यांत भेद काय ? एवढेंच की, आकाशावर पडलेलें अंधःकारपटल झग्यापेक्षां मोठें आहे.”

29. Notes. राखण करणें—to guard (Make the sentence subordinate to the first); परेड झाली—a review was held; रांगेनें—in single file; चवताळून—furiously; पुढें सरसावणें—to rush.

इमानी कुत्रा :—पिन्हास राजा प्रवास करित असतां त्याला वाटेंत एक कुत्रा आढळला तो एका शवाची राखण करित होता. कांहीं खाल्ल्यावांचून तीन दिवस एकसारखा हा कुत्रा येथें बसला आहे व प्रेताला सोडीत नाही असें राजास कळल्यावरून त्यानें शव पुरण्याचा व कुत्रा बरोबर घेऊन चालण्याचा हुकूम फर्माविला. कांहीं दिवसांनंतर शिपायांची परेड (review) झाली, व राजासमोरून ते रांगेनें गेले. कुत्रा तेथें होता. तो स्वस्थ बसला होता, त्यानें हूं का चूं केलें नाही. पण आपल्या धन्यास ज्यांनीं मारलें होतें, ते समोरून जातांना दृष्टीस पडतांच तो चवताळून पुढें सरसावला व त्या शिपायांच्या अंगावर भुंकूं लागला. त्याच वेळीं राजाकडे बळून त्यानें अशी कांहीं मुद्रा दाखविली कीं, राजास व इतर लोकांस ते लोक कांहीं तरी दोषी आहेत असा वहीम प्राप्त झाला. म्हणून राजाच्या हुकुमावरून त्यांस पकडले आणि चौकशी केली; तेव्हां त्यांनीं आपला गुन्हा कबूल केला.

30. Notes. त्याच्या मनांत आलें कीं कीर्ति मिळवावी—who aspired to fame; तमाशा दाखवून etc.—by entertaining the people with some amusing exhibition; बक्षिसाच्या लालचीनें etc.—the hope of a reward attracted a large crowd of exhibitors from all parts; नकल्या—a fool, a jester; हा आतां काय करील etc.—fixed their eyes upon him, awaiting with keen

and curious interest his performance; केंकणें—to grunt; केंकण्याची नक्कल केली etc.—imitated the grunting of a pig so exactly; झाडा घेणें—to search one's person.

मागें एके वेळेस रुमनामें राजधानींत एक मोठा धनवान् शेट होता. त्याच्या मनांत आलें कीं, लोकांस तमाशा दाखवून, त्यांस रंजवून कीर्ति मिळवावी. म्हणून त्यानें शहरांत जाहिरनामा लावला कीं, नवा उत्कृष्ट तमाशा कोणी दाखवील तर त्यास मोठें बक्षिस मिळेल. अशी आवाइ पडल्यावर बक्षिसाचे लालुचीनें जिकडून तिकडून तमाशेवाले आले. त्यांमध्ये एक नकत्या होता; तो म्हणाला कीं लोकांनीं कधीं पाहिला नाहीं असा तमाशा मी करून दाखवीन. ह्या गोष्टीचा पुकारा होऊन तो खेळ पाहावयास सर्व शहर लोटलें. रंगभूमीत अशी दाटी झाली कीं, कित्येकांस उभें राहण्यासही जागा मिळेना. मग तो नकत्या एकटाच पुढें आला. त्याजवळ दुसरें कोणी नाहीं व सरंजाम कांहीं नाहीं असें पाहून हा आतां काय करील म्हणून त्याकडे डोळे लावून लोक कौतुकानें पाहूं लागले. तेव्हां त्या नकत्यानें आपलें मस्तक उरावर टेंकून डुकराच्या पोराच्या केंकण्याची नक्कल केली. ती इतकी हुबेहुब झाली कीं, खरेंच डुकराचें पोर त्याच्या खाकेंत आहे असें त्यांस खास वाटून त्याचा झाडा घेतल्यावांचून त्यांस राहवेना. त्याचा झाडा घेतल्यावर जेव्हां त्याजपाशीं कांहीं सांपडलें नाहीं, तेव्हां लोकांनीं त्याची वाहवा करून वाख, गणीला सुमार ठेविला नाहीं.

31. Notes. दिनचर्या—daily life; देवाचें नामस्मरण—prayers; जरूरीचीं तितकीं कामें पाहत—disposed of such public business as was urgent; स्नानसंध्या-पूजा—devotions, worship; कोणी विद्वान... संभाषना होई—He received visits from Pandits and Shastries, and bestowed suitable gifts on each, according to their worth; रोजचे वर्दीवाले—the daily reporters; कमजास्ती गोष्ट—anything particular; कारभारास बसत—proceeded to transact public business; कामें वांटून दिलीं होती—duties were assigned; वर्दी घेणें—to receive reports; दुसरें कामें सांगणें—to issue fresh orders/instructions; बातम्या—reports. खलवत करणें—to consult with.

नाना फडणवीस यांची दिनचर्या:—नानांची दिनचर्या खाली

लिहिल्याप्रमाणें होतीः—ते नेहमीं अरुणोदयावरोदर उळत. मुखमार्जन आटोपल्यावर थोडा वेळ देवाचें नामस्मरण करून कांहीं वेळ जहरीचीं तितकीं कामें पाहत असत. नंतर स्नानसंध्या, पूजा वगैरे नित्य कृत्यांत दोन तास घालवीत. याच वेळीं कोणी विद्वान् शास्त्री, पंडित वगैरे नवीन आले असतील त्यांच्या तारतम्यानें भेटी होत व त्यांची यथायोग्य संभावना होई. इतकें होईतों प्रहर दिवस येई; नंतर ते पालखीत बसून देवदर्शनारितां वेलवागेंत जात. तेथें गेल्यावर हातपाय धुवून सोवळें नेसणें होईपर्यंत शहराचे रोजचे वर्दीवाले येऊन त्यांनीं वाजार जिनसांचे निरख वाचून दाखवावे व शहरांत कांहीं कम-जास्ती झालेली गोष्ट कळवावी. नंतर सुमारे घटकाभर देवाची पूजा करून सवडीप्रमाणें एखादा विष्णुसहस्रनामाचा पाठ म्हणत. नंतर ते आपल्या वाड्यांत परत जाऊन वाराव्या घटकेच्या अमलांत भोजन करीत; भोजनोत्तर घटकाभर विश्रांति घेण्याचा त्यांचा परिपाठ असे. नंतर ते कारभारास बसत, ते सायंकाळचा घटका दिवस राहो तो जाग्यावरून हलत नसत. सरकारी काम आटोपल्यावर दोन घटका विश्रांति घेत, किंवा बाहेर कोठें देवदर्शनास वगैरे जावयाचें असल्यास जात; किंवा सरकारवाड्यांत दरवार भरावयाचा असला तर तिकडे जात; त्यांच्या भरंवशाची कांहीं सुस्तडी मंडळी होती व त्यांपैकीं निर-निराळ्या असामींकडे निरनिराळीं कामें वांटून दिलीं होती, त्यांची वर्दी घेणें व विचारपूस करून त्यांस दुसरीं कामें सांगणें हें ह्यानंतर होत असे. मग सायं-संध्या, कांहीं नियमित स्तोत्रपाठ व उपहार होत असे. यानंतर प्रहररात्रीपासून मध्य-रात्र होईपर्यंत गुप्त हेरांनीं आणलेल्या बातम्या ऐकणें, कोणाचीं पत्रें आलेलीं असल्यास तीं पाहणें व त्यांचीं उत्तरें लिहिणें, कारभारी मंडळीशीं खलवत करणें, हीं कामें होत. नंतर दीड प्रहर काय तो निद्रा घेण्यांत येत असे.

रा. खरेकृत नाना फडणविसांचें चरित्र

32. Notes. सृष्टीचें अवलोकन करूं लागलों—began to observe Nature; ज्या गोष्टींकडे पूर्वी लक्ष पोहोंचलें नव्हतें—what had escaped my attention before; उपमादि अलंकार सुचावे etc. —that similitudes and other figures of speech may be suggested by the imagination; स्मृतिरूप पटावर—on the canvas of my memory; त्यांजकडे पाहत उभी राहो—stood gazing on them; ते त्यास सर्वदा उपस्थित पाहिजेत—He must be always

familiar with them ; जें विशाल असल्यामुळें प्रचंड etc.—that which is awful from its vastness and that which is graceful from its smallness ; सदाचरणाकडे प्रवृत्ति व्हावी etc.—to make one love virtue, and abstain from vice ; उपदेश गोड लागून—that his teaching may be interesting and impressive.

मग कवि होण्याचा निश्चय केल्यावर या नवीन उद्देशानें जेव्हां मी सृष्टीचे अवलोकन करूं लागलों, तेव्हां पूर्वी पाहिलेली सृष्टि मला नवीन भासू लागली. ज्या गोष्टीकडे पूर्वी लक्ष पोहोचत नव्हतें, त्या लक्षांत येऊं लागल्या. सर्व प्रकारच्या माहितीची मला गरज वाटूं लागली. नाना प्रकारचे उपमादि अलंकार सुचावे व मनोरंजक वर्णन करतां यावें, म्हणून पर्वतावर व अरण्यांत मी पुष्कळ फिरलों ; अनेक प्रकारच्या वृक्षांच्या व पुष्पांच्या तसविरी स्मृतिरूप पटावर उतरून घेतल्या ; पर्वतांचे मोठमोठे कडे राजमंदिरांचीं शिखरें यांचें एकसारखें लक्ष देऊन अवलोकन केलें. कधी कधी वनांत एखादा चांगला स्वच्छ ओढा वाहतांना दृष्टीस पडला असतां, त्याच्या वळणावळणांनीं त्याच्या तीरावरची शोभा पहात पाहत मी कोस कोस लांब जाईं व कधी कधी संध्याकाळीं पश्चिमेस चित्रविचित्र रंगाचे मेघ दिसतात व क्षणोक्षणीं त्यांचे आकार बदलत असतात त्यांजकडे पहात उभा राहीं. कवीला अनुपयुक्त असा विषय नाही. या सृष्टींत जे अत्यंत रमणीय किंवा अत्यंत भयंकर विषय आहेत, ते त्यास सर्वदा उपस्थित पाहिजेत. जें जें विशाल असल्यामुळें प्रचंड किंवा सूक्ष्म असल्यामुळें गोजिरवाणें असेल, त्या सर्वांची त्यास माहिती पाहिजे. वागांतील झाडें व अरण्यांतील जनावरें, जमिनींतील खनिज पदार्थ, आकाशांतील ग्रह, तारे वगैरे सर्व विषयांचें ज्ञान त्यास पाहिजे. कवीचा मुख्य उद्देश म्हणजे वाचकाच्याची सदाचरणाकडे प्रवृत्ति व्हावी व दुराचरणापासून निवृत्ति व्हावी हा आहे आणि या प्रकारचा त्याचा उपदेश गोड लागून मनांत ठसविण्याविषयी प्रसंगवशात् सर्व प्रकारच्या कल्पना त्याच्या उपयोगी पडतात.

—रासेलस.

33. मी फार आंखूड आणि मऊ अशां गवतावर पडलों होतों. या जागी मला अशी गाढ झोंप लागली कीं माझ्या जन्मांत अशी झोंप लागल्याचें मला आठवत नाही ; आणि मीं मोडून पाहिलें तर सुमारे नऊ तास झाले असें वाटलें,

कारण मी जागा झालों तेव्हां नुकताच सूर्योदय झाला होता. मी उठण्याचा प्रयत्न केला, पण मला हालतांही येत नव्हतें ; कारण मी जेव्हां उताणा वळलों तेव्हां मला असें आढळलें कीं माझे हात आणि पाय प्रत्येक वाजूनें जमिनीस घट्ट बांधले आहेत आणि माझे केंस जे जाड आणि लांब होते, तेही त्याचप्रमाणें बांधलेले आढळले. त्याचप्रमाणें माझ्या खाकांपासून तों माझ्या मांड्यांपर्यंत माझ्या शरिराभोंवतीं मला कित्येक बारीक बंद आढळले. मला फक्त वर पाहतां येई. सूर्याचा ताप प्रखर होत चालला आणि उन्हांनें माझ्या डोळ्यांत त्रास झाला. माझ्या आसमंतांत कांहीं गलबला चालला आहे असें मी ऐकलें. परंतु मी अशा अवस्थेंत पडलों होतो कीं तेथून मला आकाशाशिवाय इतर कांहीं दिसत नव्हतें. थोड्याच वेळानें माझ्या डोळ्या पायावर कोणी जिवंत प्राणी चालत आहे असें मला वाटलें, व हा प्राणी माझ्या हनुवटीजवळ हळूहळू आला. आतां माझ्याकडून होईल तितका प्रयत्न करून मी जेव्हां माझे नेत्र खालच्या वाजूस वळवून पाहिलें, तेव्हां माझ्या नजरेस असें आलें कीं पाठीवर तूणिर आणि हातांत धनुष्यबाण घेतलेला सहा ईचापेक्षां देखील कमी ऊंचीचा, हा एक मानवी प्राणी आहे.

Bombay Matric., 1905.

34. Notes. अरती तरी ये—please come near; नाडी पाहणें—to feel the pulse.

कोल्हा आणि कोंवडी :—एक कोल्हा एका खोपटीत शिरून कांहीं खावयास मिळवें म्हणून खालींवर पाहत होता. त्यानें तेथें एक कोंवडी पाहिली. ती माळ्यावर उंच बसली होती म्हणून तिजपाशीं त्यास जाववेना ; तेव्हां तो तिची प्रशंसा करून म्हणतो, “ ताई, तुझा काय गे समाचार आहे ? तुला फार वरें वाटत नाही ; घरांतच निजून असतेस असें मी ऐकिलें, तेव्हांपासून ताई, मी तुला खरेंच सांगतो, मला असें दुःख झालें आहे कीं रात्रंदिवस झोंप लागत नाही. तर, गडे, खरेंच सांगं मला, तूं आतां कशी आहेस ? अरती तरी ये, मला तुझी नाडी तरी पाहूं दे. ” असा तो बोलतो आहे, मध्ये मध्ये तिला नांवाजतो आहे असें पाहून कोंवडी त्याला बसल्या जागेवरूनच उत्तर करिते, “ खरेंच रे भाऊ, तूं ऐकलेस तें खरेंच ; असलें दुखणें मला मागे कधीही आलें

नव्हतें. मीं आतां खालीं तुजकडे आलें असतें ; पण वैद्यानें मला सांगितलें आहे कीं कोणास जवळ येऊं देऊं नको, आणि कोणाजवळ जाऊं नको. म्हणून, रे भाऊ, मला खालीं येववत नाहीं. आतां तूं या वेळेस जा ; सध्यां मी इतकी अशक्त झालें आहे कीं तुझ्याजवळ चालत आलें तर माझा प्राण निघून जाईल ”

Bombay Matric., 1881.

35. Notes. शांतता करणे—to pacify; दुसऱ्या बाजूनें—on the other hand; अनियमित सैन्य—an irregular force; धिमेपणा—patience; खंबीरपणा—firmness.

खानदेशांत देशाची शांतता करणे अधिक कठिण होतें. तेथील लोक-संख्येंत भिल्लांचा भरणा मोठा होता, आणि मोकळ्या प्रदेशांतून वंडखोरांस लवकर नाहीसें केलें, तरी सातपुड्यांतील डोंगरी मुखुख व पश्चिमेकडील रोगट रानें ताऱ्यांत आणणें तितकें सोपें नव्हतें. त्यासाठीं वरेंच सैन्य तयार ठेवावें लागलें; त्याचें ठाणें मालेगांव येथें होतें. डोंगरांत पहारे ठेवावे लागले, आणि दंगेघोपे करणारांस कडक शासन करावें लागलें. दुसऱ्या बाजूनें, भिल्ल लोकांनीं जमिनीची लागवड करावी म्हणून सवलती देण्यांत आल्या. जे कोणी वसाहत करून राहण्यास कबूल असतील, त्या सर्वांस अगाऊ पैसे दिले, व जमिनी फुकट दिल्या. नाईकांना तनखे करून दिले. त्यांचें काम डोंगरांतील वाटा राखण्याचें होतें. आणि शेवटीं, लोकांना उद्योग मिळावा म्हणून भिल्लांचें एक अनियमित सैन्य तयार करण्यांत आलें. त्या लोकांच्या आळशी संवयीमुळें व शिस्तीच्या कंटाळ्यामुळें हे मुळचे सर्व प्रयत्न फसले; तथापि सर जेम्स ऊट्रम् यांस, आपल्या आंगच्या धिमेपणामुळें आणि खंबीरपणामुळें, व या गुणांस भिल्ल लोकांच्या स्वभावाच्या पूर्ण ओळखीची त्यांस जोड मिळाल्यामुळें, नंतर एक भिल्ल सैन्य तयार करण्याच्या कामांत यश आलें, आणि खानदेशांत हळूहळू शांतता स्थापन झाली.

Bombay Matric., 1906 (slightly altered)

36. Notes. महापराक्रमी—valiant; पुढ सरसावणें—to press forward; स्वामिनिष्ठ—loyal; मार्गे परतविणें—repulse: रक्तबंधाळ—bleeding.

पोरस राजा हा महापराक्रमी बादशहा शिकंदर याच्याशीं लढत असतां त्याला मोठी जखम झाली आणि तो आपल्या हत्तीवरून खालीं पडला. तो मेलाला

असें समजून त्याचीं शस्त्रें आणि मूल्यावान् वस्त्रें काढून ध्यात्रीं त्या हेतूनें शत्रूचे लोक पुढें सरसावले. परंतु तो स्वामिनिष्ठ हत्ती आपल्या धन्याच्या शरीरावर उभा राहिला, आणि ज्यांनीं जवळ येण्याचा प्रयत्न केला त्या सर्वांस त्यानें मार्गें परतविलें. हें पाहून शत्रूचे शिपाई भिऊन गेले. त्या विधासू हत्तीनें रक्तचंचाळ झालेल्या आपल्या धन्याला सोडेंनें उचलून पाठीवर घेतलें ; इतक्यांत पोरसाचे सैनिक धांवून आले व त्यांनीं आपल्या राजाचा वचाव केला. विचारा हत्ती मात्र कांहीं वेळानें मेलाला ; कारण, धन्याचें रक्षण करीत असतां त्याला पुष्कळच जबर जखमा झालेल्या होत्या.

37. माझ्या भावानें थैल्या पुन्हां जागच्या जागीं ठेविल्या ; त्यानंतर त्या आंधळ्या माणसांपैकीं एक त्यास म्हणतो,—“ सायंकाळच्या भोजनाकरितां कांहीं राखून ठेवण्याची जरूर नाहीं ; कारण, लोकांकडून मला इतकें अन्न मिळालें आहे कीं तें आपणां तिघांस पुरेसें आहे. ” असें म्हणून त्यानें त्याच वेळीं आपल्या थैलींतून भाकरी, चक्का, आणि कांहीं फळें बाहेर काढिलीं, व तीं मेजावर ठेवून त्यांनीं भोजनास आरंभ केला. माझ्या भावाच्या उजव्या हाताकडेस जो वाटमान्या वसला होता त्यानें त्यांपैकीं उत्तम उत्तम वस्तू काढून घेतल्या आणि तो त्यांच्याबरोबर खाळें लागला ; परंतु, आवाज होऊं नये म्हणून जरी त्यानें हवी तेवढी काळजी घेतली तरी माझ्या भावानें त्याचा जवडा वाजतांना ऐकिला, आणि तो लागलाच ओरडून म्हणाला, “ आपला हात झाला ! आपल्यामध्ये परका माणूस आहे. ” असें म्हणून त्यानें आपला हात पुढें सरसाविला, व वाटमान्याचा दंड पकडून तो “ चोर, चोर ! ” म्हणून ओरडूं लागला, आणि त्याच्या अंगावर तुटून पडला, व त्यास ठोसे मारूं लागला. दुसरे आंधळेही याचप्रमाणें त्या वाटमान्याच्या अंगावर तुटून पडले. त्या वाटमान्यानें आपणाकडून करवेल तेवढा वचाव केला, आणि तो त्यांच्याही पेशां मोठ्यानें “ चोर, चोर ! ” म्हणून ओरडूं लागला.

38. Notes. कविता म्हणून दाखविणें—to recite a poem ;
उध्वस्त होणें—to be laid waste.

सज्जन आणि सुज्ञ मनुष्यास मोठल्या संकटांत काय करतां येईल हें आल्फ्रेड यांचा इतिहास दर्शवितो. अगदीं लहान मूल असतां तो आपल्या

आईला जुन्या कविता म्हणून दाखवीत असे. एक दिवस ती आपल्या मुलांस म्हणाली, “तुमच्यापैकी ज्याला या पुस्तकांतील कविता पहिल्याने पाठ म्हणता येईल त्याला हें पुस्तक मिळेल.” अशी गोष्ट सांगतात की लहान आल्फ्रेडने ती सर्व कविता लौकर पाठ केली, आणि चुक्रीशिवाय आईला म्हणून दाखविली. हें खरें असेल तर तें हा मुलगा चार वर्षांच्या वयाचा होण्यापूर्वी घडलें असेल; कारण त्या वयाचा असतां चापानें त्यास रोम येथें पाठविलें, व तो पुन्हा आपल्या आईला भेटला नाहीं. तो राजा झाल्यावर इंग्लंड देशाचा पुष्कळ भाग देन्स लोकांच्या लुटालुटीमुळे उध्वस्त झाला होता. त्यांच्याशीं त्यानें युद्ध केलें, आणि त्यांत तो पराभव पावला. आणि त्याच्या तेव्हांपासून त्यांना जिंकण्याच्या निष्फळ झटापटी चालल्या होत्या. केव्हां केव्हां तो त्यांच्याशीं लढाई करी, केव्हां त्यांस पैसे देऊन (वाटेस) लावी; परंतु लांच घेऊनही पुन्हां पुन्हां समुद्रापलीकडून इंग्लंड देश जिंकण्याकरितां त्यांच्या झुंडीच्या झुंडी येतच असत.

Bombay Matric, 1867, (slightly altered).

39. Notes. बतावणी करणें—to pretend.

युरोप खंडामध्ये फ्रान्स म्हणून एक मोठा देश आहे. त्यांत एक नदी आहे. तिजमध्ये एक वेळ एक लहान मुलगी पडून बुडून मरत होती. तें एका आठ वर्षांच्या मुलाच्या दृष्टीस पडलें. ती मुलगी कोण होती हें त्याला नक्की माहित नव्हतें, तरी तिला वाहेर काढण्यास त्यानें नदींत एकदम उडी टाकिली, आणि मग पाहूं लागला तों, ती आपली धाकटी बहीण आहे असें त्याला समजलें. तेव्हां त्याला फार आनंद झाला. पण, कपडे भिजवून खराब केल्या; वद्दल आतां आपल्या बहिणीस वोलणीं खावीं लागतील त्यास काय करावें, हा त्याला एक मोठा विचार पडला. तेव्हां त्या आठ वर्षांच्या उदार मुलानें आपल्या कल्पनेनें घरीं अशी बतावणी केली कीं, त्यानें तो सगळ्या अपराध आपणावर घेतला, आणि त्याबद्दल जी शिक्षा झाली ती अगदीं निमूटपणें सोसली. ही गोष्ट लोकांस प्रसिद्ध होऊन सरकारांतही कळली. तेव्हां सरकारनें त्या मुलाला चांगलें वक्षिस दिलें.

Bombay Matric., 1884.

40. एक अरब एके वेळीं रानांत वाट चुकला. त्याच्या जवळची पोटगी थोडक्या वेळांत सलून गेली, आणि त्याला कडकडीत उपवास पडूं लागले. तो फिरत फिरत एका मदानांत आला; आणि तेथें पाहूं लागला तो तेथले तंबू वगैरे नुकतेच उपटलेले आहेत असें त्याच्या दृष्टीस पडलें, आणि त्याला अशी आशा उत्पन्न झाली कीं निघून गेलेल्या प्रवाशांनीं टाकून दिलेला शिळपाका भाकरतुकडा आपणांस सांपडेल; परंतु ती आशा निष्फळ झाली. त्याला भाकरीचा एक तुकडा देखील सांपडला नाहीं; तो निराश होऊन बारीक दृष्टीनें इकडेतिकडे पाहत असतां, त्याला एकाएकीं एक लहानशी पिशवी दिसली. ती चटकन् वर उचलून त्यानें पाहिलें तो तिचें तोंड गच्च बांधलेलें आहे आणि तीत कांहीं कठिण वस्तू खचून भरलेल्या आहेत असें त्याला आढळलें. आणि त्याच्या मनांत आलें कीं त्या खारका असाव्या. म्हणून त्यानें मोठ्या आशेनें आणि लगबगीनें पिशवीचें तोंड उघडिलें, आणि पाहतो तो तीत मोठमोठीं मूल्यवान रत्नें भरलीं आहेत. त्यांजकडे पाहून आणि तीं जमिनीवर आदळून तो म्हणाला, “अरे, हीं मोत्यें ! हीं मला काय करावयाचीं आहेत !” पुढें त्याच्यानें चालवेना, म्हणून तो तेथेंच टेंकला, आणि त्याच ठिकाणीं अन्न अन्न करून मरण पावला. लाख रुपयांचीं मोत्यें त्याच्याजवळ पडलीं होती, त्यांच्या योगानें त्याचा जीव वांचला नाहीं; ह्याच जर आप्या दोन आप्यांच्या खारका असत्या, तर त्याचा जीव खचित जगला असता.

Bombay Matric., 1884.

41. Notes. स्नायु—muscles; अभ्यास—practice; ताठर—strong, able-bodied; चौरंग—frame; तसू—an inch; घेर—circumference; गुण्यासारखी—at right angles; मानेवर दावणें—to press against the neck; जाड—thick; तटातट तोडणें—to snap asunder; मुद्दसांड करणें—to lift from the ground.

स्नायूंची शक्ति :—प्राण्यांच्या अंगीं बळ म्हणून जें आहे तें स्नायूंचे वर आहे. सर्वांच्या स्नायूंची शक्ति सारखी नसते. कोणाची फार, तर कोणाची थोडी असते. ओझें वाहणारे, कुस्ती करणारे, वगैरे लोक अभ्यासान आपल्या स्नायूंची शक्ति वाढवितात.

लंडन शहरांतील जे मोठे ताठर ओ नेकरी असतात, ते अदमासें दोनशें

पोंड, म्हणजे सुमारे अडीच मण ओझे वाहतात. तुर्क देशांत तर असे ओझेकरी आहेत म्हणून ऐकतो की ते लहानपणापासून ओझे वाहण्याचा अभ्यास करितात, यामुळे त्यांस सातशे पोंडांपासून नऊशे पोंडांपर्यंत ओझे वाहण्याचें सामर्थ्य येतें. सर्वांहून जो निर्वल मनुष्य त्याला (देखील) सवाशे पोंड वजनाचें ओझे हातानें भुइसांड करतां येतें. आणि वळकट आहे त्याला तर चारशे पोंड भुइसांड करतां येतें.

तोफम नामें एक सुतार इंग्लंडांत होता, त्याला आठशे पोंड वजनाचें ओझे भुइसांड करतां येत असे. एक वेळ त्यानें छपन्न पोंडांचें वजन सहा फूट लांबीच्या चौरंगाच्या शेवटास लावून तो चौरंग आपल्या दांतांनीं व गुडघ्यांनीं उचलिला होता. एकदां त्यानें तीन तसू घेराची लोखंडी पहार आपल्या डाव्या मनगटावर गुण्यासारखी बांधिली, आणि तशीच एक दुसरी पहार मानेवर दावून बांधिली, आणि पुन्हां ती सरळ केली आणि दोन बोटांइतका जाड तेंगाचा दोर त्यानें तटातट तोडिला.

42. Notes. ईश्वर—Providence ; प्रमाण—evidence ; निवारण होणें—to be kept off ; विचार—consideration ; शरीरांतील कामें—bodily functions ; खळ न पडतां—without interruption ; व्यापार—functions ; सुमार पहावा—one should shape one's life.

झोंप :—आपणास न कळतां झोंप लागते हें ईश्वराच्या शहाणपणाचें प्रमाण होय. झोंप लागण्याच्या प्रकाराचा विचार जर आपण करावयास लागलों, तर त्यानेंच झोंपेचें निवारण होतें. आपण विचार करण्याचें काम सारें बंद केल्यावांचून आपणांस झोंप लागायची नाही. झोंप न बोलवितां येते, ह्या अवस्थेंत विचाराचा कांहीं संबंध नाही. झोंप आणण्याविषयी आपला जितका जितका प्रयत्न अधिक, तितकी तितकी झोंप आपणापासून दूर होते. झोंप मनुष्यास आवश्यक असून सुखकारक अशी ईश्वरानें करून ठेविली आहे, आणि ही झोंप मनुष्याच्या ज्ञानशक्तीच्या व इच्छेच्या पलीकडे आहे.

हा विचार अंमळ पुढें चालवून झोंप लागल्यावर आपली किती चमत्कारिक अवस्था होते ती पाहा ! जागृत असतां जे जे पदार्थ आपण पाहतों ते ते पदार्थ आपणास नाहीतसे होतात. आणि जिवंत असून जिवंत

आहों हें आपणांस समजत नाही. हृदयाचें उडणें, रक्ताचें वाहणें, भक्षित्यांचें पचणें, निरनिराळ्या रसांचें उत्पन्न होणें अशीं शरीरांतील सर्व कामें खळ न पडतां व अव्यवस्था न होतां यथास्थित चालतात. आपला जीवात्मा झोंपेंत अगदीं स्तब्ध म्हणजे व्यापारशून्य होतो ; आणि जागृत अवस्थेमध्ये जे विषय मनांत भिन्न भिन्न रूपांनीं भासत असतात ते विषय जशी जशी झोंप लागत जाते तसे तसे एकमेकांत मिसळत जातात. इंद्रियें मंद होत होत आपला व्यापार सोडितात. स्नायूंची गति मंद होतां होतां शेवटीं शरीराचा सर्व ऐच्छिक व्यापार बंद राहतो. एकूण झोंपी गेलेल्या मनुष्याची अवस्था सर्व प्रकारें चमत्कारिक आहे. तितकी चमत्कारिक दुसरी अवस्था मिळण्याजोगी बहुतकरून एकच राहिली आहे. जो कोणी ह्या झोंपेचा विचार करील त्याला त्या दुसऱ्या अवस्थेची आठवण होईलच होईल. ती दुसरी अवस्था कोणती म्हणाल तर महानिद्रा, म्हणजे मृत्यु होय. आपणाला न कळतां आतां जशी झोंप येते, तसें आपणाला न कळतां पुढें मरण येईल. त्याच्या येण्याच्यापूर्वी आपण तयार असावें, राहिलेल्या वेळाचें सार्थक करावें, आणि आपलीं चित्तें ज्ञानमार्गाकडे वळतील असा आपण आपल्या आयुष्याच्या दिवसांचा सुमार पाहावा.

Bombay Matric., 1863.

43. Notes. घरदार करणें—to make home; सुखोपभोग—comforts and luxuries; मानमान्यता—respect; (चांगलीं) कामें—good works.

घरदार करण्यासाठीं जितका पैसा जवळ असावा तितका ज्यांच्यापाशीं नाही ते असा विचार करतात कीं, एखाद्या थोराची चांगली गुणवती मुलगी जी आपल्या प्रीतीस पात्र होण्यास योग्य आहे ती जर तिच्या बापाच्या घरांतून आपल्या घरीं आणिली, तर तिला तिच्या बापाच्या घरीं जसे सुखभोग मिळतात तसे आपल्या घरीं मिळणार नाहीत, म्हणून तिला दुःख वाटे; तस्मात् विवाह करूं नये हें वरें, असें मनांत आणून बहुत पुरुष लग्नावांचून तसेच राहतात.

विवाहित स्त्रीची मानमान्यता अविवाहित स्त्रीपेक्षा अधिक आहे खरी, व जिच्या विवाह सुखानें यथायोग्यपणें झाला, तिच्या भाऊवंदांस व इष्टमित्रांस

मोठा आनंद होतो खरा ; तरी अविवाहीत राहिलेल्या स्त्रीला कांहीं लांछन नाही, व तिची अवजूही कमी नाही. किंवाहुना, जसे तिचे गुण व जशी तिची विद्या, त्याप्रमाणें लोकांत तिची योग्यता असते. लोक तिला मानितात, व चौघांत तिला हरएक प्रसंगी आमंत्रण येतें. अविवाहित स्त्रियांपैकी कितीएक स्त्रिया विद्याभ्यास करून कीर्ति मिळवितात. अविवाहित स्त्रियांस घरचें काम थोडें, म्हणून त्यांस फुरसत पुष्कळ सांपडते. त्यामुळें गरीब लोकांचा समाचार घेणें, व त्यांच्या मुलांस शिकविणें व रोग्यांस औषधपाणी देणें वगैरे कामें त्यांच्या हातून घडतात.

Bombay Matric., 1864.

44. Notes. कसब—skill, craft ; आश्रित—dependants.

स्वाभिमान :—ज्या मनुष्यास स्वाभिमान असतो, त्यास पराधीनपणाची मोठी लाज असते. ज्या गुणानें किंवा कसबानें आपला निर्वाह आपणांस करतां येईल, दुसऱ्याच्या तोंडाकडे पाहण्याची गरज लागणार नाही, असा गुण किंवा कसब संपादण्याविषयी स्वाभिमानांनी पुरुष झटत असतो. जो पराधीन झाला त्याचा स्वाभिमान सुटत जातो. जो आज एक प्रकारचा अपमान सोसतो, त्याचा एकच प्रकारचा अपमान होऊन राहत नाही. एक प्रकारचा अपमान सोसला म्हणजे दुसऱ्यांदा होतो. दुसऱ्यांदा सोसला म्हणजे तिसऱ्यांदा ; याप्रमाणें त्याचा अधिकाधिक अपमान होऊन शेवटीं त्यास कोणत्याही गोष्टीची शरम वाटेनाशी होते. श्रीमंतांच्या घरी आश्रित मनुष्यांत वर सांगितलेल्या प्रकारचीं निर्लज्ज मनुष्ये पुष्कळ असतात. अशीं मनुष्ये जन्मास येऊन न आल्यासारखीच होत. किंवाहुना, मनुष्य जातीस तीं केवळ कलंक असें म्हटलें तरी चालेल.

Bombay Matric., 1868.

45. Notes. उमळून पडणें—to be uprooted ; प्रसंग—predicament, plight ; रानोमाळ धांवणें—to run amock.

गाडी सुमारें एक कोस गेल्यावर एकाएकी मोठा वारा सुटला. आकाश ढगांनी व्यापून गेलें. चांदणें सफेत पडलें होतें तें अगदीं जाऊन काळोख पडत चालला. वारा अधिकच वळावला. इतक्यांत मोठ्या झपाट्याने पाऊस आला. अशा प्रकारें मोठें तुफान होऊन गेलें. विलासानंद अगदीं घाबरून गेला. इतक्यांत भिऊन रत्नप्रभेनें त्याचे गळ्यास मिठी मारली. आतां काय करावे

हे त्यास सुचेना. वारा तर इतका झपाट्याचा सुटला की, वरेच मोठे वृक्ष उमळून पडूं लागले. अशा प्रसंगांत एकाएकी पोफळाएवढ्या मोठ्या गारा पडण्यास आरंभ झाला. गाडीवान वाऱ्याच्या झपाट्याने खाली पडला. निविड काळोख होऊन गेल्याने कांहीं दिसेना, मग आसरा वगैरे पाहून गाडी उभी करण्याची गोष्ट बोलण्यासच नको. आवरणारा नसल्याने व वारा मागच्या असल्याने घोडे रानोमाळ धावू लागले. गाडीची दारं मोडून वारा आणि गारा आंत येऊं लागल्या. गाडी दगडास अडकावी व खळ्यांत जावी असें होऊं लागल्याने मोठाले दिसके वसू लागले, आणि ती मोडून एखाद्या ओढ्यांत जाऊन पडते की काय असें होऊन गेलें. रत्नप्रभा तर अगदी मूर्च्छित होऊन त्याचे खांद्यावर टेंकली. तिची अशी दशा पाहून त्याचें अंतःकरण फारच गलबलून गेलें व आतां ह्यांतून प्राण वांचणें कठीण असें त्यास वाटलें.

Bombay Matric., 1869.

46. Notes. मुळीं—to begin with, to start with; आग्रह—obstinacy; जन्मादारभ्य संपादित जो मनास संसर्ग—heredity and environment.

दुराग्रहाचें मूळ :—मुळीं प्रत्येक मनुष्याने आपल्या मनांत असा विचार करावा की, मी जो आपल्या धर्माविषयी अथवा मतांविषयी आज इतका आग्रह धरतो तो कशावरून वरें; याचें मूळ काय? असा आपल्या मनाशीं विचार करून तो या आग्रहाचें मूळ शोधूं लागला, म्हणजे त्याच्या अनुभवास येईल की, जन्मादारभ्य संपादित जो मनास संसर्ग तोच या दुराग्रहाचें कारण होय. ज्या लोकांत माझा जन्म झाला आहे, आणि ज्या विचारांत वालपणापासून माझें अंतःकरण रंगून गेलें आहे, आणि इतरांच्या विचारांशीं आणि माझ्या विचारांशीं तुलना करावयास मला सोय सांपडली नाही, हीच सर्व माझ्या दुराग्रहाचीं मुळे. हा जो मी आज एखाद्या गोष्टीविषयी आग्रह धरतो तोच मी ज्या कुळांत त्या गोष्टीचा इतका आग्रह नाही त्यांत जर जन्मलों असतो, तर असा आग्रह धरून वसलों नसतो.

Bombay Matric., 1871.

47. Notes. लेख—record, reference; कालचक्र—Time, the wheel of Time; डोंगरांत खोदून केलेलीं देवालयें—cave-temples.

लेणीं :—मुसलमान लोकांनीं स्वान्या करून या देशांत आपला अंमल बसविण्याचेपूर्वीं या हिंदुस्थान देशाची स्थिति पुष्कळ अंशीं फार चांगली होती, असें अनेक गोष्टींवरून सिद्ध होतें. प्राचीन काळचे जे कांहीं ग्रंथ राहिले आहेत त्यांवरून, त्या काळच्या व्यापारावरून, त्या काळीं या देशांत अपार संपत्ति होती असे जे यवनलोकांत लेख आहेत त्यांवरून, व त्या काळच्या ज्या कांहीं थोड्या इमारती काळचक्राच्या व दुरभिमानी क्रूर शत्रूंच्या झपाट्यांतून उरल्या आहेत त्यांवरून वर सांगितलेलें अनुमान सिद्ध होतें. याचें प्रत्यक्ष प्रमाण पाहणें असल्यास या देशांतील डोंगरांत व खडकांत कोरून मोठमोठी देवालये तयार केलेलीं हल्लीं आढळतात तीं पाहवी.

Bombay Matric., 1871.

48. Notes. खोडें—logs.

सागूचें झाड :—हा वृक्ष ताडाच्या जातीचा आहे. आफ्रिकाखंडांत व मलाका वेटांत हीं झाडें पुष्कळ होतात. यांची उत्पत्ति भरतखंडांतही कोठें कोठें आहे, परंतु उत्कृष्ट प्रतीचीं झाडें मलाका वेटांत होतात. हें झाड तीस-चाळीस फूट उंच होतें. यापासून सागू करण्याची कृति अशी आहे.—जेव्हां हा वृक्ष पक्व दशेस येतो, तेव्हां तो तोडून त्याच्या बुंध्याचीं दोन-अडीच हात लांब अशीं खोडें करितात; आणि त्यांतील गाभा काढून तो कुटून मग त्याचें वारीक पीठ झालें म्हणजे तें स्वच्छ धुतात; मग वाळवून तें चाळणींत घालून चाळितात; नंतर पेटींत किंवा पिंपांत भरून इतर देशांत विकावयास पाठवितात. या पदार्थाचा खप प्रतिवर्षीं हजारों रुपयांचा होतो.

जो माल देशाच्या खपास पाहिजे त्याच्या बहुधा गोळ्या करीत नाहींत; पीठच ठेवितात. आणि याची भाकर व दुसरे पदार्थ करितात. हा वृक्ष कापला तरी मरत नाहीं, याच्या बुंध्यास अंकुर फुटून एक दोन वर्षांनीं लागलीच नवा वृक्ष तयार होतो.

Bombay Matric., 1875.

49. Notes. पंच—judge.

एका वानरास पंच करून त्यापुढें लांडग्यानें कोल्ह्यावर चोरीची फिर्याद आणिली. त्या पंचायतीचें कौतुक पाहावयास इतर पशूही सभेस आले होते. तेथें

लांडग्याचें बोलणें संपल्यावर कोल्ह्यानें एका गोष्टींत उत्तर दिलें कीं मी लांडग्याची वस्तु चोरली नाहीं. नंतर त्या वादाचा विचार करून वानरांनें सारांश सांगितला. तो लांडग्यास म्हणाला, “अरे, तुझी अशी वस्तू कांहीं नाहीं,” आणि कोल्ह्यास म्हणाला, “तूं ठेव खाल्लीस, यांत कांहीं मला संशय नाहीं.” याप्रमाणें ते दोघेही लुच्चे असें ठरवून सभा उठली.

Bombay Matric., 1867.

50. Notes. पीतरराजा—Peter the great; शिल्पकाम—Arts and Crafts; शिल्पी—craftsman; मिळविणें—to procure.

पीतरराजा राज्य करूं लागला तेव्हां रूस देशामध्ये व्यापार अगदीं नव्हता, आणि शिल्पकामही बहुतकरून नव्हतें, म्हणून ह्या गोष्टी आपल्या राज्यांत असाव्या असें त्यांस वाटलें; परंतु गलबतांशिवाय परमुलखाशीं व्यापार होणार नाहीं, असे पाहून त्यानें हालर्द देशांतला गलबतें बांधणारा एक मनुष्य आपणास मिळविला. परंतु, रूस देशचे शिल्पी अडाणी होते, ह्यामुळे त्याला ह्या कामांत, आणि पहिल्या पहिल्यानें त्यानें जे दुसरे उद्योग केले त्यांत, मोठी अडचण पडत असे. ह्यामुळे त्यानें हुशार असे नव्या उमेदीचे मनुष्य पाहून त्यांस परदेशीं उपयोगी कला शिकण्यासाठीं पाठविलें.

Bombay Matric., 1876.

51. Notes तृषेनें व्यापलेला—oppressed by thirst; रिझविणें—to delight; रात्रिचर श्वापदे—nocturnal beasts.

असा तो मित्रवियोगेंकरून व्यांकुळ झालेला व तृषेनें व्यापलेला अगदीं दीनवाण्या स्वरानें शोक करीत असतां पहांटेचा सुमार झाल्यानें पूर्व दिशा तांबूस दिसूं लागली, जिकडेतिकडे पक्ष्यांचा कलकलाट सुरू झाला, मधून मधून कोकिल पक्ष्यांचे सुस्वर कर्णाला रिझवूं लागले, रात्रिचर श्वापदांची आपापल्या गुहेंत जाण्याची धांदल होऊन गेली. अशा समयीं सुदैवेंकरून ते दोघे अरण्यवासी, हरि ज्या स्थळीं शोक करीत होता त्या स्थळीं आले. इतक्यांत हरीचे दीनवाणे शब्द त्यांनीं ऐकले, तेव्हां एवढ्या वेळीं या निर्जन स्थळीं कोण रडत असेल वरें अशा संशयानें ते एकमेकांस म्हणतात, “येथें मनुष्याचें वारेंही नसतां या वेळेस कोण रडत आहे? हाय! हाय! विचारा

किती हो दीनवाण्या स्वरानें रडत आहे ! वापड्यास एवढें कोणतें संकट पडलें आहे कीं त्याच्यानें शोक केल्यावांचून राहवत नाही ? ”

“ होय, तूं म्हणतोस तें खरें आहे ; पण एवढ्या वेळीं येथें कोण रडत असेल बरें ! मला वाटतें हें श्वापद नसेल ना ? कारण, अशा विकट जागीं रानटी श्वापदांच्या जवळ्यांत आपल्या प्रिय प्राणांची आहुति देण्यास कोण तयार होईल ? आपण नेहमीं सर्व अरण्याभर रात्रंदिवस फिरत आहोंत तर आपणांस जपावें लागतें ! ”

“ नाही रे दादा ! खरोखर, हें जनावर नाही. जर तूं नीट कानोसा घेऊन ऐकशील तर तुझी खात्री होईल. ”

Bombay Matric., 1879.

52. Notes. अव्रूचें काम—honourable employment or service ; देहांत शिक्षा—Capital punishment.

अव्रूच्या कामांकडे मीं आपलें सर्व आयुष्य घालविलें आहे व माझ्या मनाला खाण्याजोगें कर्म माझ्या हातून आजपर्यंत घडलें नाहीं, त्यामुळें मरणाचें भय मला अगदीं वाटत नाहीं. अशा संकटसमयीं मी आपणांस एकच प्रार्थना करतो ती आपण मान्य केली असतां मरणसमयीं मला दुःखांत सुख होईल. आपण माझी एवढी प्रार्थना नाकारणार नाहीं अशी मी आशा धरून आहे. माझ्यासारख्या शिपायाविषयीं आपल्या मनांत करुणा येऊन माझ्या अव्रूला अनुरूप असा देहांत शिक्षेचा प्रकार आपण योजालच असें समजून मी अशी विनंति करतो कीं, मला फांशी न देतां माझ्या अव्रूस योग्य असा दुसरा जीव घेण्याचा मार्ग योजण्यांत यावा. तसें झाल्यानें आपला मजवर मोठा उपकार होईल व माझ्या प्रार्थनेचा आदर होण्याजोगे माझ्यामध्ये कांहीं गुण आहेत असें वाटून क्षणभर आनंद होईल.

Bombay Matric., 1880.

53. Notes. अपलाप करणें—to hide, to conceal ; तुझें कपाळ फुटलें असें समज—you must look upon yourself as the most luckless of men.

राजाचें भाषण ऐकून शकुंतला मूर्च्छित झाली. रागानें तिचे डोळे लाल झाले, व राजाकडे पाहून ती त्यास म्हणाली, “ महाराज, आपणांस सर्व ठाऊक

असून कांहीं आठवत नाह ३ जें अज्ञासारखें कां म्हणतां? याविषयीं तुमचे अंतःकरणास माहित आहे, त्याचीच साक्ष घ्या. जो सत्य स्मरूनही त्याचा अपलाप करितो, त्या चोरानें कोणतें पाप केलें नाहीं? आपण मोठे ज्ञानी म्हणवितां, पण सर्वातर्यामी परमेश्वर तुमच्या हृदयांत आहे त्याच्यासमक्ष पाप करण्यास तुम्हांला कां शंका वाटत नाहीं? मनुष्य, मी गुप्तपणें काम करितों, हें कोणास समजणार नाहीं असें मानितो; परंतु सूर्य, चंद्र, पृथ्वी, वायु, अग्नि, इत्यादि त्याचें कृत्य पाहणारे पुष्कळ आहेत. हृदयस्थ परमेश्वर संतुष्ट असला म्हणजे मनुष्याचीं सगळीं पापें नष्ट होतात; तोच संतुष्ट नसला म्हणजे महायातना भोगाव्या लागतात. आपण होऊन मी तुजकडे आलों, एवढ्यावरून तूं माझा अपमान करू नको. मी येथें एकटी रडतें याची तुला करुणा येत नाहीं काय? मी इतकी याचना करित असतां तूं ऐकणार नाहींस तर आज तुजें कपाळ फुटलें असें समज.

Bombay Matric., 1880.

54. वाजीराव शाहूराजास वारंवार म्हणे कीं मोंगल जिंकण्याचा हा समय आहे. जर आज्ञा द्याल तर, फौज घेऊन कृष्णानदीपासून अटके-पावेतों महाराजांच्या नांवाचा झेंडा उभारीन. हें त्याचें भाषण ऐकून शाहूराजाला फार संतोष होई. शेवटीं शाहूची आज्ञा घेऊन मोंगलांवर स्वारी करावयास तो फौजेसुद्धां निघाला. तो आपल्या सैन्यांतील शिपायांशीं फार गोड बोलत असे, व त्यांवर प्रीति करित असे, यामुळें सर्व शिपाईलोक त्याजवरोवर जीव देण्यास राजी असत. कोणी विरुद्ध वागला तर तो त्याची खोड मोडी, यामुळें त्याची जरबही सर्वांवर तशीच असे. युद्धांत कितीही श्रम झाले तरी तो त्यांस मोजीत नसे.

Bombay Matric., 1882.

55. संताजी नांवाचा एक अति दरिद्री मोलकरी होता. त्याला लहान, सहा मुलें होती. त्यांचें पोषण कसें होईल म्हणून त्याला एके समयीं मोठी काळजी पडली; आणि त्यांत दुसरें असें झालें कीं त्या वर्षीं पीक चांगलें आलें नव्हतें, म्हणून आदल्या वर्षापेक्षां दाणा दुप्पट महाग झाला होता. संताजी रात्रंदिवस खपे तरी मुलांस जाडीभरडीही भाकर पोटभर घालण्याइतकें पैसे त्याला मिळत नसत. एके दिवशीं त्यानें आपल्या सगळ्या मुलांस जवळ बोलाविलें आणि

ढोळ्यांत आसवें आणून तो त्यांस म्हणाला, “अरे, माझ्या लाडक्यांनो, यंदा महागाई फार आहे; मी एवढा खपतो तरी तुमचें पोट भरण्यापुरते दाणे मला मिळत नाहींत अशी माझी अवस्था आहे. तुम्ही पाहा कीं माझ्या सगळ्या दिवसाची मजुरी एका भाकरीसाठीं खर्च होते, म्हणून मला जें मिळतें तितक्यांत तुम्हीं निर्वाह केला पाहिजे, दुसरा उपाय नाहीं. तितक्यानें तुमचें पोट भरणार नाहीं हें खरें, पण प्राण तरी वांचतील.” इतकें बोलून तो उगा राहिला; त्या बापळ्याच्यानें पुढें बोलवले नाहीं. तो वर देवाकडे ढोळे करून रडूं लागला; तें पाहून मुलेंही रडूं लागलीं, आणि आपापल्या मनांत म्हणूं लागलीं—देवा, आम्ही गरीब, आम्ही लहान, आम्ही भाग्यहीन आहों. आम्हांवर करुणा कर, आमच्या बापास साहाय्य हो, व आम्हांस उपाशीं मारूं नको.

Bombay Matric., 1883.

56. सूड उगविण्याचा स्वभाव फार वाईट आहे. तो ज्याचे ठायीं असतो त्याचें मन हितकारक गोष्टींकडे न लागतां, त्यास ज्यानें छळिलें असेल त्याचा सूड उगविण्यास कोणत्या रीतीनें संधि साधावी या विचारांत भ्रमत असतें. - अशापासून कांहीं फायदा नाहीं. उलट तोटा आहे, तो हा कीं, आपल्या शत्रूंनीं आपला अपमान वगैरे करून जें कांहीं दुःख आपणांस दिलें असेल त्याची आपणांस सर्वदा आठवण होते, आणि तिच्या योगानें मागील दुःखाची पुनः पुनः आवृत्ति मात्र होते, दुसरें कांहीं नाहीं. तस्मात्, सूड उगविण्याची जी आपली दुर्बुद्धि ती नेहमीं आपण दावीत असावें हेंच आपणांस उचित होय.

Bombay Matric., 1883.

57. आफ्रिका खंडाच्या पूर्वेस मादागास्कर या नांवाचें एक मोठें बेट आहे. त्यामध्ये एक प्रकारची झाडे आहेत; त्यांचे बुधे मोठे असून त्यांचीं पानें केळीच्या पानांसारखीं असतात. तेथील लोकांस तीं केळीच्या पानांप्रमाणें उपयोगी पडून घराच्या शाकाराच्याही उपयोगी पडतात. ह्या झाडांची उंची, बुंध्यापासून पानें फुटतात तेथपर्यंत, सुमारे वत्तीस ते पसतीस फूट असते. तद्द्वारां लागलीं म्हणजे लोक त्याच्याजवळ जातात; त्याच्या खोडास भोंक पाडितात, आणि त्यांतून जे अमृतासारखें गोड पाणी येतें तें पिऊन समाधान पावतात. रात्री जें दंव या झाडांच्या पानांवर जमतें, तें त्यांच्या खोडांत वाहत

जाऊन त्याचें हें पाणी झालेलें असतें. अशीच कितीएक वेदांमध्ये भाकरीचीं झाडें आहेत. प्राण्यांच्या सोईकरितां परमेश्वरानें कोठें काय करून ठेविलें आहे याचा अंत लागावयाचा नाही ; मनुष्याला याविषयी जें कांहीं समजलें आहे, तें जें समजलेलें नाही त्याच्या शतकोट्यंशइतकें तरी आहे काय ?

Bombay Matric., 1885.

58. कोणी एक राजा एके समयी आपल्या राजधानींतल्या तुरुंगाची पाहणी करण्याकरितां गेला. तो सकाळचा वेळ होता ; त्या वेळीं पायांत मोठाल्या विड्या घातलेले चार बंदिवान हातांत टोपल्या घेऊन कामास चालले होते. त्यांजकडे पाहून राजानें त्यांस उभें केलें, आणि प्रत्येकास तुरुंगांत पडण्याचें कारण विचारलें. पहिला म्हणाला, “महाराज, मीं कांहीं अपराध केला नव्हता. पण, एका माणसानें खोटी साक्ष दिली त्यामुळें मी तुरुंगांत पडलों. ”

दुसरा म्हणाला, “मजकडे कांहीं अपराध नव्हता ; पण, न्यायाधीशाच्या मनांत मजविषयीं आकस होता, म्हणून त्यानें मला शिक्षा दिली. ”

तिसरा म्हणाला, “माझ्या चौकशीच्या कामांत चूक पडून मला हा कारागृहवास प्राप्त झाला आहे, मजकडे कांहींएक अपराध नाही. ”

चवथा खालीं मान घालून उभा होता. तो दीनवाणीनें म्हणाला, “काय सांगूं, मला चोरी करावयाची वाईट बुद्धि झाली, आणि त्या पापाचें फळ मी भोगत आहे. मला क्षमा मागावयास तोंड नाही. ” त्यास राजा म्हणाला, “तूं खरोखर चोर आहेस. तुला ह्या अशा लोकांबरोबर कोंडणें बरोबर नाही. ”

नंतर तुरुंगाच्या अधिकाऱ्याकडे वळून राजा म्हणाला, “अहो, याच्या विड्या काढून यास सोडून द्या. त्या तिघांनीं असत्य भाषण करून आपल्या अपराधांत भर घातली ; तसें यानें केलें नाही. हा खरें बोलला हें मला फार आवडलें आहे. ”

Bombay Matric., 1885.

59. Notes. करमणूक—pastime ; गंभीरपणानें व सर्यादेनें—in awe and reverence ; थंडें—cold, cold-blooded, जिवांस जीव देणारे—devoted, loyal.

इंडियन लोकांची मुख्य करमणूक म्हटली तर तंवाळू किंवा एक सुमक

म्हणून तिकडे वनस्पति आहे ती ओढणें. परस्पर जातींत तह व लढाई करावयाची रीत फार चमत्कारिक आहे. एका जातीचे लोक दुसऱ्या जातीच्या लोकांशीं तह करण्यास इच्छित असले, तर ते त्याकडे आपल्या चौघां लोकांवरोबर एक लांकडाची नकशीदार गुडगुडी पाठवितात ; आणि लढाई करावयाची असली, तर तांबड्या रंगविलेल्या दांड्याची कुन्हाड पाठवितात. लढाईस जाण्याच्या अगोदर लढाईचा म्हणून एक प्रकारचा नाच आहे तो करवितात.

हे लोक देव आहे असे मानतात. त्यांच्यामध्ये त्याचें नांव परमात्मा या अर्थाचें आहे. त्यांस कांहीं लाभ किंवा आनंद झाला असतां त्याची स्तुति केल्यावांचून ते राहत नाहींत. त्याचें नांव घ्यावयाचें तेव्हां ते गंभीरपणानें व मर्यादेनें घेतात. त्यांच्यामध्ये मूर्तिपूजा नाहीं, व भक्ति करण्याचा असा एक मार्ग नाहीं. कित्येक जातींत अशी चाल आहे कीं प्रत्येक मनुष्याची भक्ति करण्याची जागा निरनिराळी असते ; तेथें तो गेला असतां त्याचीं वायकामुलें देखील जवळ जात नाहींत. कित्येक लोकांचें मत आहे कीं, हे इंडियन लोक अगदीं थंड आहेत व दयामाया ही त्यांस अगदीं थोडी आहे ; परंतु असें नाहीं. त्या लोकांत कित्येक लोक फार चांगले, जिवाला जीव देणारे आढळतात. त्याचप्रमाणें, आईबापांची लेकरांवर मायाममता फार असते.

Bombay Matric., 1886.

60. एका दयाळु वाईनें एका पोरक्या मुलाचें पालन करण्याविषयीं एका श्रीमंत धार्मिक गृहस्थास विनंति केली. तोस त्यानें सांगितलें कीं, “ त्याला माझ्या येथें येऊं द्या. तो चांगला मोठा होईपर्यंत मी त्याचें पालनपोषण करीन; आणि मग मी त्याला तुमचे उपकार मानायला शिकवीन. ” त्यावर त्या वाईनें मर्यादशीलपणानें उत्तर दिलें, “ महाराज, माझे उपकार कशाचे ? आपण त्याकरितां पैसे खरचणार. ” तें ऐकून तो गृहस्थ तिला म्हणाला, “ होय, तें सगळें खरें. पण पाऊस पडतो तेव्हां आपण कधीं ढगांचे उपकार मानीत नाहीं, तर ते ढग ज्यानें उत्पन्न केले त्याचे उपकार मानितां. यावरून त्या मुलानें कोणाचे उपकार मानावे तें तुम्हींच पाहा ! ”

Bombay Matric., 1887.

61. Notes. प्रतिस्पर्धी—rival; अभिप्राय—aim, purpose; मजवूत करणें—to consolidate; वेकैद होणें—to get out of control.

वाळाजी विश्वनाथ मरण पावल्यावर त्याचा मुलगा बाजीराव हा त्याच्या मागून गादीवर बसला. त्याच्याएवढा सर्व पेशव्यांमध्ये कोणी कर्ता पुरुष झाला नाही व शिवाजीखेरीज मराठे लोकांमध्येही झाला नाही. बाजीरावाच्या बापाकडे जो अधिकार होता, त्या सगळ्याचा उपयोग त्यास एकहम प्राप्त झाला नाही. राजाचा प्रतिनिधि हा त्याचा मोठा प्रतिस्पर्धि होता; या दोन्ही कारभार्यांचे अभिप्राय अगदीं एकमेकांविरुद्ध असून कार्यभाग विरुद्ध होता. मराठे लोकांची सत्ता आणखी प्रसृत झाली असतां वाईट परिणाम होईल अशी त्या प्रतिनिधीस मनापासून भीति वाटत होती; म्हणून शाहूराजाचें सांप्रतचें राज्य बंदोबस्तानें मजवूत करावें, आंतल्या आंत तंटे आहेत ते मोडावे, आणि उत्तर हिंदुस्थानांतील देश जिंकण्यापूर्वीं दक्षिणेकडील मुलखांत आपली सत्ता दृढतर बसवावी यास्तव तो सक्त भांडत असे. बाजीरावाचा विचार याहून शहाणपणाचा व धैर्याचा होता. त्यानें असें पाहिलें कीं आपलें जें लुटारु घोडेस्वारांचें लष्कर आहे तें शत्रूच्या मुलखांत फार उपयोगी पडतें; परंतु, तें घरीं ठेवलें असतां फार वेकैद होईल. यास्तव एक लष्कर तयार करून सैन्याचा कोणी अधिकारी ठरविल्याशिवाय राज्याचा आंतील बंदोबस्त बरोबर व्हावयाचा नाही. या हेतूनें उत्तरेकडील प्रांतांत एकदम स्वारी करावी असा त्यानें उपदेश केला; आणि मोंगलांचें राज्य मध्यावर तर अगदींच खराब झालें आहे असें त्यानें दाखविलें. तो म्हणाला कीं, “हें पोखरलेलें खोड आपण तोडूं या, म्हणजे त्याच्या खांद्या आपोआपच पडतील.” त्यानें हा विचार मोठ्या वक्तृत्वानें व औत्सुक्यानें राजास समजाविला. त्याचे सर्व संशय दूर झाले; आणि आपला झेंडा नर्मदेच्या पलीकडे नेऊन लावण्यास आपण मला परवानगी द्यावी असा जेव्हां बाजीरावानें आग्रह धरिला, तेव्हां शाहूराजास मोठें स्फुरण चहून तो म्हणाला कीं तुम्ही तो हिमालयावर लावा.

Bombay Matric., 1887.

62. उत्तम ग्रंथ हे आपले अजरामर गुरु होत. ते आपणांस जन्मभर पढवीत असतात. त्यांच्या आज्ञेत राहिल्यास आपलें हित झाल्याशिवाय राहणार नाही. त्यांच्या योगानें आपणांस पाहिजे त्या मोठ्या मंडळींतलें किंवा

पाहिजे त्या काळांतलें सुख अनुभवितां येतें. सभापर्व वाचूं लागलें म्हणजे द्रौपदीची दुर्दशा आपणापुढेंच होत आहे काय, असें मनांत येऊन डोळ्यांतून ढळढळां अभ्रुधारा वाहूं लागतात: व कर्णपर्व वाचतांना भीमानें दुःशासनाचें हृदय फाडिलें हें पाहून शत्रूस शासन झाल्यामुळें आपल्यास समाधान वाटतें. अयोध्याकांड वाचूं लागलें म्हणजे मथुरेनें लाविलेली कलागत, कैकेयीचा हट्ट, दशरथाचें सत्य व शोक, रामाची पितृभक्ति व भरताचें वंदुप्रेम, यांच्या योगानें मी अयोध्येत राहणारांपैकींच आहे असें वाटून वाचकास रामाच्या घनवासाचें दुःख होऊन तो ढळढळां रडूं लागतो. ग्रंथांच्या योगानेंच प्राचीन काळचे दुष्यंत, भरत, नट, दिग्वीप, रघु, इत्यादि राजे अमर झाले आहेत.

Bombay Matric., 1888.

63. कोणे एके वेळीं चीन देशामध्यें एक मोठें वंड झालें, आणि तेणेंकरून बादशहास फार त्रास होऊं लागला. तेव्हां त्यानें आपले सगळे सरदार दरबारामध्यें बोलावून वंडवाल्यांवर स्वारी करण्याचा निश्चय केला, आणि मोठ्या आवेशानें असें म्हटलें कीं, “ वंडखोर हे आमचे शत्रू आहेत: त्यांचा समूळ नाश केल्यावाचून परत यावयाचें नाहीं.” नंतर बादशहाचा कोव पाहून ते वंडवाले भ्याले आणि त्यास शरण आले. त्यांस बादशहानें त्यांच्या अपराधाची क्षमा केली; एवढेंच केवळ नव्हे, तर ते शुद्धीवर आले म्हणून त्यांस एक चांगली मेजवानी देण्याचा विचार ठरविला. तें पाहून मुख्य प्रधान त्यास म्हणाला, “ महाराज, आपण दरबारांत त्या दिवशीं बोललां काय? आणि आज हें करतां काय? शत्रूंचा समूळ नाश करावयाचा ना? ” त्यावर थोडें हंसून बादशहानें उत्तर दिलें, “ होय, शत्रूंचा समूळ नाश करावयाचा असें मीं म्हटलें होतें, व तें मीं शब्दशः खरें केलें आहे. पाहा, हे-लोक आतां माझे शत्रू नाहींत, ते माझे मित्र झाले आहेत: त्यांचा नाश केला, तर बोललों एक आणि केलें एक असें होऊन मित्रघाताचें पाप माथीं येणार नाहीं काय? ” हें ऐकून तो मुख्य प्रधान निरुत्तर झाला.

Bombay Matric., 1888.

64. आपलें ज्ञान वाढविणें हें आपलें कर्तव्य आहे असे सर्वदा सर्वांनीं लक्षांत ठेवावें. वसतां उठतां, काम करतां, देतां घेतां, बोलतां चाश्रतां, खातां पित्यां, घरांत किंवा घराबाहेर, विचार करण्यास प्रतिबद्ध होत नाहीं, आणि विचार

चाललेला असला म्हणजे ज्ञान सहज वाढते. अंधेरामध्ये एकटा असतांही आपल्या मनोवृत्ती कशा आहेत, त्या कोणत्या प्रसंगी कशा उद्भवतात, त्यांचे परिणाम काय, जन्माला येऊन आपण केले काय, इत्यादि अनेक चित्तवेधक विषयांवर प्रत्येकाने आपल्या अंतःकरणाशी विचार करावा. तेणेकरून जो आनंद होतो तो अवर्णनीय आहे. मंडळीत जनांचे गुणदोष, स्वभाव, वासना, सत्कृत्ये आणि आचरणे ही पाहून त्यांपासून आपणांस उपयोगी पडण्यासारखा बोध प्राप्त करून घ्यावा. ईश्वराविषयीचे ज्ञान तर सर्वोत्तम व सर्वोपयोगी आहे. त्याचे खालोखाल उपयुक्त म्हटले म्हणजे मानव-स्वभावाचे ज्ञान होय. ते केवळ विचारशील अवलोकनाने मात्र प्राप्त व्हावयाचे.

Bombay Matric., 1890.

65. परदेशी बराचसा पैसा मिळवून एक व्यापारी परत आपल्या गांवी येत होता. वाटेत त्याला अतिशय मोठा पाऊस लागून तो भिजून अगदी चिंब झाला. तेव्हां त्रासून त्याने ईश्वरास पावसाबद्दल दोष दिला. इतक्यांत, एका झाडीतून तो चालला असता, एक चोर त्याचे अंगावर धांवत येऊन त्याने त्याचे अंगावर पिस्तूल झाडले. पण, सुदैवाने पावसामुळेच त्यांतली दारू सरदली असल्यामुळे, ते पिस्तूल उडले नाही. तेवढ्या अवकाशांत व्यापाऱ्याने आपल्या घोड्यास टांच मारून तेथून निसटून तो सुरक्षितपणे पुढे गेला. तेव्हां मग पुन्हां शुद्धीवर येऊन म्हणतो, “अरेरे, केवढा मी मूर्ख! अकाली पर्जन्य पाडल्याबद्दल मी ईश्वरास दोष दिला; पण, जर हा पाऊस नसता आणि आकाश निरभ्र असते तर त्या चोराने मला गोळी घालून ठारच केले असते; द्रव्य जाते, प्राण जाता, आणि माझी बायकापोरे उधडी पडती. आजपासून ईश्वराच्या करणीस कधीही दोष द्यावयाचा नाही. तो करतो ते चांगलेच म्हणावे.”

Bombay Matric., 1890

66. आपल्या सरदारांपैकी एकांनी आपला जीव घेण्याची मसलत केली आहे, अशी बातमी एका राजास मिळाल्यावर, त्याने ती देणाऱ्यास या गोष्टीची परिस्फुटता कोठेही होऊ देऊ नये अशी ताकीद देऊन, हे निंद्य राजद्रोहात्मक कपट करणारा इसम आपला वेत सिद्धीस नेण्याकरितां राजदरवारांत येईपर्यंत याबद्दल आपणांस कांही कळले आहे असे दाखविले नाही. दुसरे दिवशी सकाळी

आपल्या सर्व परिवारासह तो राजा शिकारीस गेला, व जेव्हां ते निविड अरण्यांत येऊन पोहोचले, तेव्हां राजानें त्या सरदारास एकीकडे नेऊन असें म्हटलें, “ पाहा ! आपण येथें एकटे आहों ; दोघांना स्वारीला सारखे घोडे आहेत ; दोघांजवळ सारखीं शस्त्रें आहेत. येथें कोणी आपणांस पहात नाही, कोणी आपलें बोलणें ऐकत नाही. आपणांपैकी कोणालाही येथें कोणी साहाय्य होण्याचा संभव नाही. याकरितां जर तूं शूर पुरुष असशील, तर माझ्या शत्रूंना जें वचन तूं दिलें आहेस, तें खरें कर ; मला ठार मारिलें पाहिजे असें जर तुला वाटत असेल, तर तें करण्याला याहून चांगली संधि तुला कोठून सांपडणार ? व याहून मर्दपणानें हें काम तूं कसें करणार ? मजकरितां तूं विपाची का योजना केली आहेस ? तर तें वायक्याचे कपट होय. का छपून माझ्या उरांत भोंसकण्याकरितां तूं कट्यार लपविली आहेस ? तर तसलें कृत्य भेकड चोराचें होय. वेहेत्तर आहे, शूराप्रमाणें वाग, मर्दाप्रमाणें वाग, व मजशीं सामना कर. येणेंकरून तुझ्या राजद्रोहाला निदान नीचपणाचा तरी कलंक लागणार नाही. ” हे शब्द ऐकतांच तो राजद्रोही पुरुष जणों वज्रपातानें भुईवर पडला, व राजाचे पाय धरून त्यानें त्याची क्षमा मागितली.

Bombay Matric., 1892.

67. मेनशियस हा तत्त्ववेत्ता ज्ञानप्राप्तीसाठीं फिरत असतां, मनुष्यांच्या वस्तीपासून दूर अशा एका भयंकर पर्वताच्या पायथ्याशीं त्याला रात्र झाली. या ठिकाणीं पाऊस आणि मेघगर्जना यांनीं निर्जनता अधिकच भयंकर करण्याचें मनांत आणिलें असतां, तो भटकत आहे इतक्यांत त्याला एका मुनीची गुहा दिसली, व जवळ जाऊन त्यानें आश्रय मागितला. मुनि उग्रस्वरानें म्हणाला, “ ये आंत. मनुष्ये उपकारांना पात्र नाहीत, पण त्यांच्या पात्रतेप्रमाणें त्यांना वागविणें म्हणजे त्यांच्या कृतपन्नपणाचें अनुकरण केलेंसें होईल. ये आंत. दुराचरणाच्या उदाहरणांनीं सदाचरणाच्या मार्गाने चालण्याचा आपला निश्चय करीं कधीं वृद्ध होईल. ” थोडासा उपाहार, म्हणजे कंदमुळें वगैरे घेतल्यावर, ज्याच्या कृतीपासून ज्ञानाचा खरा खरा उपदेश आपणांस होतो, अशा मनुष्यवर्गाला सोडून मुनि दूर कां राहिला, हें जाणण्याची इच्छा दर्शविल्यावाचून मेनशियस याला राहवेना. तेव्हां मुनि संतापानें म्हणाला, “ मनुष्याचें नांव नको काढूं. येथें नीच, अकृतज्ञ जगापासून दूर राहाणें वरें. येथें वन्य श्वापदांत मला तोंडपुजे

आढळणार नाहीत. सिंह हा उदार शत्रु आहे ; कुत्रा हा विश्वासू मित्र आहे ; पण मनुष्य—नीच मनुष्य—पेल्यांत विप घालून तो हंसत हंसत पेला पुढे करील.”

Bombay Matric., 1892.

68. Notes. लांबविणे—to extend, to enlarge.

मनुष्याचें ज्ञान अगदीच अल्प आहे ; आणि जरी तें आणखी लक्षपटीनें वाढलें, तरी तें अल्पच ! या विश्वांत अशा कांहीं गोष्टी आहेत कीं त्या मनुष्याच्या ज्ञानदृष्टीस ती त्यानें कितीही लांबविली तरी कधीही गोचर होणार नाहीत. सर्व विश्वाच्या तुलनेनें अणुमात्र, पण मनुष्यास अति विशाल वाटणाऱ्या, या भूगोलाच्या रचनेचें यथार्थ ज्ञान जर अद्यापि त्यास झालें नाहीं, व पुढेही कधीं होण्याचा संभव नाहीं, तर अनंत अंशा आकाशमंडळांतील कोट्यवधि गोलांचें ज्ञान त्यास कधीं तरी होण्याची आशा आहे काय ? मुळींच नाहीं. तथापि तें ज्ञान होत नाहीं म्हणून निराश होऊन वसणें हें मनुष्यास शोभत नाहीं. हें ज्ञान करून घेण्यासाठीं मनुष्यानें आजवर अनेक उद्योग चालविले आहेत. कोणी अज्ञात प्रदेशांस उघडकीस आणण्यासाठीं अनेक संकटांस न जुमानतां त्या प्रदेशांत शिरत आहे ; कोणी पृथ्वीच्या पोटांत खोल जाऊन तिची उदररचना पाहण्यांत गुंतला आहे ; कोणी समुद्राच्या तळीं बुड्या मारीत आहे ; कोणी दुर्विणीच्या मध्यस्थीनें आकाशस्थांचा स्नेह संपादण्यांत रात्रीच्या रात्री जागून काढीत आहे ; मनुष्यास या सर्व उद्योगांस प्रवृत्त करणारी अशी जिज्ञासा त्यास आहे, म्हणूनच तो सर्व प्राण्यांमध्ये श्रेष्ठत्व पावला आहे.

Bombay Matric., 1897.

69. ज्ञान प्राप्त होण्याचें मुख्य साधन म्हटलें म्हणजे श्रवण हें होय. मनुष्यास वाणी ही एक अमोलिक देणगी परमेश्वरानें दिली आहे, तिच्या योगानें त्यास आपलें हृदय दुसऱ्याला सुलभतेनें कळवितां येतें. मनुष्याच्या ठायीं ज्ञानाचा जो सांठा नित्य होत जातो, त्यास मुख्य साधन म्हणजे श्रवणव्यापार हें होय. विद्येंत जो प्रथम प्रवेश व्हावयाचा, तो तरी गुरुमुखांतून निघालेली वाणी ऐकूनच होत असतो हें सुप्रसिद्ध आहे. लेखनकला निघण्यापूर्वी ज्ञान मिळविण्याचें साधन श्रोत्रेंद्रियच काय तें एक होतें. पुढें लिहिण्याची युक्ति निघाल्यावर

ज्ञानाचा प्रचार होण्यास व ते चिरकाल राहण्यास कोणतें नवें साधन झालें हें आज कोणासही सांगावयास नकोच.

Bombay Matric., 1903.

70. याप्रमाणें वर्षा-ऋतु संयुक्त शरदृतू आरंभ झाला. त्या वेळीं आकाश व नद्यांचें पाणी स्वच्छ होऊन वारा शांत वाहूं लागला. ज्याप्रमाणें दुष्टांच्या संगतीनें भ्रष्ट झालेल्या सत्पुरुषांची अंतःकरणें सत्संगतीनें पुन्हां निर्मळ होतात, त्याप्रमाणें या ऋतूत पावसाळ्यामध्ये गहूळ झालेलें नद्यांचें पाणी स्वच्छ होऊन त्यामध्ये कमळें उत्पन्न होऊं लागली. ज्याप्रमाणें गृहधनादिकांची इच्छा सोडून पापमुक्त झालेले ऋषि आपल्या समाधानवृत्तीनें शोभतात, त्याप्रमाणें दगांतील सर्व पाणी निवून गेल्यामुळे ते आकाशामध्ये पांढरे शुभ्र दिसूं लागले. शेतकरी आपल्या शेतांच्या बांधांना पडलेल्या खिंडींतून वाहणारे पाणी बांध नीटनेटके करून शेतांत कोंडून ठेवूं लागले. निरभ्र आकाशांत नक्षत्रें स्वच्छ दिसूं लागली, व नक्षत्रांनीं वेष्टिलेला चंद्र आकाशास अपूर्व शोभा देऊ लागला. या ऋतूमध्ये नवीं धान्यें पिकून चोहोंकडे समृद्धि झाल्यामुळे नवान्नभक्षण हा वेदांत सांगितलेला मोठा उत्सव व दिपवाळीचा सण लोकांनीं मोठ्या आनंदानें साजरा केला; वर्षाकाळामुळे अडकून पडलेले व्यापारी, संन्यासी, राजे वगैरे आपापलीं राहण्याची ठिकाणे सोडून, व्यापारधंदे, देशपर्यटन, दिग्विजय, वगैरे आपापले उद्योग करूं लागले.

Bombay U. S. F., 1903.

71. Notes. मांडी घालून—cross-legged; मांडीवर—on the knee.

ते (न्या. रानडे) पुण्यास असतांना एकदां मी त्यांस भेटण्याकरितां गेलों होतो, त्या वेळीं ते आपल्या घरांत एका चटईवर मांडी घालून व त्या मांडीवर कांहीं कागद ठेवून बोहच्या लेखणीनें इंग्रजी लिहीत होते. अलीकडच्या इंग्रजी विद्वानांप्रमाणें टेबल, खुर्ची किंवा इंग्लिश पेनाची आवश्यकता त्यांस मुळींच दिसली नाहीं. “अशा प्रकारें मांडीवर कागद घेऊन देशी बोहनें इंग्रजी लिहिण्यास तुम्हांस अडचण वाटत नाहीं काय ?” असा त्यांस मी प्रश्न केला. त्या वेळीं “मला असल्या गोष्टीची संवय आहे व त्याकरितां माझे कधीं अडत नाहीं,” असा त्यांनीं मला जबाब दिला.

रा. रा. न. र. फाटक—न्या. रानडे.

72. Notes. अन्वर्थक—significant; कस लावणें—examine, test; माणुसकी—humanity.

खरी माणसें :—आपल्या चुकीच्या समजुतीप्रमाणें युरोपियन लोकांनीं अमेरिकेच्या मूळ रहिवाशांना रेड इंडियन असें नांव दिलें असलें तरी ते लोक स्वतःला स्वतःच्या भाषेत 'खरी माणसें' असें म्हणत. म्हणजे त्यांच्या दृष्टीनें हेंच त्यांचें जातिवाचक नांव. हे अगदीं साधें असलें तरी त्यांना तें अन्वर्थक होतें, असें म्हणण्यास हरकत नाही. त्या काळच्या युरोपियन लोकांच्या तुलनेनें ते लोक अगदीं मागसलेले व रानटी होते, हें खरें; पण त्यांच्या राहणीचा व साध्याभोळ्या आचारविचारांचा कस लावला तर त्यांच्या अंगीं खरी माणुसकी युरोपियनांपेक्षां विशेष होती, असेंच म्हणावें लागेल. त्यांचा व युरोपियन लोकांचा संबंध घडल्यावर प्रथमतः त्यांनीं या गौरवायांशीं जो सरळ स्नेहमय व्यवहार केला, त्यावरूनच त्या 'खऱ्या मनुष्य' जातीची योग्यता कळण्यासारखी आहे. त्यांच्या भल्या भावाचा मोवदला युरोपियनांनीं त्यांस कसा दिला याची चुणुक वाचकांना गतप्रकरणीं दाखविलेली आहेच.

रा. रा. ना. ह. आपटे—अमेरिका.

73. रविवारीं सकाळीं विष्णु आम्हांला गायन शिकवीत असे. तसेंच पदार्थविज्ञानांतील प्रयोग करून दाखविण्याकरितां सीतानाथ दत्त बहुतकरून प्रत्येक रविवारीं येत असत. त्यांनीं दाखविलेल्या प्रयोगांपैकीं एक मला फार आवडला. एका कांचेच्या भांड्यांत पाणी घालून त्यांत त्यांनीं लांकडाचा भुसा घातला, व तें भांडें विस्तवावर ठेविलें. नंतर तापलेलें पाणी वर कसें आलें, गार पाणी खालीं कसें गेलें व हा क्रम चालतां चालतां पाणी कसें उकळूं लागलें हें सर्व त्यांनीं आम्हांला जेव्हां दाखविलें, तेव्हां मला किती आश्चर्य वाटलें तें माझ्या चांगलें लक्षांत आहे. दुधापासून पाणी वेगळें करतां येतें, आणि दूध आटविलें म्हणजे दुधापासून पाणी वेगळें होऊन त्याची वाफ वनते व दूध आटतें, इतकें अगड-वंव ज्ञान मला त्या दिवशीं मिळाल्यावर मी बराच शेफारून गेलों. सीतानाथ बाबू जर रविवारीं आले नाहीत, तर रविवारचा दिवस रविवारसारखा दिसत नसे !

रा. रा. श्री. स. गोखले—रवीन्द्रनाथ टागोर.

74. Notes. मध्ययुग—the Middle Ages; व्रत—vow; साधन करणें—to meditate; ध्येय—ideal ध्येय-च्युति—fall from an ideal.

सेंट फ्रान्सिस ऑफ असीसी या नांवाचे एक ख्रिस्ती साधु मध्ययुगांत होऊन गेले. जवळ कांहीं सांठवावयाचें नाहीं व भिक्षा मागून जें मिळेल त्यावर राहावयाचें आणि लोकांत धर्म प्रचार करावयाचा हें त्यांचें व्रत होतें.

एकदां एका श्रीमंत शिष्याने फ्रान्सिसला संबंध माउंट अल्वरनिया वक्षिस देण्याचें योजिलें. त्या ठिकाणीं वसून शांतपणें साधन करितां येईल व त्यायोगें आपलें आध्यत्मिक सामर्थ्य वाढीस लागेल ह्या हेतूनें ती उदार देणगी स्वीकारण्याचा मोह स्वतः फ्रान्सिसला होळें लागला ! त्या वेळीं आपल्या नेहमींच्या पद्धतीनुसार त्यानें कलेअर या आपल्या शिष्याणीचा सल्ला घेतला. तिनें त्याला स्पष्ट सांगितलें कीं, ही ध्येय-च्युति आहे. लोकांत राहावयाचें, लोकांना धर्मोपदेश करावयाचा, स्वतः अंगमेहनत करावयाची, आणि अत्यंत कंगाल स्थितींत राहावयाचें हें तुझें ध्येय, ते सोडून एकांतांत जाऊन स्वतःच्या कल्याणासाठीं ध्यानमनन करीत वसणें हा भेकडपणा आहे ! फ्रान्सिसला हा उपदेश पटला व त्यानें ती देणगी नाकारली.

—सुबोधपत्रिका.

75. “ ज्या शिक्षकिणीविषयीं मला अद्यापि अत्यंत प्रेम, आदर व अभिमान वाटतो त्या मिस इसाबेल भोर ह्या होत. माझ्या आयुष्यांत जर शिक्षक या नात्यानें माझ्या हातून कांहीं चांगलें कार्य घडलें असेल तर त्याचें श्रेय मिस इसाबेल भोर यांनाच दिलें पाहिजे. आम्हांला त्या इंग्रजी दुसरोमर्थें शिकवीत असत. परंतु त्यांनीं शिकविलेले धडे मी अजूनही विसरलें नाहीं. त्यांच्यामागे बोलत असतां आम्ही त्यांना ‘धाकट्या मिस भोर’ नांवानें संबोधित असूं. त्या आम्हां सर्व मुलींना देवतेप्रमाणें वाटत. त्या निःपक्षपाती, शांत व उद्योगी होत्या. शिस्त व टापटीप यांची त्यांना विशेष आवड असे. शिक्षकांस आवश्यक अशा सर्व सद्गुणांचें त्या स्थान होत्या. त्यांची शिकविण्याची शैली उत्तम होती. मंद विद्यार्थिनींकडे त्या अधिक लक्ष पुरवून त्यांचे अभ्यास करवून घेत. मुलींनाच नव्हे, तर शिक्षकवर्गासही त्या आवडत. ”—मिस वी. बेल्झकर.

ले. कु. वेणूबाई पानसे—प्रगतिपथावर.

76. तितक्यांत माझ्या मनांत एक चेमत्कारिक विचार आला. मला अशी उत्कंठा झाली की, आपण त्या माळ्याच्या मागोमाग जाऊन आपल्या त्या कळ्यांची काय अवस्था होते तें पाहावें. त्या तिघींनी ज्या इच्छा धरल्या, त्यांपैकी एकीची तरी इच्छा खरोखर सिद्धीस जाते की नाही, हें तरी पाहण्यास सांपडलें तर यत्न करावा. हा वेत होताच मी त्यांच्या मागोमाग निघालों, असेंही मला वाटलें. इतक्यांत त्या फुलांच्या राशींत 'आपल्या त्या कळ्या आपल्याला ओळखतां तरी येतील की नाही,' याचा मला फार संशय वाटत होता. परंतु ती अडचण मुळीच नव्हती. कारण त्या कळ्या इतक्या सुंदर व तेजस्वी दिसत होत्या की त्यांची वरोवरी करणारें एकही दुसरें पुष्प त्या पुष्पराशींत नव्हतें. त्या माळ्यानें तीं आपलीं फुलें दुकानांत नेऊन ठेवतांच तीन ठिकाणीं पडलेल्या त्या तीन कळ्या मला तेव्हांच दिसल्या.

हरि नारायण आपटे—स्फुट गोष्टी.

77. बंधुजनहो, माझ्यासारख्या म्हाताऱ्यास देहांत शासन देऊन काय मोठेंसें तुम्हीं मिळविलें आहे? माझ्या आयुष्यांतले थोडेसे दिवस काढून घेतलेत, एवढेंच ना? पण काढून घेतलेल्या या दिवसांची तुम्हांला किंमत द्यावी लागेल, हें ध्यानांत ठेवा. ती किंमत हीच की, जे लोक तुमच्या या नगराची नालस्ती करण्याची संधि मिळावी म्हणून वाट पाहत असतात, ते लोक तुमच्या तोंडावर थुंकतील आणि “या लोकांनीं सांकेतिसासारख्या सुज्ञ माणसाला ठार मारलें,” असें म्हणून तुमचो अपकीर्ति करतील. मी सुज्ञ असो, किंवा नसो तुमची निंदा करावयाची असली म्हणजे ते मला सुज्ञच म्हणतील हें उघड आहे. नगरवांधवहो, जर तुम्हीं थोडे दिवस दम धरला असता, तर सृष्टि-कमादुसार लवकरच तुमची इच्छा सफूर्त झाली असती; कारण माझे किती उतार वय झालें आहे, आणि मी मृत्यूच्या किती सन्निध गेलेच आहे हें तुम्हीं पाहतच आहां.

ले. रा. रा. वामन मल्हार जोशी—सांकेतिसाचें आत्मसमर्थन.

78. Notes. कार्यकर्ती माणसें—men of action; अल्पवाक्—of few words, silent; दडपण—pressure.

शिवाजी व तानाजी—शिवाजीमहाराज साधारणतः फार बोलके नसत. जी कार्यकर्ती माणसें असताते तीं बहुशः अल्पवाक् असायचीं. तसाच महाराजांचा स्वभाव होता आणि त्यामुळेच महाराज इतके बोललेले आज ऐकून त्या बरोवरीच्या मंडळींना थोडेंसे आश्चर्य वाटलें; तथापि, आजची वेळच विलक्षण होती. इतका वेळ काळजीनें त्यांचें अंतःकरण अगदीं व्याप्त झालें होतें. अर्ध्या वाटेतच आपल्याला गड घेतल्याचें समजेल असें त्यांना वाटत नव्हतें; उलट, गड घेण्यांत कांहीं तरी अडचणी उपस्थित झाल्या असून तानाजी कांहीं तरी संकटांत सांपडला असावा अशी वातमी येईल, असेंच त्यांना वाटत होतें; तें सर्व जाऊन गड घेतल्याची ठरलेली खूण दिसल्या-बरोबर एकदम ती चिंता पार नाहीशी झाली. मनावरचें दडपण दूर होऊन झालेला आनंद व तानाजीविषयीचा प्रेमादर हीं एकदम शब्दरूपानें बाहेर पडलीं.

गड आला पण सिंह गेला—हरि नारायण आपटे.

79. Notes. कुरकुर करणें—complain; धर्मनिष्ठ—pious, महाशय—a high-souled person, पुष्कळ सांगणें—remonstrate.

एकदां द्वारकानाथ ठाकूर यांजपाशीं एका पंडितानें कुरकुर केली कीं काय करावें, देवाच्या पूजेला थड फुलेंही मिळत नाहीत ! त्यावर त्यांनीं राममोहन रायांच्या बागेंत जाऊन तेथील फुलें घेण्यास त्यांस सुचविलें. कांहीं खाजगी जागा सोडून, बाकीच्या बागेंतील फुलें कोणासही राममोहन राय घेऊं देत. परंतु राममोहन रायांचें नांव घेतांच पंडित अत्यंत संतप्त झाले ! 'मजसारख्या धर्मनिष्ठ ब्राह्मणाला त्या पापी राममोहनाच्या बागेंत पाय ठेवण्याचा उपदेश आपण करावा काय ?' असें म्हणून पंडितच ठाकूर महाशयांवर रागावले ! परंतु अखेरीस तेथें जाऊन तेथलीं फुलें आणावयास ते कवूल झाले ! तथापि जेथें कोणी जाऊं नये, जेथल्या फुलांस कोणी हात लावूं नये अशी राममोहन रायांची इच्छा होती, तेथेंच जाऊन पंडित महाशय फुलें तोडूं लागले ! रखवालदारानें पंडितजींस पुष्कळ सांगितलें, पण त्यावर 'मो इतका पवित्र, धर्मनिष्ठ, कर्मनिष्ठ ब्राह्मण आणि त्या पाप्याच्या बागेंत पाय ठेवला व त्याला पुनीत केलें, तर त्याबद्दल माझे धन्यवाद गावयाचे सोडून मलाच तूं दोष देतोस ?' असा चोख जबाब पंडितार्काडून मिळाला ! राममोहन हा सर्व प्रकार आपल्या खिडकीतून

पाहत होते. ते पुढे येऊन म्हणाले, 'आपण मजवर कां रागावतां वरें ! त्याच-
प्रमाणें आपण मला धर्मभ्रष्ट कां वरें म्हणतां ? माझ्या माणसानें फुलें परत घेतलीं
होतीं तींही घ्या. आतां झालें समाधान !' 'समाधान कसलें व्हावयाचें ? माझीं
फुलें मला मिळालीं, झाले !' 'खरें पाहतां हीं फुलें कोणाचीं ?' राममोहन रायांस-
चीत करण्यासाठीं पंडित म्हणाले, 'देवाचीं' 'खरें ना ? मग आतां हीं देवाचींच
फुलें, तुम्ही देवालाच अर्पण तीं काय करणार ? देवाचा माल देवालाच देणार ?
त्यांत तुमचें हो काय आहे ?' हें राममोहन रायांचें उत्तर ऐकून पंडित निरुत्तर
झाले. नंतर धर्माविपर्याी वराच वाद दिवसभर झाला व अखेरीस पंडित
महाशयांनीं आपल्या पंक्तीचा राममोहनांस लाभ दिला ! ही प्रमाणतः अली-
कडच्या कार्ळी घडलेली गोष्ट म्हणून येथें दिली आहे.

ले. रा. रा. द्वा. गो. वैद्य—संसार व धर्मसाधन.

80. या पत्रांत लिहिल्याप्रमाणें हरिभाऊंनीं आपटे कुटुंबांतील मुलांची,
“ श्रीमंतांच्या ” मुलांप्रमाणें व्यवस्था ठेविली. पुस्तकें, कपडालत्ता या वावर्तीत
कधीही कमी पडूं दिलें नाहीं. स्वतःचे मुलगे असते तर अण्णासाहेबांनीं त्यांचीं
जशी व्यवस्था केली असती तशीच व्यवस्था त्यांनीं आपटे कुटुंबांतील सर्व
मुलांकरितां कायमची करून ठेविली. व्यवस्थापक घरांतलाच व मुलेही घरचींच,
तेव्हां सर्व मुलांना तेथें घराप्रमाणेंच वाटावें यांत आश्चर्य नाहीं. अण्णासाहेबांच्या
इच्छेप्रमाणें सर्वच मुलें विद्वान् निघालीं नाहींत ही गोष्ट खरी; परंतु त्यांचें शिक्षण
उत्तम प्रकारें व्हावें म्हणून हरिभाऊंनीं पुष्कळ प्रयत्न केला. मुलांना ते स्वतः
शिकवीत व त्यांच्या अभ्यासाकडे लक्ष पुरवीत. तथापि, प्रयत्न करूनही
अण्णासाहेबांची इच्छा सफल होऊं शकली नाहीं, ही खरोखर दैवयोगाची
गोष्ट होय !

81. Notes. प्रदर्शन करणें—show off. वमॅड—boasting,
vanity; दहापांच a few.

कधी कधी दहापांच मंडळी एकत्र संभाषण करीत असतां त्यांपैकीं
दोनतीन मनुष्यांसच एखाद्या विषयाचें विशेष ज्ञान असतें व आपल्या ज्ञानाचें
इतरांपुढें प्रदर्शन करण्याच्या हेतूनें ते संभाषणाचा ओघ त्या विषयाकडेच

वळवितात. वरें, त्यांजमध्ये चाललेल्या वादविवादापासून इतरांना कांहीं उपयुक्त माहिती मिळण्यासारखी असेल, तर असें करणें क्षम्य होईल. परंतु बहुधा तसें होत नाहीं. त्यांना आपल्या ज्ञानाची घमेंड मिरवावयाची असते, व ते आपलें संभाषण दुर्बोध करण्याविषयी यत्न करितात. अशा रीतीनें आपली विद्वत्ता दर्शविण्याचा यत्न केल्यानें इष्ट हेतु तर तडीस जात नाहींतच, पण उलट अशा मनुष्यांविषयी इतरांच्या मनांत तिरस्कार उत्पन्न होतो.

धों. के. कर्वे—परोपकार.

82. मिसिस एविंग हिनें 'जॅकानेप्स्' नांवाची एक फार हृदयंगम गोष्ट लिहिली आहे, ती तुम्हीं एक वेळ वाचावी. ती सोपी असून सर्वास नीट कळण्यासारखी आहे असें मला वाटतें. जॅकानेप्स् नांवाच्या एका तरुण, उदार शिपायाची ती गोष्ट आहे. त्यानें तोफांचा प्रचंड भडिमार चालला असतां जखमी झालेल्या आपल्या मित्राला समरभूमीतून ओढून आणून त्याचा प्राण वांचविला ; पण हें शूरपणाचें कृत्य करित असतांच स्वतः गोळी लागून तो ठार झाला. येथेंही मनाचेंच औदार्य व्यक्त होतें. तो एक उदार पुरुष होऊन गेला. त्याचें कथानक अथपासून इतिपर्यंत मोठें मनोरम आहे. सारांश लोककल्याणार्थ आयुष्य वेंचणें व प्रसंग पडल्यास त्याच्यासाठीं आपल्या प्राणाचीही आहुति देणें हें सर्व काळी व सर्व प्रसंगां सौजन्याचें लक्षण असें मानलें आहे.

म. रा. प्रधान—(सौजन्य)—मासिक मनोरंजन.

83. Notes. प्रसन्न होणें—to be pleased; लटकें पडणें, फिकें पडणें—to be of no avail.

सालोमनला ईश्वर प्रसन्न होऊन 'वर माग' म्हणाला. तेव्हां त्यानें मला 'ज्ञान आणि चातुर्य' हीं दोन या म्हणून सांगितलें. ईश्वरानें त्याला तीं दोन्ही देऊन त्यांचे जोडीला लोकमान्यता व राजवैभव हीं दिलीं. परंतु या मिलाफाचा परिणाम असा झाला की, सत्ता आणि संपत्ति यांचे मदापुढें ज्ञान व चातुर्य हीं लटकीं पडलीं आणि सालोमनचे चातुर्याचे बोल जरी अमोल आहेत, तरी त्याचें चरित्र वाचलें म्हणजे "लोकां सांगे ब्रह्मज्ञान, आपण कोरडा पाषाण" असेंच म्हणणें भाग येतें. कारण सर्व सुखसाधनें, ज्ञान, चातुर्य हीं पूर्ण अनुकूल असतांही त्यानें मरतांमरतां एखाद्या दुःखी माणसासारखे असमाधानाचे उद्गार

काढिले, याहुन अधिक खेदावह तें काय ? आतां किती झालें, तरी तो मोय सत्तावीश व भलाच माणूस होता म्हणून तो 'मी हुकलों' एवढेंच म्हणाला; 'सर्वांची हीच गति' असा अभिप्राय त्यानें दिला नाहीं.

म. ह. मोडक—वैदग्ध्य.

84. Notes. दिवे—lights; भिजून चिंव होणें—to be soaked; खिन्न मनानें—sulkily धक्का—pier.

वीचीहेडचे दिवे अजून नजरेआड झाले नव्हते. इतक्यांत पाऊस पडूं लागला. मला बोटीवरील खोलीचा (cabin) आश्रय करणें भाग पडलें. सुमारे पन्नास लोकांना समुद्र लागला. त्यांचें कण्हणेंकुंथणें, रडणें, हें सर्व खोलींत पडल्यापडल्याच मला ऐकूं येत होतें. पाऊस थांवल्यावर मी बाहेर आलों, पण डेक (deck) वरील सर्व वस्तू भिजून चिंव झालेल्या होत्या. वसण्याची तर सोयच नव्हती, त्यामुळें सर्व रात्र मी जहाजावर इकडून तिकडे येरझारा घालण्यांत काढिली. डिएप्पे वंदर हळूहळू जवळ आलें. बारा समोरचा होता व त्याचा मार आमच्या तोंडावर बसत होता. झुंजुमुंजु होत आहे इतक्यांत जहाज वंदरांत पोचलें. सात वाजतां आमच्या सामानाची तपासणी होती. निजूं म्हणावें तर ती निजण्याची वेळ नव्हती. बाहेर जाऊं म्हणावें तर गांवांत एकही दुकान उघडें असावयाचें नाहीं. रस्त्यांत जिकडेतिकडे शुकशुकाट होता. आमचें सामान तपासणीअधिकार्यांच्या ताब्यांत गेलेलें होतें. तेव्हां पुष्कळ वेळपर्यंत मी खिन्न मनानें धक्क्यावरच हिंडत होतो. पुस्तक वाचून करमणूक करावी म्हटलें तर माझ्यावरोबर पुस्तकही नव्हतें.

मेकॉले यांचें एक पत्र.

85. Notes. शिफारस—recommendation; नांव कमावणें—distinguish oneself; गणितशास्त्र—Mathematics.

गोपाळराव देशमुखांवद्दल मुख्य शिक्षकानें सरकारकडे केलेली शिफारस:

गोपाळराव देशमुख हे १८४१ च्या फेब्रुवारी महिन्यांत पुणें येथील सरकारी इंग्रजी शाळेंत दाखल झाले. या शाळेंत येण्यापूर्वीच त्यांचें पुष्कळसें इंग्रजी झालेलें होतें. शाळेंत येऊं लागल्यापासून त्यांनीं त्या विषयांत चांगली

प्रगति करून नांव कमाविलें आहे. सामान्य इतिहासाचें त्यांचें ज्ञान पुष्कळच चांगलें असून ते इंग्रजीचें मराठींत भाषांतर अतिशय उत्तम करितात. शिवाय ते इंग्रजी भाषाही उत्तम लिहितात, इतकी कीं जे लोक आपणांस इंग्रजी लिहितां वेंतें असें समजतात अशांपैकीं पुष्कळांहून त्यांची लिहिण्याची शैली उच्च प्रकारची आहे. त्यांना अंकगणित हा विषय येत असून गणितशास्त्राचेंही थोडेंसे ज्ञान आहे. त्यांचें अक्षर चांगलें आहे. त्यांची कर्तवगारी व त्यांचें वर्तन. याबद्दल माझे मत फारच चांगलें झालें असून ते एखाद्या मोठ्या दर्जाच्या जागेला लायक आहेत असें मला वाटतें.

डॉ. ए. ईस्टेल, हेडमास्तर—(पुणे सरकारी इंग्रजी शाळा)
ले. प्रो. केळकर—लोकहितवादी.

86. Notes. पाप्याचें पितर—weakling; कुस्ती खेळणें—to wrestle (with); काचकूच करणें—to hesitate; धक्काधक्कीचा मामला—a struggle for existence.

शरीरसंपत्ति:—तात्यांना मी एकुलता एक मुलगा असल्यामुळे त्यांचें माझ्यावर लक्ष असे. 'तुला मी फार मोठा विद्वान् करणार आहे. तूं मोठा लौकिकवान् झाला पाहिजेस. तूं हुशार आहेस.' असा उत्साह ते मला नेहमीं देत. ठिकलेलीं माणसें प्रकृतीने अगदीं नादान असतात, याचा तात्यांना मोठा राग येई. म्हणून माझ्या प्रकृतीविषयीं ते काळजी घेत. मी अभ्यासांत हुशारी दाखवूनही जर व्यायामांत आळस केला किंवा माझ्या चरोबरीच्या मुलांचरोबर कुस्ती खेळण्यास काचकूच केली, तर ते मला रागानें म्हणत, " तूं हुशार पदवीधर होऊन शरीरानें पाप्याचें पितर राहणार असशील, नर तुझी ती विद्या आम्हांला नको. बाबा रे, जग हा धक्काधक्कीचा मामला आहे. बळी तो कान पिळी हाच न्याय चालू आहे. तूं सशक्त असलेच पाहिजेस. " असें सांगून ते मला मास्तीच्या व भीमसेनाच्या पराक्रमाच्या गोष्टी सांगून मला व्यायामास उद्युक्त करीत. ताई, आज माझी शरीरप्रकृति ही वडिलांच्या त्या वेळच्या शिकवणीचा प्रसाद आहे. खरेच, आमच्या तात्यांचे मजवर केवढे उपकार आहेत !

ले. नारायण हरि आपटे—पहाटेपूर्वीचा काळोख.

87. Notes. निशाण मारण्याची कवाईत करणे—practise shooting ; निशाण—target, mark ; नेम धरणे—to aim at.

एके दिवशीं सकाळच्या प्रहरीं गोपाळराव संगमाच्या वाजूला फिरावयास गेले असतां तेथें एके ठिकाणीं कांहीं गोरे सोजीर निशाण मारण्याची कवाईत करीत होते; त्यांकडे त्यांचें लक्ष वेधलें. शिपाई नवे असून त्यांचा अंमलदार त्यांना वंदूक कशी धरावी, नेम कसा मारावा. हें शिकवीत होता. बहुतेक वेळां निशाणावर गोळी न लागतां भलतीकडेच लागे हें पाहून गोपाळरावांस राहवेना. ते पुढे गेले व 'यांना निशाण मारतां येत नाही, तर हें शिपाई कसले?' असें थोडेंसे आश्चर्याने—कदाचित् आपली वरचढ दाखविण्याच्या हेतूने असेल—त्यांनीं विचारलें. अंमलदारालाही या तरुण मुलाच्या धाडसाचें व चौकसपणाचें नवल वाटलें असावें असें दिसतें. तो म्हणाला, "होय तें खरें. विनचूक निशाण मारणें ही गोष्ट कांहीं सोपी नाही. तुम्हांला येत असेल तर तुम्ही दाखवा पाहूं माहून." गोपाळरावांनीं होय म्हटलें ; व लागलीच त्या शिपायांपैकीच एकाची वंदूक मागून घेतली व निशाणावर नेम धरून अचूक गोळी मारली ; त्यामुळे त्या अंमलदारास विशेषच कौतुक वाटलें व तुम्ही-कोण वगैरे चौकशी करून त्यानें गोपाळरावांना आपल्या वरिष्ठाकडे नेलें. तेथेही गोपाळरावांनीं विचारलेल्या प्रश्नांचीं उत्तरें धिटार्ईनें दिलीं. त्या वेळचे गोरे अंमलदार येथील लोकांशीं मोठ्या वेतानें वागत असत. इंग्रजी अंमल नवीनच होता, अजून सरकारच्या वंदोवस्ताची घडी नीट बसावयाची होती, व त्यामुळे लोकांना खूप ठेवून, त्यांचें कौतुक करून व त्यांच्यांत मिळून-मिसळून अंमलदार वागत असत. त्याप्रमाणें साहेबानें मुलाच्या धिटार्ईचें व निशाणवाजीचें कौतुक केलें, त्याला शाबासकी दिली व त्याच्या घरीं पत्र लिहून, मुलगा सैन्यांत नोकरीस येत असेल तर त्याला चांगली जागा देऊं, असें कळविलें ; पण हरिपंतांच्यानें मुलाला सैन्यांत पाठविण्याचा हिट्या झाला नाही व गोपाळराव घरींच राहिले. त्यांचा लौकिक शिपाईपेशामुळे व्हावयाचा नसून तो लेखक व समाजसुधारक म्हणून व्हावा असा ईश्वरी संकेत होता.

प्रो. केळकर—लोकहितवादी.

88. Notes. चटणीमाकर—coarse or plain food, fare ; शितें ओंढणें—eat slowly and without relish.

राजा व रंकः—वेळेचें महत्त्वही द्रव्यासारखेंच मानिलें जातें; पण धाम्हांल वाटते कीं, तें द्रव्याहून वरिष्ठ आहे. आणि असें असून वेळेची मालकी सर्वांस सारखीच आहे. राजाला आणि रंकाला दिवसाचे तास चोवीसच. किंहुना, रंकाचे एके दृष्टीनें अधिकच. कारण त्याचा काळ राजाइतका चिंतेनें प्राप्त नसल्यानें त्याचे अधिक कामास येतो. राजा अंथरणावर आठ तास लोळून त्याला दोन तासही निद्रा नसेल. आणि रंक धरणीवर पडतांच घोरं लागल्यानें निम्मे वेळांत ताजातवाना होऊन उठेल. ही झोपेच्या वेळेची व्यवस्था. आतां भोजनाचो; तेथेंही तोच मास आहे. गरीब केव्हांच हाताव चटणीभाकरी चावून चालना होतो, आणि राजेसाहेब अडणीवर सोन्याचे ताट ठेवूनही प्रहृभर क्षिणेंच ओंवीत बसतात; याशिवाय माणसाचे तास-दान-तास पोरांवायकाचे सगतींत हास्यविनोदांत जातात तो फयदा राजा-रंकाला सारखाच. आणि दोन तास व्यायाम, पोराख चडविणें-उत्तरणें इत्यादिकांत. पण या कामीं गरिवाला वेळाची बचत अधिक सांगते. खालीं उरले तास आठ किंवा दहा. हे पोटाचा उद्योग कण्यांत दोघाचे जावयाचेच. पैकीं गरिवांचीं कामें अंग-मेहनतीचीं असतात. वरिष्ठांचीं मानसेक श्रमाचीं असतात. यांत अनुभव असा कीं, अंगमेहनतीपेक्षां मानसेक मेहनतीनें थकवा अधिक आणि आनंदही कमीच. कारण जरी मानसिक काम प्रसंगीं आनंददायक असतें, तरी एकंदरीत तें करणाऱ्यांच्या मागे जी जबाबदारी आणि ज्या काळज्या असतात, त्यांपाशीं तो आनंद त्यांच्या अगो लागत नाही. म्हणच आहे, “ज्याचे अंगा मोठेपण । त्या यातना कठीण ॥” ती खोटी नव्हे. लवक म्हणतो, “अमेरिकेंतलीं वर्तमानपत्रें घेऊन त्यांत तेथील प्रेसिडेंटला निव्व किती काम असतें तें वाचावें, म्हणजे वाटेल कीं, सुतारपायखटांची लांकूडदागडफोड बरी, पण हा उच्चस्थानची माथफोड नको.”

म. ह. मोडक—सुख आणि शांति.

89. Notes. उत्क्रांति—evolution; निर्मळ सत्य—perfect truth; एकवाक्यता—complete agreement.

शास्त्रज्ञांच्या मतांचें महत्त्वः—इतर माणसांत जीं व्यंगें असतात, तीं शास्त्रज्ञांतही असतातच; फक्त इतकाच, कीं तीं कमी प्रमाणांत असतात.

ज्या मनुष्यास आपण उंच म्हणतो, तो आकाशाइतका उंच असतो असें नाही. तर सामान्य माणसांपेक्षा तो थोडासा उंच असतो, इतकेंच. ज्ञानासंबंधानेही असाच प्रकार आहे. ज्ञानी माणसांचें ज्ञान सामान्य माणसांच्यापेक्षा जास्त असतें, पण तें पूर्ण असतें, असें मात्र नाही. तें तसें असतें, तर जगांत मतभेदास किंवा नवीन शोध करण्याला वावच राहिला नसता. पण तसा वाव आहे, पुष्कळच आहे. यावरून कोणत्याही मनुष्याचें ज्ञान मर्यादित असतें, याची खात्री होईल. उत्क्रांति, जीवाची उत्पत्ति, इत्यादि विषयांसंबंधाने शास्त्रज्ञांमध्येही अनेक मतभेद आहेत. तेव्हां त्यांचें ज्ञान म्हणजे निर्भेल सत्य नाही. तथापि शास्त्रज्ञांनी जगांतील किती अज्ञान नाहीसें केलें आहे, व ज्ञानांत किती भर घातली आहे हें लक्षांत घेतां शास्त्रज्ञांचें मत पुरेसा पुरावा न देतां अव्हेरणें योग्य नाही असें दिसून येईल. त्यांतूनही एखाद्या शास्त्रज्ञाचें वैयक्तिक मत विशेष विचारणीय नसेल, पण मतासंबंधानें बहुतेक शास्त्रज्ञांमध्ये एकवाक्यता आहे, तें मत अव्हेरणें धोक्याचें आहे. तें मत पुढें अंशतः किंवा पूर्णपणें चुकीचें ठरणार नाही, असें मात्र म्हणतां यावयाचें नाही. पण जोंपर्यंत त्या मतास विरोध करणारानें आपल्या मताचे समर्थनार्थ विनतोड—निदान भक्कम—पुरावा दिला नाही, तोंपर्यंत त्याचें मत शास्त्रज्ञांच्या मतापेक्षां कमी ग्राह्य असेंच मानलें पाहिजे. तसें न मानणें म्हणजे नियम सोडून अपवाद खरा मानणें होय.

रा. ज. गोखले यांच्या “ लोकभ्रम ” या लेखावरून.

90. Notes. (a) शेखी मिरविणें—to advertise oneself; आध्यात्मिक उन्नति—spiritual advancement; धुलधाण करणें—lay waste, ruin. (b) द्वार—source, means.

नेपोलियनसंबंधी परस्परविरुद्ध मतें:—(a) ला मार्टीन (फ्रान्सचे एक कवि व गद्यग्रंथकार) म्हणतात :—“ नेपोलियनची बुद्धि विलक्षण होती, हें कोणीही कबूल करील, पण त्या बुद्धीचा जगाची स्थिति सुधारण्याकडे विलकूल उपयोग झाला नाही. अशी देणगी ईश्वरभक्तीकडे, जनतेच्या कल्याणाकडे, निदान फ्रान्सच्या कल्याणाकडे किंवा स्वतःच्या उन्नतीकडे लावावयास पाहिजे होती. लाविली नाही हा नेपोलियनचा मोठा अपराध. बुद्धि जितकी अचाट, तितकीच हितकारिणी, असती तर जगाचें पाउल किती पुढें पडलें असतें !

अर्वाचीन पुरुषामध्ये बुद्धिमत्तेने त्याचे ठिकाण पहिले मानले पाहिजे; पण ती बुद्धिमत्ता जगाच्या दृष्टीने केवळ निष्फळ झाली. सतत चौदा वर्षे फ्रान्सची व युरोपची त्याने धुकधाण केली. एखादा तरी उदात्त विचार जगाचे पाऊल पुढे पाडण्याकरिता त्याने प्रगट करायला पाहिजे होता ; एखाद्या तरी कृत्याने जगाची संसारयात्रा सुखकर करावयाची होती ! तथापि फ्रान्सला त्याचा विसर पडता कामा नये. फ्रान्सच्या नावाने कांही काळ संबंध जग दुमदुमत होतें, ते त्याचेच प्रभावामुळे. ही स्वदेशाची सेवाच समजली पाहिजे. अशा एका वीरपुरुषामुळे देशाला अमरत्व येतें.”

(b) सर विल्यम नेपियर (आंग्ल इतिहासकार) त्यांचे मत या मताहून अगदी भिन्न आहे. ते म्हणतातः—

“ नेपोलियनच्या अमदानीत इंग्लंडच्या खर्चाच्या अर्ध्याहून कमी फ्रान्सचा खर्च होता. राष्ट्राकरिता कर्ज काढावयाचे नाही, असा त्याने आपला निश्चय सतत कायम ठेवला. त्यामुळे पैसे खाणाऱ्या लोकांचे पैसे खाण्याचे एक द्वार जिबात बंद पडले. घरी स्वस्थ बसून सरकारी वेतनावर उपजीविका करावयाची ही जी पूर्वीच्या सरदारांची वृत्ति, तिला आता वाव उरला नाही. पगार भरपूर व कामही भरपूर असा त्याने कायदा घालून दिला. हिशोबाच्या चोख पद्धतीने लबाडीला जागा राहिली नाही. सगळे सारखे अशी त्याने जिकडे-तिकडे श्रद्धा उत्पन्न केल्यामुळे लोक त्याचेवर फार खूप होते, व तो मेल्यानंतरही लोक त्याला कृतज्ञतेने स्मरत. लोकांच्या कल्याणासाठी त्याचा सतत उद्योग, त्याने मोठेमोठे रस्ते, कालवे, पूल, वगैरे सार्वजनिक उपयोगाची केलेली कामे व गरिबांना काम पुरविण्याच्या त्याने केलेल्या सोयी ह्या लक्षांत घेतल्याने तो इतका लोकप्रिय का झाला हें सहज समजतें. फ्रान्सचे विश्वविद्यालय, कायद्याची संघटना व अपूर्व राष्ट्रवैभव यामुळे तर ते खूप होतेच ; पण त्यांचे त्याच्यावर विशेष प्रेम होते त्याचे मुख्य कारण म्हणजे त्याने केलेली जमिनीची पाहणी. या पाहणीमुळे प्रत्येक इसमाला आपल्या मालकीची जमीन किती आहे हें बरोबर कळे. अर्थातच लबाड्या, जमिनीविषयी कज्जे, जमावदी करणाऱ्यांची अरेरावी हे पूर्वीचे प्रकार एकदम संपुष्टांत आले.

“ लढाया करण्यांतही त्याला लोकांचे पाठबळ होते यांत शंका नाही. कारण

सगळ्यांना लष्करी शिक्षण सक्तीचें होतें. त्याचें सैन्य म्हणजे सगळे लोक. ते त्याला देवाप्रमाणें भजत व त्याच्याशी लढिवाळपणानें वागत, व तोही त्यांच्याशीं मोकळ्या मनानें वागे. तो लढाईवर जाऊं लागला कीं लोकांच्या झुंडीच्या झुंडी त्याचा जयजयकार करीत. द्वेषभाव म्हणून त्याचे मनांत सुद्धां नव्हता. ”

फ्रेंच वादग्रहा }
पहिला नेपोलियन }

प्रस्तावना—(लेखक) व्ही. का. राजवाडे

लेखक—केशव नागेश चापट
(*Slightly amended.*)

INDEX TO SYNONYMS

	Page	Section		Page	Section
अ			आढी	248	26
अक्कल	243	21	आधार	225	3
अंग	234	12	आनंद	247	24
अंगल	234	12	आंवराई	230	7
अढी	250	29	आराम	246	23
अधिकार	235	13			
अनुमति देणें	291	67	इ		
अंतरिक्ष	226	4	इच्छा	308	92
अपघात	299	75	इतराजी	248	26
अपराध	259	37	इमारती लांकूड	229	6
अपेक्षा	247	25			
अंमल	311	95	उ		
अरण्य	228	5	उंच	239	19
अवकाश	226	4	उतरणें	283	61
अवशेष	313	98	उत्तर	300	77
अवस्था	315	104	उदीम	297	74
आ			उद्धटपणा	251	32
आकलन शक्ति	242	21	उद्योग	297	74
आकस	250	29	उद्देग	248	25
आकाश	226	4	उपदेश करणें	291	69
	231	8	उशी	236	14
आचारविचार	243	22			
आंचळी	232	10	ऊ		
आजार	308	93	ऊन	232	9
			ऊण	237	15
				237	15

Page Section		Page Section	
ओ		कार्य	{ 300 — 78 298 — 74
ओझे	... 314 — 103	काल्पनिक	... 260 — 40
ओंचा	... 234 — 12	कालजी	... 244 — 22
क		किनखाव	... 236 — 14
कट	... 308 — 91	किनारा	... 232 — 10
कटकट्या	... 249 — 26	किंमत	... 306 — 88
कड	... 2320 — 1	कीर्ति	... 312 — 96
कडवा	... 230 — 7	कुणबी	{ 230 — 7 231 — 7
कढत	... 237 — 15	कुल	... 306 — 87
कथा	... 299 — 75	कृत्य	... 300 — 78
कपडे	... 301 — 81	कृपा	... 249 — 28
कपाट	... 235 — 14	कोच	... 235 — 14
कबूल करणें	{ 291 — 67 290 — 67	कोप	... 249 — 26
कमी करणें-होणें	... 283 — 62	कोमट	... 237 — 15
करणे and its combinations	} 264 — 41	क्रोध	... 248 — 26
करमणूक	... 300 — 76	ख	
कल्पना	... 243 — 22	खरडपट्टी काढणें	... 294 — 73
कांकडणें	... 238 — 16	खराखुरा	... 260 — 40
कांठ	... 232 — 10	खरेपणा	... 260 — 40
कापणी-णें	... 230 — 7	खरें	... 259 — 39
काम	... 297 — 74	खस्ता	... 247 — 25
काम घरांतलें-बाहेरचें	235 — 14	खाणाखुणा	... 313 — 98
कारकीर्द	... 311 — 95	खूण	... 313 — 98
कारागीर	... 302 — 83	खेळ	... 314 — 101

	Page	Section		Page	Section
गंजी	...	230 — 7	घराणें	...	306 — 87
गति	...	314 — 100	घाट	...	308 — 91
गरम	...	237 — 15	घावरणें	...	251 — 31
गर्व (गर्व होणें)	...	251 — 32	घेणें	...	281 — 60
गल्ला	...	230 — 7	च		
गवत	...	230 — 7	चकमक	...	316 — 108
गादी	...	235 — 14	चढणें	...	283 — 61
गार	...	238 — 16	चर्या	...	234 — 12
गालिचा	...	235 — 14	चारा	...	230 — 7
गांव	...	226 — 4	चाल	...	307 — 90
गिरदी	...	235 — 14	चालणें (ठुमकत, लंगडत)	...	273 — 45
गुण	{	257 — 33	चालरीत	{	307 — 90
गुणवान्	...	258 — 35	चिन्ह	...	235 — 33
गुणी	...	258 — 35	विमुक्तें	...	313 — 98
गुन्हा	...	259 — 37	चिरगूटपांघरण	...	239 — 18
गोजिरवाणा	...	240 — 20	चिरचिन्हा	...	302 — 81
गोत्र	...	306 — 87	चेहरा	...	249 — 26
गोष्ट	...	299 — 75	छ	...	234 — 12
गौरव करणें	...	292 — 71	छंद	...	257 — 33
			छाया	...	231 — 9
	घ		ज		
घमेंड्या	...	251 — 32	जंगल	...	228 — 5
घमेंडानंदन	...	251 — 32	जंगी	...	238 — 17
घर	{	226 — 4	जनावर	...	232 — 11
		235 — 14			

Page Section

Page Section

जन्मस्वभाव	...	257	—	33	तपशील	...	300	—	75
जमीन	...	224	—	3	तत्रक	...	236	—	14
जागा	{	225	—	4	तमाशा	...	314	—	101
		229	—	7	ताकद	...	235	—	13
जाणें	...	272	—	45	ताट	...	236	—	14
जात	...	306	—	87	तीर	...	232	—	10
जोर	...	235	—	13	त्याग करणें	...	274	—	50
	झ				त्रास	...	248	—	25
झाडी	...	228	—	5	त्वेष	...	248	—	26
झोंकदार	...	240	—	20					
	ट				थंड	...	238	—	16
टुमदार	...	240	—	20	थोडेसैं	...	239	—	18
टोळी	...	303	—	84	थोडा	...	238	—	18
	ठ				थोपटणें	...	275	—	53
ठिकाण	...	225	—	4					
ठेवणें and its combinations	}	273	—	48	दया	...	249	—	28
ठोके पडणें	...	275	—	53	दाणागोटा	...	230	—	7
	ढ				दान देणें	...	280	—	59
ढबदार	...	240	—	20	दुःख	...	247	—	25
	त				दुखणें	...	308	—	93
तकवा	...	235	—	13	दुरुस्ती	...	307	—	89
तक्क्या	...	236	—	14	दुर्दशा	...	248	—	25
तनखा	...	240	—	59	दुधपरिणाम	...	301	—	80
					दृष्टि लावणें-वेधणें	}	268	—	43
					-खिळणें				

Index to Synonyms

	Page	Section		Page	Section
देणें and its combinations	280	59	नाकडोळे	234	12
देवघंव	315	106	नाखुपी	248	26
देश	226	4	निरीक्षण करणें	268	43
दैव	316	109	निशाणी	313	98
दोष	258	36	नेणें	273	47
दोष देणें	293	73	नोकरी	283	61
दौरा	313	97	न्यून	298	74
दौलत	314	102		258	36
द्वेष करणें	250	29	प		
			पंजा	234	12
ध			पडदा	235	14
धंदा	297	74	पदार्थ	222	1
धरणें	316	106	पराक्रम	235	13
धान्य	274	49	परिणाम	315	105
धारणा	231	7	परिपाठ	307	90
घिटार्ड	242	21	परिस्थिति	315	104
घिप्पाड	259	38		300	75
धैर्य	238	17	परीक्षा	301	79
ध्यानान्त धाणणें	259	38	परीक्षा करणें	268	43
	269	43	पलंगपोस	235	14
			पशु	232	11
न			पाहणें	268	43
नजर	316	107		269	44
नजर टाकणें	268	43	पाऊल	234	12
नजराणा	316	107	पाप	259	37
नफा	301	80	पाय	234	12
नशीब	316	109	पावणें	281	60
नाकारणें	291	68	पीक	230	7

	Page	Section		Page	Section
पुढें जाणें	... 273	— 47	फायदा	... 301	— 80
पुनर्घटना	... 307	— 89	फिरणें	... 273	— 46
पूज्य मानणें	... 292	— 71	फिरती	... 313	— 97
पेंढा	... 230	— 7	फुलवाग	... 230	— 7
पेंढी	... 230	— 7	फेंकणें	... 275	— 52
पेंच	... 248	— 25	च		
पेरणें	... 230	— 7	वक्षीस	... 280	— 59
पेशा	... 297	— 74	वक्षीस देणें	... 316	— 107
पोकळी	... 226	— 4	चडविणें	... 275	— 53
पोपाख	... 302	— 81	वनात	... 236	— 14
प्रकरण	... 298	— 74	वलाडय	... 235	— 13
प्रगति	... 307	— 89	वळ	... 235	— 13
प्रघात	... 307	— 90	वशी	... 236	— 14
प्रचंड	... 238	— 17	वळकाविणें	... 274	— 49
प्रतिर्विव	... 232	— 9	वांधा	... 234	— 12
प्रतिभा	... 242	— 21	वाहू	... 234	— 12
प्रत्युत्तर	... 300	— 77	विन्हाड	{ 235	— 14
प्रयत्न	... 301	— 79		{ 226	— 4
प्रयोग	... 314	— 101	बुद्धि	{ 242	— 21
प्रवास	... 312	— 97		{ 243	— 21
प्रशस्त होणें	... 285	— 63	वेत	... 308	— 91
प्रसिद्धि	... 312	— 96	वोट	... 234	— 12
प्रसंगावधान	... 259	— 38	बोलणें	... 266	— 42
प्राणी	... 232	— 11	बोल लावणें	... 294	— 73
प्रामाणिकपणा	... 260	— 40			
प्रीति	... 249	— 27	भ		
फ			भय	... 250	— 31
फळवाग	... 230	— 7	भरंवसा	... 290	— 69

Index to Synonyms

	Page	Section		Page	Section
भागीदारी	303	84	मिळणें	282	60
भांडी (चिनई मातीची)	236	14	मिळविणें	281	60
भानगड	298	74	मुक्त करणे	282	67
भुवार	231	7	मूलस्थान	275	51
			मैदान	235	14
म			मोठा	229	7
मखमल	236	14	मौज	238	17
मजला	225	3	म्हण	300	76
मंडळी	302	84	म्हणणें	303	85
मत	243	22		266	42
मति	243	21	य		
मत्सर	250	30	यत्न	301	79
भन	242	21	युद्ध	316	108
भनगट	234	12	योजना	308	91
मलमल	236	14			
मसलत देणें	291	69	र		
महत्त्व	306	88	रंग	303	86
मळा	229	7	रजई	235	14
मांडी	234	12	रहदारी	316	106
मातृभूमि	235	14	राई	230	7
मानणें	292	71	राखणे	268	43
मान देणें	292	71	राग	248	26
मान्य करणें	290	67	रागावणें	249	26
माफ करणें	292	72	रागीट	249	26
मार खाणें	282	60	राज्य	311	95
मारणें	275	53	रान	228	5
माळरान	224	3	रास	230	7
मिजासखोर	249	26			

	Page	Section		Page	Section
रीत	... 307	— 90	वाढणें	... 285	— 63
रूप	... 234	— 12	वाट दाखविणें	... 273	— 47
रुंदी	... 307	— 90	वाडी	... 230	— 7
रेशमी कापड	... 236	— 14	वाढविणें	... 280	— 63
रोग	... 308	— 93	वादविवाद करणें	... 291	— 70
रोजगार	... 298	— 74	विचार	{ 243	— 22
रोप	... 248	— 26	विचार करणें	{ 244	— 22
ल			विचार करणें	... 290	— 65
लक्षण	... 313	— 98	विचारांत मग्न	{ 290	— 65
लक्षांत घेणें	... 269	— 43	असणें		
लग्न	... 313	— 99	विद्या	... 309	— 94
लढाई	... 316	— 108	विद्यानंद	... 247	— 24
लहान	... 239	— 18	विपत्ति	... 248	— 25
लांकूड	... 229	— 6	विवाह	... 314	— 99
लाभ	... 301	— 80	विवाहसमारंभ	... 314	— 99
लावणें (झाड)	... 230	— 7	विशाल होणें	... 285	— 63
लोभ	... 249	— 27	विश्रांति	... 300	— 76
व			विश्वास ठेवणें	... 290	— 66
वचन देणें	... 291	— 67	विस्तीर्ण	... 238	— 17
वयांत घेणें	... 283	— 61	वृत्ति	{ 297	— 74
वर्तन	... 257	— 33	वृद्धि करणें	{ 257	— 33
वस्तु	... 222	— 1	वेदना	... 286	— 63
वस्त्रप्रावरण	... 302	— 81	वैदना	... 247	— 25
वाईट वाटणें	... 248	— 25	वैगुण्य	... 258	— 36
वाग्युद्ध	... 292	— 70	वैर	... 249	— 29
वांचविणें	... 275	— 51	व्याधि	... 308	— 93
वाटणें	... 289	— 64	व्यापार	{ 297	— 74
				{ 315	— 106

	Page	Section		Page	Section
			सत्ता	... 311	— 95
			सद्गुण	... 258	— 35
शक्ति	...	235 — 13	संताप	{ 248	— 26
शत्रुत्व	...	249 — 29		{ 249	— 26
शरीर	...	234 — 12	संतापी	...	249 — 26
शानदार	...	240 — 20	समाधान	...	236 — 23
शिक्षण	...	309 — 94	संपत्ति	...	314 — 102
शिल्प	...	233 — 16	संपादणें	...	282 — 61
शीतळ	...	238 — 16	संमति देणें	...	291 — 67
शील	...	257 — 33	सर्पण	...	229 — 6
शेखी मिरवणें	...	251 — 32	सहल	...	313 — 97
शेत	...	229 — 7	सहन करणें	...	277 — 53
शोक	...	248 — 25	सहल करणें	...	273 — 46
शोयणें	...	275 — 57	सहानुभूती	...	249 — 28
			सगणें	...	266 — 42
			साडेसाती	...	248 — 25
			सामर्थ्य	...	235 — 13
षोक	...	249 — 27	सामान	...	235 — 14
			साम्राज्य	...	311 — 95
			सार्वभौमत्व	...	312 — 95
संरक्षण करणें	...	275 — 56	सावली	...	231 — 9
संसारमुख	...	247 — 23	साहस	...	298 — 74
संस्कृति	...	305 — 89	साहाय्य करणें	...	275 — 55
संस्थान	...	311 — 95	सुख	...	246 — 23
संकट	{	248 — 25	सुगी	...	230 — 7
	{	315 — 104	सुधारणा	...	306 — 89
संकटावस्था	...	315 — 104	सुंदर	...	239 — 20
संग्राम	...	316 — 108	सुबक	...	240 — 20
सतरंजी	...	235 — 14			

	Page	Section		Page	Section
सुरंख	{ 239	— 20	हत्वार	... 302	— 12
	240	— 20	हर्ष	... 247	— 14
सोडणें	... 274	— 50	हर्षभर	... 247	— 12
सोडविणें	... 275	— 51	हडा करणें	... 275	— 14
सोमळ	... 237	— 15	हवा	... 223	— 2
सोसणें	... 277	— 58	हाका मारणें	} 294	— 73
सौदा	... 298	— 74	(नांवानें)		
स्थिति	... 315	— 104	हात फिरविणें	... 275	— 15
स्वभाव	... 257	— 33	हालचाल	... 314	— 100
स्वर्ग	... 231	— 8	हित	... 301	— 103
स्वर्गमुख	... 247	— 33			
स्वीकारणें	... 282	— 60			
ह			क्ष		
हंगाम	... 230	— 7	क्षमा करणें	... 292	— 72

